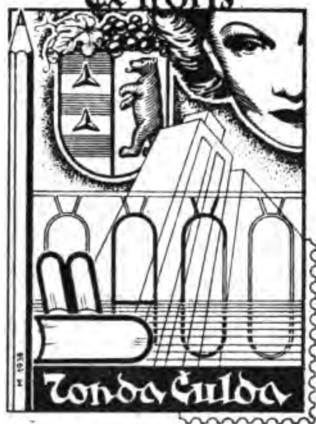
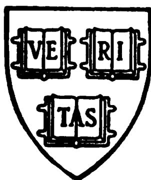

ex libris
Tonda Gulda

VE RI
TAS

VÁCSLAVA BENEŠE-TŘEBÍZSKÉHO

SPISY SEBRANÉ.

SPOŘÁDAL

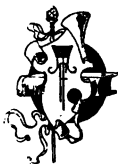
JOSEF BRAUN.

DÍL ČTRNÁCTÝ.

Z RŮZNÝCH DOB.

POŘADÍ OSMÉ.

TŘETÍ VYDÁNÍ.

V PRAZE.

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC.

1904.

Z RŮZNÝCH DOB.

HISTORICKÉ POVÍDKY

OD

VÁCSLAVA BENEŠE-TŘEBÍZSKÉHO.

POŘADÍ OSMÉ.

TŘETI VYDÁNÍ.

V PRAZE.

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC

1904.

Tiskem České grafické společnosti »Unie« v Praze.

Z letopisů Sázavských.

(Psáno: 1875.)

I.

Na svahu italských Alp.

rel! — Orel! — Blanko! zavolala as osmiletá holčička na dívku, jež seděla opodál a dívala se na bílé hlavy nedalekých hor.

Pásly na svahu italských Alp jehňátka. Travička byla zelená jako brčál, a ovečky si na ní pochutnávaly.

Šla jim k duhu. Byly jako cvalíčkové, a bělounké jako na dalekých horách ledy, jež zakrývaly jejich temena, jako by helmicemi z leštěného, postříbřeného ocele. — Starší dívce se zdálo, že nebestrmé vrchy jsou obrnění obři, jichž lebky dosahují až k oblakům a jejichž kroky měří se na míle. Vždycky jí zatanuly na mysli pohádky staré Margheritty, zadívala-li se do těch hor, a Blanka velmi ráda dumávala o prastarých zkazkách, jež prý s těmihle vrchy zároveň vyrostly a s lidem už tolik věků ve zdejší údolině prožily, a proto také neslyšela, když ji sestřička volala.

„Blanko!" zašveholila opět maličká. „Neslyšíš?"

Jakýsi podivný, nenapodobitelný zvuk již po třetí se o bílé hory odrazil; jehňátka úzkostlivě zabědovala a

mžikem octla se u obou dívek, schoulivše se bázlivě k nim. Starší sestra zahleděla se uděšeným okem nahoru k zažloutlé obloze.

Bylo již k večeru. A k večeru bývá italské nebe jako zlato a pruhy červánek jako hedbávná tkanice z nejjemnější látky purpurové s navlečenými rubíny.

Dnes již lazurové modro přecházelo ve zlatou žluť; jenom vrcholky hor byly ještě bělejší. Zdálo se, že se oblékly v nejčištší kment.

Berušky hleděly dosud tak nahoru s hlavami obrácenými vzad a předními nožkami připravenými k obraně. S hor přilétal opravdu veliký orel; oko již mohlo zcela dobře rozeznati, jak ohromné jeho peruti vzduchem veslují, a mladší děvušce se zdálo, že vidí i rozevřený zoban a jak se dravci oči krvelačně blýskají.

Náhle se orel zarazil. Svahem rozlehl se hrůzovitý krákot, odrazil se o hory, zaletěl do vesničky rozlehlé údolím a leckde vyšli se podívat ven na nevítaného hosta.

„Santa Maria!“ pokřižoval se jakýs muž a rozběhl se do stráně na pastviště.

Dravec však již neletěl jako blesk s rozepjatýma křídloma, s rozevřeným zobákem a očima divoce se blýskajícíma. Dopadl do trávy, ani sebou netrhnuv. Jehňátka bála se však i zdechliny. Ještě se chudinky ani nehýbaly.

„Měřil jsi dobře, šíp vězí ve hrudi v samém zlém srdci,“ pochválil jakýs šedivý muž jinocha, jenž držel v ruce šipku, jako by znova chtěl napjati luk.

Oba byli oděni v krátké kožené kabátce; šedavé těsné kalhoty sáhaly jim po kolena a holeň měli až do paty kříž na kříž převázanou řeménky. U boku houpaly se jim široké, nedlouhé meče.

„Bude z tebe dobrý bitec! — Ale což slyšíš ty; vždycky říkám, žes měl doma zůstati; zde dole mají holky černé oči, černější než u nás, a jak umějí jimi vábiti. Ča-

rují, Strachoto, čarují. Jsem starý chlap a jednou mi tu jedna učarovala; držela mne celý rok a měl jsem sto chutí zde zůstati. Ale kdož pak by neměl rád tu svou kolébku! — Nu, jen ji neuhraň! Aby tě tak viděl opat; u čerta by tě pochválil.“

Zvuky šedivého muže hlaholily zcela jinak, než jak hovořila děvčata. Tak mluví daleko odtud, za Dunajem, u pramenů Vltaviných a od jejich zřídel až ku skalám Děčínským.

Muži již skoro obou dívek došli. Jehňátka seděla ještě tak ve trávě schoulena ani se nehýbajíce, a holky prohlížely si orla dlouhou, bystrou střelou skoleného.

„Posloužili jsme jim. Jak je veliký a jak se mu péra ve křídlech blýskají. — Kam to zas jen hledíš? Říkám, žes měl doma zůstati. Pamatuj si, co ti řekla na cestu matka Radčina.“

Jinoch urostlý jako nedaleké břízy, nevěděl téměř, že ho kárá Holata. Starý zbrojnoš bručel si cos do knírů o mladých letech. Podíval se ještě jednou ostře na hocha a rýpl jej sevřenou pěstí přímo do žeber.

„Nevědí panenky, zdali zde na blízku klášter?“ oslovil dívky šedivec lámanou vlaštinou.

Starší, jejíž šíje bělela se jako mramor kararský, utkvěla očima nejprv na starém a pak na jinochu, ale neodpověděla.

Mladík si teprv nyní všiml, že ten orel, jemuž do dravého srdce poslal ostrý šíp, má ve křídlech černé, blýskavé peří, jako mívají páni za helmicemi. Za korunovace viděl v Praze takových per sílu; ale že by také holka mohla míti tak černé, blýskavé vlasy, ba ještě lesknavější, na to nepřišel; ani se mu o tom nikdy nezdálo.

Po druhé se ani neodvážil již pohlédnouti na tmavé vlasy, jež se jí rozvinuly ramenoma, a do černých očí tím méně, jež tak svůdně se zasvítily.

I šedivec se zarazil na okamžik a ten přece již znal, jak vábivé jsou černé oči. Zajel si do bílých knírů a chtěl otázku opětovati, ale lapal po výrazech. Dívka jej však předešla.

„Klášter leží odtud den cesty. Onehdy tam byla pouť, otec vyšel si na noc a vrátil se teprv až druhý den."

„Však jsem tak říkal," zahučel šedivec mateřštinou. „Starého, zkušeného neposlechnou. Ať tedy zůstanou kdes v boudě: já lehce tu noc přespím leckdes. Večer máme již na krku a kam jíti, za tmy? Musíme dolů do vsi."

„Dostaneme zde hospodu?" zahovořil opět po vlašsku strýc Holata.

„Dostanete," vyklouzlo starší dívce rtoma.

Podruhé setkaly se oči její s tmavomodrými Strachotovými, ale nyní se jim hoch nevyhnul. Snesl jejich svitu, a zdálo se mu, že v těch zřítelnicích vidí sebe samého.

„Tatíček! Podívej se, Blanko," zavolala mladší dívenka a uchytila starší za ruku.

A sotva že dořekla, již zde stál statný, zavalitý muž celinký uřícen.

„Zaplať Pánbůh! Jsou všecky a lupič leží zabitý!" vyhrkl ze sebe sotva dechu popadaje; ani si nepovšiml cizinců, již stáli na stezce skalami se vinoucí. Cestou vzhůru byly zraky jeho upřeny jen na jehňata. Počítal je již z daleka.

„Tomuhle, tatíčku, poděkuj!" Mladší dceruška ukázala prstem na Strachotu. „Jsou z daleka, hledají hospodu, již je večer, můžeš je nechati u nás."

Obličej Vlachův se zachmuřil skorem k nepoznání.

„Žeňte domů a podruhé neotálejte až do večera; časy jsou nejisté," a při těchto slovech utkvěl otec na dceřině obličeji, že se zapálila až po hrdlo.

„A přikryj si šátkem ramena. S večera je chladno,"

mluvil dále Ital, a obrátiv se, podával mladíkovi jakýsi začernalý peníz.

„Peněz nám netřeba; poskytni nám noclehu a my ti sami ještě dobře zaplatíme.“

Strýc Holata odmítl podávaného daru místo mladíka. Obě dívky již brav odháněly a starší se leckdy poohlédla.

„Musíte dále, u nás je toho plno,“ odvětil ledově Vlach a stisknuv si široký klobouk na čelo níže, podíval se na cizince ostřeji.

„Už se šeří a my prosíme za svého pána. Je opatem.“

„Z daleka?“

„Z Čech.“

„Musíte dál,“ zahučel Vlach a podíval se na oba cizince, div jich očima neprobodl.

Mladšímu hodil peníz k nohám a kvapným krokem pustil se po zeleném svahu za dcerami.

„Však nezmrznou a čert jim věř. Žas se to sem začíná trousiti. Jsou z Čech a ti Čechové slezli Římské hradby tenkrát první. Císař by byl z Italie odešel s hanbou,“ vyprávěl dcerám dohoniv je.

„Budou, otče, hladovi,“ podotknula tiše Blanka.

„Jdi jen, jdi a neohlížej se. Tací poběhlíci mnoho vědí a mohou uškoditi. České houfce zapálily tehdáž naši dědinu; však to víš. Vyhořel nám statek a ve statku uhořela tobě babička. Měl bych sto chutí vyslati za nimi šíp.“

Zatím dorazilo k oběma zbrojnošům několik mužů; byli mezi nimi dva mniši; dlouhé začernalé habity a shrnuté kapuce z daleka prozrazovaly jejich stav. Druzí dva podobali se na vlas šedivci a mladému jeho soudruhu. Měli taktéž kožené kabátce, uzounké spodky a holeně až na paty svázané řeménky. Šipky s touly houpaly se jim na plecích a sami se opírali o sukovité hole vespod silně

ukované. Šli několik kroků za mnichy, hledíce v úval, jenž před nimi do nedohledna se rozkládal. Byla to už Italie — Lombardsko. O této rozkošné zemi již doma od strýce Holaty tolik slýchali, a proto také tak upřeně hleděli v kobercovitou pláň, aby si všecko pamatovali a také mohli doma něco o Vlaších vyprávěti.

Starší mnich — mohl tak čítati k padesáti — nesl na ramenou veliký kříž. Byl z pola bos a z chodidel prýštěla se mu již krev. Noha mu také leckdy klopýtla, narazivši o ostřinu.

Na kříži pracovalo zajisté dláto umělé a na Ukřižovaném ruka umělecká. Zdálo se, že opravdu na tom dřevě rozepjato mrtvé tělo s očima strhanýma a ve tvářích s výrazem Morany. Na obnažených rukou jako by začernalé žilky vyvstávaly.

Lícemi mnicha řinula se krůpěje potu za krůpějí. Ký také div! Břemeno kříže nesl na bedrách sám jediný až z Čech. Pomáhati nesměl mu nikdo. A to vše za pokutu, že za přítomnosti biskupovy posadil králi na hlavu korunu. Pohněvaný Kosmas chtěl mu vzíti i opatskou berlu, protože prý sáhal všetečně do práv biskupských. Štěstí, že Božetěch, slovanský opat na Sázavě, byl miláček krále Vratislava a že panstvo dobročinnému duchovnímu přálo. A aby aspoň poněkud za přestupek svůj byl potrestán, uložil mu Kosmas, aby svým dlátem vydlabal kříž, na kříži v životní velikosti Spasitele a za pokání na vlastních bedrách odnesl jej do Říma.

Mnich podrobil se výroku biskupovu bez reptání; v umění řezbářském a malířství byl umělcem nedostižitelným, tak že mu potom dali na věčnou paměť a slávu jméno patriarchy výtvarného umění ve vlastech našich.

Mladinký druh pohlédl chvílemi na opata útrpně a nepřerušil ticho ani jediným prudším výdechem. Kaštanové vlasy vinuly se mu věncem kolem skrání a sivomodré oči

dodávaly tváři mladého řeholníka rázu, jímž se lišil nápadně od rysů obličeje opatova.

„Nu, pořídili jste co?“ tázal se opat Holaty zastaviv se, a usedl na vyčnívající skálu drnem zarostlou.

„Pořídili, otče, ale tak, jak jsem tvé velebnosti řekl a vždycky říkám. Neposlechne-li kdo hlavy zkušené, ať si potom pyká!“

„Už zase hučíš!“

„Ba právě, že hučím. Já byl třikrát v Italii a mé rady dotazoval se sám Konrád královic; ať okamžitě ze mne duše vyletí a okamžitě usedne do této mršiny, pravdu-li nemluvím.“

„Však jsem si tě také proto s sebou vzal, žes třikrát v Italii byl!“

„A přece mne neposloucháš. Jsme mezi Lombardskými horaly; pod střechu nás nechtějí a klášter odtud ještě daleko.“

„Však jsi starý otužilec a něco vydržíš.“

„Arci že vydržím a při tom budu celou noc proklínati.“

„A my se za tebe modliti.“

Holata se zahryzl do spodního rtu, cosi zabručel a vrhl se do trávy.

„Nejedl a nepil jsem tři dny a přece jsem to vydržel; a proto také nepůjdeme dolů a zůstaneme zde. Těm chlapům ve vsi nevěřím. — Hleď, otče, jakého orla skolil Strachota, a za to, že Vlachovi uchránil jehňata, hodil mu potměšilec k nohám haléř.“

„Opravdu! Ještě jsem takového sám neviděl,“ divil se opat. „Však tě nadarmo neučil Holata luk napínati,“ doložil tak pokojně, jako by seděl doma v jizbičce, a obratně jezdil dlátem ve dřevě lipovém.

Šedivec zakroutil si bílý knír a rozhlédl se po soudruzích, zdali z opatových úst zaslechli pochvalu.

„Také bychom zde nemusili být, to věřím," přikývl hlavou. „Jen kdybys mne byl, pane opate, poslechl. Jsou zlá, mstivá krev, ti Vlaši. V těchto místech, zdá se mi, že jsme se s nimi porvali. Deset let jest deset let a za tu dobu se člověku ledacos vykouří. Dole byla taky ves, za námi hory a nad horami měsíc. V levo vypínala se vysoká zeď šedivých skal."

Za hovoru Holatova díval se Strachota dolů do dědiny; ale po černooké horalce nebylo tam ani pohádky. Jenom zvonky stád, vracejících se domů z pastvišť, klinkaly údolinou.

Mladý mnich seděl vedle opata mlčky. Sivé oko jeho zahledělo se v pestrobarevný kraj, jejž svitem okouzlujícím ozářily červánky nad hlavami bílých hor.

„Jaký to nápis tamhle na skále pod tím starým, rozviklaným křížem?"

S touto otázkou obrátil se k mladému mnichu opat, jenž tkvěl zrakem na nedalekém skalním výběžku, v němž byla jakási slova neúhledně vyryta.

„Vícemil Kvílický. — Pokoj duši jeho! 1081!" četl mladý řeholník třesavým hlasem. — — „Bratře můj!" zavolal za chvilku a klesnuv na zarostlý rov, objal jej oběma rukama.

„Bratře můj!" rozlehlo se svahem několikerou ozvěnou, jako by v údolině žaluplný výkřik několik hlasů opětovalo.

„Jak že? — Vícemil Kvílický?" vzkřikl šedivec, šipkou vzpřímiv se ze trávy; zapomnělť, že nebude dnes jísti a že si předsevzal po celou noc klíti.

„Pokoj duši jeho!" propověděl opat a sepjal ruce k modlitbě.

Zbrojnoši sňali lehounké čapky a nikdo nepromluvil dříve, dokud opat neudělal na čele kříž.

„Zde rvali jsme se s Vlachy poprvé a Vícemil padl nejprvnější. Ale dříve několik zákeřníků mečem probodl.

Já mám odtud také památku," vypravoval Holata, ukázav rukou na tvář, na níž dosud bylo znáti hlubokou rýhu. „Však jsme za to padouchům zaplatili. Musili za ně trpěti i nevinní. Všude kázal Viprecht pleniti a krovy zapalovati."

„Musili jste tedy také tudy! — Nezbloudili jsme. Rád přespím noc pod nebem. Noci ve Vlaších jsou prý krásnější než u nás dni," podotkl opat.

„Ale my tenkrát, otče, kláštera nehledali," zahučel Holata. „Nás Čechy vřadili do předvoje, abychom jim upravili cestu. — Němci i Vlaši — stejná sběř. Co jsme za to dostali, že ze tří set vybraných vojínů, jádra vojska českého, vrátilo se nás sedm. Pro tři čtvrti si přišel mor a o ostatní se postarali Vlaši. My všude musili býti první; na římských hradbách nejprvnější; já hned za Viprechtem. Za slávu rodné země ráda se bije česká paže a umírá s radostí věrný Čech. Vícemil Kvílický také se bil za slávu rodné země a za slávu její umíral. Buď z toho hrdým, ty otče, že takového bratra máš!" povídal mladému mnichu šedivec.

Řeholník ležel na zarostlém hrobě s hlavou ve trávě, jako by naslouchal, co mu poví ta hebounká travička, jíž tichounce šelestil večerní větérek o tělu mrtvém, hluboko v zemi práchnivějícím.

„Bořivoj s Viprechtem ho pochovali, já urobil kříž, otesal skálu a kněžic vyryl do ní slova. Jak jsem si toho jen mohl nepovšimnouti! Ale deset let je deset let a za těch zapomíná člověk ledacos a mnoho ran se zahojí."

Šedivec utichl; dosud držel čapku v ruce a dosud hleděl dolů do kraje.

Kolikrát již všecko tohle vyprávěl v domově! Kdo Holatu na Sázavě znal, věděl to každý a nejraději ho poslouchal mladý mnich. Vždyť bratru vyryl mečem hrob, urobil naň kříž a vyčnívající skálu otesal, aby mohl Bo-

řivoj vepsati do ní na památku, kdo tu leží, kdyby tudy někdy táhly české hluky s císařem na zpupná města italská.

„Orla si upečeme; na prázdný žaludek dobrá zvěřina.“

Potom rozdělal Holata oheň, ptáka dravce oškubal, širokým mečem vyvrhl a dal upéci.

„Víte-liž, že by se byl Strachota dnes za černýma očima pobláznil?“ zahovořil vesele šedivec. „Měl jsem ho co držeti, aby se za ní dolů nepustil. Viď že, ty kloučku holobrádku?“

Strachota si hověl o několik kroků dále ve trávě. V mladé hlavě vězela mu neustále dívčice s vlasy černějšími než orlovy peruti, se snědou tváří a alabastrovou šiji. Teprv hlasitý smích zbrojnošův jej z polosnění vyrušil.

„Chceš-li tu zůstati, zůstaň tu s Pánembohem. Můžeš tomu Vlachu o dceru i říci. Beztoho tě omámila. Však jsem ti říkal, abys se za ní nedíval. — A vy se také střezte. Člověk potom nevidí, neslyší a chodí jako slepice. Ty černé oči!“

Holata obrátil zatím orla mečem na stranu. Už zaváněl; a šedivci se jazyk po zvěřině jen třásl.

Opat si usedl ku mladému mnichu na hrob.

Bílá temena nedalekých hor začínala se již tratiti v obláčcích, jež níž a níže se spouštěly, rozestírajíce údolinami tajůzvěstné šero.

„Za slávu české země tři sta že jich šlo do Vlach umírat?“ polohlasitě hovořil opat Božetěch. „Nejlépe aby se ti Češi z otecké země všickni vystěhovali a v cizině za slávu její umírali. To by císař viděl nejraději. Co tím naše země i s Vratislavem získala, že mu postavil Engelbert královskou korunu? Musil jsi ji, ty milý králi náš, draze zaplatiti! Myslíš, že by tvým Čechům knížecí čepice Břetislava slavné paměti nebyla milejší? Či chtěls se státi v očích lidu svého velikým! Toho ti nikdo z tvých rádců nepověděl, jediný jen Božetěch, a tys neměl pro

něho sluchu. — Za slávu císařovu jste se, braši, bili, za slávu německou tři čtvrti vás pohubil mor a skorem čtvrtinu meče italské. Tvůj bratr, Pomněne, dal život svůj za cizí zájem. Dej mu Pánbůh lehké odpočinutí! — Choďte jen, choďte za hranice bít se pro své vrahy a uvidíte, kam vás přivedou. Pomáhejte kovat císaři pouta na jeho soky; za věrné služby se vám dobře odmění. Nechť je to Jindřich IV. aneb kterýkoliv. Či myslíte, že koruna na hlavě vašeho krále uchrání vás zloby sousedů? Je to velmi chytře navlečené lákadlo. Žádný z Vratislavových následníků nebude chtít za ním zůstati. Sprostá bude jim stará knížecí čepička, každý zatouží po koruně, kterouž zase na čas uloží Němec s Vratislavem do hrobu."

Potom sepjal opat ruce, klekl do hebounké trávy a modlil se potichu s mladým mnichem za Vícemila Kvílického poznovu.

Zatím se již sešeřilo a nad horami vyplynul měsíc. Opět zaleskly se hlavy jejich jako by stříbrem; ale údolinou válely se mlhavé šedivé oblaky, jako bývají chmury za červencových dnů.

Ohník uhasl již před chvílí. Holata, násytiv se s dostatek, vrhl sebou do trávy, aby zaspal trampoty. Chrapot jeho byl slyšeti hezky daleko; přehlušilť všecky ostatní.

„Někdo se sem plíží, jde kolem samé skály ve stínu," zašeptal Pomněn nakloniv hlavy blíže ku předu, aby viděl bystřeji. „Jakási ženština je to. Volá kohosi tlumeným zvukem. — Neslyšíš?"

„Viprecht Grojský byl první na hradbách a já ihned za ním!" vzkřikl náhle Holata ze sna. „Že jsem před nimi, drzá hubo, utíkal?" hučel dále rozhazuje rukama.

Ženština, jež se plížila k noclehníkům, bezpochyby že výkřiky tyto zaslechla, protože stanula, těsně až k samé skále se přichoulila, a teprv, když se Holata utišil, pustila se ještě opatrněji ku předu.

Šla však nedlouho. Za vyčnívající skalou zastavila se opětně, sehnula se a hlavu naklonila do trávy. Zdálo se, že čemusi naslouchá. Potom se mžikem vzpřímila a svahem zazvučely struny jakéhos hudebního nástroje, jen jediný akord, ale prudký a úpěnlivý. Nahoře nad skalou zakrákoral pták-dravec žalostivě.

Holata rázem procitnuv, sáhl levicí po šipce a pravicí k boku po meči.

„Prchněte odtud," zahlaholil podivný hlas ze záskalí od vysokého kaštanu a nahoře nad samou korunou kmene orlice zabědovala po orlovi.

Strachota octl se jedním skokem pod stromem a uchvátil ženštinu do náručí; ale dívka vymkla se mu úhořem, poskočila o několik kroků zpět a ukazovala ku kolmé takřka stezce, jež se hadovitě skalou vinula, a levou rukou dolů do vsi, nad níž visely ledové chumáče.

„Aha! Mají na nás ze vsi namířeno a tudy že jim unikneme," zahučel šedivec a za několik okamžiků vystupovali již poutníci vzhůru ke hřebenu, Holata se Strachotou v popředí s napjatými luky.

Nešli ještě ani hodinu a nepřelezli ani polovinu skály, když se hluboko pod nimi rozlehly temné hlaholy.

Dívka, jež kmitala se neustále před nimi, zamáchla náhle rukama k rychlejším krokům poutníky vybízejíc.

Nad temenem skály poletovala opět orlice. Zase bědovala po orlu a s ní dvě mláďata. Někdy zaletěly chodcům až na samé hlavy. Čuly v nich asi vrahy samce, tatíka.

„Třikrát jsem byl ve Vlaších, na římských hradbách hned za Viprechtem; ale před horaly-pasáky jsem ještě nikdy neutíkal!" hučel si Holata do vousů, a Strachota hleděl za dívkou, jejíž bělostnou šíji vždy, kdykoliv rychleji pokročila, oslnil měsíc okouzlujícím svitem a s jejímiž vlasy pokaždé si větérek zalaškoval.

Předběhl Holatu a octl se již u samé pasačky; ale Vlaška jako by jej vždy za sebou schválně hezky daleko nechávala.

Již stanuli na hřebenu. Hluboko pod nimi cos poznovu zalomcovalo, za chvilku však umlklo vše; jedině orlice pronásledovala s mláďaty poutníky, často až nad samé hlavy jejich zalétajíc.

Dívka pokynula ještě jednou poutníkům pravicí k široké pěšině, jež vinula se dolů strání zarostlou travou a břizkami. Pak se na okamžik zastavila; zdálo se, že se na někoho zahleděla. Čarovným svitem leskly se oči její, že i mladý mnich se zachvěl jejich plápolem. Strachota neodvážil se ani do nich podívati, tím méně, aby blíže pokročil.

Dívčice zamáchla opětně rukou a mžikem zmizela zrakům poutníků.

„Odměniti se nám chtěla! — Dobrá holka; ale za ženu bych ji nechtěl míti. Tak divoce jí oči svítily, že mne projel až mráz!“ prohodil Lacek.

„Nikdy nevěříte, řekne-li vám co zkušený chlap. Nyní jste se přesvědčili! — Tahle by tě, Strachoto, do pekla přivedla! — Buď rád, že je pryč, a že jsme vyvázli životem!“

„Bůh jí to zaplať! — A nám ve zdraví dej se domů vrátiti!“ dodal k šedivcově řeči Božetěch.

Za chvíli rozlehly se vršinami opět žaluplné hlaholy onoho hudebního nástroje, jenž prve byl poutníkům dal výstrahu.

Strachotovi zabušilo srdce pod koženým kabátcem prudčeji. Nedalo mu to, aby se neohlédl zpět.

„Buď rád, že je pryč! — Holky s černýma očima umějí k smrti čarovati. — Krušinova Radka beztoho na tebe myslí, kudy chodí a co by řekla, kdybys si přivedl domů takového černookého a černovlasého diblíka!“

Potom urychlili všickni krok.

„Zmíníš se jim tam, otče, o liturgii slovanské?“ zeptal se za chvíli Božetěcha mladý mnich, zastaviv se na okamžik a opřev se o hůl, na níž měl natočený věnec uvitý ze trávy na bratrově hrobě, jejž si chtěl na památku přinésti do vlasti, protože kdo ví, kudy půjdou zpět.

Opat také stanul na chvilinku, ale jen aby si kříž pohodlněji položil na rameno.

„Jsem na rozpacích; už jsem o tom taktéž přemítal. Jsme asi těmi Břevnovskými očerněni. Odpusť jim však Bůh a Vratislavovi rač popřáti dlouhého života! Tenť nedá zaniknouti poslední paměti po věrozvěstech Soluňských. Na dvoře papežském bylo by marno každinké slovo. Víš, jak je vše rozdvojeno. Na církev přišly doby ancikristovy. Biskupů nesvětí a ti zase žáků ne, ani kostelů. Bůh pomozi!“

Opat Božetěch po těchto slovech opět potáhl si na bedrách kříž, aby jej mohl pohodlněji nésti.

Zatím sešli se stráně. Měsíc se také od hor již hnul a vyplul nad údolí. Mlhy se pozvolna zdvihaly a odhalovaly poutníkům dalekou, nepřehlednou rovinu. za níž se jasnou nocí hájů, dědin a měst jen černalo. Asi čtvrt hodiny odtud vyčnívaly do výše k ohvězdělému nebi četné chrámové věže a rovinou bělelo se cos, jako na hnědém rouše stříbrný lem. Byl to Pád. Hukot proudu jeho zarážel až sem.

„Zde bychom mohli zůstati do rána,“ zahovořil Holata obrátiv se. „Do Říma ještě daleko a nohy naše nejsou ze železa. Zítra bychom nemohli nikam.“

Všickni šedivce poslechli a rozbili stany pod úpatím stráně. Tyčemi jim byly vysoké štíhlé kaštany, mlhy vystupující plachtami a peřinami svěží, hebounká travička.

Jediný Strachota nemohl usnouti.

Pořád se mu zdálo, jako by ona Vlaška znova a znova ukazovala mu pravicí výše do hor a jako by k uším jeho co chvíli zalétaly teskné hlaholy kytary z hlubokého údolí.

Teprv za hodnou chvíli usnul a v polosnění uviděl uslzenou dívku daleko odtud na březích Sázavských, jak hledí do vody a ptá se jí, kdy a zdráv-li vrátí se Strachota z cizích krajin v domovinu? Byla to Krušinova Radka. Poznal ji po plachetce. „Vrátím se brzo, brzičko, zas,“ zašeptal ze spaní.

„Čert dnes s tím klukem šije,“ zamručel Holata obrátiv se na druhou stranu zády ku Strachotovi. „Ani v noci nedá pokoje. Třikrát jsem byl na hradbách Římských za Viprechtem — —“ Další sebechválu šedivcovu, na niž nezapomněl ani v dřímotách, přehlušil chrapot.

Oba muži ulehli pod samým kaštanem.

Opat usnul tvrdě. Mladý řeholník měl však také nějak nepokojné sny. Duše jeho bloudila za horami po českých luzích, po milounkých kvítkách a mezi těmi stanula u jednoho z kvíteček, jenž sklopil stydlivě hlavinku, sadem zašelestil hebounký vánek, lupénky na kalíšku cos zašeptaly a mnich bezděky položil si pravici na srdce...

II.

V sázavském klášteře.

Kníže Vratislav již své tužby, jež nedaly mu pokoje, co dosedl na stolec knížecí, ukojil.

Od několika let sídlil v Praze korunovaný král, první v řadě Přemyslovcův. Ale lid nějak těžko uvykal novému pojmenování. Koruna, jíž ozdoboval biskup při velkých slavnostech hlavu pomazaného Páně, přišla národu příliš draho. Sto korun mohl Vratislavovi císař Jindra dáti a nebyly by vyvážily potoky české krve, jimiž tolikerá bojiště v Němcích a dole v Italii povlhla.

A chytrý byl ten císař; dal ji jenom osobě Vratislavově. Synové a vnukové jestli nechtěli za otcem či dědem zůstati, také si jí musili zasloužiti. Koruna královská, jíž rozdával vládce „svaté říše římské“, měla českým knížatům býti vnadidlem a byla jím také, jak pravil opat Božetěch. Bez pomoci Vratislava veta by bylo bývalo po dědictví mocných Otonů. Sasíci byli by samostatnosti své uchránili a Řím by byl také nepadl v ruce německé.

První český král pomáhal budovat štěstí za hranicemi cizincům a své zemi štěstí připraviti — nedovedl. Vlastní bratří vzbouřili se proti němu a za nedlouho musil

se i na synu dočekati dnů, pod jejichž břemenem zemírá leckdy dobré srdce otecké. Snad i za Benedu Tasovice byla to pokuta, a kdo ví, za koho ještě!

* *
*

Mniši v Sázavě obilí již sklidili do stodol. Co odešel opat Božetěch s křížem vlastní rukou zhotoveným, kosili otavu na lukách po třikrát; i hnízda, jichž bylo plno pod okapy, byla prázdna; ale poutníci se přece nevraceli.

V okolních dědinách, kteréž patřily slovanským benediktinům na Sázavě, modlili se za opata, aby ho Pánbůh chránil všech úrazů.

I cizích kněží si všimli, kteříž leckdy zajížděli sem za Božetěchovy nepřítomnosti a nedobré věci si z toho věstili.

„Zas by je as rádi odtud vypudili,“ začal si jednou Krušina, nájemník nejbližšího dvora klášterského, jehož zdi často až příliš nemilosrdně Sázava opláchla. „Na štěstí drží ještě Prokop berlu opatskou a tou by dojista, jako před lety za Spytihněva, zmodřil hřbety jejich. I my bychom jim zase poslušenství odřekli, jako předkové. Ani sám král nemohl by nás přinutiti, abychom jim nejmenší práci konali. Stalo se tak před čtyřiceti lety. Vy toho nepamatujete. Tys, Radko, běhala na stráních ještě po houbách.“

Za posledních slov obrátil se nájemník k nejstarší holce a na starých jeho tvářích objevil se úsměv spokojenosti Měl rád všecky své děti, dceru nejstarší však nejvíce. „Ba právě, že za Spytihněva to bylo. Očernili ti Němci z Břevnova u knížete naše kněze, že jsou věrokazi a starají se jenom, jak by jim rostl břich. Dobrý panovník jim uvěřil a opat Vít, jenž mne držel na rukou, musil se všemi bratry do Uher. V klášteře zahnízdili se cizí kněži a nám nepřáli. Ale kmeti na ně vyzráli; nikdo

nehnul ani rukou. Musili si sami pole zaseti, úrodu požíti o do stodol svážeti. Nesklidili skorem ničeho. Svatý Prokop prý pole zaklel, aby na nich Němcům nerostlo, a vyrostlo-li co, aby všecko bylo hluché jako sveřepec. Stromy nenesly ovoce a dozrálo-li přec kde něco, ptáci to vyzobali a slupky mezi lupením visely scvrklé. Potom se jim zjevil svatý náš patron s opatskou berlou. Po dvě noci je v dobrém vypovídal a když přece nechtěli dobré bydlo opustiti, třetí noc je v jizbách vyburcoval a vyhnal z kláštera, že se víckrát neodvážili do Sázavy vrátiti. A klášter zůstal potom pustý celých šest let; v sedmém teprv roce vrátil se opat Vít ve svůj majetek. Však jsme je taky tenkrát uvítali. Šli do kostela po samých květinách. Kde jsme jen jakých mohli natrhati, natrhali jsme, holky upletly věnce a vázaly je kolem stromů, kudy se naši kněží vraceli. Od těch dob jsou zde zase mniši slovanští."

Na západě vyvstávaly černé mraky a z protějších strání rozhučel se ostrý vítr. Údolinou to hvízdalo, až uši zaléhaly.

Náhle se zablesklo, za bleskotem sledovalo silné zaburácení, okna se otřásla a dvéře rozevřely.

Krušinova žena se pokřižovala a všecky děti řekly po matce: „Pánbůh s námi!"

Nájemník se vyšel podívat na dvůr. S šedých zachmuřených oblak dopadaly na zemi veliké, dešťové krůpěje.

Krušina zakroutiv povážlivě hlavou, zašel ještě k ohradě a nahlédl přes zeď do řeky.

V Sázavě to již také začalo vířiti. Nájemník zavřel vrata a odkvapil do světnice; ale k oknu se již neposadil.

„Pánbůh s námi!" zašeptali ve světnici podruhé, opět se tak zablesklo a hrom zarachotil podruhé. Stará hruška na dvoře skácela se roztříštěna na kusy.

„Totě tam Sodoma. Tak pozdě! — V říjnu! Chudák hruška. Svatý Prokop prý ji vlastní rukou zasadil. Aby

to jen nebylo nedobré znamení. Pánbůh nás všeho zlého chraň!"

Žena s dětmi modlila se za odvrácení všeho zlého. Jen Radka na modlitbu nemyslila, měla sice ruce sepjaté, i rty se jí pohybovaly, ale na plano. Když pravil otec, aby ta roztříštěná hruška nebyla nedobrým znamením, svěsila hlavu a světlé vlasy, v jednoduché vrkoče spletené, rozvinuly se jí ramenoma.

Matka s menšími dětmi se ještě hezkou chvíli modlila. Nájemník stál mlčky as dva kroky od okna dívaje se do dvora.

* *
*

Touže asi dobou zastavil před klášterní fortnou krytý vůz. A sotva že zastavil, jakýsi zavalitý přitloustlý mnich seskočil dolů a zatáhl za zvonec.

„Doma-liž bratr Demetr?" zeptal se vrátníka lámanou češtinou.

Fortník Božek přikývl hlavou a podíval se na hostě jaksi nedůvěřivě.

„Kolikrát jsem mu již otvíral, co opat na cestě! Jednou ptá se po Demetru, podruhé po Kananu, po třetí po Holiši a po čtvrté kdo ví, po kom se bude ptát?"

Starý klášterní sluha hučel si tato slova zavíraje dvéře a vytahuje klíč. Povozu na dvoře si ani nevšiml — a přec se jen lilo. Koně vypadali, jako by se byli brodili v Sázavě.

„Což mne zde necháte ve psotě?" zahřmotil venku vozka a vší silou udeřil pěstí do dubové fortny.

Bratr Božek odšoupl s okénka prkno a podíval se ven.

„Mám hlad a žízeň; koně přec tady nemohu nechati na lijavci!"

„Mohls tam zůstati. My tě do Sázavy nevolali!"

Fortník otevřel poznovu.

„Stáj máš tamhle a drobet ovsa také tam někde najdeš. Pro vodu si dojdi do řeky. — Zbylo-li co, dáme ti, a nezbylo-li, nemůžeme dát.“

Fortník Božek díval se do dvora na vozku, kam asi koně zavede. Vysoké čelo jeho se tak zachmuřilo, jako nebe nad klášterem, nad nímž viselo oblaků, jako by celý kraj chtěly zaplaviti potopou.

„Přijíždějí nás jen vyžírat; kdybychom to dali žebráku, udělali bychom lépe. A jak si ještě poroučí. Neměl bych je sem ani pouštěti a podruhé také nepustím. Abych se zase snad na stará kolena stěhoval. Jednou mne už vystrnadili; ale podruhé se jim to sotva podaří.“

Fortník Božek mrzutě přirazil k oknu prkénko a nahoře v klášteře bratr Demetr byl zatím již s hostem v nejplnějším proudu hovoru.

„Jak že pravíš? Biskup že s Olomouckým ve Vlaších?“

„U císaře v Mantově.“

„Jedu sem schválně, abych ti to pověděl. K žalobě na něho musíš míti však nějakých důvodů.“

„O to se nestarej. K soudruhům je hrdý a ctižádostivý nesmírně. I o soukromém životě jeho ledacos se proslýchá.“

„Tak že, tak že! Bezpochyby se tvůj opat nemrská a tělo netrýzní olověnými kuličkami na provázcích, jako prý to dělával Prokop,“ zasmál se cizí mnich až se za břich popadal a při tom se hluboko podíval do džbánku.

„Nemusíme čekati ani smrti Vratislavovy. Jakmile se Kosmas vrátí z Italie a bude posvěcen na biskupa, pak ani král nemá práva plésti se v jeho pravomocnost. První jeho prací bude, aby zapověděl ve své diecesi slovanskou liturgii. A kdo nebude souhlasiti, dá jej v kletbu aneb zbaví kněžského úřadu. Náš opat se již o tom s biskupem smluvil a tebe vyhlédli za prvního latinského opata na Sázavě. Jsi již s tím svatým Prokopem znám a tebe přec

snad berlou nevyžene jako vyhnal před lety bratry Břevnovské."

Cizí mnich, benediktin z Břevnova, mluvil až příliš uštěpačně, a když dopověděl, zasvítily se oči jeho potutelně.

„Ta vaše bohoslužba jen na pohoršení. Kluk, otrhanec může čísti mši a zpívati při ní jako kněz. Leckdes jsem to slyšel na vlastní uši. Vždyť ani biskup Vojtěch nebyl slovančiny přítelem. Kde jen mohl, zaváděl kněze latinské a čistil nakažené stádo. Všaktě i naše řehole zapovídá jiným než latinským jazykem mši zpívati. Může-liž býti kdo benediktin dobrý, když si své řehole neváží?"

Cizí mnich podíval se bystře hostiteli do tváře; chtěl mu nahlédnouti i pod černé roucho, zdali je srdce Demetrovo náchylno jeho záměrům, a načervenalé rty stáhly se opětně k pokryteckému úsměvu.

„Dodržíš nám slova?"

„Můžete na mne spoléhati."

Břevnoský pokročil k oknu, aby se podíval, zdali liják poněkud poustal.

„A kdo že bude Vratislavovým následníkem?"

„Dle všeho Konrád Brněnský," odvětil Břevnovák. „Břetislav je při dvoře uherském a jak se zdá, nehodlá vrátiti se do Prahy. Konrád je muž vlídný a dobrosrdečný. Chytrým slovem lze u něho všeho dosáhnouti. Hlava Vratislavova však tvrdá a neústupná; to již z toho můžeš posouditi, že k vůli Zderadovi by vlastní krve byl nelitoval." — —

„Jste tu skrblíci, lakomci houževnatí!" hromoval dole v kuchyni klášterní vozka z Břevnova. Vypil již dva plecháče medoviny a starému vrátníku nechtělo se znova nalévati.

„Kdybys přišel k nám, dali by ti toho tolik, že bys to nevypil do soudného dne, i koně by napojili, a zde mi vysýchá hrdlo, že sotva mluvím. Ještě jeden přines; za-

darmo nechci; zaplatím!" hartusil oráč a vztekle mrštil několika penízy o stůl, že se jizbou rozletěly.

Šedivý vrátník se pousmál a pro třetí plecháč medoviny už nešel.

„Venku, brachu, prší. Jdi, nastav hrdlo a nebude ti vysýchat," prohodil Božek.

„Však až sem přijdou zase naši páni, budeš rád, dostaneš-li kousek okoralého chleba sám."

„Děj se vůle Boží! Budu-li musit kam o kousek chleba, k tobě nepůjdu a k tvým pánům ještě méně," pravil zdánlivě lhostejným hlasem vrátník, ale čelo se mu zase tak zachmuřilo, jako nebe nad údolinou Sázavskou. Potom vyšel ven a hrubce nechal v kuchyni samotného.

Krytý vůz s Břevnovákem odjížděl z kláštera teprv k večeru.

Pršelo sice ještě; ale lijavec již ulevil.

Sázava dnes nějak děsně hučela; valila se plným řečištěm, sotva že jí břehy stačily.

Koně klusali pozvolna podle řeky vozovou cestou. Vozka bil do nich vztekem, že měl vyschlé hrdlo, a proklínal do nejhoroucnějších pekel vrátníka i s celým klášterem.

Mnich pod plachtou přemítal o příznivém výsledku své cesty.

„K čemu to také ta luza potřebuje, aby rozuměla mši? Na Polabí jim nejlépe otupili rozum; chtěli také všemu rozuměti a vzpírati se slovu Božímu. Věřiti máte, vy blbci, a ne se ptát po tom, co slova tají za smysl. Jednou byste se také mohli ptáti, proč na nás pracujete a proč my jenom na modlitby chodíme, proč statky máme my a proč vy v těch statcích pouze nájemníky."

Náhle zatrhl vozka otěžemi, jak mohl nejprudčeji; koně se vzepjali a vůz octl se se vším v rozzuřených

proudech Sázaviných. A řeka si hrála povozem, jako by to byl míč.

Teprv daleko ve skalách zarazil se vůz překocen o vyčnívající kořeny; ale po mnichu a po vozkovi nebylo nikde ani památky. Jediné oba koně dostali se šťastně na břeh.

„Víš-li," zvěstoval druhý den k večeru vrátník bratru Demetrovi, „že toho Břevnovského našli dnes ráno ve skalách na břehu Sázavy, trochu dále vůz a pod vozem vozku, jenž mne včera vyplísnil, že jsem mu nedal medoviny po chuti? Učinil jsem dobře, že jsem mu nedal ničeho; musil bych si tohle neštěstí přičítati."

„Gerharda Břevnovského že dnes ráno našli na břehu?"

„Jak mu říkali, nevím; je to ten, co tu byl včera."

Demetr sepjal ruce a ve vyschlé jeho tváři zračilo se úzkostlivé vzezření, že zapomněl říci: „Dej mu Pánbůh nebeské království!" A když odešel nahoru do své cely, vrhl se u stolku na lavici a neslyšel dnes ani jednou zvonku, jenž se již po třetí rozhlaholil klášterem, svolávaje bratry k modlitbám. A když přinesli do dvora mnicha-utopence s oráčem, nešel se ani dolů podívat, tím méně, aby odříkával za mrtvého hodinky.

„Trest Boží!" pomyslil si Božek, když nesli Gerharda s vozkou do chodby. „Nepřijeli sem beztoho k dobrému. A tenhle se ještě mým šedinám posmíval."

„A přece musím býti Sázavským opatem. Za berlu s infulí slíbím jim latinku. Děj se co děj," hovořil sám s sebou vyschlý klášterník, jehož vpadlé zraky zahořely až šíleným plápolem. Ale nekmital se to blesk třeštění v plavých očích bratra Demetra. Tak se blýskávají zraky, když vzplane v prsou dlouho zakrývané záští. Bezděky zahleděly se k obrazu nade dveřmi, na němž jevil se Prokop, zakladatel zdejšího kláštera, v plném božíhodovém ornátě.

„Také mne jednou musí tak namalovat, až mne budou chtít umístiti v řadě opatů," těšil se Demetr.

Ani si nevšiml, že dole na nádvoří hemží se všude lidu jako mraku. Ani neslyšel, že, kde byly jaké zvony, všecky rozezvučely se lahodným hlaholem, s nímž sdružil se hlučivý jásot z tisícera hrdel nashromážděných davův a valících se ku klášteru mohutnějším ještě proudem, než včera valila se Sázava řečištěm.

Opat Božetěch vracel se z cesty do Říma. Jen stěží, zvolna, co noha nohu mine, jako na Alpských stezkách mohl kráčeti. Všemu lidu leskly se v očích slzy radostí a sám opat sotva ubránil se záchvatu, jenž vyzíral z tolikera věrných, upřímných obličejů.

Hned za Božetěchem kráčel mladý mnich, s hlavou ke hrudi svěšenou. Nechtěl asi, aby mu viděli do tváře. Jinak rozhlížel se však kolem Holata; ale bílé kníry vlhly mu při tom jako včera, když je liják kropil svými proudy do omrzení.

Strachota, jenž kráčel po boku šedivcově, rděl se jako nad blizounkými skalami červánky. Bystré oko jeho přelétalo steré hlavy, jako by po někom pátralo; nepátralo marně, hledalo-li koho.

U samé chodby klášterní stála Krušinova Radka.

Strachota ji musel viděti. Pod kazajkou bušilo jí srdéčko mocněji a modrounká očka obrátila se bezděky po lidech, zdali si nevšimli, jaké růže jí na líčkách rozkvetly, a zdali neposlouchali, jak hlasitě srdéčko jí zabušilo.

Nikdy již po celé pouti neodvážil se hoch do černých očí se podívati, aby ho neomámily a neudělaly mu.

„Krušinova Radka přec jen se jinak dívává, když spolu na Sázavských březích sedáváme; tichounce, jako na nebi hvězdičky, svítí jí modrá očka. Ve zřítelnicích jejích sice svého obrazu nevidím; jeť hlouběji než v očích za-

sazen. Zde by ho leckdos uviděl; ale do srdce nikdo nemůže nahlédnouti. Tam je uchován nejlépe!"

Ale Holata škádlíval jej s černoočkou neustále, že to Radce doma poví a že mu ji převezme.

Strachota se již ani nemohl dočkati, až si zase s Radkou usedne na břeh za večerův a bude jí vyprávěti, jak krásná jest ta vlašská země a jak veliký ten Řím; krásnějším že však Sázavské údolí a milejší že je mu Radka, než celé to sedmipahorkové město.

Všickni bratři-mniši vyšli opatu vstříc, aby jej uvítali. Přišel z nenadání, kdy ho čekali nejméně; jediného Demetra oko Božetěchovo pohřešovalo.

„Snad ho není více mezi živými?"

„Churaví, otče; je na shasnutí!" odpověděl Roman.

„Posilniž ho Bůh!"

„A tebe, pane milý, před ním chraň!" řekl starý Božek po tichu.

Božetěch zašel nejprve do chrámu. Dlouho se modlil na stupních oltářových za šťastný návrat a všickni lidé s ním.

III.

Hořešovická Běluška.

olka, holka, již dorůstáš a přec jsi ještě titěrným dítětem. Nevím, nevím," zakroutil hlavou Hořešovický vladyka vešed do jizby, v níž si dcera upravovala šaty, nezvyklé tehdáž ještě ve tvrzích a na statcích zemanských.

Tak se strojily jen paní na hradech bohatých lechů, kteříž začali ponenáhlu odkládati šat, v jakémž přišli otcové jejich přes tři řeky do české vlasti, s nímž šťastně a spokojeně žili dlouhé věky: a co ještě horšího: se šatem odkládali i staročeský mrav.

Hořešovice leží v župě Slanské daleko od Sázavy, ve čtvrté údolině od města k severo-západu a nejzáze za dědinou stával a dosud stojí zemanský dvůr.

„Pořád mne, otče, káráš; či snad chceš, abych šla s děvečkami do chléva, krávy dojila, na poli snopy vázala a snášela? Chceš-li, půjdu," odsekla vzdorovitě Běluška a čelo její se zakabonilo.

„Nikam tě nechci posýlati. Ale jen tu lehkomyslnou mysl již jednou odlož. Mohla by ti býti k záhubě a mně na nečesť."

„Proto snad, že si jinak vlasy česám než ostatní? Protože hezčí šaty mám než ostatní a že také sama hezčí jsem?"

Dceruška podívala se na otce tak čtveračivě svýma očkama, že bylo po hněvu okamžitě.

„Mlč o tom, dítě, a choď tak, jako u nás chodívaly a jinde dosud chodí dcery vladycké. K těm vysokým se nerovnej! Utržila bys si jen posměchu."

„Ale vždyť víš, tatíčku, že by se dceři tvé vyrovnaly i ty nájemské, a toho bys dozajista nechtěl. Co mi po lidech?" slaďounce hovořila Běluška, a tatíček-dobráček si pomyslil, že ta holka má skoro pravdu. Aby tak vyšla třeba jen ve všední den v kazajce a plachetce, musil by se věru za to styděti sám.

„Viď, že mi, tatíčku, koupíš kožich na zimu?"

Dcera zavěsila se otci na hrdlo a dobrý tatíček pohladil Bělušku po hlaďounkých vláscích a ještě jemnějších tvářičkách.

„Měla bys mne však dříve poslechnouti. Nikdy ti ke zlému neradím."

„Z modrého sukna nizozemského, tatíčku," zašeptala Běluška, a když otec opět chtěl něco namítnouti, rtíkoma mu ústa zavřela.

„Dobré dítě! Až na tu marnivost; ale tak je každé," pomyslil si vladyka a upokojil se.

„Vždycky to říkám, že ji jen kazíš," ozvala se u dveří žena zemanova. „Máš ji sice rád, ale stříbrňáky ještě radši. Kdyby nebylo mne, nechal bys vlastní dítě hůře choditi než bezzemek. Pokaždé tě musím napomínat, chci-li na ni něco. Bělka již dorůstá a ty ji máš pořád ještě za dítě."

„Nový kožich mi slíbil, z modrého sukna nizozemského," zašveholila dcerka a přiskočila k matce. „Sluší

mi to, viď, že sluší? Ani pyšná Darka z Martinic se mi nevyrovná, a o té přec říkají, že je po okolí nejhezčí."

Běluška se šipkou obrátila a ručkama si vlásky na čele rozhrnula.

„Což až si ještě připnu do vlasů zlatou sponku a vezmu klobouk s tím sokolím pérem? — Jen aby už byla sanice!"

Otec s matkou se divili, jak to dceři v těch nových chrpových šatech jde, a těšili se již, jak se na ni budou lidé dívati, až půjde do kostela.

A lidé se dívali na Běluška opravdu, když do kostela chodívala; ale divíce se, říkávali, že se ta holka Pánaboha nebojí, a ve chrámě že je jen na pohoršení. I nájemské dívky ze statků dívaly se místo na oltář na Bělku ze dvora, jež vždy v první lavici seděla, a šeptaly si na místě modlení. Leckterás si i potají myslila, kdyby také tak mohla choditi, míti také tak hebounké ručky a tak jemňounká líčka.

Rozvážnější sousedé nad ní však hlavou vrtívali.

„Mnohem hezčí byla by v jednoduchých šatech a kdyby měla vlasy spletené u vrkoče. Jen se tak darmo ostudí. Jako záletnice vypadá. Otec je dobrák; ale matka si ráda zahraje na velkou. Měla si vzíti toho Kvílického; ale to jí tak Pánbůh oslepil, že štěstí neviděla." —

Letos drželo lupení na stromech do polovice listopadu a staří zkušenci prorokovali mírnou zimu. Olše kolem potoka se ještě zelenaly, jako by byl teprv máj, a kmeti se těšili, že budou ještě jednou moci na otavu. I babí léto se proti jindy protáhlo. Bylo opravdu lépe letos za podzimku než ve žních, když stíhala prška pršku, tak že obilíčko sotva sklidili.

Běluška si vyšla za dvůr pod večer na luka. Doprovázel ji jakýs mladík, také tak oděn po cizácku. Hnědý kabátec sotva mu sáhal po pás, rukávce měl kolem rukou

stříbrem protkané a u boku houpal se mu uzounký dlouhý meč. Levicí držel na řetízku chrta a po pravé ruce jeho dcera Hořešovického vladyky se jen vznášela.

Mladík si lidí, kteří jej potkávali a pozdravovali, ani nevšímal. Byl by si péro na klobouku pokřivil a načechrané vlasy pocuchal. Dívka po boku jeho, zdálo se, že neví ani jak pokročiti.

Chvílemi hovořili oba hlasitě.

Kmeti si všimli všeho velmi dobře a posteskli si, že ta cizota dere se do země otecké dnem a že se jí tak jako klíště chytají i dvory zemanské.

„Hleďte, jak hlavu nese do výšky a jak se jen k tomu zkaženci nahýbá," povídala si stará Mrzena, vdova po nádvorníkovi. „Tak hodná bývala a byla by také hodnou zůstala, kdyby matka nebyla na ni tolik toho věšela a neučila ji na jiné hledět přes ramena."

„Sprostý lid! Není divu, že mezi ním růže zakrní," zahovořil Liběj z Kutrovic, dívčin průvodčí. „A proto se nedivím, že na dvorech zemanských není ani jediné, o níž by se mohlo mluviti pochvalně. Zpátky, župane!" zakřikl chrta, jenž chtěl skočiti po jehňátku, jež mu vběhlo do cesty.

„Jakés mu to dal jméno?"

„Velmi vhodné, Běluško! Mohou si hlupci dovtípiti, jak si vážím těch starých zvyků, s nimiž člověk nedojde ani za humna. A dojde-li, je všude k posměchu. Proto také nenosím řízy, beranice, spodků po kolena a na lýtkách řeménků. Choď si tak, kdo chceš, s Pánembohem!"

Liběj si klobouk s vysokým pérem popotáhl k levému uchu.

Běluška mu neřekla ničeho, svěsila hlavu a větřík jí hedbávové, světlohnědé vlasy bělounkým čílkem rozvlnil. Zdálo se, že o výpovědi svého průvodce přemítá; ale nevydržela tak dlouho. Okamžitě se zase vzpřímila a za-

hleděla se k nedalekým výšinám, za něž se před chvilkou ukrylo slunce, zanechavši nad černobory rudožhavé pruhy. Ale rtíky měla přec nějak sevřené a z obličeje zmizel nadobro onen čtveračivý výraz, jenž ve zrůžovatělou její líc takořka byl vrozen. Přišlo jí náhle cos do hlavy a z hlavy usedlo na srdce, jako když upír na hruď sedává a ssaje krev.

„Kdo pohrdá zvykem po otcích zděděným, hoden není, aby jej rodná země nosila, ale aby propadl se v nejhlubší její útroby, aby pohádky po něm nezbylo, a zbylo-li by, aby ho potomci kleli do nejpozdějších pamětí.“

Zdálo se, jako by tato slova vysoká jedle u potoka ve svých větvích byla zašuměla; a Běluška si vzpomněla, že jí to také někdo říkával, když spolu na břehu sedávali, rybky v potoku chytávali, a plné hrsti jich nachytavše, do vody je zase pouštěli. A ještě jí ten hoch říkával, že se mu líbí lépe v těch šatech prostinkých, s věnečkem z lučních kvítků kolem čílka, než v dlouhých těsně upjatých a na hlavě s kloboukem. Za to se mu arci vždycky hodně do očí vysmála, ale podruhé oblékla se v šat, jako kmetské dcery chodí. Matka ji však za to vyplísnila, že vladycké dítě jest jiné než nájemských a že se musí od nich lišiti, aby viděli z daleka, kdo je z krve zemanské a kdo vyrostl ve chlévě mezi kravami.

„Nyje Běluška, či zahryzl se jí do srdéčka červ?“ zahovořil mladík dívce po boku. „Pomůžeme, má milá. Vytrhneme ho a ránu zahojíme.“ Liběj se ohlédl. Byli za dvorem na lukách hezky daleko. Okna ve tvrzi ruměnila se ještě červánky; ale nad údolinou vznášel se pozvolna poloprůhledný soumrak.

Dívka pohodila hlavou, jako činívá vzdorovité dítě, když je otec pokárá. Zas se jí rozletěly s čílka pletence vlasů, splynuly na šíji i prsa a Běluška těsněji přivinula se k mladíku, aby si nemyslil, že zahryzl se jí do srdéčka

červ, a že je jí jeho pomoci třeba, aby červa vytáhl a ránu zahojil.

Libějovi se župan z ruky vysmekl; pán ho však již nazpět nevolal. Zahleděv se Bělušce do tváří, nahnul se k ní tak blizounko, že musila ucítiti jeho horký dech, jako pára bývá, když vystupuje z vařící vody.

„Chtěla bys, Běluško, pořád se mnou býti?“

Běluška se čtveračivě pousmála a jinoch zapýřil se ještě temněji. Na to dosud dcera Hořešovického vladyky nepomyslila. Řeč mladíka-novotáře ji překvapila; ale dovedla své překvapení chytře zakrýti.

„Proč se mne na to, Liběji, ptáš? Dnes jsme spolu, zítra také můžeme býti, po zítřku taktéž; ale pořád? To bych si musila věru rozmysliti. Či méně bys mne měl rád, kdybych s tebou nechtěla býti do smrti? Jsem ještě mladá. Za mých let dcery kmetské krávy pasou. Do svatby času dost.“

Liběj se zahryzl do rtů, domnívaje se, že se mu holka posmívá.

„Půjdeme nazpět; beztoho se už setmívá,“ prohodila Bělka obrátivši se.

„Tak hezky je tu u potoka; lépe než v dusné jizbě za světla. Našeho hovoru svědky jsou pouze dvě olše s vrbami, a ty nikomu slova neprozradí.“

Liběj po těchto slovech zahvizdl, až si Běluška obě uši rukama zakryla; ale župan se ani neozval.

„Se mnou tak důvěrně hovoříš a hned zas voláš po chrtu.“

„Jsi učiněný diblík; vábíš k sobě, a když jsi ubožáka přivábila, odpuzuješ ho se smíchem.“

„Vábila jsem tě kdy, Liběji?“

„Jsi na vlas podobna Šárce, kteráž Ctirada tak dlouho klamala, až ho o život přivedla.“

Běluška se řeči Libějově z plna hrdla zasmála.

„Všecko ti jen k posměchu.“

„Snad nechceš, abych šla do kláštera?“

„Neučinila bys nic nového. Kvílický Pomněn také šel a pomáhal ještě Božetěchovi nésti kříž. Onehdy prý se opat vrátil; ale bez mladého mnicha.“

„Opat Božetěch že se vrátil bez mladého mnicha?“

„Bez Pomněna Kvílického.“

Běluška potom cestou do dvora nepromluvila již ani jediného slova.

A když Liběj odjížděl, ani na něho nepohlédla. Matka musila návštěvníku odpovídati za ni sama.

„Ťal jsem tě, ty Bělko, do živého. Proto jsem také dnes přijel do Hořešovic, abych tě poškádlil; a povedlo se mi to. — Vyzrál jsem na tebe. Za výsměšná slova hlubokou ránu! — Sta jiných mohl bych míti. Ale Bělka přec ani jedna mezi nimi by nebyla, Liběji. Pak se již nedivím, že ten snílek šel do kláštera. Nevím, zdali bych byl proti němu vyhrál! Tak jsou přece k něčemu dobré ty klášterské kobky.“

Liběj umlkl, protože koník začal klopýtati o hrudy, jichž bylo v úvoze jako v lomech kamení.

IV.

Dobrovít Kvílický.

ečerem se poněkud zvětřilo.

Kvílický vladyka, jemuž při dvoře patřil také mlýn, stál venku pod topoli a bědoval. Vlasy jeho byly bělounké jako stříbro, když je roztaví a ono ochladne. V očích se mu cosi lesklo, řekl bych, že to byly slzy, kdyby stará, zbrázdovatělá tvář byla jevila jen jediného výrazu hoře, jež se rozburácelo pod dlouhou, staročeskou, ale již valně sešlou řízou.

Lidé, jdouce z práce, všimli si ho a upřímně jej politovali.

„Proč je to tak v tom našem životě, že jednoho stíhá rána za ránou do utýrání a druhému ani ve snách se nezdá, jak to, když srdce rozryté a zabodává se v ně trn za trnem? Že tam nahoře odplata pro všecky, kdo trpěli a nesli spokojeně kříže života? — Těš se tím jen, Křivohlave, těš, nic nemáš, nic jsi neměl, nic jsi neužil a nic neužiješ; ale až umřeš, budeš míti všeho dosti; v nebi není prý ani hladu, ani žízně.“

Bezzemek Křivohlav všecku svou naději v lepší čas skládal vždycky až za hrob.

„Ale přece je mi lépe než jemu, třeba neměl ničeho. Také jsem nic nemohl ztratiti,“ dodal dnes k obyčejným svým průpověděm.

Vladyka Dobrovít živil ho od pacholetských let; za to však, když sbírali pole, posýlal ho na vojnu. Před sedmi lety byl také v Italii pod onou vysokou stěnou, kde ubili Vícemila, staršího syna zemanova. Sám jediný mu tam odtud přinesl zvěsť, kde pochovali jeho krev, a s tou zvěstí dobré vladykově ženě také smrť.

Ba že bylo Dobrovítovi hůře než tomu bezzemkovi, jenž po život svůj neměl ničeho a také ničeho nemohl ztratiti.

Zeman měl ženu, dceru, dva syny — a také tu zbyl sám jako kůl, jejž zarazili do pole širého.

„K čemu prodlužuješ, ty jediný křesťanský Bože, dnů mého života? Abych každý den ráno a večer místo modlitby hodině mého početí zlořečil? Abych zase postavil na ohniště skřítky, přinášel jim žertvy, bil se před nimi do prsou a lidem svým říkal, aby totéž činili? Proto já Boží muka vystavěl na žarovišti a proto zdejší kostelík zasvětili Vítovi? — Trestali a trestají tě, Dobrovíte, bozi, žes pohubil, co jim bylo nejmilejšího. Je to kletba, strašlivá kletba na tebe i tvůj rod!“

Starý muž se chytil za hlavu oběma rukama, jako by chtěl lebku železnými obruči sevříti, aby mu nepovolila.

„A ten hoch — ten tvůj miláček? — I za tebe ji ponese, až budeš pod zemí. Tebe, Dobrovíte, že by dali do rakve, uložili na hřbitov, jejž jsi ohradil, a ty že bys mohl pokojně spáti pod křížem, jenž se pne vysoko nad krovem chrámovým? — Mé tělo musí spáliti v prach, popel sesbírati v popelnici a potom mi musí tryznu zapáliti. Tak chci spáti. Jinak vstanu z mrtvých a budu lidi kolem do kola děsiti a mučiti za to, že odpadli od bohův oteckých. A tvůj syn, Dobrovíte, jenž šel do Sázavy, aby se tam na

sluhu kříže připravil? — Prokleta budiž hodina mého početí, prokleto budiž lůno matky mé a se mnou celý rod!“

Třeštivě zaletěly zraky Dobrovítovy na chrám krytý šindelem, na němž nejvýše na vížce leskl se kříž posledním červánkem, a pěsti starcovy sevřely se křečovitě.

„Beztoho vlažný je lid v nové víře. Vladyka váš to ví, a nebude vám třeba, abyste potají se v lesích scházeli a z chat prázdné rakve vynášeli na hřbitov. Opět si budete moci nebožtíky páliti, pohřbívati na křižovatkách a tryzny slaviti nad nimi.“

Kolem kostela kmitalo se několik mužů. Pod květnicí zahnuli v levo do úvozu k borovinám, jimiž byl hřeben nad Třebízí za tehdejších dob cele porostlý. Šli se poklonit do lesa potají bohům a pomodlit se k nim. Křesťany byli jen na oko — a takových ku konci století jedenáctého bylo po Čechách ještě dosti. Matky učily doma děti nejprve starým bohům a potom je teprv naváděly, aby se klaněly kříži. Pečlivě měli ukryty šotky a obrazy dědů; každý den se chodili na ně dívat a když se setmělo, pokaždé v jizbách zapalovali žertvy strážcům krbu rodinného.

Hlasatelů starodávné bohoslužby potulovalo se dědinami bezčetně. Až do severních Slovan chodili se vlchevci doptávat vůle bohů, až do Retry a Arkony. Šli vždy jednou za rok a s novými zvěstmi vraceli se do vlasti. Daleká pouť vyplatila se jim vždycky. — —

„Probůh, pane! — Víš, co se dnes v noci událo?“

Bezzemek Křivohlav přiběhl druhý den z rána do jizby vladykovy celý udýchán.

Dobrovít dlel u okna již ustrojen, dívaje se do vsi.

„Hospodin nám buď milostiv!“

„Mohu-liž já věděti?“

„Boží muka jsou rozbita a kříž rozražen na kusy!“

„Boží muka že rozbili a kříž že, Křivohlave, rozrazili na kusy? I nový kostel měli rozbořiti a s krovu sraziti blýskavý kříž! Slyšíš, Křivohlave? I ten chrám, jejž já vystavěl a na nějž jsi ty vápno až z Pražských lomů vozil a k jehož základum já první kámen položil, měli rozbořit, a kříž, jejž biskup poslal z Prahy v dar, rozdrtit na kusy," zahořel Dobrovít. „I ty přestaneš se modliti se mnou před křížem, opět budeš staré bohy ctíti a jim se klaněti jako já!"

„Od nepamětných let, pane dobrý, modlím se před křížem!"

„Modli se jen tedy ještě a klaň se tomu Bohu jedinému, jenž mi vzal syna a mne samotného nechal zde. Slyšiš, ty Křivohlave? — Mne samotného — mne šedivého sirotka! A proto, když Boží muka rozbili, dobře udělali!"

„Pane muj, dobrý pane můj!" zabědoval čeledín-bezzemek. „Jsi nemocen, ulehni na lůžko!"

„Nemocen? Dobrovít Kvílický nemocen! Mám šedivé vlasy, ve tvářích vrásků bez počtu, ale jsem dosud silen, tak silen, že sám vlastní rukou na místě těch Božích muk postavím obětiště, a první žertvu — očistu přinesu na smír bohům spásám, jimž mne na lůžku smrtelném otec poroučel, věda, že by se mi vedlo zle, kdybych je někdy opustil. A vedlo se mi zle. Cítím to měrou nejplnější. Tys toho nezakusil nikdy; a proto se k tomu svému Bohu modli. Já však více nemohu, protože není spravedlivý. A až umru, spalte tělo mé, popel dejte v popelnici, zapalte tryznu a prohodujte si celý můj dvůr!"

„Aby tě jen horší ještě nepotkalo, ty pane můj!" zavzdychl si Křivohlav vyšed ze světnice a zaměřil k Božím mukám. Ve starém, dobráckém oku čeledínově zatřpytily se slzy a jako hráchy vyhrnuly se na osmahlou líc.

V dědině vybíhaly děti z chat a křičely, že staří bohové servali se s latinským a že jej přemohli.

A staří jásali — dnešní den pozdravilo jich se zasmušilou tváří jen málo — že u potoka na žarovišti bude zase státi bělboh a chrániti dědinu od pohrom.

Větrem rozneslo se po okolí, že ve Kvílicích muka Boží roztříštili, kříž na tři kusy přerazili, na zelené trávě že zase přinesli první žertvu, že strhnou i chrám, protože prý jsou tám skorem všichni starověrci, že kněz-latiník ještě téhož dne opustil domek před kostelem a odešel. —

„Vidíš, ty moudrá hlavo, vždycky se zastáváš těch starých zvyků a mne plísníš s dítětem, že jsme po všem novém slepými. Sám Pánbůh vnukl Bělce, že se s tím nedovařenčem rozešla. Co bychom z toho nyní měli? Všude hanbu, posměch a leckde ještě nevlídné oko.“

Hořešovický vladyka na tyto výčitky své ženě ani neodpověděl.

Běluška byla na lukách. Dnes však se jí tak dovádivě vlásky na skráních nevlnily; ani se nevznášela travicí jako motýlek; stála opřena o starou polospuchřelou olši a hleděla do vody.

Vladyka uviděv dceru, vyšel si také ven. Zakýval po svém způsobu hlavou a pološeptem prohodil, že se tak ve Kvílicích nemusilo státi, kdyby nebyla matka proti tomu hochu dceru podněcovala; Pomněn že mohl býti dnes ve dvoře, jednou po otci děditi a dvory jejich že mohly splynouti v jeden tak veliký, jako má Martinický.

„Nebohý kmet!“ povzdychl si dobrák-vladyka. „Bylo již na něm znáti delší čas, že se něčím trápí, s nikým nemluvil a na mne se díval škaredě od těch čas, co mu chlapec odešel k mnichům do Sázavy. A já bych byl ty děti přec nejraději viděl svými. V dobrých rukou byla by dcera má!“

Bělka ani nepozorovala, že otec došel až k ní.

Tak jako dnes ji ještě neviděl, co se v nevěstu rozvila, tak zadumanou a nevšímavou toho, co se děje vůkol.

„Pryč jste, vy chvíle — pryč jako ta voda v potoku, co se tenkrát před námi proudila! — Do moře odplynula — a vy? — Kdybych vás mohla zapomenouti! Tak ráda bych byla. — Jsi tím, Bělko, ty vinna, jedině ty, že Pomněn k takovému kroku se rozhodl. Myslilas, půjde-li tam, že půjde jen žertem, že se po čase vrátí... Ba žes tak myslila, ty lehkovážná hlavo má!“

Bělce vyhrkly z očí slzy a řinuly se jí proudem po lících.

Zeman tichým, neslyšným krokem šel dále lučinami do borů.

V.

Opat Božetěch.

ázavský klášter byl mezi českými kláštery drahokamem. Myslím, že nepřeháním, řeknu-li, že to byla akademie výtvarných umění — ve vlastech našich nejprvnější — a mistrem akademie té že byl Božetěch, poslední ze slovanských opatů v dědictví Prokopově. — Působení Božetěchovo na Sázavě lze přirovnati k neúmorné činnosti tiché duše, kteráž jako včelka z květů tvoří díla, nad nimiž mimoděk pozorovatel musí užasnouti!

Opat seděl ve své jizbě za stolem. Před sebou měl rozložený nesmírný pergamenový arch, na němž tenounkými, sotva rozeznatelnými tahy nastíněn byl půdorys jakési budovy v základních rozměrech. Znalecké oko bylo by mžikem poznalo ve výkresu chrám ve slohu románském.

Opat chvílemi vstal, nahnul se až nad samý výkres, opět měřil a opět se usadil. Levicí opřel si hlavu a rýsoval cos ve vzduchu.

Vedle Božetěcha dlel mlčky mladý mnich, průvodčí jeho na cestě do Říma. Sledoval s napjatou pozorností na pergamenu přímku za přímkou. Na některé utkvělo

oko jeho déle, časem podíval se na opata, ale nevyrušil ho ani slovem.

„Zde tenhle oblouk chci vyklenouti nad hlavní lodí směleji a v kapli postaviti ještě oltář," pravil po malé chvíli Božetěch, obrátiv se k Pomněnovi. „Nahlédni jen oknem ven, zdi jsou vyhnány dosti vysoko a v tomhle rozměru by se klenba k celku nedobře hodila. Chci zůstaviti po sobě památku, aby se dílu slovanských mnichův obdivovali, pokud bude státi zdejší svatyně. Bude to chrám nádherný; v Čechách se mu výstavností nevyrovná žádný. Dej jenom Bůh, abych se mohl první svaté oběti v něm dočkati."

Pomněn se díval dolů k řece. Na skaliskách pnuly se již mohutné stěny a z rovnoty vyčnívaly do výšky obrovské sloupy, na nichž mělo spočívati klenutí.

„Máš pravdu, otče. — O hezky výše musí se pnouti oblouky nad rovinou; skorem se bojím, budeš-li to moci provésti."

„Jen dá-li mi Bůh zdraví! Budou míti po liturgii slovanské v Čechách památku nejlepší. Beztoho již všude zaplavila latina mateřštinu. Suď sám Bůh, na dobro-li! — Ale proč je náš kostel vždycky plný, proč my hlásáme učení Kristovo pod širým nebem, a proč u těch druhých prázdným chrámům slova pravdy mluvívají? Proč žije ještě v zákrytu tolik starověrců? Proč nalézají vždy mezi lidem potulní žreci a vlchevci více věry a jsou u nich vzácnější a vítanější než kněží křesťanští? Protože nezvykl lid zpívání mše latinou, tím méně ostatním obřadům v cizím, nesrozumitelném jazyku. — Ať tedy tenhle chrám slovanské liturgie po vlastech našich památníkem na všechen čas! Umínil jsem si nešetřiti nižádného nákladu ku zvelebení kostela a učiním, seč budou síly mé."

Letos se nestavělo celý rok. Opat byl od jara do

jeseně na cestě. Ale sotva že přišel, zas se ozývalo od rána do večera ťukání kladiv kamenických.

Příštím jarem hodlali kostel sklenouti a zdvihnouti krov. Prozatím se konala práce kamenická. —

„Půjdu se podívat dolů, jak jim to ubývá; ty zatím ku štětci svému se vrať!"

Božetěch sešel do dvora mezi dělníky. Pracovali zde z celého okolí. Opat jim platil svědomitě; ale nepracovali ani tak ze mzdy, jako že to bude jejich chrám, jejich chlouba, až ho vystavějí, že ku sv. Prokopu budou choditi z celých Čech, aby slyšeli služby Boží jazykem mateřským.

Opat měl pro každého vlídné slovo; vyptával se po domácích, jak jim Pánbůh požehnává, a lidé mu otevírali své duše dokořán.

„Už z tváře viděti, kdo k nám upřímným a kdo by s nás stáhl poslední peřinu. Dobře se pamatuji, co jsme za těch Břevnovských zkusili. Byli zde nedlouho; ale natrápili se nás dost a dost," vyprávěl Krišťan hbitě sekaje dlátem do tvrdého pískovce. Pracoval na hlavici ke sloupu.

Božetěch obešed dělníky, zaměřil ku staveništi. Znenáhla dostoupil až na samý výstupek, na němž vyčnívaly štíhlé pilíře, nad nimiž měl býti upraven oltář.

Dole hučela divoce Sázava. Vířivě tudy proudily vlny její a bílé pěny rozčeřených vod vyšlehovaly až na skálu.

„Či že až chrám vystavím, až klášter nový vybuduji, přijdou a řeknou, abych jim dobrovolně obého postoupil tak z čisté lásky bratrské? — Dokud bude živ král, s řečí takovou přijíti se neodváží, i kdyby se stal Kosmas papežem. Zcela pochopitelno, proč mne nenávidí. — Proto, že mi král více věří než jim a že si opata Sázavského váží více než biskupa! A že by byli tak mrzkých záměrů schopni i zdejší spolubratři?"

Při téhle otázce vlny Sázaviny z hluboka zahučely.

„Mám-liž snad svolati všecky v hromadu a pověděti jim, co někteří kují za zády svého opata jemu na zkázu? Mám-liž jich vyzvati, aby na mne do očí přede všemi žalovali a bratři ostatní pak o mé vině či nevině soudili? Božek nikdy nemluví, nevěda pravdy jistotné. Proč mne nenavštíví ti upřímní a věrní bratři Břevnovští? — Musím býti před nimi na stráži. Kdo ví, nebyl-li to onehdy Boží soud na nešťastníka-utopence?“

Božetěch přecházel volným krokem prostorou chrámovou. Nad protější strání bylo slunce již jen zpola viděti. Klepot kladiv utichl, dělníci se rozešli do domovů a ti, kteří byli zdaleka, přenocovali za klášterem v dřevěných boudách. Někteří měli zde i ženy s dětmi — a tak povstala na pravém břehu Sázavině dnešní Černá Buda.

Božetěch dlel dosud v nedostavenině; ale ne již samoten. Podle něho stál Pomněn Kvílický s očima zavlhlýma a tváří zatrudělou.

„Nehoda za nehodou!“ zašeptal opat.

„A tato ze všech nejhorší,“ tichým, sotva slyšitelným hlasem odvětil Pomněn.

„Jdi tedy, synu můj! Krokům tvým i tvému jazyku Bůh požehnej!“

„A bude-li má řeč marna? Otce příliš dobře znám. Usmyslí-li si cos, spíše touhle skalou pohneš než jím. Mám u něho zůstati, či vrátiti se zpět a v zátiší za duši jeho se modliti?“

„Kdyby se ti povedlo otce obměkčiti a chtěl-li by, abys zůstal u něho pro útěchu na stará léta, zůstaň! Nejsi dosud přísnou řeholí jako já vázán na věky. Viděl bych tě tu ovšem zase rád. Neřekl jsem ti toho ještě nikdy, až dnes poprvé, jak nakloněna tobě duše má pro dobré srdce tvé. — Jdiž jen tedy, synu můj, a ještě jednou tvým krokům i tvému jazyku Pánbůh požehnej!“

Opat položil mladému mnichu ruce na hlavu, políbil jej v bledé tváře; a za nedlouho kráčel Pomněn klášterním dvorem ke vratům, a vraty ven do údoliny. Krok za krokem sledoval jej jakýs kmet — bezzemek Křivohlav.

Přišel do Sázavy synovi povědět, jak prý otec jeho — všude že o tom vypravují — rozbil Boží muka, jak kříž rozrazil na tři kusy, totéž že hrozí i novému kostelu, a půl dědiny že zase bohům žertvy pálí a modlí se u potoka veřejně na bývalém žarovišti.

Božetěch se díval za oběma s rukama sepjatýma, dokud nezmizeli v temnu lesů.

„Vím, hochu, co tě k nám přivedlo!" promluvil za chvíli tiše opat Božetěch. „Všecko vím; ale nezazlívám ti toho. Kdo ví, nenalezl-li bys po letech doma, čeho jsi přišel hledat až sem. Takových ran nehojí jeden rok, ani dvě léta, někdy celý život ne, a šťastným může býti nazván ten, kdo nalézá v kobkách klášterních náhrady za růže života! — Abys té náhrady nalezl opravdu!"

V klášteře zahlaholil zvonec zvoucí k večerní modlitbě.

Rychlým krokem odkvapil opat Božetěch do fortny.

VI.

Pikle bratří.

lášterem rozhostil se již úplný klid. V jednotlivých celách kmitala se však dosud světélka. Nejeden bratr pozdě do noci pracoval, opisuje knihy slovanské. Málo který oddal se bezmyšlénkovité nečinnosti.

Bratr Demetr seděl však zlé mysli u stolu s bratrem Kananem. Ani si nerozsvítili.

„Musíme proti němu vystoupiti odhodlaně, s určitou žalobou a nikoli s pouhými podezřívkami. Jinak ti ještě odzpíváme: „Odpočívej v pokoji!“ A já bych přece viděl rád, bratře, na tvé hlavě opatskou čepici. Či není to důvod dostatečný? Řekneme-li...“

Kanan nahnul se k Demetrovi blíže, našeptávaje mu cosi do pravého ucha.

„A víš-li to spolehlivě?“

„Mohu mu to dosvědčiti tváří v tvář i před samým králem, o němž přece víš, že má raději Božetěcha než vlastního bratra Jaromíra s novým biskupem dohromady.“

„I kdybys o pravdě výpovědi své byl přesvědčen a tu chvíli mohl na ni umříti, přece bych ti neradil, abys se

odvažoval před krále. Či zapomněls, jaký prchlec je Vratislav, že pro miláčka s vlastním synem se znesvářil?"

Dobře, že měsíc jen tak zpola zarážel do jizby a že byl Demetr obrácen obličejem ke dveřím. Ve vyschlé tváři jeho hnuly sebou veškeré svaly při zprávě Kananově a oči hluboko v důlcích zapadlé zaplanuly zlovolně.

„I ke králi půjdu s žalobou. Výroku Břevnovského opata, jenž jest přece našeho kláštera visitátorem, musí se podrobiti i sám král. — Ty budeš opatem a mne učiníš převorem. Dopomohou-li nám k tomu Břevnovští, dlužníky jim nezůstaneme."

„Daleko ještě, brachu, k opatovi! Nevidíš-li prstu Božího protivícího se nám? Gerhard mimo nadání octl se ve vlnách."

„Nebyl to, Demetře, Boží prst, ale vozkova neopatrnosť. Půjdu aspoň k biskupovi a povím mu, co jsem pověděl tobě. — Už se mi tu všecko až hnusí. Člověk nemá chvilku pokoje a odpočine-li kdy sobě, zaškaredí se Božetěch, jako by čerty, jimiž sv. Prokop oral, chtěl na nás zavolati. Zeptej se jen, jak jinde žijou. A jak pak bychom mohli žíti my! Proto-liž jsme tolik let tak dobře hospodařili, aby mohl peníze vyhoditi na kostel? Po čase se arciť řekne, to že provedl opat Božetěch! — A my? Ani sůva na nás nevzpomene! Protože se, Demetře, postíme, abychom, co jsme ústům utrhli, jinému tím budovali slávy pomníky? Již jednou musíme učiniti konec takovémuto opatování! Svědectví tří bratrův a jak starých bratrův, něco zmůže. Záminkou dobrou bude biskupovi odstranění slovanské liturgie, kteréž lid zneužívá. Však to ještě vyzvím. Ať se ti zdá již dnes o berli a infuli, kterouž bude ozdobena hlava tvá. Dočkáš se toho, uvidíš, že dočkáš."

„Jsem již starý — — — —"

„A proto tě budeme voliti, že jsi starý, aby brzy

přišla řada na nás po tobě,“ přerušil jej vymlouvajícího se věkem bratr Kanan, odcházeje do své cely.

Demetr byl již ovšem starý; ale proto si přec jen chytrák přál, aby třeba hned zítřkem hlavu jeho ozdobili čepicí sv. Prokopa a stříbrnou berlu téhož mu podali.

* * *

„Celý večer jsem tě, Radko, čekal! — Tropíš-li si ze mne žerty, řekni mi to do očí. Co jsem se vrátil, počínáš si foukati a ohrnovati po mně ret,“ vyhrkl ze sebe Strachota, doběhnuv časně z rána Krušinovy dcery, jež vyšla si k řece pro vodu na prádlo. Oči jeho vzplanuly náruživým bleskem, a ruce sevřené křečovitě třásly se zimničně.

„A proto jsi měl s sebou přivésti tu Vlašku. Já se tak nedovedu usmívati a nemám černých očí, ani černých vlasů.“

„Dnes za tebou, Radko, pro žerty nejdu. Povídám ti to. Mluv se mnou do opravdy!“

„Či mne proto nyní chceš mučiti, že s tebou nechtěla jíti?“

„Skočím dolů, věř mi, Radko!“

Strachotovi vstávaly podrážděním pod čapkou vlasy.

„Aspoň se ochladíš. V ohni bys mohl shořeti.“

„Máš-li jiného, jenž ti snad přináší běláky, pověz mi to. Jméno jeho věděti nemusím, protože bych se s ním o tebe pral. Já jediný mám na tebe právo. I kdyby král přišel, nedám tě.“

Strachota vrhl se po dívce, vyzdvihl ji oběma rukama do výšky, přitiskl své rty k jejím tvářím, pak teprve ji zase pustil.

Radka však již nyní nelaškovala; zalekla se těch rozdivočelých očí a těch planoucích lící, na nichž jindy sídlívala jen mírnosť s dobrotou.

„Vidíš, ty holka? — Takhle tě mimo mne nikdo nesmí vzíti do náručí, nikdo tě tak zulíbati, sice by byl dole v řece okamžitě anebo v prsou jeho tenhle meč, a proto vystříhej každého, kdo by se chtěl k tobě blížiti. Život za hubičku je příliš drahý — a Strachota by nedělal rozdílu. Ještě jednou ti povídám: řekni to každému bez rozdílu. Do dneška ti, Radko, věřím; ale bylo by nám běda, mně i tobě, kdybych nevěřil!"

„A není to pravda o té Vlašce s černými vlasy a černýma očima?" zeptala se Radka hocha tichounce a usmívala se.

„Mohl jsem u ní zůstati, jen kdybych byl chtěl. A kdo ví, nebyla-li by šla za mnou přes hory a lesy do údoliny Sázavské. Dvě ženy bych však míti nemohl; jen tebe jedinou! Neptám se tě, kdo ti to řekl; ale po čertech špatně sítě navlekl. Měl bych mu poděkovati, ale ne — — ať raději nevím, kdo to byl."

Strachota opět přivinul Radku na prsa.

Dívka se mu nevzpouzela.

Dnešní den přiletěl na růžových křídlech, že se řeka rděla jako nevěsta. Ale temněji ještě zabarvily se líce Radčiny. Mrzelo ji, že se smála Strachotovi s černýma očima, Holata jí to pověděl pro žert, aby prý svého ženicha poškádlila; ale dnes mohla také mlčeti. Co mu jen vlezlo do hlavy? Ještě nikdy neviděla planouti tak jeho tvář, ani aby tak hněvnými blesky oči jeho sršely.

„Nevěřím tomu, nevěřím!" vyhrkl ze sebe Strachota násilím. „Ale běda mně a běda tobě, kdybych musil věřiti. A že tomu nevěřím, proto jsem tě tak časně vyčíhal, abych se ti mohl podívati do očí!"

Poznovu dotkly se rty obou navzájem. Líce jeho planuly dosud tak prudce a z prsou mu vycházel jako z výhně horký dech. Potom se pustil přímo ke klášteru.

Radka hledíc za ním, zapomněla, že šla do řeky pro vodu na prádlo, i na to, co jí řeknou doma, že se nevrací.

Mladého zbrojnoše čekal v nedostavenině kostelní jakýsi mnich. Kapuci měl přehrnutou přes hlavu a volným, sotva slyšitelným krokem popošel na druhý konec, zdali hoch nepřichází. Nedlouho však očekával.

Jak se zalekl výrazu ve Strachotově obličeji; dovedl se však ovládnouti.

„Čekám od svítání. Bezpochyby jsi zaspal."

„Pověz mi opravdu, otče, na své spasení, na duši svou, na česť toho roucha svého i celého řádu vašeho..."

„Mluv tiše! — Nevíš, že někdy i stěny prozrazují a že i vlny bývají hovorné! — Pojď tamhle; nikdo nás tam neuvidí ani neuslyší! Povím ti, co včera jsem jen napověděl."

„Probůh, pro velebnou svátost tě, otče, zapřisáhám, pravdu mluv. Věř, že by tě neuchránilo tvé roucho, ani pleš..."

„Chceš mi, chlapče, vyhrožovati? Jdi si tedy! — Není mi po tom zhola nic. Jen lituji, že jsem se s čeládkou zapomněl!"

„Vzbudil-lis ve mně červa, doveď ho i utišit; anebo ať vzejde v potvoru, jež by pohltila mne i všecky vás!"

Opět zatřeštily tak divoce zraky Strachotovy, že mnich o krok ustoupil nazpět a chtěl se mladíkovi vyhnouti.

Zbrojnoš mu však zastoupil cestu, že musil zůstati.

„Slyšíš-li? — Vzbudil-lis červa ve mně, abys ho hleděl i upokojiti. Cos mi napověděl, neví mimo mne a hvězdy na nebi nikdo! Jsem sirotek; víš to. A nevíš-li, povídám ti to. Mám na světě jen ji jedinou a mimo ni nikoho jiného. A mám ji radši, než kdyby všecky tyhle skály byly ze zlata a mým majetkem. Proto chci věděti pravdu. Musíš mi na to přisáhati u kříže, před nímž se modlíváš!"

„A potom?" otázal se ledovým hlasem mnich.

„Ptáš se: potom? — Řekni, abych se rval s čerty a budu se s nimi rváti."

Řeholník vzal Strachotu za ruku a vedl ho na skálu, pod níž se prudce proudila Sázava, a cestou mu cos hrozně divného vyprávěl.

„Budeš tedy svědčiti? Mohu na tebe spoléhati? Musíš se mi dříve zavázati a já ti pravdu svých slov odpřisáhnu před křížem, před nímž se modlívám."

„Na všecko budu svědčiti, co jen chceš. Jsem sirotek a kdo mne okradl o Radku, je mého štěstí zlodějem. A víš, jak v Čechách platí vrahům a zlodějům, byť stáli sebe výše a byť hlavy jejich dosahovaly třebas až do nebe?"

Strachota sáhl bezděky po širokém meči u boku.

„Ale před ním neříkej ničeho. Bylo by po všem!"

S hlavou svěšenou, jako bez sebe, odcházel dnes mladý hoch do strání a hluboko v údolině, v rozsedlé rokli, na poloshnilém pařezu si odpočinul. Oko jeho neplápolalo již divokým žárem; i z vybledlé tváře vymizel výraz běsnosti. Řinuly se mu po obličeji horké slzy. Zde ho nikdo neviděl; mohl se tu do syta vyplakati.

„Můžeš tomu věřiti, ty srdce mé, aby tě Radka oklamávala a svůdcem jejím aby byl chlebodárce tvůj? Neviděls, Strachoto, jízlivého úšklebku, jenž hyzdil jeho obličej a činil jej tak odporným? Můžeš věřiti slovům, jež na jazyk přivádí záští a zloba běsovská? — Mohl by však lháti ten starý mnich a dovolávati se Boha, jemuž do smrti jednou se odhodlal sloužiti, aby jej okamžitě zachvátil? — Radko má, Radko má! Co čeká nás! Že prý jsi ty, holka, kuběnou... Bude ti lépe, abys živa nebyla a mně také bude lépe. Ty ujdeš hanbě, já posměchu a omrzelému životu!" zabědoval mladý hoch a zašel si do lesa hlouběji.

Slunéčko bylo již nad samými hvozdy. Tak milounce dnes svítilo. Žluté lupení na stromech lesklo se jako rozestřený zlatohlav nad lůžkem královským.

Ale co bylo po tom Strachotovi, že slunce tak milounce svítí a. že žluté listí leskne se na stromech jako rozestřený zlatohlav nad lůžkem královským!

* * *

Benediktini Sázavští modlili se v kůru chvály.

Kanan s Demetrem seděli či spíše klečeli vedle sebe. Oči obou spočívaly na Božetěchově tváři s vítězným plápolem.

Bratr Demetr podobal se s touhle potměšilou radostí v scvrklých lících zlému duchu, jejž svatý Prokop právě nad ním držel na řetězu.

VII.

Bouře v Kvílicích.

řišel jsi dovršit míru zla, jež mne zastihlo? — Dovrš si ji tedy a tomu Bohu svému, jemuž já postavil chrám a jenž mi za to vzal ženu, dceru a syny dva — i tebe mám za ztraceného — řekni, aby mne potrestal a ta má hlava si už jednou odpočinula!"

Těmito slovy přivítal as vladyka Dobrovít, jehož tvář za těch několik dní sestárla a svráskovatěla k nepoznání, syna svého, mladého mnicha ze Sázavského kláštera.

„Otče můj! — Jen k vůli tomu opustil Pomněn klášter, aby ti byl v době zlé útěchou."

„Opustil jsi jej na věky? Chceš u mne, mé dítě, zůstati již na vždy? Pak se mnou musíš páliti oběti, bíti se v prsa u rozbitých Božích muk a modliti se u potoka před slunce východem a po západě. — Jen tak budeš starému otci útěchou a léta mu prodloužíš. Chceš se svléci z tohoto hávu na celý život svůj — chceš býti zase synem mým a se mnou se vrátiti ku staré víře, v níž šťastným býval od pradávna rod náš? Mluv synu můj, starého otce svého miláčku! Či chceš, abych se sám pochoval pod rumy tohoto křesťanského kostela, jejž jsem vystavěl a v němž

přijal jsem víru, jež se na vyznavačích svých mstí jako zákeřník? — Zřekni se jí a pak třeba si sem přiveď i tu Hořešovickou. A já ji budu míti rád tak, jako jsem tebe míval s Blaženkou."

Pomněn ani neodpověděl. Chvílemi se zarudlé oči jeho zavřely, jako by chtěly proud slz utlumiti, a někdy zase zaletěly do údoliny, v níž rozkládá se Plchov, nad Plchovem mlýn, dále za lesem Pozdeň a celá řada tichounkých dědinek.

„Což se, tatíčku, o svém Pomněnu domýšlíš, že by tě mohl klamati? Tohle roucho černé, domníváš se, že by mně mohlo tebe odciziti? Tvým Pomněnem na věky zůstanu."

„Že neodcizilo? — Odhoď je tedy, vrhni do plamenův a potom uvidím, zdali jsi ještě tentýž s tou upřímnou duší svou."

„Vždyť jsi mne, tatíčku, sám učíval Bohu jedinému, tvůrci všehomíra? — Vždyť jsi mi říkával, abych se držel té jeho víry. Kdybych měl ztratiti i to, čemu lidé život říkají."

„Jen mi tedy, ty dobré dítě mé, vytýkej vinu mou. Já ještě ti hlavu svěsím; a ty vezmi kladivo a roztříšti tuhle lebku, že tě tak učívala. Potom vezmi sekeru, utni tuhle pravou ruku mou a zavěs ji nejvýše na topoli, aby ji krkavci ohlodali za to, že křížem znamenávala čelo tvé! Proto mi vzali bozi hněvní Blaženku, proto mi zůstal v cizině Vicemil, proto mi žena a tobě matka umřela a proto šels i ty do kláštera, abych — — — slyšíš, ty mé dítě — abych na své oči viděl, jak je strašná ta kletba jejich, kterou mne zastihli, abych se zase vrátil k nim, poznal vinu svou, Boží muka rozbořil, s Vítova chrámu strhl krov a na oltář kříže postavil Svantovíta, tohoto praboha starých oteckých bohů našich, jejž až u moře vzývají. — Podívej se naň! — Budeme se mu

zase v Kvílicích klaněti, protože celá ves již křížem povrhla. Po celém okolí taktéž oltáře Boha jediného rozkotají."

Za těchto slov vyňal Dobrovít ze skříně sochu dovedné práce řezbářské; měla čtyři obličeje, dvě hrdla a dvoje záda. V pravici držela roh podobný číši a levici ohýbala v oblouk.

„Voděrad mi ho přinesl až z Arkony. Přiložil jsem k tomu tenhle meč zděděný po otcích, jímž jsem posekal Němců bez počtu, i sedlo zlatem vyzdobené, i s uzdou, již měli koně na mé svatbě. A až postavím obětiště, všecko budu na oltáři obětovati. — Ty mlčíš, synu můj? Či mám opravdu býti až do smrti sirotou? Pevná jsou ještě bedra má, něco unesou, i sirotu! — Vidíš, Dobrovíte! Tvé vlastní dítě je hluché ke slovům tvým; i toho jsi se musil za svou zradu dočkati. Však ti to patří — patří, proradný starče!"

„Vždyť mne, tatíčku, šípy slov svých ubodáš."

„Kéž bych tě jimi opravdu ubodal! — Bylo by ti lépe, než abys žil a v klášteře na duši svého otce kletbu svolával. Beztoho nebude míti duše má po smrti pokoje. Přejde do těchhle topolův a bude poletovati, Perun sám ví, jak dlouho, od drva k drvu nade dvorem."

„Pohádkou je, otče, že duše od drva k drvu po smrti poletují. Kdo ti tak našeptal do uší, oklamal tě, proti synu popudil, a tys hlasu ještěřího poslechl."

„Tak že mluvíš s otcem svým? — Tomu že jsi se naučil v klášteře? Bodejž bys se propadl v zem se všemi těmi, co jich s tebou žije na Sázavě. Vidíš, synu, v očích otce svého slzy? Neviděl jsi jich ani tehdáž, když ti kladli matku do hrobu. Zahoď to roucho, já je vezmu a hodím do plamenů. Či usilovně chceš, abych jako kletec umíral a i krvi své musil klnouti, že musím do věků za vás za všecky a za tebe nejvíce trpěti?"

Jakýsi muž v šerém rouše vešel náhle do světnice. Vida vedle vladyky mnicha, zůstal státi u dveří a udeřil se třikráte do prsou.

„Podívej se, Voděrade, totě můj vlastní syn."

„Nemáš, vladyko, více syna žádného."

Bodavé zraky příchozího utkvěly pronikavě na bledé tváři Pomněnově.

„Vždyť jej tuhle vidíš, tu mou věrnou krev!"

„Jsi sám jako topol, jenž tamhle stojí na lukách o samotě. Větry klátí jím podle libosti; ale bozi drží kořeny jeho života — Tobě, vladyko, hůř než tomu topoli. Kořeny tvého zivota nedrží bozi, ale běsi a zloduši."

„Syna žádného! — Osamělý jako topol! — Podívej se, ty řeholníče, tohle sluha pravých bohův, od nichž jste vy všecken lid odvrátili a dosud odvracujete, protože mu jazykem rodným Boha jediného vychvalujete.

„Aby nemohli více mluviti! — Aby jim jazyky ochromly!"

Žrec Voděrad mluvil hlasem až příšerným.

„I ty abys nemohl mluviti? I tobě aby jazyk ochroml?" zašeptal otec a podíval se na syna.

Mladý mnich postoupil o dva kroky v popředí. Oko jeho potratilo rázem snivého výrazu.

„Slova kletby, jíž jsi vyhrožoval mně, a vyhrůžky, jimiž jsi zvrátil víru otce mého, zastihnou tebe sama. Mne sem přivedl Bůh, abych rozťal tvá osidla, v něž jsi chtěl vlákati starce usouženého. Budeš mi státi na soudě, a nebudeš-li, jsi v očích mých chlapem bezectným."

Dobrovít si zakryl oči, aby ve zracích žrecových blesku neviděl.

„Což nemáš, vladyko, ani slova obrany pro sluhu bohů, jenž se tolik k nim za tebe namodlil, aby zapomněli, že jsi vystavěl v krajině zdejší chrám Bohu latiníků, kteříž na severu ubíjejí bratry naše, kříže kleté staví na jejich

mrtvolách, hanobí jejich dcery a jejich ženy, a když se ubohých nasytili, dávají je pochopům svým v plen ku hanobení opětnému a potom je vyhánějí do země rodné, bezlidné jako poušť? — Ani jediného slova že pro mne nemáš, vladyko?“

„Pryč odtud, zmije jedovatá! Tvůj dech otravuje vzduch, kudy kráčíš, jako mor. Pryč z kolébky mé, bídníku, jenž otce proti vlastní krvi popudils,“ zavolal mladý mnich ještě blíže k vlchevci pokročiv.

„Nedej, Dobrovíte, haněti pod krovem svým dobrých bohů, kteříž slastmi blažívali někdy tvůj rod. Odpustí ti okamžitě a tvá duše bude míti pokoje.“

Vladyka nepromluvil; jen si držel sešedivělou hlavu oběma rukama.

„Však tě k tomu, ty starče, přinutím —“

„Pryč odtud!“ zahřměl Pomněn.

„Půjdu; ale vrátím se co nevidět.“

Žrec za této vyhrůžky z jizby odešel.

Pomněn stál chvíli zaražen, ale pak se vzpamatovav, vzal starce za ruku, řka: „Nebudeš, tatíčku, sirotkem; zůstanu u tebe.“

„Že nebudu?“

„Tvůj Pomněn se víckrát do kláštera nevrátí.“

„Dítě drahé,“ zašeptal otec; vztáhl ruce po synovi a poprvé, co ho po dvou letech uviděl, přivinul jej na prsa.

Dvorem rozlehl se náhle hrozivý hukot. Pomněn přiskočil k oknu a na okamžik se zarazil; byla tam sílá pobouřeného a hněvného lidu. Z hrozivých posunků bylo viděti, že nepřišli s dobrým úmyslem.

Vladyka nevšímal si ničeho; seděl u stolu bez hnutí dívaje se ku krbu, na němž byla hrstka popele.

Pomněn vyšel na zápraží mezi lid.

Povětřím zahvízdaly sukovité holi.

„Ten je to — ten! — Hrozil, že přivede na vás i vašeho vladyku z župy pochopy," hulákal v popředí obrovský muž v šedém šatě a první se po mladém řeholníku rozehnal.

Mnich však se ráně jeho hbitě uhnul.

„Syna svého vladyky že již neznáte a chcete jej zabiti, že vás poběhlík jakýs navádí? Ubijte si mě tedy! Nebudu se vám brániti, ale se mnou ubijete i otce mého," zvolal mocným hlasem Pomněn.

Hluk utichl rázem a lid se obrátil nyní hrozivě na svého vůdce.

„Pohanil vaše bohy a vy pohanění to chcete trpěti? I na vás se sveze kletba jejich a bude se mstíti na dětech vašich do kolen nejposlednějších. Vladykův syn leží pochován ve Vlaších."

Dvorem znova rozlehl se podivný ryk a vlchevec podíval se vítězně na mladého mnicha, proti němuž opět několik rukou se pozdvihlo.

„Podvodník je to a ne vladykův syn! Ani do očí se vám nemůže podívati!"

Dva kusy dřeva rozletěly se po hlavě Pomněnově Rozrazily okno a zapadly do jizby.

„Otče můj!" zabědoval mnich, sepjal ruce a nebránil se; ale také před lidem neprchal.

„Nebojte se! Bozi se vám za to odmění, že jste rouhače a tupitele jejich skolili."

„Tak si mne jen dobijte i se synem a ty, Chládku, hoď podruhé. Musíš si však lépe zaměřiti."

Mezi lidem, uviděvším vladyku vedle mladého řeholníka, zavládlo takové ticho, že bylo slyšeti, jak kolem mlýna a zemanského dvora hučí topole.

„Kdož by znal, pane náš, tvého syna v tomhle oděvu? Či myslíš, že bychom mohli na tvou krev ruku vztáhnouti? Voděrad vykřikoval, tenhle že poběhlík a Pomněn že

pochován ve Vlaších. Vyburcoval nás ze stavení; neposlechneme-li, bozi prý sešlou deště, jež údolí zaplaví a statky naše roznesou."

Za těchto slov chalupníka Radoše vytratil se vlchevník ze zástupu a zaměřil ke Kutrovicům.

„Však tu přece kříž podruhé stavěti nebudete! Zničím tě, vladyko, a budu se na tobě i tvém dítěti hrozně mstíti! — A já se po běsech mstíti dovedu," smál se Voděrad zpět ke vsi se ohlížeje.

Několik mužů kvapilo vozovou cestou k Božím mukám; za Božími mukami přeskočili potok a dali se do vrchu.

„Musíme ho dohoniti; nemůže býti daleko."

„Je tamhle. Sedí na mezi s hlavou sklopenou."

Voděrad je zpozoroval ještě v čas a za několik okamžiků zmizel v borovinách.

Otec s Pomněnem seděli v jízbě a lid v chatách již také utišen. Styděli se za to všickni, že zdvihli ruku proti synovi svého pána.

S očí Dobrovítových vymizel i onen blesk, jenž sálal z nich ještě před okamžikem.

„Chtěli tě opravdu zabiti, protože jim řekl ten žrec, jako bys ty nebyl synem mým? — Byl to sen, či skutečnost? Pověz mi pravdu, synu můj!"

„Byl to, tatíčku, ošklivý sen; vypuď jej z mysli a nevzpomínej si ho."

„Máš, chlapče, pravdu; jen sen! Avšak cítil jsem všecko tak do opravdy; tuhle! Vidíš, chlapče? Zde pod tou řízou na levo; nyní je tam ticho. — A jak že jsi sem přišel?"

„Přivedla mne sem, tatíčku, ruka Boží."

„Ten dobrý, jediný Bůh, jemuž jsem zbudoval chrám a na žarovišti Boží muka postavil? Ale proč mi vzal dceru, proč staršího syna, a proč mi ženu nechal pochovati?"

„Aby tě zkusil, tatíčku."

„Aby mne zkusil!“ opětoval táhlým hlasem Dobrovít po synovi.

Pomněn se od otce ani nehnul.

Povaha vladykova byla ze železa; vše dovedl v sobě utajiti. Nikdy neviděli lidé ve tvářích jeho žalu, ani když dceru odnášeli na hřbitov, ani když šel za rakví ženinou. Ale nerozežírá-li rez časem i železo, nedrtí-li hoře ukrývané pod hrudí i nejstatečnější povahy? Přicházívá to z nenadání a mimo nadání ubožáci pod tíží osudu podléhají. —

Vladyka již dřímal. Mladý mnich uhasil světlo na krbu a usadil se opět vedle otce. Do jizby zaléhal tlumený šumot topolů kolem dvora rozsázených. Pod okny zaskučel chvílemi i pes. Ale řeholník si toho ani nevšímal. S upjatou pozorností sledoval každé vydechnutí stařečkovo. Klid, jenž se tak náhle otcovou tváří rozhostil, nějak se mu nechtěl líbiti. I oči, jimiž po polednách jako by sami běsové vyhlédali, uzavřely se ku spánku tak tichounce, jako by čivy kolem nich byly zmrtvěly.

Pomněn vzpomínal si u lůžka otcova uplynulých let; nemohl se pohrobeným vzpomínkám ubrániti. Kdykoli mu v klášterské jizbě zatanuly na mysli zašlé doby, vší mocí se přemáhal, aby neviděl v duchu údolinu, již protéká potok řinoucí se z nedalekých lesů, v údolině dvůr na vlas podobný tomu, v němž stála jeho kolébka, a ve dvoře dívku se čtveračivýma očima a s vlasem světle kaštanovým.

„Proč jsi tam jen, Pomněne, šel? — Tak daleko od otce, jejž jsi tu cizím lidem zůstavil samotného?“ zašeptal řeholník. — „To tys mne tam, ty holka marnivá, vehnala! Či jsem mohl v oteckém dvoře zůstati, viděti ji tolikrát a přec se jí navždy odříci? — Když jsem jí úmysl svůj pověděl, podívala se na mne, jakoby chtěla říci: „Jdi, slabochu, jdi a vzdoruj mi, můžeš-li?“ A já šel; — a já ti, Bělko, vzdoroval! — — —“

„Ještě jsi u mne, chlapče?“

„Ještě, tatíčku!“

Vladyka usnul opět okamžitě. Ode dneška ulehl nadobro. Minulé dny úplně zlomily sílu jeho.

Pomněn celé dny a celé noci prodlel u lůžka otcova a do Sázavského kláštera se nevracel.

Stráně, mezi nimiž se vine údolí Kvílické, zbělely již prvním sněhem. Jenom po hřebenech černaly se boroviny, trudného rázu dodávajíce krajině.

* * *

„Nebude více — nebude. Sotva tak zimu přečká,“ pravil za jednoho z posledních listopadových dnů své ženě Hořešovický vladyka shoupnuv se s koně a vešed do jizby. „Tak mi ho bylo nějak líto, je k nepoznání.“

Běluška stála u okna a hleděla na květiny, jež se na skle tvořily.

„Pánbůh vysokou mysl trestává,“ prohodila uštěpačně zemanka. „Neudělal mi sice nikdy nic zlého; ale mohu-liž za to, že jsem ho od jakživa nerada vídala?“

Muž svlékl se s huňaté řízy a neřekl ženě ani slova. Bránilať mu, aby do Kvílic nejezdil. Skorem se pro to pohněvali.

„Ještě řeknou, že tam chodíš umlouvat svatbu, a potom si jazyky lidské drž na uzdě.“

Vladyka pověsil řízu na kolík, podíval se na ženu a oko jeho jindy mírné zaplanulo hněvem.

„Dobrovít byl řádným sousedem. A jednou i tobě býval dobrým. Však víš, co říci chci. Ve dvoře zdejším vládnu bohudíky ještě já. Rozumíš? Až mne odnesou na hřbitov, pak si dělej, co budeš chtít. Nyní však nemám chuti, abych tě poslouchal.“

Ženě zemanově zapýřily se tváře jako slepici hřebínek.

„Posadili tě na mne? Ještě na smrtelné posteli píchá jeho hadí jazyk. Měl bys se styděti vytýkati mi před dítětem dnů minulých.“

„Však jsem tak mnoho neřekl. Zůstaň si vždycky jen u krbu a pak bude mezi námi dobře... Co pak by tomu také lidé řekli, kdyby ho nejel navštívit nejbližší soused! Kutrovický již tam byl několikrát a starý Martinic se synem právě dnes. — Na žarovišti postaví zase kříž, bude ho světiti opat Božetěch a sjede se tam všecko z celého kraje. Pojedeme tam také!“

Drslava neřekla ničeho a Bělušce přeletěl bělavou tváří zásvit červánkový. Byla by již tak ráda do Kvílic šla a tak ráda by Pomněna po dvou zase letech v tom černém rouše viděla; ale nemohla a nemohla se k tomu odhodlati. A nyní se jí naskytla chvíle nejpříhodnější. Bude-li však s ním moci mluviti? Musila by se ho stydět a nebyla by s to, aby se do snivých zamodralých očí jeho mohla podívati. Přede dvěma lety hledívala mu tak čtveračivě v tichounkou líci, a když svěsil oči zahleděv se do černých lesů, škádlívala jej a tropila si z něho žerty, aby si tam šel vystavět poustevnu, sama pak že se vdá a pozve jej na svatbu.

A Pomněn šel opravdu; nikoliv však do poustevny, nýbrž do Sázavského kláštera. Běluška se však přece nevdávala. Čekala, že se snad vrátí ten blouznílek, protože je otcův miláček a že Dobrovít by neměl komu odkázati dvůr. Dvě léta, jež uplynula od těch dob, utekla jí rychleji než voda, když se v potoku proudí přívalem.

Pomněn se ze Sázavy opět vrátil; však přišel ku starému otci v černém klášterním hávu.

* * *

„Už to, synu můj, nebude se mnou na dlouze,“ zahovořil Dobrovít pozdvihnuv se na lůžku. Nechci mluviti do té vůle, ani tvým záměrům klásti překážek. Máš rozum sám a řiď se jím. Vrátíš-li se zase do Sázavy, budu u tvé matky bez starosti, i povím jí, že Pomněn její je dobře zaopatřen.“

„Vrátím se, tatíčku.“

„Vrať se tedy, chlapče, a Pánbůh ti požehnej.“

Další slova přehlušil hlahol zvonů za dvorem u kostela. Tak je bylo slyšeti, jako by nad samým krovem hlaholily.

Ještě se šeřilo; obloha byla zatažena šedým pokrovem; tak šedým, jako ta střecha nad kostelem a jako ta šindelová přikrývka nad čtverhrannou zvonicí.

Mladý mnich klečel u otcova lůžka s očima zarosenýma; ruce zemanovy spočívaly na jeho hlavě a oko starého muže pozíralo na obětiště, na němž byl zase postaven kříž.

Na dvoře zaklinkaly zvonky; kdosi přijel na saních, a sotva že se vrata zavřela, zas koně zařehtali radostně. Přijel opat Božetěch se dvěma bratry.

Ve vsi bylo od samého rána plno lidu. Dostalyť se daleko zvěsti, že Kvílický Dobrovít roztříštil Boží muka a kříž na tři kusy rozrazil a že dnes opat slovanský sám zase nová Boží muka na starodávném žarovišti posvětí.

Zastanců staré víry sešlo se ovšem také dost. Bylo je dobře znáti po zasmušilých obličejích a pěstech, jimiž sukovité holi svírali; hrozivě pohlíželi na proudy lidu, valícího se do dědiny. Stáli za tlumeného hovoru odděleni od ostatních. —

„Že by se sem dnes odvážil? Neuvěřím, dokud ho neuvidím.“

„Promluvil jsem s ním jen několik slov. Dá prý nám znamení.“

„Neradil bych, braši, k ničemu. Nač se rvát proto, že postaví na žarovišti kříž? Nám nikdo nepřekáží, abychom se chodili modlit ke starým bohům z rána a pod večer.“

„Jsi pokrytecká duše. Takoví jsou nejhorší.“

„Nedotýkej se mé cti. Řekneš-li ještě něco, máš hlavu vejpůlek. Včera jsem si hůl nadarmo neokoval a taky pro nic za nic nezarazil do ní vespod hřeb.“

„Župan s cúdařem,“ zavolalo náhle několik hlasů. „A všecka čeleď s nimi.“

Hovor ve tlupě utichl a od Kutrovic vjížděl do vsi Slanský župan s cúdařem obklopeni četnou družinou a všickni koňmo.

Starověrci odstoupili stranou z cesty a zaskřípali zuby, že se jim zamyšlený záměr nepodařil.

Když se údolinou rozhlaholily zvony podruhé, hnul se z chrámu četný průvod dolů do vsi; ve vsi zaměřil ke dvoru a kolem dvora za dědinu. Starodávné: „Gospodi, pomiluj,“ zdálo se, že jediným hrdlem úžlabinou se rozléhá.

Nejzáze v průvodě šla hezky vyrostlá dívka, obličej majíc zastřený černým, hustým závojem. Dlouhý šat tmavé barvy, upravený vkusem cizinským, sterých očí vábil k sobě novotou. Vedle dívky kráčel muž v dlouhé staročeské říze s hlavou odkrytou. Hleděl do sněhu neohlížeje se po nikom. Byl to Hořešovický vladyka se svou dcerou.

Matka na dnešek schválně Bělušce hedvábové vlásky nad bělounkým čílkem v korunu urovnala a do pola zakryla závojem. Dceruška však si tváře hned za dvorem zahalila úplně.

Opozdili se s otcem a proto zůstali na hřbitově. Všecky, co se jich súčastnilo průvodu, Béluška viděla. I opata slovanského ve skvostném, drahokamy se lesknoucím rouše, s berlou stříbrnou a nahoře v oblouku s drahokamy;

všimla si i dvou řeholníků vedle něho; ale mladinkého mnicha s bledou tváří a sivýma očima neviděla.

Okamžitě nakupilo se kolem ní hejno mladých pánů, kteříž ji zdvořilůstkami přímo zasypávali. Běluška se však na nikoho ani nepodívala, a starý otec byl rád, že dcera přichází k rozumu. A byli to přec samí švarní hoši. Kutrovický Liběj se jim chlubil, že zajíždí do Hořešovic, a že je v masopustě pozve na svatbu. — — .

Volně, jen co noha nohu mine, vinul se průvod kolem vladyckého dvora.

Opat žehnal stříbrným křížem komusi do oken.

Podíval-li se tam kdo blíže, uviděl vzpřímeného muže na lůžku, a vedle něho mladého řeholníka s rukama sepjatýma.

Když průvod zašel, obrátil se otec k synovi.

„Dobře, hochu, učiníš, vrátíš-li se. Všiml jsem si jí dobře a jsem tomu rád, že jsi se tak rozhodl. Nechci souditi; ale říkají: kdo že si tělo líčí maškarami, i tvář jeho bývá líčena."

Sotva že Dobrovít domluvil, rozlehl se nade krovem jakýs podivný hukot a na dvoře zavyli divoce psi.

Pomněn se šel podívat k oknu. V tom bouchl kdosi prudce dveřmi, vedoucími do síně, a nad jizbou to zase tak zahučelo, jako když přichází za letních dnův od Kalvoda bouřka.

„Hoří! Hoří!" rozlehly se děsivé hlasy z návsi do světnice.

Pomněn octl se jedním skokem v síni; ale marně namáhal se dvéře otevřít.

Dobrovít sebral poslední síly, vzpřímil se na lůžku a sotva že se mu podařilo pov..tati, zařinčelo protější okno a roztříštilo se na několik kusů.

„Zavřeli nás tu, tatíčku. Byl tu Voděrad a zapálil dvůr," zabědoval mnich a uchopil otce, jenž zpola dlel na zemi a zpola na lůžku, do náručí.

„Že nás tu, chlapče, zavřeli? Že tu byl Voděrad a že zapálil dvůr?" opětoval tiše po synu Dobrovít. „Či to seslal Perun na hlavu mou blesk a místo mé hlavy zasáhl oheň můj krov? — Zatrať mě již tedy a kletbu nejhroznější vyřkni nade mnou. Jen toto dítě nech, tohoto chlapce, toho mého miláčka!" rozvolal se veškerou silou vladyka, a zas tak divoce zatřeštily oči jeho, ale jen na chvilku. „Jediný Bože!" zavzdychl potom posledním zastenáním a ústa jeho zůstala ještě poloотevřena, když duše ulétala černavým dýmem nahoru.

„Tatíčku můj!" zaúpěl mladý řeholník, zachytil šedivou hlavu starcovu oběma rukama a přitiskl ji ke tvářím.

Rozbitým oknem valilo se do jizby dýmu k zalknutí. Křivohlav se vedral do vnitra mezi prvními a hnedle vynášeli mrtvého vladyku ze světnice. Chládek vyvedl za ruku Pomněna — a bezzemkovi řinuly se po dobráckých tvářích pro svého pána slzy potokem.

„Mrtev že?" tázali se jedněmi ústy lidé, jichž plno se natlačilo do dvora už podruhé.

Čím usilovněji namáhali se, aby udusili plameny, tím prudčeji rozhořívaly se. Černý sloup dýmu vinul se údolinou k zašedivělému nebi, a nedaleko odtud na výšině na drahách Třebizských stál Voděrad na pokraji borovin a díval se na planoucí dvůr. Zlověstným ohněm svítily se mu oči a běsovská radost hyzdila jeho tvář.

„Vidíš, Dobrovíte? Přec tě to zastihlo! Co živ bys si byl nepomyslil, jakou tryznu ti zapálí jednou Voděrad. Však jsem viděl tvou duši, jak letěla tamhle v černodol do drva starého. Tam budeš nyní bytovati za to, žes dvakrát staré bohy zavrhl. Ale dřív se musím podívati

ještě na tebe tváří v tvář, abych viděl, jak vypadáš i po smrti.“

Potom se pustil vlchevník dolů mezi lid.

Starověrci dostali se leckde do hádky s křesťany a vyhrožovali, tak že se povede všem, jestli se kříže nezřeknou.

„Voděrad! Voděrad!“ zahučelo návsí a starověrci sestoupili se v těsnější hluk.

„Trest je to, očividný trest na něho; s námi bozi jsou. Vzmužte se, braši, rozbijte zase kříž, jejž postavil na žarovišti, a hoďte jej do vody. Dost je vás — a dokažte, jak umíte i životy víru oteckou chrániti,“ vyzývavě dráždil kmety žrec. „Proto jste se tu sešli, abyste byli mstiteli bohův uražených. — Což otálíte? — Bojíte se otročiny županovy?“

Nikdo se však ani nehnul, aby vlchevce poslechl.

„Či i vás mám všecky prokliti, aby z vás byli vlkodlaci i z dětí vašich a vnuků vašich?“

„Půjdeme!“ zahoukli kmeti a kované holi až větrem zafičely, jak jimi prudce zamávali nad hlavami.

Žrec se jim postavil v čelo; a sotva že pokročili v před, zarazily cestu podrážděncům napjaté luky a zasvítily jim do očí na lučištích ocelové střely.

„Ku předu! Netknou se vás,“ zasípěl Voděrad a vrhl se s hlukem kmetů proti župní čeledi.

„Zpět!“ zavelel župan na odvážlivce, již slepě vrhali se vstříc jisté záhubě.

Ale kmeti již neslyšeli udeřivše holmi na zbrojnoše. Okamžitě však kleslo několik těl do sněhu s rozraženou hrudí.

Zbouřenci rozprchli se bleskem po dědině a ukryli se v chatách.

Opat Božetěch stál ve dvoře u mrtvého vladyky.

„Dobrořeč, ty synu, i vy všickni Hospodinu. Modli se za ty — i vy všickni se za ně modlete — kteříž ti dali v pokrm žluč a v žízni tvé napájeli tě octem."

Potom klekl opat do sněhu a celý zástup s ním.

Ale ještě se ani nedomodlili, když nad dědinou vyšlehly se střechy chrámové nové plameny.

Úprkem běželo všechno hasit kostelík; a když strhli krov, podařilo se jim za nedlouho oheň utlumiti.

Hůře však bylo ve dvoře a ve mlýně. Zdálo se, jako by někdo rukou neviditelnou v oheň lil oleje. Plameny svítily za pošmourného dne obrovskou pochodní.

„A přece sliboval tulák, že se jich střely nedotknou. Sám dobře však zbabělec utekl. Nikdo jiný nezapálil taky dvůr než on; nikdo jiný není příčinou smrti vladykovy než on a nikdo jiný nehodil na střechu chrámovou oharek než on. Už rozeslali po něm honce a chrty, a věru bych nechtěl být na jeho místě. A patří mu to, aby ho potrestali na postrach," vyprávěli si lidé, když se domů vraceli.

Župní čeleď zůstala ve vsi celou noc.

Několik oděnců stálo také na stráži u Božích muk.

Nebožtíky vynesli hned v poledne na hřbitov.

Hrůzozvěstný byl v Kvílicích dnešní den. Takových bylo však asi vídati v Čechách více od Bořivojova křtu na Velehradě. Opat Božetěch zůstal taktéž v dědině. Umístil se v chatě pode dvorem s dvěma mnichy a Pomněnem.

„Smutně to ve zdejším kraji vypadá. Běda, že nestarají se ti, jimž svěřena je ve vlastech našich obec křesťanská, o spásu duší, ale jak by rozmnožili své jmění a bohatá obročí. V zemích našich není více ani Cyrillův, ani Methodějův, ani Prokopův. Ti, kteříž by jimi měli býti, starají se o zevnější lesk — a při tom zachází duší tisícero. Proto hyne víra kříže a půjde-li to tak dále, zahyne s ní i národ náš," hovořil opat ku bratrům řeholníkům.

Když byl domluvil, rozevřel žaltář a všickni tři modlili se staroslovanským jazykem večerní modlitby. — —

Ve vedlejší komůrce klečel Pomněn na holé zemi. V dřevěné stěně zaražena byla pochodeň. Dým ze smolnice dral se polorozbitým oknem ven do noci. Vedle na lavici ležel Dobrovít. Tělo jeho bylo až po obličej zavinuto bílým prostěradlem.

Od dědiny spěchalo chvatným krokem několik mužů na Draha. Byli to zdejší kmeti a šli se pomodlit do háje bohům, aby je netrestali jako vladyku.

„Takového konce si zeman nezasloužil. Věř, kdybych byl Voděrada dohonil, byl bych mu touhle holí žhářskou ruku urazil, a neradil bych ještě ani nyní vlchevci, abychom se potkali; nestál bych věru za sebe,“ pravil Radoš k soudruhům.

„Kdo ví, kdo bude po Dobrovítu děditi. Dobrovít byl naší dědině otcem; třeba že postavil na žárovišti Boží muka a nade vsí chrám,“ přisvědčil Chládek.

Kolem hřbitova všickni náhle umlkli, protože u zvonice ležela mrtvá těla jejich soudruhů zakryta houněmi. Také urychlili krok.

* *
*

Opět tolik lidu přišlo Dobrovítovi na pohřeb a opět z tolika dvorů sjelo se sem zemanstva.

Božetěch vedl pohřební průvod a obřady vykonával liturgií slovanskou.

Zítra hodlal Pomněn opustiti s opatem Kvílice navždy. Den byl již na sklonku a v údolinu plížilo se znenáhla pochmurné šero.

Příšerně vypadalo to na hřbitově Kvílickém. Po hrobech černaly se poloohořelé trámy a očazené zdi chrámové trčely do výše jako uplakanci.

Nad dědinou i celým údolím visely mlhy, podobný obrovským netopýrům s roztaženýma křídlama. —

Několik krokův ode dveří chrámových klečel Pomněn na čerstvém hrobě, vedle něhož probělávaly se ještě dva rovy. V jednom odpočívala matka a v druhém jeho sestřička.

Nedaleko za průčelní zdí dlela již hezkou dobu mladinká dívka ani zraků nespouštějíc s ubledlých tváří mnichových, po nichž slza za slzou se řinuly.

Mladý mnich se náhle sehnul, udělal na prsti tři kříže, políbil hrob i dva vedlejší a vstal.

A sotva že se vzpřímil k odchodu, střelou octla se dívka u něho a vrhla se mu do náručí.

Byla to Běluška. Měla na sobě tytéž tmavé šaty a tentýž závoj jako předevčírem, jediné že vlasy neměla na hlavě urovnány v korunu a že neblýskal se jí v nich zlatý obrouček; prostě vlnily se jí dnes šíjí a ňadroma.

„Ty tu — BělUško?" zašeptal řeholník o krok nazpět ustoupiv.

„Tedy přece chceš z Kvílic navždy odejít?" vyhrkla dívka ze sebe a přitiskla planoucí líčka na černé roucho klášterní. „Ty odtud, Pomněne, nesmíš; sice bych bez tebe umřela. Nevíš a nikdo neví, co jsem vytrpěla! — Ty mlčíš, Pomněne? — Či nemáš více rád tu milou svou Bělušku?"

„Mám, do dneška!"

„Jako nevěstu, Pomněne?"

„Jako sestru, co tuhle pod zemí, Běluško!"

„Jen jako sestru?"

„Jinak nemohu!"

„A protože jsem šla za tebou až sem?"

„Nemohu — nesmím, Běluško!"

„Že nemůžeš, že nesmíš, Pomněne, odhoditi tohle roucho? — Já je na kusy rozederu a do větrů rozházím!

Můžeš všecko, Pomněne! — Nikdo ti nesmí v ničem brániti!"

„Vidíš, Běluško, tuhle tu mrznoucí prsť? — Leží pod ní můj blahý věk; uložili jej do rakve otcovy. Hleď, Běluško, na Pomněna zapomenouti — a budeš bez něho šťastnější!"

„A nezapomenu-li?"

„Zapomeneš!"

Mladý mnich se tichounce pousmál.

„Zapomenu!" řekla dívka, vzpřímila se, upřela oči své pronikavě v jeho tvář a obličejem jejím rozestřela se okamžikem tím svůdnost nevyslovitelná.

Ale mnich, dívaje se do černé prsti, ani hlavy nepozdvihl.

„Musí tak býti, Běluško!"

„Protože ty tomu chceš."

„Musím, Běluško, chtíti. Až ti budu s očí, sejdu také s mysli."

Pomněn se pak obrátil a s hlavou svěšenou zaměřil ku dveřím hřbitovním.

S druhé strany hřbitova vyplížil se touže chvílí obrovský muž zahalen v černou řízu a s beranicí hluboko přitaženou na oči.

Běluška, hledíc za mnichem, od hrobů se ani nehýbala. Zdálo se, jako by byla bez citu a oči její jako by obracely se v sloup; jen pod rouchem, těsně přiléhajícím ku štíhlému tílku, mladá bujná prsa vlnila se neklidem, jako potok pode mlýnem se vlnívá, když rozčeří vítr tiché vody jeho v jekotný proud.

„Jste všichni pokrytci, kteříž hábit nosíte a na odiv světu stavíte panictví! Hi, hi, hi! — Kam pak panictví, Voděrade, ti latiníci! Já jsem panic, ale také dobrý sluha starých bohův. A vy? Však tvé spády, ty holobrádě od-

halím. Až tě z řehole vyvrhnou a staneš se tulákem, potom si tu Bělku můžeš vzíti."

Běluška, zaslechnouc zpola tato slova vlchevcova, zaškubla sebou a prudkým krokem odkvapila ze hřbitova.

Voděrad zašel potom do rokle, kde byla také pod starou borovicí vysoká hromada čerstvé prsti podobna hřebenu, ale skorem dopola rozhrabána. Psi se dobývali do vnitra; ucítili zde bezpochyby člověčinu.

Voděrad se posadil na hromadu hlíny a cosi nesrozumitelného zahučel. Klnutí jakés to bylo, protože se mu plavé oči běsovsky zasvítily a do tváří usedly lítice.

„Pomstil jsem vás a ještě pomstím. Dvůr s kostelem i vám i jemu byly nezvyklou tryznou. Ale pro vás zapálím ještě jednu, aby viděli metly bohů po okolí a báli se jich, aby rozbili Boží muka a hlídače kříže naházeli do potoka vodníkům!"

A hnedle vyšlehly za Kvílicemi v rokli znova plameny, jako by se tam peklo rozevřelo a z útrob jeho jako by se nejzběsilejší ďáblové byli vyřítili na zemi po obětech. Tak to hvízdalo i praskalo a lomozivým praskotem ječel skučivý jakýs hlas, že povyk neslýchaný pronikal až do kostí.

„V rokli hoří porostliny," rozlehlo se utichlou dědinou. „Sami bohové zapálili tryznu mučenníkům svým. Budou mocni do skonání všehomíra; i potom ještě. Ven, vy kmeti, z pelechův, i podívejte se, jak požáry šlehají vysoko, jak duše ubitých ulétají do mlh a ještě výše za mlhy k Perunovi!" burcoval lidi ze spaní Voděrad.

„Totě soudný den, jak nám o něm vypravoval kněz latiník," pravili leckde před dvířky.

„Ba, že soudný den! — A z vás nebyl se nikdo přec modlit na Drahách. Proto se třeste a utíkejte; bozi jsou blízko a Perun umí i v zimě hromem vládnouti v oblacích a blesky metati na vaše vzdorné hlavy."

Voděrad pořád ukazoval, drže beranicí v ruce, k požárům, a oči jeho svítily prudčeji, než zapálené kmeny. Kmeti ve vratech skorem ani nedýchali, báliť se opravdu, že se bohové budou za dnešek nad nimi mstíti po mnohá léta. —

„Ne nadarmo pojmenovali předkové dědinu zdejší Kvílice," pravil opat řeholníkům, dívaje se oknem na požár, jenž se šířil v rozměry netušené. „Co jsem tu ve třech dnech zážil a viděl, po celý život jsem nezažil a neviděl. Marně jsem snad vykládal tomu lidu nad hrobem vladykovým o kříži; touže chvílí již na nové myslili úklady."

Božetěch utichl, protože do chaty pode dvorem zalétaly strašlivým zvukem výhrůžky Voděradovy.

„Tak zahoří celá česká země, nebudete-li žertvy páliti starým bohům na počest. Jděte na ně hrr! Tak nejlepší prokážete službu duchům dědků svých, kteří nemohou dřímati a jako vlkodlaci bloudí po lesích."

Ve vsi se živá ruka ani nepohnula.

„Buďte tedy prokleti až do kolen nejposlednějších. Ať se opravdu to zdejší hnízdo zove věky věkův Kvílice," zasípěl vztekle vlchevník a zmizel nahoře za kostelem.

* *
*

Ještě se ani nerozednívalo, když z Kvílického dvora vyjely sáně, v nichž sedělo šest mužů: opat Božetěch, Pomněn, dva řeholníci a vedle oráče Křivohlav.

Tomuto poslednímu byl by býval život v Kvílicích břemenem. V Sázavě ho vezmou za bratra a bude se tam moci aspoň lépe připraviti na tu pouť, na níž musí každý, chudý i bohatý; chudý raději, protože se mu tam nahoře prý lépe povede. —

V rokli dosud hořely porostliny; ale sníh, jenž se po půlnoci spustil se zašedivělých oblak, poněkud požár utlumil. —

Na dnešek zdříml ve zdejší dědině sotva kdo.

Když za šera viděli vyjížděti ze dvora sáně, tušili dobře, kdo v nich.

„Přece tedy," zašeptal leckterýs kmet. „Měli bychom ho také rádi jako otce. Takových málo, jako Dobrovít. A že odchází? Tím vším vinna ta hořešovická. Však jsi ji na pohřbu viděla. Jako kohout šla a vlasy měla na hlavě rozházené, že se po ní všickni dívali. Jen ku pohoršení byla."

„Že se Pánaboha nebojí," podotkla také leckde selka a při tom na svou dceru pomyslila.

V Kvílicích se ještě dívaly v tu stranu, kudy sáně odjely, když už dávno zanikl klinkot rolniček zavěšených koňům na hrdlech.

Takové časy, jakýchž zažili za vladykování Dobrovíta i předků jeho, se tak brzy nikdy nevracejí. Nezřídka zacházívají naprosto.

I po tom Křivohlavu se jim bude stýskati.

Kdo ví, kdo se v dědictví Pomněnovo nyní uváže. Již v Kutrovicích bylo jinak, v Hořešovicích taktéž, protože v poslednějším dvoře vládla Drslava. A kde žena vládne, už staří říkali, tak jako když se mezi ptactvo zmije vplíží.

— — —

VIII.

Kmet Krušina.

asmušile seděl za stolem Krušina a žena jeho utírala si na lavici u kamen oči zástěrou. Čelem kmetovým válely se chmury a z očí šlehaly mu blesky.

„Ženo, je-li pravda, co jsem ti pověděl, buď Bůh jemu i mně milostiv," přerušil hlubokým hlasem dlouhé mlčení nájemník. — „Já mu věřil, jako Bohu svému věřím, k němuž se modlívám, aby tebe i mne zachoval a děti aby byly na česť nám rodičům. — Běda tobě, Božetěchu, oklamal-lis důvěru mou, jestli proto jsi chodil k nájemníku Krušinovi, že má hezkou dceru a tváře její že se ti zalíbily, abys tím jistěji mohl Radce věnec strhnouti. Krušina by zapomněl, že tvá hlava posvěcena a že jsi sluha Hospodinův."

Tato slova prorážela rtoma kmetovýma v přestávkách, jako když na stráních větry zadují temeny doubravin.

„Všecko lež a všecko mrzká pomluva na hlavu opatovu, vymyšlená jeho nepřátely. — Zapuď pro Bůh, muži, z hlavy tyhle myšlenky."

Krušina své ženě ani neodpověděl; přejel si několikrát pravicí čelo, jako by chtěl z hlavy zapuditi chmury. Ale

nezahnal jich; jako přikouzleny seděly na zbrázdovatělém jeho čele. Ve tváři jeho objevil se ještě děsivější výraz, a oko zašlehlo divoce jako oheň, až se ho žena zalekla.

„Že to lež a pomluva — soky a nepřátely jeho vymyšlená," vyhrkl ze sebe muž a podíval se zrakem bodavým na Dubravku. „Snad děláš sama ještě dohazovačku, a proto mi to vymlouváš, abych věřil, že všecko lží. Snad — — —"

„Chraniž, trojjediný Bože, rozum jeho," zabědovala Dubravka.

„Můj rozum? — Což jsem snad bez rozumu?" zabouřil Krušina. „Máš dobře; jsem šílenec. A proto k němu půjdu, řeknu mu to do očí, a potom jej zardousím. Slyšíš, Dubravko? Zardousím jej těmahle rukama a vykonám nad ním soud sám. Nikam nepůjdu žalovat, protože bych nikde nic nesvedl."

Krušina pokročil ke dveřím; ale žena vrhla se mu na prsa a zachytila jej kolem pasu.

Nájemník se jí však vymkl a prudkým krokem vyrazil dveřmi na dvůr.

Ani se na Radku, jež stála ve vratech, nepodíval.

„Božetěch odejel, tatíčku, s několika bratry do Prahy. Umřel král; vyjel prý na lov, a spadl s koně tak nešťastně, že byl okamžitě mrtev."

„A s tebou se přišel rozloučit; viď, že, Radko? — A proto jsem tě od rána neviděl," zahučel Krušina ke klášteru utíkaje jako zběsilec.

Radka jeho slov nepochopila; ani nerozuměla bodavému hlasu otcovu; ale pod prostinkou kazajkou jí cos zabodlo.

Strachota také odejel s opatem. Od těch dob, co ji napadl z rána celý poděšen, mluvila s ním jen dvakráte.

A pokaždé tak divné věci povídal, že slovům jeho nemohla ani porozuměti. Dnes ráno jí na příklad řekl,

aby se chránila zlých jazykův! a kdyby se už do Sázavy nevrátil, aby na něj zapomněla. A více jí neřekl ani slova, odkvapiv ještě rychleji než před chvilkou otec ke klášteru.

I vrátník Božek zdivil se uděšených tváří Krušinových, když mu otevřel. Nájemník ani pozdravení dnes nedal.

„Kam, Krušino — kam? Opat odejel časně z rána s Vojislavem a Soběhrdem králi na pohřeb."

„Neptám se po něm!" odsekl Krušina a ještě prudčím krokem hnal se k celi Kananově.

„I toho že zaplétají do svých sítí? — Dostal jsi se do dobrých rukou. Potřebují tě, abys jim pomohl: jinak by si tě nevšímali. A až jim pomůžeš, nevšimnou si tě opětně. Ale potom?" Starý vrátník zavzdychl si z hluboka, odešel do své jizby a přiložil do krbu, aby mu okénko rozmrzlo.

„Však tě, opate, biskup do Říma s křížem nadarmo neposlal. Chtěli se tě zbaviti, a že nezbavili, proto kují pikle za zády a ty se jim sotva ubráníš. S Vratislavem padla i tvá záštita," povídal pro sebe starý fráter přihazuje kus louče za kusem do krbu. „Ale kdyby musil jíti Božetěch, půjdu s ním. Od těch latiníků nevzal bych do úst ani sousta. Budu se raději živiti žaludy. Je jich v našem klášteře několik, kteří zrovna s běsy jsou ve spolku a mezi těmi několika jsou tři, jimž nevěřím, ani co se modlívají. — Jak pravím, opate, zbývá ti jen Bůh a ten tak daleko a tak vysoko!"

„Přicházíš mi, Krušino, právě vhod. Však bych si byl k tobě dnes došel sám," oslovil bratr Kanan příchozího kmeta a vlídně se pousmál. „Jak se zdá, vyspal jsi se dnes nedobře."

„Ba právě že nedobře, otče," zahovořil kmet tlumeným hlasem. „Chtěl jsem si promluviti s opatem. Štěstí pro mne i pro něho, že odejel, dnes za sebe nestojím. Řekl bych mu do očí, co proti němu mám."

„Jsi, brachu, prchlec a musíš se mírniti. Takhle bys ani sobě, ani nám neposloužil; leda že by tě pohnal k cudaři.“

„Čis pravdu nemluvil? Pravdu, myslím, že může každý všude zřejmě říci.“

„Bohužel, brachu, že nemůže velmi často. — Vy kmeti mezi sebou ano, ale zkus to a řekni cos nemilého do očí pánu a uvidíš, jak ti za tu pravdu zaplatí. Či mým slovům nevěříš? — Nevěř si tedy, že chodívá k vám do dvora a že ti dceru omámil. I Strachota ví...“

„Ani slova dále, mnichu; sice ti ústa na věky uzamknu!“ zavolal hrozivě kmet a zachytil si hlavu oběma rukama, jako by se o ni bál, že povolí.

„Radko má! — Drahé dítě mé!“ zabědoval Krušina. „Proto si tě otec vychoval, protože tě matka porodila, abys se, až dorosteš, stala nevěstkou? Viděl-lis jej s ní! — Ptám se tě naposled; nevyhýbej se zrakům mým a zřejmě nyní mluv!“ bouřil kmet, uchopil řeholníka za ramena, zatřásl jím a tak zcela blízko podíval se do hnědých očí jeho, jež nejistě vyhlédaly ze spoda nažloutlého řasoví a ustrašeně těkaly kolem po jizbě.

„Myslíš, kmete, že bych se odvážil drzým jazykem jeho česť a dobrou pověsť dcery tvé pokáleti? Domníváš se, že bych se nebál, aby mne Bůh okamžitě za lež a křivé nařknutí potrestal? Nevěř mi; nenutím tě. Ale až jednou budou ukazovati všude prstem na dceru tvou, potom uvěříš. Či se domníváš, že ti tvá dcera poví o tajných spádech lásky, jež ji ohlušila a oslepila? Tak starý, tak zkušený a přec tak zpozdilý! Ještě jej bude vystříhati, a nevíš-li, že říkají: kněžská msta stíhá své oběti nejkrutěji?“

„Věřím ti, mnichu, úplně; ale dovedeš-li mé Radce dobré jméno vrátiti?“

Kanan zakýval hlavou a ustoupil zpět ku stolku; ale kmet zraků svých z něho nespustil.

„Dovedl toho někdo, Krušino, aby se lupení jednou uvadlé zazelenalo svěžestí májovou, aby kvítek utrhnutý zase kdy nabyl okouzlující barvy své a v kalíšku polomeném aby se zaleskl jemňounký pel? Slyšíš, Krušino, co ti povídám? Pěstitel zdrceného kvítečku má však proti škůdci právo a to také blažívá člověka, může-li se pokochati ve tvářích zlomyslníka, do nichž zaryt běsovský jeho čin, jako znamení bratrovraždy v čelo Kainovo na věky věkův. Dceři své česť vrátiti více nemůžeš; já toho také nedovedu. Ale škůdce, jenž ti rodinné štěstí rozdrtil, můžeš zničiti. A to učiniti musíš! K tomu ti pomohu a uvidíš, že se nám to povede. Jen co nového knížete nastolí! Za Vratislava se dozajista každý ten „otče náš" rád pomodlí. Miláčkům na soudě míval ve zvyku vždycky obě oči přimhouřiti. Ať po něm přijde ten neb onen, za každého bude utištěným lépe. Božetěch nenalezne už ochránce v žádném!"

Krušina, dívaje se v dřevěnou podlahu, opakoval si mnichovu řeč slovo za slovem.

A když Kanan utichl, utkvěl na něm opět pronikavým okem a zraky řeholníkovy těkaly zase tak nejistě mezi očazenými stěnami, hledajíce předmětu, na němž by mohly spočinouti a zakrýti rozpačitost.

„Že dobré jméno mé dceři ani já, aniž kdo jiný nemůže vrátiti? Ani ten tvůj opat, kdyby svlékl roucho klášterní?"

„Nesmí, Krušino, musí je nositi do smrti — a ještě po smrti ho v něm do hrobu uloží."

„Nesmí, Krušino, nesmí!" opětoval po mnichovi nájemce. „Ale že tedy mohu zničiti škůdce, jenž rodinné mé štěstí rozdrtil? — V tom že mi, holohlavče, pomůžeš a že se nám to povede?"

Krušina skočil po mnichovi, uchopil jej za obě ramena, opět jím zatřásl a zase se mu podíval zcela tak z blízka do hnědých, potměšilých očí.

„Ať zví tedy lid, že klášterské roucho je na něm pokrývkou těla mrzkého! Ať uvidí vás a klášter váš v celé nahotě, i s tebou, ty mnichu, proč jsi mi to pověděl a červa do prsou mých zasadil! Podívej se, holohlavče, zde pod tuhle kazajku! — Hryže mne to, až dohryže.“

Krušina vyrazil potom z kláštera na dvůr a dvorem k řece. Na čele mu vyvstával ledový pot a ruce se mu chvěly jako olše na břehu, s jejichž hlav setřásl vítr sníh do proudu.

Žena si ho všimla dobře, jak prchal z kláštera kolem dvora při řece, a marně za ním volala.

Kde pak se již stavěl Krušina!

IX.

Cestou do Prahy.

pat s družinou, která jej provázela k pohřbu krále Vratislava, obzvláštního příznivce slovanských mnichů na Sázavě, byl již od kláštera hezky daleko.

Strachota jel na statném vraníku mezi posledními zadumán, ani v pravo ani v levo se neohlížeje. Počítal snad vraníkovy kroky a bál se, aby se nezmýlil ani o jediný?

„Říkám to, co přišel z těch Vlach, nestojí za kozla. — Hej, Strachoto,“ zahoukl šedivec po nejposlednějším zbrojnošovi. „Co že ti, chlapče, mozek rozvrtává? Či chceš býti českým králem a přemítáš, jak bys to navlékl? Marně, hochu, myslíš; neudělají tě ani panošem. Jsou nevděčníci! Já byl v Italii čtyřikrát, na Římských hradbách hned první za Viprechtem — a pořád mi říkají jen Holata. Už bych také mohl nositi zlaté ostruhy; jsem na to dost starý. Ale ať! Mám ocelové; je jich dost a takhle je mi lépe. — Však vím, co asi vězí v tom: ta horalka.“

Mladík si však řeči šedivcovy ani nevšiml; od těch dob, co se vrátil z Italie, omrzely ho šprýmy strýce Holaty opravdu.

Svěží, přisnědlá jeho tvář zatáhla se nezvyklým výrazem. Zračila se v ní vzdorovitost s přídechem trpkosti. Někdy se svaly kolem rtů prudčeji zachvěly, že zatrhl bezděky i uzdou. Vraník poskočil si vždycky rychleji, jako by jemu nevole pánova platila.

„Ať jsem běsův, že to holobrádě po černých očích nyje a touží po černých vlasech oné pasačky! Ať jsem běsův, lhu-li; viď že, Strachoto!“

Holata popojel ku mladíkovi a zakroutil si bílé kníry.

„Však tě to v Praze přejde! Tam jsou hejna hezkých křepelic; samy ti pokynou v lokte a nemusíš se ani upejpati! — Což z tebe dnes ani slova nedostaneme? — Já přece byl čtyřikrát v Italii, za Viprechtem hned první na hradbách Římských, viď že, ryzečko má!“ svědčil si šedivec s kobylou, zalehtal ji pod krkem, že zařičela, až uši zaléhaly, a vzpřímila se jako svíčka.

Holata se rozhlédl vítězně po druzích, jakoby chtěl říci: „Hleďte, co dokážu,“ zamlaskal rtoma a ryzka jeho opět střelou letěla. Na sta kavek vyplašilo ržání její z borovin po okolních stráních. Hezky daleko nechal za sebou Strachotu i ostatní zbrojnoše.

Božetěch, uviděv Holatu, kterak se projíždí a kterak provolává obvyklé šprýmy své, podotkl nevrle řeholníkům, kterak veselé tváře může býti Čech, když, kudy jede, všude zvoní hrana dobrému a milovanému králi.

„Holato! Holato!“ zavolal po šedivci. „Šediny již máš a ještě rozumu tak málo. K pohřbu jedeme, a ty, jako kdyby nás pozvali na svatbu. Zdrž se aspoň v těchto dnech.“

Starý zbrojnoš se zarazil a dočkal opata.

„Už jsem zkusil, pane opate, po čertech mnoho zlého; ale rmutné tváře nikdo u mne neviděl. Jen, jak se mi zdá, jednou, ale přešlo to hned, jako tamhle ten mrak přeletí, než dvě stě kroků dojedeme. Myslíš, ty pane, že

téhle mé ryzce, když řehce, nebývá do pláče, a mně že není do slz, když hulákám? — Ale už se na mou věru smáti nebudu a pojedu do Prahy jako baba, protože tomu tak chceš, a ty, ryzko, taky tak nesmíš řičeti. Mohli bychom krále zbuditi!“

Pak se zase octl v čele zbrojnošův; ale opravdu nevyšlo celou cestou do Prahy jediného slova z jeho rtův a ryzka také jako by byla porozuměla, ani jednou už nezaržala.

X.

Poselství.

rušinova žena seděla u krbu s rukama sepjatýma a složenýma v klín. U matčiných nohou hrály si malé dívenky a jedna přes druhou ptaly se jí, kde že dnes tak dlouho tatíček, a proč že sama si tak naříká. Usoužené matce pokaždé, když se na ně podívala, vyhrkaly slzy ze zarudlých očí.

Krušina nebyl doma od rána.

„Modlete se, miláčkové, za tatíčka."

„Stůně, matičko?"

„Nestůně, holenku, ale mohl by stonati a umříti."

„Tak jen začni, matičko! Budeme říkati za tebou," zaštěbetaly obě holčičky.

Dubravka uměla mnoho říkání k Pánubohu za ochranu před úklady běsovými. A dívenky opakovaly po matce slovo za slovem.

„Již se brzy vrátí, matičko?" otázala se starší Dobromilka opětně.

„Brzičko, miláčku!"

Radka, vešedši do světnice a uviděvši matku plačící, zarazila se.

„Což se ještě otec nevrátil?"

„Jediný Bůh, jemuž není ukryt ani krok lidských cest, o něm ví. Nespatřila jsem ho od rána. — Počkejte, děvečky, chvilenku; matka vám půjde s Radkou tatíčka vyhledat."

Matka zavedla však Radku do studené komůrky.

„Máš ráda, holka, matku svou, jako dříve jsi ji mívala?" zeptala se Dubravka dcery, když dvéře uzavřela.

„Jak se můžeš jen tak ptáti, matičko?"

Radka se vrhla matce na prsa.

„Chceš se mnou mluviti jako dobrá dcera s matkou mluvívá?"

„Což, matičko, neznáš Radky své?"

„Znám, holka, a protože znám, proto se tě také ptám. — Jsi již dorostlá a v těch letech může matka s dcerou mluviti, o čem by ráda pomlčela a co se vzpírá srdci jejímu. Odpověz mi, dítě, upřímně a neměj přede mnou žádných tajností."

Ubohá žena se při těchto slovech nějak zajíkala. Sotva že je mohla pronésti. A do tváří jí vstoupila červeň, jako bývá ráno na obloze pod jitřenkou.

„Nemluvil s tebou mimo Strachotu nikdo o lásce? Pověz mi, holka, na spasení duše své svatou pravdu. Matce své můžeš všecko pověděti. Podívej se mi, Radko, do očí a nestyď se přede mnou. Dobré a zvedené dítko před pohledem matčiným nikdy se nemusí styděti. — Nemluvil s tebou nikdo nikdy tak, jako snad Strachota mluvívá?"

„Nikdo, matičko, nikdy ne," zašeptala Radka a podívala se matce do očí, že mohla z nich Dubravka tu dobrou duši úplně vyčísti.

„Věřím ti, holka," pravila tiše matka. „Ještě jsi mne nikdy neoklamala."

„A neoklamu, matičko, do smrti!"

„Pánbůh ti za to, milé dítě, požehná a vším dobrým nadělí.“

„Proč jsi se mne však po tom tázala?“

„Nechtěj, holka, věděti; jediné ti povídám: chraň se zlých jazykův a potměšilých lidí se střez!“

Radku napadlo okamžitě, že jí totéž řekl i Strachota.

„Jsem, holka, s otcem dvacet let; ale takového dne, jako byl dnešek, nezažila jsem pod těmito krovy nikdy.“

„Pro mne otec odešel, viď že, matičko? Lidé zlí s jazyky dvojostrými mu cosi namluvili a on jim uvěřil.“

„Ba uvěřil, milé dítě, uvěřil,“ zabědovala Dubravka a zalomila rukama nad hlavou.

„A co mu řekli, matičko?“

„Řekli mu, že — —; ale bude lépe, nedovíš-li se o tom. Zkalila bych ti mladý život, a byla by škoda toho tvého dobrého života. Jak pokojně jsme žili pod zdejší střechou. — Nebožka matka mi vždycky říkávala, že zloduch nespí ani okamžiku a čekává jen chvíle příhodné.“

Potom vyšla matka s dcerou podívat se po nájemníku.

Krušinova žena neviděla ani na cestu, jak se jí zčervenalé oči pláčem zkalily, a zakrývala si tváře plachetkou, aby jí do nich lidé neviděli, kdyby ji snad potkali.

Mladý mnich, jenž dlel ve své celi u okna, viděl kolem kláštera spěchati obstárlou ženu a mladou dívčinu; poznal je okamžitě, ale dále si jich nevšímal.

Oko jeho se leckdy zalesklo, jako se svítívá na kvítečkách rosa. Ani nezpozoroval, že se dvéře otevřely a na prahu objevil se fráter Křivohlav; a když teprv pokročil blíže, obrátil se zpět.

„Nu, jak se ti tu líbí?“

„Máme se tu dobře; — ale —“

„Nu tak mi přece pověz!“

„V Kvilickém dvoře se mi lépe líbilo.“

„Však, Křivohlave, přivykneš; já také přivykl.“

„Musím přivyknouti. Čemu pak by nepřivykl člověk, jenž nemá nic, neměl nic a ničeho míti nebude? — O tom klášterském životě jsem si přece jiné obrazy dělával. Je tu několik hlav, a ty se nelíbí ani starému vrátníkovi, ani mně. Jsou to hladcí lidé, jako úhoř bývá. Pánbůh mi odpusť, hřeším-li. Věř, kdyby tvůj otec vstal a vladykoval zase v Kvílicích, ihned bych k němu šel. Slýchal jsem, že prý v klášteře je nebe; chtěl-li bych pak do smrti do takového nebe, musil bych si nadávati hlupáků.“

„Jen co tu budeš, Křivohlave, déle, pak na Kvílice zcela zapomeneš.“

„Smím ti, pane, něco odtamtud pověděti? — Bojím se to však před tebou říci.“

„Může, Křivohlave, něco býti, co by mne poutalo ku světu? Pomněn zašlým dnům odumřel naprosto,“ řekl chvějícím se hlasem Dobrovítův syn.

„Je tu posel z Hořešovic.“

„Z Hořešovic, pravíš?“ vyhrkl ze sebe prudce mladý mnich.

„Přišel nedávno; jakýsi kmet. Chce s tebou mermomocí mluviti.“

„Běluško! — Běluško!“ zašeptal Pomněn a dořekl hlasitě: „Ať vejde!“

„Z Hořešovic že jsi?“

„Ze dvora, pane!“ odpověděl kmet; vyňal ze zaňadří pod kabátem list a podal jej mladému mnichovi.

Pomněn, rozvinuv papír, několik napsaných řádkův ani nedočetl a utkvěl očima na poslovi.

„Kdo ti to dal a kdo tě za mnou posýlá?“

„Vladykova dcera, pane!“

„Můžeš tu zůstati přes noc: unavil jsi se. A budeš míti beztoho hlad. Pojď, ve vrátnici se ti něčeho dostane,“

pravil Pomněn, posla dovedl nazpět dolů a, ani slova se ho po ničem neptaje, rychlým krokem odkvapil.

Obsah poselství ho asi nepřekvapil; rysy v jeho obličeji se ani nehnuly. Jediné zdálo se, že tvář přešla více do běla a sivomodré oči že se zablýskaly světleji.

Vešed do své cely, položil list na stolek, klekl pod kříž, jejž si byl sám vydlabal, a modlil se — za Bělušku. Zvala Pomněna na svatbu.

„Dobrák, učiněný dobrák byl otec jeho; mladý je mu podoben až na bledou barvu v obličeji. Dejž Pánbůh starému lehké odpočinutí. Viď, že byl hodným, Křivohlave?“ svědčil si posel z Hořešovic s bývalým bezzemkem.

Vypravovali Božkovi o bývalém vladykovi Kvílickém.

„Arciže, arciže,“ zakýval hlavou tento.

„Naše Bělka se bude vdávati. Co tomu říkáš, Křivohlave? Přece si vezme toho Liběje,“ povídal dále posel, když vyšel Božek z jizby. „Bezpochyby že zve Pomněna na svatbu.“

„Že se bude Bělka vdávati?“ opětoval Křivohlav, jako by nevěřil zvěsti kmetově.

„Ba právě že vdávati. Stará ji k tomu přinutila. Však dobře Drslavu znáš. A dozajista mne z návodu jejího sem poslala. Teprv tady mne napadlo, co by mohlo ve psaní býti.“

„Měls to zahoditi a v půli cestě domů se vrátiti.“

„Však Pomněn má rozum a dovede jí odpovědět. Dost času je na ni. Ba že dost. Dcera má srdce dobré, ale je tím vinna matka. — Pochlebným ústům rozdala by všecko; ale přímého slova nesnese. Je to zlá, hrdá a k nám kmetům urputná žena. Naprav ji Bůh.“

Vrátník vešel do světnice a ochotně poskytl kmetu, čeho měl v zásobě, i medovinu přinesl, a nutil jej, aby jedl, pil a nedal se pobízet.

„A jak to vypadá v Kvílicích?“ zeptal se Křivohlav posla, když byl poněkud pojedl.

„Zle, zle; pořád je tam župní čeleď. Lid chodí sice zase do chrámův; ale z rána a večer se dosud na Třebízských drahách modlívají. Říkají, že Dobrovítova duše lítá v topolídch kolem dvora, že běduje a že tam všecku svou krev proklíná. U zvonice je dosud ve sněhu červená lidská krev. A což ve vyhořelé rokli! Tam teprv bývá za noci rej! Je tam viděti vždy plno stop. Scházejí prý se tam nad hromadou rozhrabané hlíny běsové a umlouvají se na křesťanský lid. Všude jde o tom jedna řeč. Radoš se zaklíná, že tam viděti leckdys, jako by rokel začínala znovu hořeti.“

„Nedobré noviny z vaší strany, poslouchají-li kněze jen na oko! — Ale nechť, chtějí-li tomu sami. Nevraží na nás, že není také tak kolem Sázavy, ale že široko daleko lid zde chodí do kostelů, se srdcem upřímným modlí se a mnichy slovanské rád vídává, i k sobě zve. Přijde-li který do vsi, sesype se kolem něho celá dědina jako děti kolem otce. A proto nám nepřejí, poněvadž sami nejsou s to, aby si takovou lásku mezi národem získali!“

Kdosi tloukl na fortnu.

Vrátník se zdvihl a šel otevřít.

* *
*

Když ráno posel z Hořešovic odcházel, klečel zase Pomněn pod křížem na modlitbě, aby Běluška byla s Libějem šťastnou, aby jim Pánbůh požehnal a všeho dobrého udělil. Přál jí toho z upřímné duše.

„Vidíš, Bělučko, vidíš! Takové je to srdce tvé. Před několika dny jsi říkala, že bys bez něho nemohla býti, a za kratičko zveš jej na svatbu. Jsem rád, věru rád, že

jsi tak brzy zapomněla. Ale na dlouho-li, Bělůško? Nepodáváš snad ruky Libějovi mně na vzdory? Nepřeju ti, abys toho kroku musila litovati. Taková lítosť třeba celý život trvává."

Mladý mnich utichl, opřel si hlavu o ruku a poslouchal, jak venku bouří vítr po stráních a jak temně hučí nedaleko okénka Sázava.

XI.

Pikle dozrávají.

áme již, bratře, oba," pravil za jednoho z těchto dnů Kanan, vkročiv do jizby Demetrovy. „Kdyby byl okamžitě napadl opata, ani bych mu toho byl nepřál, jak byl rozzuřen. Měls ho vidět, jak svíral pěsti a jak se na mne díval středěně. Až jsem se ho sám zalekl."

„Jen ať nezabředneš s ním do spolku tuze daleko," podotkl Demetr.

„Však své lidi znám. Krušinu prozkoumal jsem s dostatek, a na toho kloučka, když jsem mu to pověděl, jako by vařicí vodu vlil. Jsme, bratře, jisti oběma a brzy již bude na Sázavě konec opatování Božetěchovu."

„Či myslíš, že druzí bratři budou s tím spokojeni?"

„Musí býti spokojeni a nebudou-li, otevru jim za opatem fortnu dokořán. Jen aby se biskup brzy vrátil, ale již posvěcený. Nemohu se toho věru už ani dočkati."

„To však mi nejde na rozum, proč se o nás tak starají ti Břevnovští?" namítal Demetr.

„Půjdeš-li takhle od pochybností k pochybnostem, uloží tě do hrobu v kapuci a bez berly. Což nevíš, že

jejich opat je našeho kláštera dohližitelem a protože se musí o opatřování Božetěchovo starati? Co je ti do toho, že jim ležíme tak na srdci? Či myslíš, že jsme jejich nástrojem, aby se zde někdy mohli usaditi sami? — Jsi přílišný nedůvěřivec. I kdyby sem přišli, mnohem lépe by se nám zde vedlo.“

„Tak, tak, Kanane! Podivně se to líhne v té hlavě tvé. Jednoho chceš se zbaviti a deset horších na nás i sebe přivolati.“

„Upokoj se již, bratře! — Však tě udělají na Sázavě opatem. A za tvého opatování sláva Sázavského kláštera nijakž nezajde. Budeš v nás míti věrné a spolehlivé druhy.“

„Jsem chorý, vetchý člověk.“

„Ale za to jako zlato v ohni zkušený!“

„Příliš lichotíš!“

„Čirou pravdu povídám.“

„Skorem ti musím uvěřiti.“

„U Břevnovských požíváš plné důvěry!“

„Však jim dlužníkem nezůstanu!“

Hovor obou bratří rozpřádal se čím dál, tím ošemetněji.

* *
*

Nad Sázavským klášterem míjel den za dnem; ale míru údolině nepřinesl žádný.

Klášter zdejší, slavený po Čechách a vším lidem ctěný, kamkoliv stihla o slovanských mniších zvěsť, stal se od nějakého času ohniskem svárů, kteréž vykopaly slovanské liturgii v našich zemích hrob na věky.

Opat si z počátku nevšímal ničeho; ani ho nenapadlo, že sami bratří by v dědictví Prokopově podrývali mír. Až teprv, když se vrátil z pohřbu krále Vratislava, příznivce svého a ochránce zvláštního, spozoroval k zá-

rmutku svému, že červ zlý rozežírá čím dále tím nápadněji poslední ratolesť, kteráž zbyla ze stromu, jejž do zkypřené půdy vlastí našich byli vštěpili Solunští světcové — a že by byli někteří rádi, kdyby byl zůstal ve Vlaších anebo zřekl se hodnosti opatské. Ale neměl dosud ani tušení, že za nedlouho zakusí, jak pravdivou jest jeho domněnka.

* *
*

Ve dvoře pod klášterem, jehož zdi oplakovaly proudy Sázaviny, kdykoliv vyvalily se prudčeji z nedalekých skal, také nebývalo jako za minulých let.

Od onoho dne, co Krušina vyběhl z kláštera a probloudil po lesích celý den a co Dubravka se starší dcerou do soumraku jej hledaly, zdálo se, že se nad doškovou střechou usadil mrak neštěstí, a že z pozdálí ku dřevěné ohradě dvora zdejšího plíží se stín Morany.

Tenkrát vrátil se Krušina až o půl noci. Usadil se za veliký dubový stůl beze slova a hlavu si zapřel oběma rukama. Přišel bez čapky; vlasy na hlavě jeho, zdálo se, že se hýbají. Chvílemi vyrazil ze spoda kožené kazajky prudký výdech; nebylo také divu. Běhal po lesích, jako by se byl minul s rozumem.

„Muži, muži! — Ne na mne, ale na tyhle nedorostlé, co zde leží na zemi, pamatuj. Pláčem až usnuly chuděrky."

„Nevím, co se děje se mnou, ani sám!" teprv za hezkou chvíli zahovořil kmet; ale tvář jeho byla dosud zatažena nezvyklou podrážděností, ač všemožně se snažil ukrýti bouři v nitru rozvířeném.

„Modli se za mne, ženo, k Pánubohu, aby chránil kroky mé! — Jděme vstříc divným dnům! — Milé děti mé!"

Krušina si zakryl tváře oběma rukama. Od čtvrť roku stal se jiným člověkem. Nebyl již více tím hovorným, dobrosrdečným kmetem, jenž vypoví rád svému druhu stesky i radosti, tím spokojeným otcem, jehož zrak se pohledem na zdárné děti jasnívá a v jehož duši, byť i uštvané, zahosťuje se pokoj a mír. Na ženu promluvil málo kdy; na Radku se ani nepodíval a podíval-li, pokaždé oko jeho hněvem vzplanulo.

Klášteru a klášterské čeledi se vyhýbal jak mohl. Ode dvou neděl nezavadil ani o chrámový práh.

Usedl opravdu na zdejší střechu hrozivý mrak, zakrývající v sobě dny plné soužení, a plížil se skutečně ku dřevěné ohradě dvora zdejšího stín Morany.

XII.

Kníže Konrád.

atím se již biskup z Italie vrátil.

V Mantově sice od císaře berlu s prstenem obdržel; ale Mohučský arcibiskup ho nechtěl posvětiti, protože Čechové drželi se s králem Jindrou papeže Klimenta.

Tehdáž osobovali si právo klíčů svatopetrských hlavy dvě: Urban a Kliment III.

Brněnský Konrád nenechal také dlouho stolec Přemyslovcův osiřelým. Nemeškaje, vypravil se z Moravy do Prahy, kdež jej Čechové přijali s náručí otevřenou.

„Vážím si tě sice, biskupe, ale Božetěcha si vážím též. Byl-li vinným a popouzel-li kdy proti mně bratra mého, odpusť mu Bůh, jako mu odpustil já. Nechci začátek vlády své poskvrniti, stíhaje ty, kteříž nebožtíka bratra mého byli věrnými rádci."

Takto odpověděl nově zvolený kněz, když mu domlouval Kosmas, aby vzdorovitého opata ze Sázavy jiným nahradil.

„Však i proto nechce mne posvětiti Mohučský, že u nás trpíme slovanštinu."

„A je-liž příčiny, proč bych mu měl berlu odníti?“

„Těch síla, jasný vojvodo! Chceš-li je zvěděti, očití svědci napovídají ti toho do omrzení. Nemohli se ani mého příjezdu dočkati.“

„Bude to asi samá lež. Cokoliv jsem kdy slyšel o Božetěchovi, jen chvalné věci jsou. Nebudu proti němu podnikati ničeho.“

Vojvoda se odvrátil nevrle a stařeček-biskup si pohladil bělounký vous.

„Pak budu musit, pane, užiti proti němu práva svého já; jinak bych se svěcení nedočkal.“

Biskup Kosmas byl sice dobrácký kmet, ale co mu namluvili ti, kdo byli osobě jeho nejblíže, tomu uvěřil. A že slovanskému opatovi nepřál, viděti již z toho, k jaké pokutě ho odsoudil za nepatrný přestupek.

„Věř mi: nechci poskvrniti počátek vlády své stíháním nebožtíkových oblíbenců. Nikdy to zemi k dobru nebývá. Uvidím-li, že není Božetěch berly opatské hoden, postarám se již o to, aby dostalo se jí jinému; ale dřív se musím přesvědčiti sám. Musíš mi dáti za pravdu, a nedáš-li, budeš také spokojen s mým výrokem.“

„Dobrý Bože! — Takhle se mnou král Vratislav nikdy nemluvíval.“

„Za to tím příkřeji s vlastním bratrem — tvým předchůdcem na stolci biskupském.“

Další hovor mezi biskupem a vojvodou přerušila postava ženská vešedší do komnaty.

Mohla býti tak v letech třicátých; ale tvář její to prozrazovala nejméně. Byla skorem ještě dívčí, bělounké pleti a jemné jako hedbáví. Bystré oko její okamžitě postřehlo na čele knížete jakousi nevoli a na rozpačitém stařečkovi jakousi rozmrzelosť.

„Ve při že manžel můj s tvou důstojností?“ zahovořila zvučným hlasem žena, ač nebyla s to sebe více se namáhajíc, aby utajila německého přízvuku.

Byla to Vilpurka, choť knížete Konráda, rodem Němkyně.

„Můj muž je, otče důstojný, srdce dobrého,“ švitořila lepá Němkyně, že se musil kníže tomuto šveholení usmáti. „Hned z počátku nejpřednějšímu hodnostáři proseb svých odpíráš. Toho bys věru neměl, kníže, činiti. Tak si nikde nikdy lásku nehledají.“

„Ale tím také ne, drahá má, kdybych svou vládu začal vypovídáním těch, kteréž tvůj nebožtík švakr miloval.“

„Toho snad na tobě pan biskup nežádá?“

Vilpurka obrátila se ke Kosmasovi s okouzlujícím úsměvem.

„Jen o to prosím, jasná kněžno, aby pán můj zkrotil v Sázavě hrdého Božetěcha, jenž mní se býti samojediným vrchníkem církve české a nedbá ani kapitoly bratří, ani našich napomenutí.“

„Tak že ho pouť do Říma nepolepšila?“

„Nepolepšila a nepolepší, ani kdyby šel do Jerusaléma na hrob Spasitelův učit se pokoře.“

„A proto žes na důstojného otce, choti můj, rozmrzen?“

„Přeji si, aby Božetěch byl opatem, dokud nepoznám, že není hoden nositi ornát po světci Prokopu.“

„Toho ti již pan biskup bohdá zazlívati nebude.“

Lepá Němkyně opět tak vábivě podívala se na stařečka, že se biskup musil pousmáti jako prve vojvoda.

„Pojedeme se podívat Prahou; zdejší lid se mi líbí. Je tak z duše příjemný. A smíme-li i tebe, pane biskupe, prositi, abys s námi jel? Je sanice a vyjížďka bude příjemná.“

Kosmas chtěj nechtěj musil přisvědčiti a Konrád byl tomu rád, že se kněžna vmísila do řeči a nemilé rozprávce konec učinila.

Tehdáž bylo o velikonocích tolik sněhu, že starci toho nepamatovali, a uhodily mrazy, že takových ani o Třech králích nebylo.

Za nedlouho vyjelo z Vyšehradu dvé saní. V jedněch seděl vojvoda se svou chotí a v druhých biskup se svým kaplanem.

„Nepovolí!“ hovořil Kosmas výše na uši si kožich přitahuje. „Chtěl spojiti Pražské biskupství s Olomúckým, a že mu císař odřekl, investoval Ondřeje; proto má záští i proti mně, jako by zmaření záměrů jeho bylo dílem mým. Vůbec se mi zdá, jako by zabočiti chtěl v jinou dráhu, než bratr Vratislav. Zdá se, že v něm Jindřich takové opory nenalezne, jako v nebožtíku. Jen nebude-li jej k tomu přemlouvati kněžna, kteráž by také ráda viděla na skráních svých královskou korunu.“

„Tedy že, smím-li se ptáti, biskupská Milosti, zůstane Božetěch opatem?“

„Zůstane.“

„A Břevnovští?“

„Musí mi dát pokoj,“ odvětil biskup rozhodně.

Vesele zařičeli koně zapřažení v saních a v řehot jejich hlaholily stříbrozvuké zvonky, jimiž byli ověšeni po skvostných pokrývkách.

Čelo mladého kněze po biskupově odpovědi se vyjasnilo.

„Dobře se Tvá Milost rozhodla. Útržky na Božetěcha jsou jen vymyšleny. Rač pomníti, jak sočili u nebožtíka na biskupa Jaromíra a byl to přec jeho vlastní bratr.“

„Ale proč bral tehdáž do ruky korunu a stavěl ji králi na hlavu? — Mně jedinému toto právo o Božích hodech a velikých slavnostech přísluší! — Neosobil-liž si

tím mé výsady? — Či mi chtěl ukázati, že jsem ještě nesvěcen a níže něho že stojím?“

Biskup-stařeček se rozhněval jako tenkrát, když přišel z chrámu a chtěl okamžikem opata sesaditi.

„Nerač o něm tak přísně souditi!“

„I tys jeho zastancem? — Či tě získal penězi, abys mu vymohl mé přátelství?“

„Téhle výtky jsem, pane můj, nikdy nezasloužil,“ řekl tiše mladý kněz a biskup potom nepromluvil už ani slova.

Znenáhla dojeli na Staroměstské náměstí. Lidu byly všude četné zástupy; všecko volalo upřímný pozdrav novému knížeti a sličné jeho choti Vilpurce, jež neustále se usmívajíc, na vše strany se ukláněla; lichotilať jí tato pocta velice.

„Je tu vlchvec, kouzelník! — Chyťte ho!“ rozlehlo se náhle ulicí.

Jakýsi vysoký muž v začernalé říze, nemoha nijakž pronásledovatelům utéci, vrhl se pod koně knížecího povozu.

Vojvoda okamžitě seskočil se saní.

„Vlchvec že to?“

„Čaroděj, jasný kníže! — Zlý běsovský chlap!“ jedním hrdlem odpověděl nakupený lid.

„Vstaň!“ zavelel Konrád.

Cizinec se zdvihl a pohledl vzdorovitě na knížete.

„Odkud jsi?“ zeptal se vojvoda.

Podivný muž ani nehlesl; jen zraky jeho podivněji zasvítily.

„Což ti jazyk oněměl?“

„Štvou mne, pane, jako chrti, když je za zvěří vypustíš,“ tichým, skoro šepotavým hlasem promluvil podivný muž a oko jeho rázem ztratilo ohnivého plápolu a jeho přihnědlá tvář vzala na se výraz otročiny.

„Kříž u Proseka porazil, na tři kusy rozrazil a svrhl se stráně," ozvalo se několik venkovanů, kteří bezpochyby za vlchevcem hnali se až do Prahy.

„Je to žhář, jasný pane. Ve Slánské župě zapálil chrám a vladycký dvůr."

Zraky žrecovy se opět zaleskly, jako by chtěly žalobníky sdrtiti.

„Dostihli jste ho při činu?" otázal se Konrád.

„Zrovna poslední kus svaloval dolů se svahu."

„Odveďte jej na Vyšehrad!"

„Mne — mne — na Vyšehrad?" zasípěl muž, sevřel obě pěsti a hotovil se k obraně.

Sám kníže ustoupil o dva kroky v zad.

„Ať mne tam tedy odvedou! Zaklátím tím Vyšehradem, že se nad vámi sřítí i s Vratislavovým kostelem. Pojďte jen a odveďte mne! ale dříve několik duší vašich zakleju do prašivých psů. Tvou, ty kníže, nejprve!" A sotva to dopověděl, vrazil prudce do zástupu, několik lidí k zemi povalil a jako pominulý za strašlivého proklínání pádil nazpět za Prahu.

Kníže usedl k vojvodovně do saní bez jediného slova.

„Divný člověk," zašeptala Vilpurka. „Měl oči jako žhavé uhlí, a jazyk jako bodavé nože."

Kníže seděl mlčky vedle ní s hlavou svěsenou.

Těsně za saněmi vojvodskými jel biskup s kaplanem.

„Ukřivdil jsem ti; však mi odpustíš!" pravil Kosmas k mladému knězi bera jej za ruku. „Hleď, jaký ten náš kníže; ve všem tak dobrácký a nerozhodný. Okamžitě měli zvrhelce lapiti; ale báli se domnělých jeho kouzel. Vždycky chce všecko vyšetřiti a zatím mu zloděj upláchne. Taková dobrota bude škoditi nejen jemu, ale i nám."

Rychleji a rychleji ujížděly sáně, zvučněji a zvučněji hlaholily zvonky a koně řehotali bujněji a bujněji, že jedou domů a že jich ve stáji čeká plný žlab otavy.

Knížeti, když slezl ze saní, nebylo nějak dobře; hlava mu šla kolem, div že neklesl do sněhu.

„Proč jsme jen vyjeli?" vyčítala mu Vilpurka chvějíc se po celém těle, ač byla zahalena v temně červený kožich z drahocenného sukna, sobolinou lemovaný. „K nedobru byla dnešní naše vyjížďka. A tím jsem vinna já!"

A ještě téhož večera šeptali si po Praze, že onen vlchvec knížeti udělal.

XIII.

Krušinova Radka.

a vábivého květnového večera seděla hezky daleko od kláštera na břehu Sázavině mladá dívka.

Řeka se tu úžila o dobrou polovinu a lesy po stráních a na skalách zakrývaly úžlabinu věčným stínem. Jen o polednách, když stálo slunce nad samým řečištěm, lámaly se jeho zlaté paprsky v tajemně šumících vlnách.

Před rokem tu také sedávala a do pěnivé vody hledívala, den co den čeřivých vln se tázajíc, kdy že se vrátí z daleké pouti Strachota v rodný kraj.

Tenkrát se rozvíjela pod mladou lebkou Radčinou v budoucí čas vyhlídka nejblaženější. Ty lesy nahoře a ty vlny dole tak souladně hučívaly dívčině ukolébavku ku blahým jejím snům.

A letos byly líce její usouženy a oči jindy jako chrpy, když poprvé za červnových dnů rozkvetou, zakaleny slzami, jako bývá Sázava, když se přiženou se strání a skal přívaly; zdálo se, že jsou bez života.

Tak mnohý večer proseděla tu o samotě, tak mnohou hodinu zde proplakala a slzy její splývaly s proudy Sázavinými v jeden tok.

„Proč jsi hladíval jen, otče můj, tváře mé, aby rozkvetly do plna jako sedmikrása? — A nyní ty květy na lících Radčiných proklínáš, aby uschly, aby z nich zbylo jen trní pichlavé a o ty trny aby se ubodal svůdce můj! — Svůdce dcery tvé. Tvá Radka prý není více holkou poctivou; je prý kuběnou opata Božetěcha. Strachota mi to vyčetl a ty to každý den hněvnýma očima dceři své povídáš! — Víš-li ty, otče můj, že zabíjíš dítě své? — Mně na hrob můžeš, Strachoto, dáti věnec panenský, ale kdo ví, dá-li kdo! Cizí ruka mne dnes zahrabe, cizí rty nad hrobem mým odříkají modlitbu a budete potom ještě klnouti Radce — kuběně? — Můžete, protože to nebude slyšeti a vy ji nezbudíte!“

Mladá dívka — Krušinova Radka — hleděla do tichounkých vod a sebe samu v nich jako by v zrcadle viděla.

„Alespoň ty se za své dítě, má matičko, pomodli!“ zavolala najednou, vzpřímila se a plaše kolem sebe pohlédla.

Větřík jí rozpuštěné vlasy rozvlnil a do tváří vrazila se jí vší silou krev.

„Radko! — Pro Bůh, Radko!“ zahučel za ní kdos uděšeným hlasem, a ozvěna výkřik pronikavý ještě ani nedohlaholila, když vlny Sázaviny prudčeji se rozvířily a bílá pěna v několik kruhů nad rozčeřenou hladinou se rozlila.

Byly to nad Radkou jako věnce z lilií...

Podruhé se rozvířily vlny; ale na povrchu se již věnce nerozlily.

Jakýsi mladík ponořil se do řeky; ale okamžitě se objevil nahoře s rukama prázdnýma.

Ponořil se opětně; ale zase bez výsledku.

Vlny se rozšuměly temnějším a smutnějším šuměním.

Jinoch, doplavav ku břehu, usedl na trávu, kde ještě před chvílinkou seděla Radka pod vrbou, jejíž větve až samých vln se dotýkaly.

Marně volal Strachota po Radce; již neslyšela.

„Já ti nevzal život, dívko má — já nikoliv, to ten holohlavec, jenž mi namluvil, že jsi opatovou kuběnou — Radko má!" zaúpěl hoch.

Třikrát ozvalo se zasmušilými skalami marné, žalu-plné volání. —

A nedlouho seděl mladík v husté trávě; zdvihl se a jen vždy zakmitl se břehem, kolem skal. Prchal do lesin hlouběji. Z hladiny však ani oka nespustil. —

Daleko běžel skalinami; dvě chýše rybářské přeběhl; ale vyhnul se oběma.

A když už nemohl, klesl pod strmou skalou do mechoviny.

Měsíc prodíral se zvědavě rozzelenalými klenbami, jako by chtěl posvítiti hochu, vypluje-li Radka na povrch, aby si ji mohl vzíti, ne-li za živa, tedy alespoň po smrti!

„Slyšíte-liž, vy vlny — slyšíte-liž? Nevěsta má pluje Sázavou na svatbu; ale jen v plachetce a bez věnce! — A proto jí hučte píseň, ale hezky po tichu, smutnou či veselou, jakou chcete! — Ale to vám povídám; hezky po tichu, abyste ji nezbudily; dřímá, spí, vody ji ukolébaly. — Bez věnce že pluje, Strachoto? Ztratila ho; a našel jej slovanský opat Božetěch. Vždyť povídal Kanan, jak opat držel v rukou věnec její a jak jej roztrhoval a rozhazoval..."

Nedaleko ve vrbinách rozlehly se jakési melodie.

Zdálo se, že tichounký vánek večerní přináší na perutích z lesů zelených ony okouzlující hlaholy — po-

hřební žalozpěvy vodních děv. Někdy měnil se zpěv v táhlé, jednozvuké tony, a opět se zdálo, že přechází ve vzlykavý, usedavý pláč, a zase ve zvuky rychlé, uším sotva rozeznatelné a ve chvilce již opět v táhlé, jednozvuké toniny.

„Tak by nám dozajista také hráli, Radko, o svatbě. Škoda, že spíš a neslyšíš! Ale je ti tak dobře; jen spi a neprobuď se,“ našeptával Strachota do řeky.

Opět zahlaholilo z vrboví nedaleko na břehu, a vysoko nad skalami v korunách dubin zašuměli větérci velebný chorál. Slavíci zaštěhotali z plných hrdélek a vše to sdružilo se uzounkou úžlabinou ve tklivé, vysoce dojemné akordy — pohřební finale.

* *
*

Ten večer seděl Krušina u okna s hlavou o stůl opřenou a žena hejčkala obě holčičky v klíně ke spánku. Dívenky se od nějakého času otce bály, protože tvář jeho byla jako mrak a oči jeho jako blesk.

Však jsem již pověděl, že tak nikdy nebývalo, aby kmet celý večer se ženou nepromluvil, celý večer ani na děti se neusmál, ale do půlnoci aby proseděl s hlavou o stůl opřenou a žena jeho aby na lavici potichu plakala.

„Kde jen zase dnes vězí? A matka, co by se měla podívat po dcerušce, naříká si u kamen, že jsem na děti přísný a zlý,“ zahučel náhle u stolu Krušina. Byla to první slova z jeho úst za dnešního večera.

„To věřím, že za májových večerů hezky pod šírým nebem. Viď že, ty starostlivá matko a ještě pečlivější ženo? My také kdysi bývali spolu za večerů venku. Tak hezky se tu sedá nad řekou. Ale tys byla poctivá a já ti také nemyslíval na nečesť. Však jistě přijde ten den, kdy zdiví se svět, i Pražský kníže, jak se umí mstíti kmet na

bídníku, jenž uvrhl dítě jeho do bahna. — Však vím, že sedí s ní; ale potom strestám s mnichem i dceru, že oba s hanbou ze Sázavy odejdou!“

„Bože — Bože!“

„Jen se dovolávej Boha, aby byl spravedlivý jako na Sodomu, když dštil oheň se sírou.“

„Chtěla bych na to, muži, umříti, že srdce Radčino je dosud čisté a nevinné. Proč jen cizím jazykům věříš a hluchým jsi k našim domluvám?“

„Protože mne všichni obelháváte, ona i ty; ale již nebudete dlouho obelhávati.“

„Ať okamžitě ducha vypustím, ať duše má nemá na věky věkův pokoje, lhu-li a oklamávám-li tě!“

„To věřím, že bys ráda umřela, abych já sám musil zažíti hanby, která nás čeká, a sám do krve rdíti se před lidmi, až by na mne ukazovali, že já za jidášský peníz holku mnichovi zaprodal. Se mnou budeš, Dubravko, žíti a se mnou hanbu poneseš. A za dlouhých zimních večerů budu ti povídat pohádky, jak jedna matka svou hezkou holku, kterouž otec nejvíce miloval, zašantročila a on že se potom oběsil.“

„Pro Ukřižovaného,“ zasténala na lavici žena u kamen a rukama nad hlavou zalomila, až se dcerušky probudily.

„Matičko!“ zaúpěly jedním hrdélkem a každá usouženou matku vzala s jedné strany okolo krku. Chudinky slyšely výkřik ve spaní a strachem o matičku procitly.

Pevně sevřenýma rtoma Krušinovýma vyrazil hluboký vzdech.

„Půjdu se po ní podívat sám!“ řekl za chvíli, vstal, vzal čapku, jež vedle něho ležela, a vešel do dvora.

Ani dnes ničeho nepojedl; jak se vrátil z pole, tak zde usedl.

„Všemohoucí Bože můj!“ zaúpěla žena poznovu, sepjala ruce, na holou zemi poklekla a modlila se s dceruškami za otce. Potom uloživši obě na lůžko; odběhla za mužem.

Věděla, kde Radka za večerů sedávala; leckdy si vyšla za ní a říkávala jí, aby si tak nebrala k srdci otcův hněv, že prý ho všecko časem přejde. Ale Radka nikdy ani slova neodpověděla a pokaždé si zakryla tváře plachetkou, aby neviděla slz v očích matčiných.

Dnes byla již venku dvakráte; ale Radku nikde neviděla. Muži však bála se co říci, aby ho nepodrážďila, až přerušil ticho výčitkami sám.

V klášteře již světla uhasla. Šedivé jeho stěny podobaly se hrobce, kterouž vystavěli nad zemřelým velikánem, a mohutné sloupy chrámové i smělé oblouky nad samou řekou podobaly se obrovskému sídlu velikána zemřelého.

Krušina zaběhl do lesů daleko ode dvora a zastaviv se také tam, kde řeka úžila se nejvíce, ke dnu se jí zadíval. —

„Až, tatíčku, vyrostu, vezmeš mne s sebou do Prahy. Poplujeme řekou,“ říkávala Radka, když vyrůstala.

„Řekou, holka, nikoliv; Sázava bývá často zlá. Pojedeme se dvěma koňmi cestou vozovou,“ povídal jí otec.

„Že bývá Sázava často zlá?“

„Arci, že zlá; nejhorší tam, kde se úží ve skalách. Hučí to v ní, jako v kovářské výhni, když nejprudčeji rozhoupají měch. Utopilo se v ní již mnoho lidí. As deset, jen co já pamatuji —“

Krušina se na tento rozhovor rozpomenul a zuby mu bezděky zadrkotaly. Zaslechnuv však za sebou kročeje, ohlédl se; plížilať se za ním jeho žena. Nedočekal jí však — pustil se hlouběji do lesů hledat dceru svou. Každé prudší zahučení vln jej však zamrazilo. Připadalo mu, že

jsou to bodavé výčitky, jimiž srdce rozedráno, nezřídka dokrvácívá.

A daleko za ním rozléhal se tišinami pláč usoužené jeho Dubravky.

„Co se jen s tebou stalo, drahé dítě mé? — Což se ani své matičce neozveš? — Radko má — Radko má!"

Nejsmutněji prý bývá, když otec s matkou do pozdní noci a snad do svítání své dítě hledají!

XIV.

V rybárně.

emohu dnes usnouti," pravila muži stará rybářka. Rybák se dostrojil, sedl si k oknu a díval se na měsíc, jak stojí vysoko. Myslila, že dojde na protější stráň, podívat se ven.

„Však taky hučí dnes ta Sázava! Jako na jaře. Proto nemůžeš usnouti."

„Slyším, slyším!" přisvědčila rybáři stará babice.

„A přec je venku ticho; sotva že listí se hýbe na vrbách. Podivno; kolik dní nepršelo, aby mohla přibrati řeka kdesi vody z potoků."

„Ne a ne!" mrzela se rybářka, obrátila se na spuchřelé posteli na druhou stranu a peřinu si zatáhla přes uši.

Chvíli bylo v rybárně ticho; starý pořád vyzíral z oken a oči se mu svíraly. Leckdy zakýval hlavou a na okamžik si podříml. — „Bude již k ránu, a to abych šel," povídal asi za hodinu. Ale pak dřímal zase, až spozoroval, že se rozednívá. Zdvihnuv se odešel. Ale neprodlel na řece dlouho. Uděšen přiběhl do jizby.

„Vstávej, ženo, vstávej," budil rybářku.

„Bodejž tě —"

„Sázava mladou holku vyhodila, pustili ji běsi, nabažili se jí, pluje po vodě.“

Jako mladice dvacetiletá byla dole s postele rybářka uslyševši o utonulé. Hodila na sebe svrchnici, vzala kazajku, ovázala hlavu plachetkou a vyběhla ven na břeh za mužem.

Opravdu plynula řekou mladinká ještě ženština.

Kvapem odvázal rybák lodici. Jako štika mrštila sebou rybářka do loďky a několikerým zamáchnutím vesla dostali se k dívce. Stará se jí neštítila. Uchopila ji za dlouhé, rozpuštěné, hezky namočené vlasy a přitáhla k sobě; rybák uchytil holku v pasu a naložil na lodici.

„Nebyla dlouho pod vodou. Ale musili se s ní rvát! Vidíš, jak má na sobě rozedraný šat. — Proto ta řeka dnes tak hučela.“

„A proto já nemohla usnouti.“

„Hezká byla asi. Ještě nyní je hezká, podívej se, ženo, jako by se chtěla modliti, ústa polootevřená — oči zakalené — podívej se, hledí k nebi.“

„Víš ty, co je hezkého! Styď se, jsi šedivec a na poslední věci pamatuj! — Nanic byla, už proto nanic, že skočila do řeky. Pro nic dobrého to neudělala. Spoušť jsou ty holky nyní; my nebývaly takové. Můžeš jíti, nelíbím-li se ti. Než kolikrát už jsem to řekla. Někdy jsem taky bývala hezká, jako...“

„Jako dračice.“

„Pfuj!“ odplivla si babizna.

„Styď se nad mrtvým tělem hádku začínati,“ zlostně řekla muži za chvílku.

„Ty bys se mohla styděti vytýkati holce, že byla nanic.“

„Co s ní?“ začala rybářka, když dojeli ku břehu, a starý utopenou položil do trávy.

„Den ji zde necháme, bude-li se kdo po ní sháněti. A nebude-li, zítra ji tuhle zakopáme.“

Čtyry pahrbečky skorem již zarostlé zelenaly se pod blízkou skalou; na každém vyčníval nevysoký dřevěný kříž. Bylo to pohřebiště utopenců z rybákova revíru. Předkové jeho od nepamětných dob zde pochovávali, koho Sázava vyhodila ze svého objetí. Rybák se za duši utopence také vždy pomodlil „Otče náš“; ale žena jeho se nikdy nemodlila za nikoho.

„Proč se taky za ně modliti?“ říkávala. „Jsou v pekle a z pekla sebe mocnější modlitbou nikdo již do nebe nepřijde.“

Byla to zlá žena.

Utopeným vlasy stříhala, pletla z nich věnečky a draho je po dědinách prodávala, kde ji neznali; a kde ji znali, došli si k ní do rybárny, když potřebovali její pomoci.

„Jsou proti hromu, proti zimnici, proti úbytím,“ vysvětlovala a pokradmo pošeptala ještě těm, kde jí hodně, třikrát tolik zaplatili a zalichotili, „kdo koho se chce zbýti, aby mu podstrčil věneček do kapsy.“

Starý rybák zadíval se na utopenou a žena jeho ohmatávala hebounké vlasy její.

„Ať jí na ně nesáhneš, to ti povídám. Nemá jiného, chudinka, než to. Své si můžeš ostříhati a hlupcům prodávati. To ti nezapovím; ale těchhle se ani nedotýkej.“

„Je to mé jako tvé; máme k ní stejné právo,“ zahorlila rybářka.

„Tak ji pochováme, jak jsme ji nalezli. Beztoho nevezme s sebou do hrobu než ty vlasy. Na hadry je roucho její rozedráno.“

„Třeba za sklo si ji dej; ale to ti řeknu, že od tebe uteku a nechám tě o hladu. Můžeš jísti syrové kapry. Tahle holka ti je může vařiti!“

„Nerouhej se, ženo, a nech mrtvé na pokoji,“ mírně mluvil rybák. Uvařené kapry jedl nejraději na černo. Uměla mu je stará výborně ustrojiti a proto se bál, aby mu neutekla.

Rybář si sedl do loďky a pustil se na řeku.
bárny do očí; byla hlava dívčina ostříhaná do hola. hlavu utopené ostříhala. Jako tygřici svítily se jí oči, když skřípaly nůžky v bohatých kadeřích.

K polednímu se rybák vrátil; první, co mu padlo u rybárny do očí; byla hlava dívčina ostříhaná do hola. Svraštil čelo; ale ženě neřekl ničeho. Celý kapr dvouliberní ležel na stole v míse černé omáčky a z druhé mísy zaváněla nakořeněná jikernatá polévka.

K večeru vykopal rybák podle hrobů novou jámu. Vzal holku pod paží, jámu říčnou vodou vykropil a položil do ní utonulou. A když ji zahrabal a mechem zakryl prsť, klekl na hrob a hlasitě se modlil: „Otče náš...“

Potom ulomil dvě velké dubové větve, položil je přes příč v podobu kříže a postavil je na hrobě do hlav.

XV.

Božetěch v Krušinově dvoře.

rušina se ženou hledali Radku celé dva dny; ale nenalezli ji.

Kmet se vrátil domů celý upachtěný a žena vzlykajíc. Oba ani nepromluvili. Dubravka nevytýkala muži ničeho. — Teprve nyní ucítil Krušina, jak mu teskno bez Radky.

„Je lépe, je-li mrtva. Mnohem lépe, než aby byla za živa na hanbu sobě i nám,“ zahučel Krušina.

„Našla jsi Radku, matičko? Zdá se mi, že jí více neuvidíme a že nám ji voda odnesla,“ zabědovala dceruška a kmet vyhlédnuv oknem do dvora, aby mu nespatřila žena slz ve tvářích.

Potom se zdvihl a šel do kláštera. Dole na dvoře potkal bratra Kanana.

„Tak, tak! Slyšel jsem, že ti dcera kamsi zaběhla. Však je kdes dobře ukryta,“ oslovil kmeta mnich. „Vrať se se mnou; povím ti své mínění.“

Krušina se mlčky obrátil a šel za mnichem dvorem ku břehu.

„Odvábil ti ji kamsi, aby byl jistým před tebou a před ním. Lidu přechovavačského je dost. Víš, že peníze činívají slepými a že bys mohl jimi i tuhle řeku zastavit."

Kmet mlčel a hleděl do trávy, jako by perly v ní hledal. Jen čapku vtiskl si níže na čelo. Nebylo dnes přílišné horko; ale Krušinovi lil se s tváří pot několika proudy.

„Čul to asi a proto ji uklidil. Přísahat na to sice nemohu. Ale napadlo mne tak a nemožného není nic. Však se toho domakáme."

Náhle se kmet zarazil a postavil se před samého mnicha.

Stáli přímo nad řekou. Jediný jen krok a oba mohli býti okamžikem ve vlnách.

„Vidíš tyhle vlny, dole, jak se zdvihají a honí hladinou? Slyšíš, jak řeka bouří, jako by se hněvala?"

Mnich zakývał hlavou a ucouvl od břehu na dva kroky; ale Krušina přitáhl bratra Kanana nazpět pravicí železnou.

„K čemu to? Či mne chceš strašiti, jako jsi Radku strašíval, když byla dítětem? Měls ji lépe vychovati a pak bys ji nemusil celou noc a celé dva dny hledati. Dobrá dcera nikdy se tak nezapomene, aby od otce a matky uprchla. Arciť že jsi ji měl lépe vychovati; pak bys mne nemusil strašiti těmito vlnami."

Kmet se zachvěl vztekem; bylo na něm znáti, jak by rád toho mnicha rozdrtil a do tůní Sázaviných pohroužil.

Bylo tu hluboko. Hodil-li do řeky kámen, zažblunklo to, jako když vystřelí do dutého sudu.

„Může-li otec lépe dceru vychovati, než já Radku vychoval?"

„Může, Krušino! Tvá dcera navykla milkování i s tím Strachotou. I to jsi měl přetrhnouti."

„Měl jsem, lysohlavče! Pak jsem tu arciť nemusil státi a tobě hrozit vlnami a tys mi taky nemusil povídati, že dceru mou svedl opat Božetěch. Však se tě naposleď ptám: mohl bys na to okamžitě umříti?“

„Proč mne vyhledáváš, když mi nevěříš?“

„Odpovídej na mou otázku!“

„Nemusil bys zde státi, kdybys byl dceru lépe vychoval a místo mazlení — —“

„Nedotýkej se mne, sice — —“

„Už jsi mi několikrát vyhrožoval. Zmůžeš mne. Brániti se ti nebudu. Chceš-li, hoď si mě do řeky a potom se zeptej, proč jsi to udělal. A vlny ti odpovědí za mne: proto, že ti opat svedl dceru a že ti to ten mnich pověděl!“ ledovým zvukem hovořil řeholník a pichlavé oko jeho těkalo po květinách, jež vyhlédaly na břehu mezi bujnou, hustou travicí.

„Proč mi vyčítáš neustále, že jsem si dítě nedobře vychoval?“

„A dobře-li snad? Poznovu se tě ptám, hodná-li dcera, která od otce i matky uteče? Opat je již padesátník; ale má dosuď hebounkou tvář a oči jeho umějí čarovati. Vím, jak na bratry účinkuje jeho hled.“

„Radka že tedy není vinna? Ale on — jen on?“

„A přec jsi mne chtěl hoditi do řeky a nikoliv opata, jako kdybych ti byl dceru odvlekl já.“

Žena Krušinova všimla si dobře muže s řeholníkem na břehu.

Tomu Kananu neodvážila se nikdy podívati se do očí. Vždycky tak potměšilou byla jeho tvář a zraky jeho vždycky svítily tak příšerným světlem, že bezděky musila hlavu sklopiti.

„K čemu odkládati? — Nemohu-liž svůdníka vlastní rukou potrestati?“ otázal se Krušina tlumeným hlasem na mnicha se ani nepodívav.

„Nemůžeš!"

„A proč bych nemohl?"

„Protože na stolci Vyšehradském sedí ne-li Božetěchův příznivec, tedy aspoň bratr Vratislava, opatova ochránce."

„Do těch dob, než zasedne na stolec jiný kníže, mohu zatím umříti."

„Umřeš-li, jiný se za tebe o pomstu postará."

„Budu tedy čekati až do šedin!"

„Však se dočekáš, aniž by bylo třeba čekati do šedin."

Mnich potom odešel zvolna do kláštera.

„Jsi ničemník! Dobře ti pod roucho, jež nosíš řeholi své na hanbu, prohlédám. — Či bych snad byl tvým nástrojem a jen ze záští podrážďils mne proti němu? Ale proč ta holka jen uprchla a proč není nikde po ní ani památky? — Jako by mi všecky skály kolem ležely na prsou, tak mne to tlačí. Jen stěží vydychuji. — Dcero má — Radko má! Snad půjde otec za tebou!" —

Mnich se ohlédl; větřík kmetovo bědování donesl až k uším jeho. Necitelník se však usmál tomuto výkřiku zoufanlivosti, tomuto stonu rozervaného srdce.

„Teprv potom si za ní můžeš, Krušino, až mi platných služeb vykonáš. Pak ti třeba do řeky pomohu sám. Jsi silák. Takový chlap vydrží více, než když se mu dcera utopí," hovořil jizlivě mnich a pustil se rychlejším krokem proti vodě ke klášteru.

Krušina však zacházel dál a dále do skalin — pokolikáté již od půl roku?...

A když se vrátil nazpět do dvora, stejným téměř krokem vkročil do jizby s opatem.

Co Radku pohřešovali, byl tu již Božetěch několikrát; ale nikdy nikoho doma nezastihl. A když dnes vkročil

do světnice, až se zalekl. Obě dívenky seděly v koutě uplakané a kmet k jeho pozdravení ani neodpověděl.

„Kde máte matičku?“ otázal se jich opat.

„Pláče venku pro Radku,“ jedním hrdlem odpověděly děvušky.

„Zkusil tě, Krušino, Bůh a navštívil těžkým křížem. Tak často věrným svým činívá, aby větší nalezena byla láska jejich.“

Krušina změřil však opata ostrým pohledem a plným výčitek.

„Bůh že mne zkusil, pane opate? Nevěřím. — Kdyby zkoušel tak lidi jako podle tvé řeči mne, oč, že bys ctitele jeho spočítal na prstech,“ zahučel temným, zlověstným hlasem kmet.

„Rouháš se, Krušino. [illegible]litba by ti lépe slušela. Vrátila by tvému srdci pokoj — —“

„Jejž tys zlovolně pod krovem mým rozdrtil! — Ty, opate, a nikdo jiný. Divíš se, že ti to povídám? — Uslyšíš ještě více. Dnes tě sem nešťastná náhoda zavedla. Vyžeň mne z tohoto dvora, učiň mne žebrákem aneb mi dej všecky skály okolo kláštera ve zlato změněné, jedno mi bude.“

„Krušino! Krušino! — Já v dobrém přišel.“

„Věřím, že v dobrém jsi přišel; ale tak, jako přichází had, když se za zimy vplíží do teplé jizby a poohřáv se uštkává.“

Oči kmetovy se zasvítily jako dvé pochodní.

„Později ještě se více dovíš. Zatím se neopovažuj, abys mi přišel na oči podruhé.“ Krušina pohrozil opatovi do očí, a potom se vrhl na stůl, zapřev si hlavu rukama; ale třásly se mu, že hlavu sotva držely.

„Odpouštím ti, Krušino, ze srdce, protože tě znám a upřímně se za tebe pomodlím, aby Bůh ustal již v tak trpkém zkoušení.“

Kmet neodpověděl ani slova; ale jen se zdálo, že z prsou jeho vyrážejí vzlykoty jako tlumený pláč.

Božetěch šel rovnou cestou do kláštera. Dnes nezabočil ani k dělníkům, jichž pracovalo v boudách kamenických ještě jednou tolik, než léta minulého.

Ve své jizbici klekl pod křížem a modlil se za Krušinu, aby ho Pánbůh nezkusil ranou nejtěžší a zkusil-li již, aby ji od něho odvrátil, protože srdce jeho je dobré a šlechetné.

Opat se domníval, že se kmet minul rozumem.

Děti vyběhly ven k matce a cely uděšeny vypravovaly jí, kterak otec opatovi vyhrožoval a jak nyní pláče za stolem.

Dubravka seděla za dvorem u řeky. Dívenky usedly k matičce do trávy a brzičko usnuly.

Krušinova žena dívala se již hezkou chvíli do řeky, se rtoma těsně sevřenýma a ve tváři s výrazem nezvyklým. Náhle ji cos zatrhlo jako zimnice, když ob čas přichází, a děti, jež měly hlavinky položeny matce na klíně, procitly a zarudlýma očkama se na ni podívaly.

Dubravka každé na čílko políbila a pomyslila si, že ty děti bývají opravdu někdy anděly. Kdyby se nebyly probudily, snad by již bývala dole ve vlnách.

Neodolatelnou silou ji cos do proudů vábilo a tak se jí zdálo, že na dně té vody vidí Radku, jak vztahuje ruce po matce a šeptá ze zdola, že prý v té vodě tisíckrát lépe, než nahoře ve světě.

Dnes poprvé tato myšlenka ženu Krušinovu napadla a zahnízdila se jí v uhnětené srdce, že by tam snad opravdu mohla Radka býti.

Teprv pozdě večer vrátila se do dvora vedouc obě dcerušky za ruce a tak z hluboka si oddechla, že už je od té řeky pryč.

Mezi dělnictvem kolovaly tajné jakési zvěsti a oči pohroužených v hovor utkvěly vždy na klášteru a na křídle, jež opat obýval, a pod klášterem na dvoře.

Stavba chrámová letos značně pokročila. Smělé a vysoké oblouky, jak si je byl opat nad oltářem přál, pnuly se již velebně nad rovinou a se zálibou hledíval Božetěch na toto dílo ducha svého.

Kvílický Pomněn tvrdíval, že prý ta stavba na věky přetrvá.

„Snad i bratry slovanské," dopověděl opat, „ale nechť zůstane po nich v Čechách pomník nádherný a přec budou jednou říkati, že tento chrám stavěl před dávnými lety opat Božetěch."

I mezi ostatními bratry se tak leckdy vyjádřil.

A Kanan vždy pověděl podtají Demetru i Holišovi: „Slyšíš? Řeknou, že prý to stavěl opat Božetěch. Ale že si mniši od úst utrhovali a šetřili opatovi na pomník, toho nikdo nevzpomene. Však ještě nedostavěl a na Sázavě ještě nedoopatoval."

Co Konrád vojvodoval na Vyšehradě, byl Kanan v Praze po dvakrát. Poprvé se vrátil do kláštera mřzut, podruhé se sliby a nyní se chystal na cestu po třetí.

* *
*

Nívy kolem dvora klášterského žloutly se již zlatem plných a bohatých klasův; ale Radka ještě nepřicházela.

Rybárna ve skalách a za rybárnou pátý růvek s nevysokým křížem byly odtud daleko.

Dubravka každým večerem za dvůr chodívala, dceru-li neuhlídá. Ale marně chodívala; kdyby oči její byly s to, aby celou zemi českou proletěly, nebyly by uviděly dcery — miláčka.

Ubohá Radka!

Když na polích sklízeli, bylo všude tak mrtvo, jako když někdo v jizbě umírá, a kolem lůžka za hlubokého ticha stojí pokrevenci.

Mimo Strachotu věděl pouze Kanan, že Radku odnesla Sázava. Onoho večera vyšel si za klášter a zabloudil do skal hlouběji. Všiml si na břehu Krušinovy dcery, slyšel i její hovor, a všiml si na hladině Sázavině bílých pěn; ani ten hoch mu neušel, jak se ponořil do vln a s prázdnýma rukama vyplynul nahoru. Potměšilcem však to nepohnulo; oči jeho blýskaly se jen ještě běsovštější radostí. Zdálo se mu, že v těch bílých pěnách, jež se rozvíjely nad ubohou v nesčetné kruhy, třpytí se opatský ornát s infulí, a úpěnlivé bědování Strachotovo na břehu že jsou truchlozpěvy slávě Božetěchově.

XVI.

Dva zbrojnoši a staří známí.

ojvoda Konrád že skonal?" otázal se Křivohlav šedivce Holaty.

„Vladařil, brachu, nedlouho. Dej mu Pánbůh nebe, ani jsem ho neznal. Kolik já jich jen pamatuji! Však je věru lépe, zůstati vždy hezky nízko. Morana na nás spíše zapomene, protože má ty velké stále na očích. — Málo kdo dokázal, aby tolikrát byl ve Vlaších jako já. — Čtyřikrát! To je už co říci."

Šedivec si po svém zvyku zakroutil bílý knír; znalť se s Křivohlavem hned od výpravy na Řím, kamž tento provázel Kvílického Vícemila.

Dnes seděli oba venku na zápraží. Pohašteřili se spolu leckdys; ale šlo to jenom z plic.

„Jedno je mi, Holato, i kdyby si třeba zítra přišla pro mne Morana," prohodil Křivohlav.

„Protože jsi stará, opelichaná slepice! Jsemť já jiný chlapík!"

Šedivec si tak ještě kroutil bílý knír.

„Jsem jako jelen, a ten bývá ve stu letech jako ryba. Starého parohàče se i lovci bojí a nechávají ho na svobodě. V tom vašem dvoře jsi zakrněl a zde dokrníš.“

„Jak že se znáš s těmi, již sem přijeli?“ otázal se Křivohlav, jako by byl dřívějších narážek svého soudruha přeslechl.

„Jak že se s nimi znám?“

Holata se dal do smíchu, při tom si prudce odfoukl a pohodil hlavou.

„Abys věděl, ty pecivále, mne znal Vratislav a vždycky se ptával, co prý a jak prý Holata. Dobře si pamatoval, že mu ku koruně pomohl také trochu tenhle můj meč. Všecka vojvodská čeleď je se mnou za dobré. A chceš-li věděti, proč mne znají, podívej se tuhle na mou tvář, jak je rozryta. Však je sem přivedu a uslyšíš, jak zdvořile budou se mnou mluviti.“

A vstav, odběhl rychle do čeledníku, kde si pochutnávali poslové z Prahy a plné žaludky zalévali statně medovinou.

Přijeli do kláštera s nedobrou zvěstí, že prý Přemyslův stolec opět osiřel. Poslala je sem kněžna Vilpurka, zvouc dle starodávného zvyku opata na pohřeb.

„Chutná vám, hoši, naše medovina?“ zeptal se Holata vešed do prostranné a klenuté jizby.

„To tys ji zajisté upravil,“ chválili zbrojnoši šedivci lahodný nápoj, lichotíce mu.

„Však ví, Božek, co komu patří; jinému by nedal takové. Jen se na jazyku lepí. Ta se jinak pije než ve Vlaších. Mají tam víno, ale brr! — Věřte, nahnout si z korbílku jako z tohohle dvakrát — třikrát, člověk neudělá ani dva kroky a udělá-li, po třetím zavrávorá a rozbije si nos. Čert mi to tehdáž napískal; měl jsem pekelnou žízeň a celý plecháč byl ve mně najednou. Potom jsem nestál celé dva dny za nic; a po naší medovině jsem

vždy jako úhoř. Chtěl jsem se vsaditi, že bych jí vypil tolik, mnoho-li vody teče naší Sázavou," vypínal se Holata, a poslové šedivci přisvědčovali.

„Řekni mi pak, Čeňku, přec, jakou nemocí kníže zemřel?!"

„Měl zůstat v Brně a mohl být živ. Umřel na ‚udělání'!"

„Na uřknutí, šedivče. Postonával od velikonoc, co se potkal s tím vlchevcem."

„Té Němkyně je mi však líto, jak si umí naříkat! Proseděla u něho celou noc, pořád ho líbajíc. Po pyšné Svatavě nemá ani vlasu."

„Měl jen nosit na holém těle liščí jazejček. Já ho nosím kolem krku skoro od maličkosti. — Ale je tu teplo jako v peci a jaké dusno! Na zápraží se vám to bude lépe píti. Sedí tam Křivohlav; taky byl s Viprechtem ve Vlaších; ale první na Římských hradbách jen já, hoši! Do papežáků mlátil jsem jako do žita a papež v tom kulatém hradě — říkají tomu andělský zámek — prý povídal, v tom šedivém chlapu že sám čert je zašit. Už jsem měl, braši, tenkrát bílé vlasy. Křivohlava jsem vytáhl nahoru; beze mne by byl padl do příkopů. Točila se mu již hlava. Bitec není; ale za to dobrý, poctivý, trochu však přihlouplý chlap! Hoj, byly to časy, byly! Takových víc nebude."

„Ba nebude, Holato, nebude," zvolali zbrojnoši a zdvihali se každý s korbílkem na zápraží.

Křivohlav tu seděl opravdu v černém habitu s oholenou hlavou a modlil se ruce maje sepjaté. Tak vždycky dělával, když byl sám. Od rána do večera byl by dovedl odříkávati nejrozmanitější modlitby. Sám si jich bez počtu utvořil.

„Ten je to! Viď, že jsi byl se mnou v Italii a že jsem tě na Římské hradby vytáhl? Beze mne bys byl dozajista spadl do příkopův. A řekni, jestli se papež nedivil, že ve mně zašitý čert, a jak jsem ty vlašské hniličky porážel."

Křivohlav jen hlavou přikývl a doříkávaje jakousi modlitbičku, neslyšel ani, co Holata povídá.

Zbrojnoši se zatím rozložili zápražím; bylo mechem a travou zarostlé.

„A jak tys se dostal pod kutnu?" optal se Čeněk frátera.

„Skoro sám nevím jak; ale povím vám to, abyste to věděli."

A potom jim vykládal široce, jak přišel do Kvílického dvora jako desítileté dítě, jak v tom dvoře vyrostl, matka že mu ničeho nezanechala, protože sama chudinka zemřela na otepi slámy. Vypověděl všecko dopodrobna; jen o Hořešovické Bělušce se nezmínil. Dal si také pozor, aby se nepodřekl.

„Matka mi nic nezanechala, a proto jsem nemohl nic ztratiti; nic nemám, a umru-li, taky nic neztratím. — Nač že umřel kníže?"

„Na uřknutí. Ten chlap čaroděj mu přinesl smrt. V Brně by byl neumřel a nám mohl vládnouti slavně Břetislav. K čeledi je štědrý a přelaskavý pán."

„Jaká pomoc! — Byl tu jeho čas. Kdyby byl zůstal Vícemil v Kvílicích a nešel do Vlach, taky by se byl smrti nevyhnul. Nad Boha nikdo není. — Jaký čaroděj?"

„Obrovský jakýs chlap. U Proseku rozdrtil kříž na kusy a shodil jej se stráně. Ve Slanské župě zapálil dvůr a chrám."

„Voděrad! — Pak se nedivím, že knížete k smrti uhranul. Jeden člověk natropí tolik zla. A pokaždé trestu

unikne. Však ho jednou Bůh zastihne jako na Libušíně Věrotu. — Chudému je nejlépe; nemá-li nic, nemůže nic ztratiti a nikdo si ho nevšimne."

„Podivínský chlap!" prohodil Jílek stranou zakroutiv hlavou nad Křivohlavovým mudrctvím.

„Jen aby se zas staré časy vrátily! Jak živ jich nezapomenu, těch starých, milých časů! — Dej sem, Juriku, nový korbelík ti přinesu!"

„A povíš nám o té černošce, co tě chtěla k sobě přilákati?"

„Povím, hoši! — Při medovině to umím nejlépe. — Byla to taky holka! Proč jsem já, starý blázen, u ní jen nezůstal."

Okamžitě tu byl však s novým korbelíkem.

„Je to již osmý. Bude brzy pryč celý soudek!" hučel vrátník. „Vždycky sem musí běs poslat takovou čeládku. Jeden by to taky vyřídil. Ale to ten nenasyta se zalejvá. Všude se přichytí. Vypil by řeku a ještě by neměl dost. Za to, že se tu den ode dne povaluje, aby měl naň klášter celý statek. A pak ještě opatovi nadají skrblíků!" mrzel se Božek — dobrý sklepa hospodář.

„Bylo to takhle!" začal Holata usednuv. „K Římu počítali ještě den cesty, když jsme dorazili na noc do nevelké dědiny. Já se dostal se třemi Němci na noc k jakémusi sedlákovi. Sedlák měl dceru. Poslechněte, jaká byla ta sedlákova dcera. Vidíte tamhlety červánky nad stráněmi? — Zrovna tak se jí tváře červenaly. — Trnky jste viděli už kolikrát. Mezi trním na mezích je jich dost a dost. Když uzrají, jsou černé a můžete se v nich shlížeti, jak se blýskají. Takové měla oči. Měli jste kdy v rukou hedvábí? — Měli, arciže měli; pláště dvorských slečen jsou z hedvábí. Tak hebounké měla vlasy a pletence tak dlouhé, že by z nich mohly býti provazy. Jedna ta Vlaška

— ale to vám povím až potom. Usnuli jsme dost brzy; ale já slyšel, jak si Němci povídají, že půjdou k sedlákově dceři, i ve spaní. Byl jsem v Sasích, a tam jsem se té jejich hatlanině naučil. Zdvihli se a šli do komory. Na holku se také dobyli. A když vypáčili dvéře, holka vzkřikla, co měla v hrdle síly. Ještě podnes to slyším, jak vykřikla. Já se vzchopím a běžím na Němce. Jednoho jsem vyhodil na dvůr a ty dva jsem odkopl. Byli proti mně učinění kluci. Mléko jim teklo ještě po bradě. Já bych se byl desíti takových křečků nebál. Holce jsem řekl, aby se upokojila. Ale mne se už nebála. Popadla mne kolem krku a já tenkrát ponejprv ucítil, jak hebké jsou vlasy vlašských holek a jak pálí jejich hubičky. Ale nezůstal jsem u ní; šel jsem si lehnout do své komory. Němci se už nevrátili; a když se rozednívalo, byli už pryč a pryč. Druhý den jsem odešel i já; tatík mi poděkoval a holka plakala. Vídával jsem ji však často a měl jsem si ji vzíti. Leželi jsme před Římem celá dvě léta. Starý chtěl mermomocí a holka se div nezbláznila, když jsme odtáhli. Bylo mi té Vlašky z duše líto; ale Čechy jsem měl přec jen radši. A když jsme tam byli loni, schválně jsem zašel do té vsi; ale černala se tam už jen hromada rumu. Dědinku prý zapálili Normani, ale okolí Říma poplenili a mou černošku kdo ví kdo si vzal, kdo ví kdo ji zbil a zavraždil! Ale víte vy, kdo jsou to Normani? Papeži přišli na pomoc od polední strany, prznili holky i ženy a potom je zabíjeli. Jsou to obři, praví divoši! Mohla býti živa; proč se mnou nechtěla do Čech? — Do dneška mne pálí zjízvělá tvář po jejích hubičkách!"

„Tyť toho víš!" divil se Čeněk šedivci, podávaje mu korbelík, aby se napil. Ale šedivec se ho ani nedotkl.

„Bodejť bych nevěděl! Nebyl jsem nadarmo v Italii čtyřikrát. V Sasích bezpočtukráte jsem se projížděl. —

A pak že bych měl zůstati hlupákem? — Ale pro tu holku jako baba bych brečel, jaká byla!"

„A což o té druhé Vlašce bys nám nepověděl?"

„Všecko, co chceš!"

„Kde se mám také čeho dovědět, než od zkušených lidí?"

„Jedna ta Vlaška oběsila jakéhosi německého hraběte na svých vlasech. Slyšíte-liž? Na černých, hedbávových vlasech — za to, že se uchytil jiné. Ráno ho nalezli na kaštanu. — Ale já té své byl věren; mohl jsem ji míti. Aspoň by mi byl mohl na stará kolena někdo posloužiti. Eh, co! Posloužiti! Tobě, Holato, střela poslouží. Břetislav se nebude válet za pecí. Zas se budeme za něho pro českou slávu bíti. — Julietto! Julietto!" zavzdychl si šedivec. „Loni jsme skorem také takovou viděli. Strachota by se byl za ní zbláznil. Prachza... kluk!"

Holata zaklel hezky z hruba.

Křivohlav se vytrhl z modlení; neřekl však ničeho. Takovýmhle Holatovým způsobům už dávno navykl.

„Jsou to podivné holky, věsí-li na vlastních vlasech nevěrníky!" divil se Jurik.

„Anebo tě líbá a líbajíc vrazí ti dýku pod žebra!" vykládal dále Holata. „Ale má Julietta taková nebyla."

„Co z toho ten kluk má, že tam šel! — Jářku, o Strachotovi povídám, co že z toho má! K čemu učil jsem ho napínat luk a k čemu mečem zápolit? Zakletá ta cesta poslední! Čert mi to byl dlužen, ten nejčernější, jejž svatý Prokop ukoval, že jsem ho s sebou vzal. — Kam se jen ta Radka poděla? A po něm také nikde ani čoudu. — Starý jsi, Holato, ale za zuby nedovedeš držeti ničeho. Já jí řekl, že se Strachotovi černé oči lépe líbí, a z toho též as holka jest pryč a s ní i kluk. Tolik jízev mám, ale žádná rána mi jazyk nezasáhla. Mohl mi ho tehdáž ten Sasík přec jen vyseknout!"

Holata vydržel do soumraku se zbrojnoši na zápraží. Křivohlav na modlitbách usnul a zase byla v dřímotě ústa jeho otevřena do pola a ruce sepjaty.

Co byl v klášteře, neměl mimo nemnohé podělkování na práci jiného, leda modlení. Chtěl se důkladně připraviti na dalekou cestu do nebe.

XVII.

Po Běluščině svatbě.

korem půl léta již měli v Kutrovicích novou hezounkou a mladinkou vládkyni.

Už za několik dní tu tak zdomácněla, že se zdálo, jako by pod zdejším krovem půl věku byla prožila.

Lidé si však novou zemanku chváliti nechtěli. Dbala příliš na poctu a za lichotivé slovo celou roční dávku ze statku by byla odpustila. Ale těžko lichotivá slova na jazyk nutiti, když jim člověk nepřivykl.

Mladý zeman sám na to také jen mřel a byl rád, políbila-li která žena Bělušce jemninkou ručku. Co si ji přivezl z Hořešovic, koupil jí už troje nové šaty.

Strojila se ještě nádherněji než za svobodna. I vzdorovitější byla než v oteckém dvoře.

Starý Kutrovický zeman říkával ženě, že sice synovi přeje všecko dobré, ale tohle že je na něho trest, protože se k rodičům lépe nechoval a jich neposlouchal. „A také trochu na nás, že jsme mu poklesky trpěli," vždycky si pomyslil. —

Běluška přijela dnes s Libějem z Buštěhradu.

V ten čas byla nejpilnější setba; ale mladý zeman prodlel celé tři dny na svatováclavském posvícení.

Starý vladyka neřekl sice synovi ničeho, ale pomyslil si, že v čas setby nikdy nejezdil po posvíceních a jezdil-li, že to odbyl vždycky za neděli.

Chodil dnes už za oráči třetí den, aby dobře seli a dobře zaorávali.

Běluška seděla pozdě večer v nejnovějších šatech na židli pošité kožešinou.

Vedle na stolečku hořel mdle kahanec.

Venku byla čírá noc a již hezky pozdní doba. Ale Běluška nepomýšlela na spánek.

Co byla v Kutrovicích, dnes poprvé oko její zakalené, a mladistvá tvář prokvětlá růžemi zachmuřena jako nade dvorem nebe, na němž nebylo ani hvězdičky.

Na Buštěhradě povídali si o Dobrovítovi a mladém mnichu v Sázavském klášteře, chválíce syna i starého.

Běluška odvrátila svůj obličej do oken, aby nikdo nezpozoroval na ní rozpačitosti a nikdo si nevšiml, jak jí bledne kvapem svěží tvář, a snad nikdo nezaslechl, jak prudčeji srdce jí zabušilo. Tak náhle zatoužila po domovu a v tom domově po tiché světničce, aby mohla mysliti na Pomněna.

„Mohli jsme již včera býti doma; nemusila jsem toho slyšeti. A mohla jsem míti pokoje!“ zašeptala jako by pro sebe mimoděk.

Liběj však těchto slov zaslechl a poručil zapřáhati. Jinak by se byli dnes sotva ještě domů dostali.

Jeli tmavým, podzimním večerem.

Z Buštěhradu do Kutrovic hezky daleko.

Vítr skučel hvozdy jako příšera, a v lesích bědovaly kmeny, že bude zase zima, že přijdou i o ten svůj mámivý zlatohlav, že se kostry jejich zahalí sice stříbrným

távem, ale tak studeným, a ledovým, že až v „duši“ to ucítí.

Běluška, těsně se zahalivši do šatů, nepromluvila ani slova.

Ani hvizdotu větrův, ani odfukování koní, již utvrdlou půdou tryskem letěli, neslyšela.

Za Slaným předjeli hluk mužů. Šli bez hovoru jako duchové, když vstanou na pohřebišti a bloudí po zemi. —

Běluška seskočila na dvoře s vozu a zaběhla přímo do jizby, v níž za léta spávali. Ani si nevšimla, že na prahu stojí vladyka se zemankou. Byla čirá tma, a kdož ve tmě vidí!

V jizbě bylo již rozsvíceno. Běluška si ulehla do lenošky; ale nesvlékala se. Chtěla bezpochyby užiti nových zelených šatů. Na Buštěhradě jí lichotili; byla také ze všech mladých zemanek, co se jich tam na posvícení sjelo, nejhezčí, ovšem že také nejhrdější.

A nyní se zlobila sama na sebe, že na ten Buštěhrad zajeli.

„Tebe, Pomněne, vychvalují a Bělušku zatracují,“ pomyslila si.

Pořád a pořád viděla v duchu snivé oko i přibledlou tvář a nemohla a nemohla se toho obrazu zbaviti.

A mladá, kyprá ňadra Běluščina dmula se pod těsným, uzounkým šatem, že bylo znáti každé vydechnutí. Takhle jí bylo jen dvakráte: ten den, když Pomněn do kláštera odešel a když stála na Kvilickém hřbitově samotna a Pomněn volným krokem bral se ku mlýnu ode tří rovů, v nichž ležely zahrabány všecky jeho blahé dny.

Mladá zemanka se přemáhala do dneška. Nikdo ani nespozoroval, že ji cosi hryže ve mladém nitru. Byla vždycky tak veselá a rozmarná, že matka Drslava mužidobráku říkala: „Hleď, jak je ta holka šťastna bez něho. — Může býti stokrát šťastnější než ve Kvílicích.“

Hořešovický vladyka, aby měl se ženou pokoj, neodpověděl. A lidé zas říkali, že dva stejní dostali se za sebe, a někde ještě dodali, že si Běluška Liběje sotva asi vzala ze srdce.

Svatbu slavili hlučně; po celém okolí ani takové nepamatovali. A Bělušce při svatbě žert za žertem svěžíma rtíkoma přecházel.

Ale kdykoliv přišla do Kvílického kostela, vždycky utkvělo oko její před chrámem na třech rovech a dole za obydlím duchovníka na třech topolích i kusech ohořelých zdí.

Topoly černaly se mezi bujným zelením i v máji; umrlci nepohřbeni v říši květeny.

A proto také do Kvílic nerada chodívala; nebyla tam už ode žní.

„Jsi, Běluško, nemocna, celá se chvěješ, nikdy jsem tě tak neviděl; poslechni mne a odpočiň si. Bude to z té cesty. Mohli jsme tam raději zůstati do rána. Já říkal, že je nepohoda; ale nedáš si nikdy a nikdy říci," pravil Liběj vešed do světnice.

„Opravdu mi, Liběji, není nějak dobře. Ani sama nevím, od čeho. Ostatně to přišlo na mne hned na Buštěhradě."

Liběj doběhl pro matku. Zemanka udělala vodu, umyla Bělušku a cosi nad hlavou Libějovy ženy říkala.

„Musíš si, Běluško, nyní ulehnout a hodně se vypotit. Není to nic jiného, než že tě někdo uhranul. — Ale někdy to také bývá zlé. Kníže na to sešel."

Posledních slov však zemanka hlasitě neřekla.

„Jen si, holoubku, lehni. Po téhle vodě všecko tě přejde. Je v ní klokočový proutek."

Běluška sice slíbila, že si ulehne; ale neučinila tak. Zhasla na kahanci světlo, aby snad někdo nestál

u okna a nedíval se, co že tak pozdě ve dvoře dnes svítí, usedla si do lenošky a ještě se nesvlékala.

„Prohřešila jsem se na tobě, Pomněne, velmi, a ten hřích svůj přetěžce nesu. Unesu-liž jej? — A pomoci mi není. Či mám dále ukrývati svou tvář? Dále s obličejem usměvavým kolem sebe pohlížeti? A dále si s nimi zahrávati? — Směj se jen, Běluško, směj a do syta si hrej; takový smích a taková hra vedou Moraně vstříc nejjistěji. Trp, Běluško, trp! Vždyť sama jsi své štěstí roztrhala. — Sama? — Či nešla jsem tehdáž na hřbitov, nezamítl mne, nepohrdl mnou? — Mohla-liž jsem kroku jeho zadržeti? — Mělas, Běluško! Vždyť pro tvou lehkomyslnost odešel a tvá lehkomyslnost podala ruku Libějovi, aby potrestala Pomněna a samu sebe učinila na celý život nešťastnou."

Mladá zemanka se náhle odmlčela, protože jizbou cos zašustilo. Byly to její vlasy spletené nad čelem v korunu. Rozvlnily se.

„Jsem nemocna, jsem; ale voda mi nepomůže. Ta v potoku by mi pomohla spíše. — Veselá musíš býti, Běluško, aby neřekli, že jsi zamyšlena a že tě něco uhlodává! — Šťastnou budu i bez něho, dvě léta jsem ho již neviděla a celý život nemusím viděti. Ale, že jsem, Liběji, tvou, za to mi robem musíš býti! Nesmějí říci, že mladá Kutrovická zemanka je jako klášternice, jeptiška. Musí se mi kořiti a budou teprve. Máš holku, Liběji, nejlepší v celé župě, a to již stojí za tvůj statek."

Byla tma, čirá tma! — Škoda, že zakrývala Bělušce obličej a že jí nebylo viděti do očí, jak planuly vášnivým leskem, a jemné líce zatáhly se bezměrnou rozháraností děvic, o nichž se říká, že jsou dcery pekla, že v divoký rej se za noci spouštějí a mladé hochy rdousívají v tanci horečném.

„Pohrdl tebou, Běluško, a ty bys si měla kaziti mladá léta vzpomínkami na blouznivce? Užij jich, dokud dává ti svět blahých rozkošných dnů, a až doví se o tobě Pomněn, alespoň si pomyslí, že žíti můžeš bez něho a jak šťastně žíti!“

Mladá zemanka zadupla nožkou a z hluboka si oddechla.

„Opravdu, ta udělaná voda pomohla. Nepotřebovala jsem si lehnout, ani se hodně vypotiti,“ zašeptala Běluška rozkřesavši troud a rozsvítivši kahanec.

Mladá žena byla opravdu svůdná touto chvílí; stála zde jako bohyně s očima planoucíma a tváří do temna zbarvenou. Opět se jí tak mocně dmula bujná ňadra, ale rozechvěna city jinými než před chvílí, rozmarnou hrdostí a vzdorovitostí, jež raději hyne, než by se poddala a nechala sebou vládnouti.

Podzimní větry, jež skučely již cestou jako běsové, zaléhaly pronikavým kvílením do oken.

Běluška uvrhla se na lůžko polo odstrojena a brzo zdřímnula.

Však i ve snách obírala se týmiž myšlenkami. Prozrazovala to slova, jež se jí chvílemi drala polotevřenýma rtíkoma.

„Dovedu žíti bez tebe, nebudu si mladá léta kaliti — jsem nejhezčí — stojím trochu za více než za Kutrovický dvůr. — Musí se mi všecko kořiti — i ty, hrdý Martinici — nebudu klášternicí — ani pro tebe nezapláču — spíš se ti vysměju — někdy jsem se ti taky tak smávala — —“

Těmihle sny rděly se Bělušce hebounké tváře, jako čerstvě rozkvetlé růže a mladá prsa vlnila se jí prudčeji a vášnivěji.

XVIII.

Třebízská draha

eslyšíš, jak ti krahujci krákají? Je jich nade vsí celé hejno. Již nespím chvíli. Tak ani nekrákali, když hořel mlýn a nade mlýnem chrám," pravil Kvílický Chládek o půl noci své ženě, vyběhl z chalupy a zaklepal u Rudošů na okno.

„Kdo to?" ozval se uvnitř hlas.

„Já. — Pojď a poslechni, jak nad našimi střechami krahujci bědují. Sletěli se sem snad ze všech lesů."

„Na drahách porážejí stará drva," pravil temně Radoš poznav Chládka po hlase a mžikem byl před vraty.

Vždy jako by si řekli, zabědovali okřídlenci pronikavým skřehotem.

„U Vítova nedávno porazili lípu," prohodil Radoš. „Nedobře začíná nový vojvoda!"

„Však jsem čul, že takhle začne. Má skoro pravdu. Já taky chodil na draha a rád jsem se ke starým bohům modlíval. Ale nechodím už od zimy a nemodlím se k nim už od jara. Ale abych šel za noci drva klátit, neučinil bych toho, kdyby mne Břetislav udělal zdejším županem."

„Přec jen je na pováženou pro nic a za nic dát posekati, co předkové od nepaměti ve svaté úctě chovali. Tatík můj mi říkával, kde takové kmeny, pod nimiž se lidé modlívají, podetínají, zlým že to bývá pro okolí znamením. Jednou taky osekali posvátný strom na ladech a již v Líském i na Bylichově ucítili hněv bohů. Bylo to za toho prvního Břetislava, přitáhli k nám Němci, všude všecko plenili a pálili, že z obou vesnic nezůstal ani trám.“

Nad dědinou opět se rozlehl pronikavý krákot.

Chládek umlkl.

K oběma kmetům plížila se jakási postava; ale Chládek s Radošem odkvapili domů a dvéře přirazili dvojí závorou.

Chládek se postavil ve světnici dva kroky od okna.

Příchozí zabušil prudce ve vratech na dvířka.

Chládek postoupil ve světnici ještě o dva kroky zpět, protože do vnitra nahlédl vysoký muž.

Chládek ho znal velmi dobře a proto také přirazil dvířka dvojí závorou.

Radoš taktéž nešel otevřít.

A oba se po tichu modlili, aby bozi netrestali jejich ves pohromami, protože za to nemohou, kácejí-li drva na drahách.

A ženy s dětmi modlily se zase k Bohu jedinému, aby jich uchránil hněvu starých bohův.

Na drahách Třebízských opravdu klesal k zemi strom za stromem. Posvátný háj řídl každým okamžikem. Od kmene ku kmeni kmitaly se postavy mužské v příšerném mlčení jako vlkodlaci, o nichž si ještě tenkrát všude vypravovali, že za bouřlivých nocí vstávají z hrobův a s líticemi slavívají divoké orgie.

Počátkem panování Břetislavova dělo se tak všude po Čechách.

Nově zvolený kněz chtěl se zbytky staré víry podtíti i poslední kořeny bohoslužbě, kterouž si praotcové přinesli z vlastí zatatránských v novou žírnou otčinu.

Nad hájem poletovala hejna krahujců. Daleko v širý kraj se jejich krákot rozléhal.

Bědovali ubozí, že jim kácejí odvěká bydla a drtí hnízda staletá.

Muž, jenž stál na pokraji háje schoulen za strom, sotva se asi lekal jejich skřehotu. Ani se nehýbal, liščím zrakem sleduje každý krok župní čeledi, kteráž práci svou vykonávala nějak příliš kvapně a se strachem. Leckde se proti nim pozdvihl lid a přišlo i ku srážkám, v nichž mnohý přišel o život.

Náhle se shlukli muži kolem lípy, jejíž koruna mnoho set let se rozestírala nad kmeny ostatními.

„Ruce ať vám uschnou a s rukama celé tělo, vy bídní zrádcové!" zahřměl na pokraji háje onen muž octnuv se několika skoky mezi nimi.

Nikdo nepohnul ani sekerou.

Krahujci sletěli se nad lípu v černý mrak a krákot jejich pronikal až do kostí, jako by znali obrovský hlas onoho muže, jenž stál uprostřed čeledi jako příšerný jakýs zjev...

„A uschnou vám, jako uschly dole v rokli stromy a jako se topole kolem Kvílického dvora na věky nezazelenají," opět tak zahřímal onen muž.

„Voděrad! — Voděrad!" ozvalo se mnoho hlasů najednou a dvacatery ruce sápaly se po drzém zaklínači, jenž sám jediný se proti toliku odvážil.

„Uřknout jako knížete vás nemohu; ale mohu vás proklít na věčné časy. A to také učiním," zaječel, ohnal se sukovitou holí a tři z čeledi klesli k zemi omráčeni prudkou ranou vlchevcovou. Čaroděj se vrhl mezi ně jako lev.

„Jsem Voděrad, jsem; ale mne nedostanete. Do myší ať zajdou všecky vaše duše," sípěl Voděrad prchaje jako by měl křídla k lesům Pozděnským.

Čeledínové se sice po něm rozběhli; ale kdyby se byli za ním uhnali až do smrti, nebyli by ho dostihli.

„Nemůže to ani člověk býti," povídali si; ale sekerou již nehnul nikdo. Čekali, až bude den. Beztoho by nebyli za noci hotovi. Posvátných stromů tu byla ještě síla.

Poslové odkvapili do Slaného pro posilu, kdyby se snad kmeti v okolních dědinách podrážděni tím kouzelníkem zdvihali.

„Bude tě to, Břetislave, život státi," sám s sebou hovořil Voděrad uvolniv pod Černým dolem krok. „Jen dej posekat ty lesy, posekané poruč snésti na Vyšehrad a já ti z nich zapálím tryznu, že ji po celých Čechách uvidí. A objevím se, až budete mysliti, že není v Čechách už žádného vlchevce a že Voděrad leží někde nepohroben a zvěří ohlodán!"

Sotva se začalo rozednívati, vyšli lidé ze vsi, aby se podívali, jak kácejí posvátný háj. Bylo jim znáti na tvářích, že je všem líto těch kmenů, jež chránily svými korunami dědinky v údolí už tolik let a pod nimiž předkové nejdávnější k oteckým bohům se vroucně modlívali. A tak se jim zdálo, jako by duše těch předků v hejnech černých ptáků si naříkaly.

I z Plchova vyšli na návrší za dědinu.

„Nevím, jak to bude, až ty háje u nás vysekají. Ten jediný Bůh je prý mocný a veliký; ale zdaž nás bude moci chrániti tak, jako nás chránívali Perun, Svantovít, Živa, Vesna a Lada?"

„Tak jako by mi ty rány do hlavy bušily a až v samé srdce vnikaly," prohodil Radoš Chládkovi vraceje se do své chalupy po denní práci.

Stráže na pokraji lesa byly bez účelu. Na vzpouru nikdo ani nepomyslil. Byla by také marna bývala. Pamatovali si dobře, jak leželo v zimě na bílém sněhu pět studených a omrzlých kmetův a jak je potom za ranního šera v rokli na nesvěceném místě pohřbili.

A říkali, že každou nocí v rokli pět mužů vstává, pět vlkodlaků v rozedraném oděvu, a že číhají, kdo půjde okolo. Zvláště ti to říkali, kteří opustili staré bohy na dobro a chodili se modlit k Božím mukám i do chrámu.

A sotva že dnes vzešlo slunce, rozhlaholily se údolím zvony svolávajíce osadníky do kostela. Ale z těch, co se dívali ku drahám, nehnul se žádný, a z těch, co zůstali doma, šel málo kdo.

XIX.

Vojvodský soud.

yl všední den; ale na Sázavském staveništi nikde ani človíčka. Toliko před boudou stáli zedníci s kameníky za polohlasitého hovoru. Oči všech upíraly se ku klášteru.

Dvorem procházely se v tlupách statné postavy zbrojnošův. Ode dnů knížete Oldřicha vídaly zdejší stěny tolik oděnců málo kdy. Byla to z většiny čeleď knížecí; ale kmitali se mezi nimi i služebníci biskupští. Někteří se vyšinuli na koně a vyrazili do údolí, aby se z rána projeli.

Byli tu as vysocí hosté — a dnešek slavný den!

Opravdu byli v klášteře hosté vysocí: kníže Břetislav, stařičký, nesvěcený biskup a opat Břevnovský; ale pro zdejší klášter a slovanské mnichy nebyl dnešek slavným dnem. Co stojí klášterské stěny a co je Pražský biskup za prvního opata Prokopa posvětil, nebylo takového dne. Běda že vzešel a třikrát běda těm, kdož ke dni takovému zavdali podnětu!

Ještě žádný kníže nepřišel k soudu do kláštera Sázavského s biskupem a Břevnovským opatem, až dnes

poprvé. A po Čechách bylo neslýcháno, aby soudili kdysi opata. — A proto ti kameníci se zedníky pohlíželi tak zvědavě ku klášteru hotovíce se, že opata Božetěcha, kdyby mu někdo chtěl ukřivditi, ubrání a že se ho ujmou, třeba proti knížeti.

V prostranné síni klášterské, v níž členové zdejší řehole scházívali se k poradám, byli mniši s opatem shromážděni do jednoho. Kapitolní síň Sázavského kláštera byla učiněnou galerií, za niž nemusila by se styděti žádná novověká sbírka vystavená cizincům na odiv. Nejbohatěji bylo zde zastoupeno malířství. Nechyběla tu však ani skvostná práce řezbářská a výtvory dovedného dláta kamenického. A to vše bylo dílem slovanských mnichů sotva za půl věku. Založilť kníže Oldřich zdejší klášter r. 1032.

Nejvýše v průčelí, kde obyčejně sedával opat, byly tři stolice zastřené purpurovým suknem. Bratří skorem ani nedýchali. Zraky všechněch spočívaly na opatu, jenž s tváří usměvavou hleděl ku vchodu do síně a na leckteréhos upřel mírné, přívětivé oko, jako by se ho chtěl ptáti, zdali bude i on proti němu svědčiti.

Náhle se těžké dubové dvéře, okrášlené drahocennými ozdobami, rozevřely, bratří se pozdvihli se stolic a opat s dvěma nejstaršími, Demetrem a ještě jedním, pokročil naproti vojvodovi.

Za hlubokého ticha usedli Břetislav s biskupem i Břevnovským opatem; kníže uprostřed, Kosmas na pravici a v levo Břevnovák.

Dvéře zase zapadly a z venčí postavila se stráž.

Božetěch s dvěma nejstaršími bratry zaujal opět své místo.

Oko jeho tkvělo na kříži, jenž byl vztyčen nad hlavou knížete. Byla to taktéž práce umělecká, jako na

onom, jejž před půldruhým letem na vlastních ramenou odnesl do Říma. Řekl bych, že to byl tentýž, kdyby jej byl Božetěch na věčnou památku v basilice vatikánské neuložil.

Kníže Břetislav byl ušlechtilého vzezření; pleť tváře jevila skorem dívčí jemnost. Vousisko nad svrchním rtem nebylo s to, aby setřelo panenský ráz mladistvého obličeje. Z očí vyzírala mu vtělená dobrota; jediné na bělounkém čele mohlo bystřejší oko pozorovati lehýnký mrak, jako bývá na bezeskvrnném lazuru za letních dob bělavý obláček.

„Od dětských let, otcové velební," začal vojvoda hlasem přívětivým; skorem zdálo se, že se třese ostýcháním před tolikem hlav, kteréž v klášterním zátiší na věky své životy ke službám Božím zasvětily; a skutečně mu zbarvil červánek tváře do růžova — „od dětských let uvykl jsem o mniších slovanských jen dobré slýchati a bylo ode dávna touhou mou, abych se mohl podívat v posvátný útulek uměn mezi vás. I v cizině daleké o mniších Sázavských slýchal jsem zvěsti nejchvalnější a učinil jsem slib, že vrátím-li se do země rodné a bude-li mi žezlo jednou otce mého souzeno, klášter váš že poctím mezi kláštery českými přízní obzvláštní. A se slibem tím překročil jsem i hranice své vlasti. Ale nenadál jsem se, že budu přinucen, sotva na stolici Přemyslovu dosednuv, zasednouti též na soudnou stolici i ve vašem klášteře, ne snad nad jedním z bratří, ale nad vaším opatem, jemuž nebožtík otec můj nakloněn byl přízní opravdu královskou. — Tentýž Břetislav, otče velebný, tě má souditi, jemuž jsi jednou, když byl ještě dítětem, dal na památku obraz Bohorodičky. — Vy mi toho všickni, otcové velební, za zlé nebudete vykládati, že za takovou příčinou navštívil jsem vás ponejprv. Bůh jediný, jehož já se bojím, jest mi svědkem, že touž milostí všem vám

zůstanu nakloněn, jako jasný otec můj, pakli zde viny nenaleznu."

Toto domluviv, usadil se na soudnou stolici.

V opatově tváři nepohnul se ani jediný sval; a již otevíral rty, chtěje cos pronésti.

Ale Břevnovák přejal mu slovo.

„Z lůna samého kláštera donesly se mi, bratře v Kristu, o tobě zprávy nedobré. Zprvu jsem jim nevěřil; ale není muže-poctivce — můžeš posouditi sám — žalob častých sobě nevšímati. A po důležitých a svědomitých úvahách s jeho milostí biskupskou usnesli jsme se předložiti při tvou jasnému knížeti. Aby se snad neřeklo, že jsme proti tobě povstali zaslepeni závistí, což vůbec tímto od sebe odmítáme."

Biskup stařeček zakýval hlavou a pohladil si jemňounký vous.

„Jsem, pane, hotov vydati před tebou vůči všem spoluúdům řehole účet z opatování svého. Račiž souditi! — Ví-li kdo proti mně co, ať vznese obvinění na bedra má, a já člověk křehký, jehož kroky od kolébky až do hrobu kolísají mezi dobrým a zlým, rád ponesu tíži soudu tvého."

Opat Božetěch hovořil klidným, pokojným hlasem. Na Břevnováka se ani nepodíval a na biskupovi utkvěl zrakem útrpným.

„Co jsem se, bratří, vrátil z poutí za pokutu, cítím, že v chodbách našeho kláštera příliš dusný vzduch. Pozoruji, že z dědictví Prokopova svatý pokoj vymizel naprosto. Ale mlčel jsem do dneška, neptav se nikoho po ničem, ač jsem některým mohl z očí vyčísti, že jsem jim v klášteře nepohodlným a že klášter podle chuti jejich nespravuji. K vůli nim jsem vás z vlastní vůle svolal do těchto prostor. Nemusil jsem tak; ale proto, abyste svědčili na bratra Božetěcha všickni, zdali jsem vám kdy byl

kamenem úrazu hned od těch dob, co mi hlavu ostříhali do věnce a co mne oděli rouchem sv. Benedikta. Suďte mne jak chcete a nebojte se vystoupiti proti mně před knížetem. Kladu vám to na srdce a pro své dobro i pro vaše spasení vás zapřisáhám."

V celém sboru Sázavských bratří nehnul se ani jediný.

Demetr po straně opatově se chvěl, jako kdyby se o něho pokoušela zimnice — a Břevnovský díval se významně na mnichy, kteříž stáli před Božetěchem i knížetem se skloněnými hlavami.

Vznešená i omládlá byla dnes opatova tvář. Nikdo by byl neřekl, že již na hlavě Božetěchově spočívá tolik let. Za jemnými rysy jeho obličeje skrývalo se nevyslovitelné kouzlo, které si srdcí všech dobývá jediným pohledem, nejinak než jako by sám ten veliký tvořivý duch vyhlédal mu lícem a rysům jejich dodával rázu nadzemského.

„Mocí svého úřadu, vloženého na mne jeho svatostí papežskou, vyzývám vás, bratří ctihodné řehole benediktinské, abyste bez ostychu vystoupili se svým svědectvím ohledně opata! — Mluvte na své vlastní spasení a ke cti vás všech i celého kláštera!" mírným, ač poněkud drsným hlasem promluvil Břevnovský.

Nesměle a nejistým krokem vystoupil ze řady mnichů v popředí Kanan a ukloniv se knížeti, biskupovi i opatu Břevnovskému, rozhovořil se hlasem třesavým v tato slova:

„Poklesků takových, jakýchž nelze se ustřežiti žádnému, pokud člověk zůstává zde na zemi, hodlám opominouti. Toho, že hrdá mysl Božetěchova podřízeným dosti citelně dává znáti svou nadvládu, že plýtvá klášterním jměním za tím účelem, aby učinil zadost své ctižádosti a nikoliv proto, aby stavěl chrám na slávu Boží,

toho a všeho podobného, jak jsem připověděl, vzpomínati nebudu. — Ale věru nevím, jak bych to pronesl, o čem ty ráčíš souditi, abych se nemusil zardíti do tmava.

— Nájemce dvora zdejšího, jakýs Krušina," tiše hovořil mnich, „vedl se svou ženou klidný a bohabojný život. Bůh jim nadělil tři dítky, samé holky. Nejstarší Radka rozkvetla v pannu. Šťastnou mohla býti. Jakýsi Strachota padl jí do oka, a měli se rádi, tuze rádi. Ale Radka měla mimo Strachotu ještě jiného ráda, protože ji přemluvil. Ubohá holka! Rozkmotřila se s hochem, pohrdla jím a našla zalíbení v rouše klášterském. A když ucítila na jaře, že jí věnec uvadá, vrhla se do vod, a Krušina do dneška hledá dceru svou. Nepověděl jsem mu to ani, abych novou ranou starou zacelenou znova nerozevřel. A svůdcem mladé, nevinné dívky byl — — — — opat Božetěch!"

Sotva slyšitelným hlasem pronesl bratr Kanan slova ta. Bělounké čelo knížete se zakabonilo a modré přívětivé oči utkvěly na žalobníku, jako by se mu chtěly do duše podívati, mluví-li pravdu, a potom na opatovi, jehož obličej stáhl se v trpký, hořký ráz.

Opat Božetěch mlčel, ni slova na obranu nepromluviv.

„Pronesls, mnichu, těžké obvinění," začal kníže. „Musíš opatovi vinu dokázati. Takové provinění se na člověku prostém přísně trestává. Na tom však, kdo jest oděn rouchem posvátným, tíže a tvrději."

„Přivedu, jasný vojvodo, svědka, kterýž výpověď mou dokáže na slovo. A kdyby byl Strachota neuprchl, či snad také neskočil za Radkou, více by ještě pověděl. Však otec samovražednice poví toho s dostatek."

Mniši-bratří mlčeli jako hrob; jediné Holiš s Demetrem potvrdili Kananovu řeč.

„A ty, opate Božetěchu?"

„Nenalézám, světlý pane, proti mrzké křivdě, spáchané nejen na jménu mém, ale na cti celého kláštera, slov,“ řekl tichým hlasem Božetěch.

„Rač, otče důstojný, na soud zasednouti sám,“ obrátil se kníže k biskupovi.

„Již mi odpusť, veliký vojvodo, mé zdráhání. Padlo by třeba na mne podezření, že jsem soudil strannicky, protože jsem před nedávnem s opatem nežil v dobrém přátelství.“

Biskup-stařeček setřel si s čela krůpěje potu, jež vyvstávaly na něm jako hráchy a kanuly dolů po tvářích.

I Břevnovskému bylo nějak horko pod zdejšími klenbami.

„Mluv, opate, musíš mluviti! Pomni, že dotknuta čest tvá i dobré jméno tvé způsobem nejostřejším, nejen pro dnešek, ale pro všechny pozdní věky, pokud si budou Čechové vyprávěti o Božetěchovi, jenž klášter Sázavský tak zvelebil, učiniv jej prvním mezi českými kláštery a v letech pozdních slávu svou poskvrnil. — Nechci sem ani svědka volati, protože slovům těm dosud nevěřím. Mluv a haj se tedy zatím sám.“

„Když mne poctili bratří berlou opatskou a když nikdo o Božetěchovi ani zlého nepomyslil, byly zjevné cesty mé i kroky mé. Buďtež tedy také zjevny, když nejen že zlé myslí o něm, ale i mluví před tvou milostí a bratrem visitatorem i panem biskupem! Dej jen zavolati svědka po vůli žalobcově. Ať tedy vypoví, čím vinen Božetěch.“

Kníže pokynul; ale dvéře rozevřely se teprv za chvilku.

Vrátník Božek byl také přítomen; musili mu však připomenouti, že má otevříti; ale dnes ruce starého fortníka sesláblý na závoru tak, že jí nemohly ani pohnouti. Musil přiskočiti Křivohlav, aby Božkovi pomohl.

Vrátník skorem neviděl ani neslyšel. Oči měl cele zakaleny slzami, a to již u šedivého vrátníka něco znamenalo.

Umřel-li některý z bratří a on mu otvíral umrlčí komoru, činil to s tak lhostejnou tváří, jako když někdo zabuší na bránu a on spěchá odtáhnout ve fortně závoru. Ani smáti se, ani plakati neviděl nikdo Sázavského fortnýře.

Rozevřenými dveřmi vešel do síně jakýs kmet s hlavou svěsenou — a mžikem zapadly zas za ním závory.

Dva mniši dovedli jej nahoru před knížete.

Byl to Krušina. Nikomu se ani nepodíval v obličej a knížeti a biskupovi se ani neuklonil.

„Tvé jméno?" otázal se Břetislav svědka.

„Krušina!"

„Tvůj stav?"

„Nájemník klášterského dvora."

„Neboj se, člověče! Mluv beze strachu i bez ohledu," napomínal kmeta opat Břevnovský.

Vojvoda nahnuv se k biskupovi, pověděl mu, že prý je skoro nehodno dovolávati se svědectví kmetů proti Božetěchovi.

Stařeček Kosmas pokrčil ramenoma a pohladil si po svém zvyku opět místo odpovědi bělounký vous.

„Znáš důstojného opata Sázavského Božetěcha?"

Vojvoda se musil k této otázce přinutiti, nějak mu ani přese rty nechtěla.

„Znám!"

„Ukřivdil ti kdy čím?"

Teprv nyní pozdvihl kmet hlavu a podíval se na knížete, ale neodpovídal.

„Pověz mi na své svědomí, po čem se tě ptám!"

„Vidíš pane tyhle mé vlasy? — Před půl letem byly hnědé jako kaštany a nyní jsou bílé jako sníh. — Vidíš tyhle mé tváře? Před půl letem se usmívaly den co den,

protože jsem měl pod střechou pokoj a štěstí. A jdi se tam, pane, podívat nyní! — Uvidíš usouženou ženu s dvěma robátky! — Ubohá ženo má! — Nešťastné děti mé!"

Kmet sepjal ruce a zraky jeho zaletěly ke kříži; ale okamžitě odvrátily se kü kamenné dlažbě.

„Dopověz jen vše, co víš, bez ohledu! — Jsi k tomu zavázán svým svědomím!"

Břevnovský opat napomínal Krušinu už podruhé.

„Měl jsem dceru; ale už ji nemám. Kvetla, můj pane, jako růže; ale odkvetla v máji. A víš-li, kdo mne o ni připravil? — Opat Božetěch."

Kananovo oko zalesklo se ďábelskou radostí.

„A věřím tomu, pane, jako jsem dříve věřil svému jedinému Bohu. Dcera má zmizela v máji, a od těch dob nikde ani po ní památky. Nemůžeš si ani pomysliti, co jsem vytrpěl a se mnou žena má. — My žili tak pokojně, tak šťastně a má dcera byla tak hodná, že jí nebylo roveň po celé zdejší župě. Potom se vplížil opat mezi nás! — Než, k čemu povídat dál? — Jdi se tam podívat nyní a uvidíš všecko na své oči nejlépe. Zhrozil bys se, jak to u nás vypadá. Doma mne všecko děsí, ve spaní pronásledují mne hrozné sny... Aby uschla ta ruka a zvadlo tělo jeho jako věnec Radce mé! Mně již pokutování Božetěcha nepomůže. Nic platno, ani kdybys mi hlavu jeho podával. Uprchlo, Krušino, štěstí tvé, a kdybys dělal co dělal, už se ti víckrát nevrátí."

Nebohý zaslepený muž zakryl si oči oběma rukama.

Opat Božetěch měl ruce sepjaty a zraky upřeny ke kříži; tváře jeho byly zataženy výrazem, podobným tak zcela tomu, kterýž zrcadlil se v líci Ukřižovaného nad hlavou knížete.

„A ukryl prý ji a zavedl odtud daleko."

„Že ji ukryl a zavedl?"

Vojvoda podíval se přísným zrakem při této otázce na Kanana, jehož zraky se podobaly hledům baziliščím. Mnich si toho však nevšiml, že kníže se dívá na něho.

„Že ji Božetěch ukryl a zavedl?“ otázal se hrozivým hlasem Břetislav podruhé a přívětivá tvář se zachmuřila zlověstným mrakem.

„Řekl mi tak otec Kanan, jenž první roznítil v prsou mých záští proti opatovi. Já ho zaklínal, já ho prosil, ale jeho výpověď byla vždycky, že opat svedl dceru mou.“

„Lžeš, chlape! — Nestoudně lžeš! Tvá dcera ovšem ukryta od máje, ale ve vlnách Sázavy!“ zahučel Kanan.

„Má dcera — má Radka, že ve vlnách Sázavy?“ zabědoval Krušina a bědování jeho rozlehlo se příšerným ohlasem zdejšími stěnami.

Potom se uchopil kmet za vlasy a rval si je vší silou jako pominulý.

„Už mi mé dítě nikdo nikdy nevrátí! — K čemu jsem si tě vychoval, Radko má, a proč jsem se na tebe těšíval? — Za to vás všecky, mniši lysohlavci, volám na Boží soud. Ať se ten váš klášter se všemi vámi propadne! — A toho vašeho opata ať odnesou ďáblové za živa. — Bylo by nejlépe, Božetěchu, abych tě okamžitě zardousil. Ale žij a trap se tím, žes zahubil dva životy. Aby ti bylo tvé posvěcení k zatracení!“

Potom zalomil kmet rukama nad hlavou, až mu v nich kosti praskaly.

„Pak se má, chudinka, vrátiti! — Což nevíš, ty hlavo má, že vody nikdy nikoho zpět nepouštějí? — Aspoň jsi tam došla pokoje! — Třeba vlny nahoře hučívaly a vztekaly se běsným jekotem, dole v řece od roku do roku ticho hrobové.“

Pak se vrhl kmet ke dveřím. Odrazil závoru, vyřítil se do dvora, prchal k řece a s řekou do skal hluboko v lesiny.

„Jdu, Radko, za tebou, abych si tě vyhledal!“ odráželo se o skály děsivou ozvěnou.

Za všeobecného úžasu vedral se do síně až k samé vojvodské stolici jakýs hoch a vrhl se před knížetem na dlažbu.

„Nevinen je opat, jasný kníže! — Mohu na to okamžitě umříti, jako Radka umřela. Já ji slyšel, co si povídala, než skočila do Sázavy. Žel, že jsem jí více pomoci nemohl. Sotva že mne uviděla, střelou byla ve vlnách... Od těch dob se mezi lidmi cizími potloukám; všude se mne bojí, nikde nechtějí dáti Strachotovi přístřeší a ještě ho stíhají. Až včera jsem se daleko odtud dověděl, že budou dnes v Sázavském klášteře souditi opata Božetěcha. Běžím celou noc do úpadu. Že jsem jen kdy Kananovi uvěřil!“

„Na tebe a ne na opata slyším, bratře, žaloby, žes utrhačným jazykem tolika životů štěstí rozdrtil.“

Kníže utkvěl na mnichu přísným pohledem po třetí.

„Lhou, pane, oba jako nezavřenci. Tenhle je prohnaný šibal, ne nadarmo si ho vzal do Vlach Božetěch. Lže na obrátku. Vyrůstá v něm hezké kvítko!“ odvětil žalobník.

„Někdy býval opat u Krušiny skoro každý den,“ přisvědčoval Holiš Kananovi. „Tvář Radčina ho tam lákala.“

„Nedotýkej se její cti. Já hlupec tomu taky uvěřil, protože jste mi tak namluvili! — Věřil, pane, Strachota, že Radce vadne věnec zelený, a proto se ta holka utopila, i proto, že otec každým pohledem vytýkal jí domnělý hřích. Ale je nevinna, jako že bez úrazu čest našeho dobrého opata. A já nevděčník přál sluchu slovům o něm zlověstným! — To ty — ty, Kanane, hada zanesls v nitro mé.“

Mladý zbrojnoš obrátil se nyní proti žalobníku.

„Všecko tohle, jasný pane, zlý návod na našeho opata odjinud,“ ozval se v pozadí temný hlas a před knížete, pokloniv se mu, předstoupil šedý kmet.

Byl to vrátník Božek.

„Já býval už zdejším fortnýřem za Víta, opata, já s ním šel do Uher a vrátil jsem se zase s ním, když odtud vyhnal sv. Prokop Němce-cizozemce. Tenkrát na nás sočili a u knížete Spytihněva žalovali Břevnovští. A od nějakého času se jim zase po našich celách zastesklo. Kdykoliv opat vytáhne někam z kláštera paty, vždycky sem někdo z Břevnova přijede. Bratr Gerhard, který se v loni v Sázavě utopil, býval tu nejčastěji."

„Je, jasný kníže, od opata uplacen. Proč se nikdo z bratří neozve na obranu jeho, ale mlčíce všickni projevují souhlas svůj? — Tak u nás za Božetěcha pouhý vrátník platí více, má-li u něho dobré oko, než sebe horlivější kněz," podotkl bratr Demetr.

„Že nikdo z vás proti žalobám na opata nic nenamítá?" jasným zvukem otázal se bratrů-mnichů vojvoda.

„Dlouhá léta našemu milovanému opatu Božetěchovi!" zahlaholilo náhle slavně klenbami, jako když se zvony o hody Boží rozezvučí.

Mlčelo jich jen několik a z těch se neodvážil ke straně žalobníkově přistoupiti ani jediný.

„Dlouhá léta našemu milovanému opatu Božetěchovi!" rozhlaholilo se klenbami ještě slavněji, a sotva že hlasy utichly, vystoupil Břevnovský opat s čelem zakabonělým.

„Přeslechls, veliký kníže, že našemu klášteru byly zde vrženy v tvář poličky, jako bychom my stáli za obviňovateli Božetěchovými a jich pobádali; mocí svého úřadu co visitátor zdejšího kláštera — —"

Ale Břetislav ho již neposlouchal. Sešel dolů a upřímně potřásaje Božetěchovi pravicí, řekl:

„Jsem tomu, otče rád, že jsem takhle mohl souditi!" A obrátiv se ku mnichům, zavolal: „Dlouhá léta vašemu opatu Božetěchovi! Ať na slávu celé země i své řehole zdejší klášter spravuje!"

A za knížetem zas jedním hrdlem, skorem všickni dlouhá léta přáli svému opatu z plných a vroucích srdcí.

Břevnovský opat hovořil zatím s biskupem potichu. Dle všeho mu nebyla vojvodova slova as po chuti.

„Já již úkol svůj dokonal a nyní suďte vy sami nad těmi, kteříž podezřívkami nekalými obvinili svého představeného. Pokud z vašich zákonů vím, jsou tresty těžké a pokuty přísně stanoveny na lháře bezectného. Já potom taktéž přiložím slovo své na váhu spravedlnosti.“

Za těchto slov obrátil se Břetislav k biskupovi a opatu Břevnovskému s pohledem, v němž zračilo se plno výčitek.

„Smím-li, světlý vojvodo, prositi tebe o jakousi milost, uděl mi ji,“ prosil tichým hlasem opat Božetěch.

„Jen ji vyřkni, otče důstojný, a bude-li s to ruka má, aby učinila něco pro klášter nebo pro tebe, učiní, aby viděli Čechové, jak umí kníže jejich oceniti nevinu i ryzí a poctivou povahu.“

„Osměluji se tedy prositi pro spolubratry své řehole, kteříž se na mně provinili, o milost a odpuštění!“

„Milost, opate Božetěchu? — Aby po čase zase proti tobě brojili, podtají si najímali svědky z poddaného lidu a rozsévali do srdcí jejich nejčernější pomluvy?“

„Milost, veliký kníže!“

„Ne mně, ale církvi přísluší zde rozhodovati.“

„Nechci, aby kdo pro mne trpěl. Já jim z duše odpouštím, odpustiž jim také Bůh a pokojem svatým račiž nás navštíviti pro všecky příští dny! — Odpouštím všem, kdož dnešní soud zavinili jakýmkolivěk způsobem!“

„Mně taky, otče opate, odpouštíš?“ zavolal Strachota vrhnuv se na zemi před Božetěchem a objav mu nohy oběma rukama. „Odpouštíš mi, že jsem se ti za všecko dobré odměnil nevděkem? Už jsem se k tvým nohám chtěl dávno vrhnouti a všecko tobě vyjeviti, ale když se

utopila, hnalo mne to odtud pryč a hlava mi hořela prudkým ohněm — — Předobrý a předrahý pane můj!“

Opat Božetěch, sehnuv se k hochovi, zdvihl jej od země. Týmže okamžikem však zavrávoral Demetr a než jej mohl kdo zachytiti, ležel na kamenné dlažbě s roztříštěnou hlavou. Na bílé hlazené kameny vyřinul se proud červené krve.

Bratří se kolem nešťastníka sběhli a zdvihali jej; ale tělo bylo již bez vlády. Zdálo se, že oči, které bývaly za živa tak hluboko v důlkách zapadlé, vystoupily nyní až po samé řasoví.

„Boží soud!“ rozlehlo se šeptem prostornou síní.

„Pomodlíme se, aby spravedlivý Bůh na soudě svém dal průchodu milosrdenství,“ promluvil opat tlumeným hlasem, poklekl a všickni bratří s ním — i ten Kanan s Holišem.

„Kde Bůh soudí, nesluší plésti se lidem do soudů jeho,“ propověděl za chvíli opat-visitátor. „Vinníka navštívil soudce věčný, byť i světský soud mu pokuty byl prominul.“

Biskup-stařeček Břevnovskému přisvědčil. Ale nyní si nehladil bělounký vous a oči jeho se všemožně vyhýbaly pohledu na nebožtíka, jejž čtyři bratří černým prostěradlem zakrývali.

Kníže odejel z kláštera ještě téhož dne a celou cestou do Prahy ani slova nepromluvil.

Všemožně se vzpíral zasednouti k soudu veřejnému nad Božetěchem, ale biskup a ještě více opat Břevnovský nedali mu pokoje, až jím byl po vůli.

Za nedlouho vyjel i opat s biskupem. Ale lidé sbíhali se z bud a bylo jim viděti na obličejích, že by Břevnováka neradi jen tak zhola pustili.

Božetěch však s oběma vypravil čeleď klášterskou, aby možnému násilí zabránili. Chtěl, aby šel také Holata,

ale šedivec mu řekl do očí, že nepůjde a kdyby šel, že by ještě lid podráždil.

„Podivný soud!" pravil k biskupovi opat-visitátor. „Že jakýs poběhlík svědčí o nevině jeho, i kníže tomu uvěří. A ti také! Dřív neustále naléhají a pak jeden strachy ještě dodělá. Musí říci člověk chtěj nechtěj, že to Boží soud. Já bych jinak soudil. Tak jest, když chlapec sedí na trůnu. — A jak jidášsky se tvářil, jako by byl nejspravedlivější a my všickni publikáni. Však nemá ještě vyhráno."

Biskup-stařeček zase si hladil bělounký vous. Také ho mrzelo, že lépe dnes ten soud nedopadl. Schválně nevzal s sebou ani kaplana, o němž věděl, že přeje Božetěchovi, aby ho snad po cestě ještě nepřemluvil. Břevnovský ho k tomu navedl.

Náhle rozezvučely se zvony údolinou. Příšerně zněl dnes velebný jejich hlahol ve skalách jako divoké houkání sov za noci vyplašených. — To hrana zvonili v Sázavě Demetrovi. Ale ani „Otče náš" nepomodlil se nikdo za něho v tlupě, jež se brala volným klusem podél vod.

„Tady našli před rokem Gerharda, vidíte, zrovna tady — a tamhle oráče. Oba byli zohaveni k nepoznání. Hleďte, zas víří se vlny, jako by opět chtěly kohosi pozříti," hezky nahlas pověděl jeden z čeledi klášterské.

„Straší tady. Božetěch tu postavil kříž, aby se poutník za nešťastníky pomodlil. Hodný je náš Božetěch!"

Opat Břevnovský odvrátil od řeky oči a pak utkvěl na kříži pod skalou. Koník jeho zaklusal náhle rychleji, že se octl o hezký kus cesty před biskupem.

Stařeček Kosmas neslyšel, co čeledín povídal, a vtáhl si chlupatici níže na uši.

Doslov.

a Břetislava II. zažila česká země zlých i dobrých let; ale Sázavský klášter od těch dob, co v kapitulní síni zasedl vojvoda k soudu nad Božetěchem, zlých nepoměrně více. Ani když biskup Kosmas velikolepý nový chrám vysvětil, nevyjasnila se obloha nad zdejším klášterem; ale za krátký čas zachmuřila se naprosto.

Sázavský kostel byl nad všecko pomyšlení nádherný, v křesťanském starověku u nás jeden z největších. Byl vystaven v nejušlechtilejším slohu románském.

Souvěký kronikář zanechal potomkům zevrubný popis stavby Božetěchovy, aby v příštích dobách věděli, že byli v Čechách před lety dávnými mniši slovanští — umělci a na Sázavě že opatoval muž, kterému zde nikdy potom rovno nebylo.

Biskup Kosmas již zatím posvěcení dosáhl.

Po Čechách byly háje posekány, žreci vymrskáni za hranice a všude již chodili do chrámů křesťanských. Nikde už nepochovávali mrtvých na křižovatkách, nepálili nad nimi tryzny a také nechodili se modlit ani na draha, ani ke studánkám.

Avšak na Sázavě již také slovanských mnichů nebylo. Z Břevnova přistěhovali se sem latiníci a Břevnovský převor stal se Božetěchovým nástupcem.

Mír do zdejších tichých stěn se už nevrátil. Sváry podle současných letopisů bývaly zde takořka denními hosty; a u dvora knížecího stíhala žaloba žalobu!

Semeno záští jednou ve zdejší zátiší hozené vybujelo tak, že to bylo cítiti v každé klášterské skulině. Konec ku konci rozkázal Břetislav, neustálým štvaním rozmrzen, aby slovanští mnichové klášter opustili a postoupili jej bratrům řehole Břevnovské. Ovšem že se tito o všecko přičinili nejvíce.

Co platno vzpírati se a odvolávati třeba i na Římskou stolici! — Slovanská bohoslužba stala se příliš nepohodlnou a opat Božetěch snad i nebezpečným representantem. A když konečně všude jen svár a třenice, všude ještě různice a záští, všude podezřívky a všude pohana, pak i ten koutečék, kterýž býval člověku nejmilejším, se znechutí... A opat Božetěch byl také jen člověkem! I ta vlaštovička hledá jiné hnízdečko, i ta jiřička jiného utulku! — Božetěch jej také našel a kde? — Však vás ještě, než zakončím, do něho zavedu.

Ve dvoře vedle kláštera, už také cizí, neznámý lid.

Dubravka umřela utrápena hořem nedlouho po osudném soudě.

I obě děti šly za matičkou v několika dnech.

Pochovaly je k ní na hřbitov nedaleko kláštera.

V koutečku za rybárnou ve skalách k pěti hrobům přidružil se šestý rov. Také čněl nad ním kříž a zabloudil-li poutník do zdejší pustiny, mohl tu leckdy viděti utrápeného a usouženého muže. Nebyl ještě letitý, ale už bílý jako mléko.

Vedle něho sedával prastarý dědoušek.

V jednom z těch hrobů odpočíval také Krušina. Jda zrovna z kapitulní síně dceru vyhledat, už se také nevrátil.

„Tak to bylo, tak," povídával staříček-rybák kolikrát za den. „Viděli jsme ji k ránu, a druhý den k večeru vykopal jsem jí hrob, vodou říčnou vykropil, potom jsem holku pochoval a se za ni pomodlil „Otče náš". Byla tak hezounká jako anděl po pravé straně hlavního oltáře v klášterském kostele. — Bylo to v máji, když všude všecko kvete, když nejhezčí všude čas, a i v té naší rybárně tak roztomile. — A za podzimku — také z rána — plul po řece obstárlý muž. Vzal jsem ho na lodici a zrovna vedle té holky pochoval."

„Šel ji hledat a nalezl ji," povzdychl si bělovlasec.

„Utopenec utopenou!" začal zase stařík. Povídával rád, tuze rád. Však víme, jací ti staří lidé jsou. Dobří, prostosrdeční jako děti. — „A ten podzimek umřela také má žena. Já si pomyslil, že ji Pánbůh za to trestá, proč té hezoučké holce vlasy ostříhala. Viď, že byly jako hedbávné? — Vždyť jsi ty její vlasy hladíval. Nebožka žena je ustříhala a pletla z nich věnečky. Však máš také takový. Napletla jich hodně a ze všech zbyl jí jen ten jediný."

Opravdu měl bělovlasý muž věneček z hnědých vlasů jako hedbáví blýskavých; ale neměl ho ani proti zimnici, ani proti ouřku, ani proti úbytím. Vlasy se pořád ještě tak blýskaly a zdálo se mu, že vidí sebe v nich a ještě že tam někoho vidí — Radku s bledou tváří a hlavou ostříhanou.

Byl to Strachota; za těch několik let zbělely mu těžkými ranami osudu vlasy nad nejčistší sníh.

Pomáhal rybákovi v rybaření; a staříček ho dovedl vždy nejlépe potěšiti.

„Jen mne také, až umru, k mé stařici pochovej, Sázavinou vodou mi vykrop hrob a pomodli se za mne „Otče náš“. — Já se také za tvou Radku i jejího otce pomodlil, když si snad na ně nikdo ani nevzpomněl,“ říkával stařeček shrbený jako vrba nad řekou, jejíž hlava omývala se ve vlnách. — A Strachota mu pokaždé sliboval.

*   *
*.

Na dvoře před Sázavským klášterem seděli na zápraží v rozedřených, bezbarevných hábitech dva mniši, dělíce se o suchý, ukoralý chléb. Oba bratří tetelili se zimou, protože se strání fičel ostrý, podzimkový vítr.

Ale když chléb přiložili ke rtům, ani požíti Božího dárku nemohli, až se jim z dásní prýštila krev.

Dle všeho vedlo se jim velmi špatně.

Oba mniši se na sebe podívali a z očí vyhrkly jim slzy, jež skanuly svráskovatělými tvářemi do bílých dlouhých vousů jejich. Bylo jim na lících dobře znáti, kudy se slzy proudívají, a zdálo se, že si tam již probraly brázdu.

Neutírali si jich; ale schovali ruce raději pod roucha.

„Nejde vám, nejde? — Ukoralý — tak příliš ukoralý? — Jen dejte kus — dejte!“ ozvala se před nimi jakás ženština také v šatě rozedraném.

Byla ještě mladá; čítala nemnoho přes dvacet.

„Zlí, jste vy, zlí. — Ty zvláště jsi zlý! Nechali byste mne umříti hlady,“ povídala žena plačtivým hlasem a smála se.

K jednomu přiskočila, vzala jej za rameno a zadívala se mu svýma velkýma očima ve vyschlý, vyzáblý obličej.

„Nevíš o něm? Nepovíš, kam odešel? Mohla bych jíti za dvěma; ale půjdu za tím prvním. Ten měl také takový šat jako ty, ale hezčí, ne tak rozedraný. Já mívala

také šaty z hedbáví, už jich nemám a víckrát nebudu míti. Vidíš? Tuhle jsou z nch už jeni hadry. V těch jsem byla s tím druhým u oltáře a on za to ode mne utekl. Ale ať si šel; jsem tomu ráda. Dcera si výská a matička pro ni pláče. — Že nevíš, kde je? — Hledám toho prvního po celých Čechách už dlouhý čas," hovořila mladá žena a pořád tím mnichem-starcem za rameno hýbala.

Větry začaly fičeti ostřeji a kmeny na stráních prudčeji pohybovaly hlavami.

Oba starci povstali; bálif se té mladé ženy, jež už několikrát až sem k nim zaběhla. Ale musili třikrát zabušiti, než jim přišel otevřít nový fortník — mladinký ještě mnich.

Šílená žena vrhla se však okamžikem na něho.

„Ty jsi to — ty! Jen že máš nějak tuze červené tváře — jako velikonoční vajíčka!"

Mnich se ženě vymkl, vystrčil ubohou ven, zabouchl fortnou a žena venku z plna hrdla zabědovala; ale nehnula se odtud. Hryzla na zápraží okoralý chléb, jejž zde oba mniši nechali.

Oba starci seděli již ve tmavé jizbě o hladu.

Byl to Kanan s Holišem; — zastihl je opravdu trest nejhorší.

Tak se jim Břevnovští mniši odsloužili za to, že jim ku klášteru pomohli. — Měli se opravdu jako výměnkář, jemuž vykázali nejvlhčí komůrku a jemuž jako psovi dávají odpadky. Nikdy však ani nezareptali. Nesli oba s ledovou lhostejností poslední dny svého života, jak si je byli sami připravili.

Bylo jich tu tak živo několik, jimž nynější páni na Sázavě dávali almužnu...

Mladá žena se na zápraží ani nehýbala a kdykoliv zalomozily větry na stráních prudčeji, přichoulila se ke zdi a zadrkotala bělounkými zuby, jak ji zamrazilo.

Nebohá Běluška! — Hledala po Čechách, Pomněna, protože muž od ní odešel, a když z jara táhli ku Praze z Němec křižáci, aby dobyli ve svaté zemi Jerusaléma, dal se k nim. Valilo se jich říšskou silnicí kolem Kutrovic jako mrakův. Otec s matkou Libějovi umřeli a mladá choť se ohlížela po jiných. Každý týden musila míti něco nového a marnila, až celý dvůr promarnila a nezbylo jim ani tolik, co má nejchudší kmet.

Hořešovický vladyka již také odpočíval pod travou vedle kostela a Drslava proplakala na hrobě jeho celé večery, že rady muže nedbala, že Běluška bloudí po Čechách a že si děti tropí z ubohé smích.

Marně ji hleděla doma zadržeti; pokaždé uprchla a od posledka neviděla jí už celý rok.

Když lidé vídali večer Drslavu na hřbitově, litovali jí, a matky říkávaly svým dcerám, když chtěly na sebe něco ozdobného, aby si vzaly příklad z Bělušky zemanovy, že by to jednou také s nimi k takovým koncům mohlo dojíti.

* *
*

Daleko za horami Žďárskými — musil bys celou Moravou až do Slovenska — stálo v tichounké úžlabině, jíž se proudí Váh, několik dřevěných, nedávno zrobených chat.

V téhle údolině vypadalo to jako v ráji.

Stráněmi zelenaly se svěží březiny, střídajíce se s mladými doubci; po březích rozkládala se zdělaná role a středem vinula se voda jako dovádivé pachole. Zádumčivých jehličin tu nebylo.

A když zavzněl nad břehem u kapličky zbudované z neotesaných klad zvonec a z mladých nizounkých chat za hlubokého mlčení vycházeli vážní mužové a za ticha hrobového kupili se kolem kapličky k modlitbám, zdálo se, že zde říše duchův a že se tu duchové scházejí k úra-

dám o osudech smrtelníků. — Dnešním večerem se opět rozhlaholil zvoneček tajůplnou tišinou.

Zase vycházeli z malých nizounkých chat mužové staří i mladí v dlouhých černých hávech ku svatostánku.

A když byli již všickni pohromadě, vystoupil jeden na omšelý kámen u kapličky a promluvil tichým hlasem ke druhům samoty:

„První zvěst došla nás dnes z vlasti, co jsme stará sídla opustili a překročili práh své otcovské země, abychom jí už nikdy neuviděli a v cizí půdě složili kosti své. — Biskup Kosmas nesedí již na stolici svatého Vojtěcha; umřel brzy po našem vypovězení. — A Břetislava už také není na prestole Přemyslovcův. — O svátcích vánočních jej zabila ve Zbečenských lesích ruka vrahova. Vraha nalezli probodeného nedaleko ve výmolu. Byl prý to Voděrad, jenž zapálil ve Kvílicích dvůr, nade dvorem chrám a v rokli porostliny. A na Sázavě ničí Břevnovští mniši knihy, které tam po nás zůstaly, metajíce je do plamenů. Kanana, Holiše i s bratry ostatními, kteříž s námi pro vysoký věk nemohli, kımí suchým okoralým chlebem a napájejí je vodou. — Pomodlíme se za všecky, jestli nám kdo ublížil, odvděčíme se mu modlitbou.“

Sestaralý muž s prošedivělým vousem dopověděl a dopověděv, poklekl a celý zástup s ním.

Jest zde mezi nimi plno známých tváří. Tamhle pod zvonečkem stařičký Božek, vedle něho Křivohlav a za Křivohlavem podivný jakýsi chlap polovážného a polosměšného vzezření. Ale modlil se pobožně: — je to šedivec Holata. Vrátil se odpoledne z Čech.

V onom muži však, kterýž před několika okamžiky mluvil ku bratřím, sotva by byl kdo poznal opata Božetěcha. Tak příliš sešel za ten čas, co jsme ho neviděli. Vlas jeho taktéž hezky probělel a na ušlechtilé jeho tváři uhostil se trud k nevyhlazení; jen oko nepotratilo dří-

vější přívětivosti. Přišly na opata těžké rány, jedna za druhou; ale srdce jeho zůstalo jako křišťál, jako zlato, když projde nejprudším ohněm.

Vedle opata Pomněn Kvílický. I jeho tvář nad obyčej zvážněla. — —

A když se domodlili, odříkali večerní hodinky a dozpívali staré slovanské zpěvy, shrnuli se všickni kolem Holaty, jenž se po nich hrdě díval a opět tak směšně se tvářil jako tenkrát, když šli do Říma.

„Celou zimu pobíhala kolem kláštera jakási holka v rozedraném oděvu. Nemohou z ní ničeho jiného dostati, leda že jí utekl muž a že, když byla svobodna, mívala ráda mladého mnicha. Dávají jí chleba, o nějž nestojí už ani jejich psi, a žena ho ohryzuje, div si zuby nepřelámе. Já ji taky viděl. Věřte mi však, čtyřikrát jsem byl ve Vlaších, ničeho jsem se nelekl; ale té bláznivé ženy zděsil jsem se opravdu. I za mnou vyběhla a ptala se mne, kde že ten mladý bleďounký mnich, že prý už jméno jeho zapomněla," vyprávěl šedivec.

Pomněna napadlo okamžitě, kdo by mohla býti ta bláznivá žena, jíž v klášteře suché kůrky dávají. Už více neposlouchal a odešel níže po řece, kdež si usedl.

„Běluška, Pomněne, šílenou! — Hledá prý tě v Sázavském klášteře, suché kůrky jí prý dávají a ona je ohryzuje s radostí! — Pomněne, tys tu Bělušku mohl míti! — Ach Bože jediný! — Jak blahé dny jsme mohli tráviti ve dvoře, i otec mohl žíti. Proč ti jen to roucho oblékli a proč ti vlasy ostříhali do hola! — Ptáš se pozdě, Pomněne! — Příliš pozdě! — Už nyní tak zcela po všem! — Běluška šílená — šílená!" vyhrkl prudce ze sebe mladý mnich a oholenou hlavu oběma rukama si zachytil. — „A já tu Bělušku přec tak příliš, tak nevýslovně míval rád!" — —

„A jsou ti latiníci bez citu; kmety utiskují a robotu za robotou vymýšlejí. Proto taky ten nový, veliký chrám bývá prázdný i o Hodech Božích. — Ale Břetislava jsem přec jen oplakal. Pro něho ze všech těch knížat staré mé oči se rozslzely. Komu pak také by nebylo líto tak mladého života. — V knížecí čeleď vetřel prý se ďábelský jakýsi chlap. Mutina s Božejem ho uplatili, aby poslal mladého vojvodu za Konrádem proto, že je vyhnal ode dvora a přes hranice. Přestrojil se, aby v něm nikdo nepoznal Voděrada, oholil hlavu, přilepil si zrzavý německý vous a vymstil se zároveň na knížeti i za to, že ve svých zemích pohanskou víru zapověděl."

„Přec tedy došel svého," řekl Křivohlav.

„Arciže, ty babo; ale co se naběsil! Měli ho hned ve Kvílicích hodit do plamenův a nebáti se, že jim ruce uschnou. Ve Zbečensku jinak s ním kmeti naložili. Narazili ho na kůl, aby se nestal z něho vlkodlak a jich nestrašil. — Ba právěť že jste byli baby — ty, Křivohlave, největší. Však tě ode dávna znám! Beze mne bys byl spadl do Římských příkopů jako shnilá hruška. Já tě na hradby vytáhl. — Měl jsem býti jen ve Kvílicích; však bych ho byl jako chrousta na oštěp nabodl. Ale ty — ty! Říkám, že není po Čechách bitce, jako jsem já; není a nebude. Škoda mne, věčná škoda, že se za českou slávu už nebiju!"

„Proč jsi tedy v Čechách nezůstal a šel za námi," prohodil jeden z bratří.

„Protože mám Božetěcha nejradši a chci s ním na jednom místě umříti," odsekl Holata. „A k čemu ty se po tom ptáš? — Před pěti lety bych byl ovšem neřekl, že umru na Váhu; ale tenkrát bych byl také neřekl, že vy všickni půjdete z kláštera a že se v novém stavení uvelebí cizinští vetřelci. Tak, tak, braši! — Na Holatu ještě nikdo nevyzrál, kdyby spolkl fůru knih. Já byl

čtyřikrát ve Vlaších, na Římských hradbách hned první za Viprechtem a ne ten Ráz. Lež je to! Šedivec Holata a žádný Ráz. — Proto mne také poslal do Čech Božetěch mezi všemi vámi jediného!“

Oči se sice starému válečníku ještě leskly plným plapolem; ale postava jeho byla již shrbena. Už nebyl ani s to, aby se vzpřímil do rovnoty. Nebylo také divu. Tolik let a tolik nehod sehne i stověký dub.

Údolinou rozestřelo se již šero.

Mniši-bratři rozešli se do svých chat, jež si byli sami vystavěli a na něž klády taktéž sami zporáželi.

Opět se tu obírali malbou a řezbářstvím; ale už jim to tak nešlo jako na Sázavě, protože leckterému se oči při práci kalily a nedobře viděly, i ruce chvěly se a třásly, když hlavy dlely daleko odtud za lesy a horami.

Opat Božetěch zašel potom ku svému nejvěrnějšímu druhu Pomněnovi a také si k němu usedl.

Bylo toho mnoho, o čem dnes přemítal a o čem s ním dnes chtěl promluviti! Odlehčí si tak člověk pokaždé, může-li někomu sděliti hoře své a s duší věrnou pohovořiti. Zase ho hryzlo, že se jiný chlubí dílem jeho a jiný že se pyšní velkolepým chrámem, jejž musil, sotva že ho vystavěl znova a znova podezříván, přenechati cizincům...

Pomněn seděl nad Váhem s hlavou opřenou, jako by poslouchal, jakou že dumku hučí ta voda bystrotoká.

Božetěch jej nechtěl však vytrhovati; věděl dobře, odkud tak často u něho ono zamyšlení, a také hluboce pohroužil se v přepodivné dumání, jež strhovalo jej za sebou dál a dál, jako proud pod nohama jeho ulomenou ratolest.

„K čemu že, Božetěchu, ten lidský život? — Proč a nač všecko to naše snažení, všecko to naše strádání a všecky ty útrapy a bědy, jež nám tu zakoušeti? Ku

slávě Boží! — Slyšíš mne, ty mladý příteli? Ku slávě Boží že, když jedni druhým činí dny nesnesitelnými? — — Přetěžké zpytování! — — Proč musila s tebou vzíti za své liturgie slovanská a se jménem tvým zaniknouti poslední stín apoštolování Cyrillo-Methodějského? — Proč za opatování Božetěcha, kterýž s celou duší přilnul k vám, vy svatí věrozvěstové Soluňští, kterýž neměl vřelejší touhy za všecka léta minulá, než aby vaši památku po českých vlastech osvěžil, upevnil a na věky zachoval, kterýž neměl srdečnějšího přání, než aby milý rodný jazyk rozléhal se prostorami chrámovými, když vy, krajané drazí, slavíte slavné dny i když truchlíte, abyste, i když Bohu sloužíte, všude měli na paměti, že patříte k jedinému, velikému slovanskému národu — proč právě mne, ty věčný Bože, vyhlédls za obět tak přehořké zkoušky? — Proč právě za mne na dědictví tvé, ty Prokope, vrhána hana za hanou, potupa za potupou, ač přece nejmenším pokleskem vinen se necítím? Klnouti vám, vy nástupcové moji, nebudu! — Přeji vám jen z duše, abyste byli lidu, čím jsme mu byli my, hleďtež, aby působení vaše v Posázaví bylo požehnáno věky věkův... Budete-liž?"

Opat Božetěch mluvil již hlasitěji maje oči upřeny v tu stranu, kde mu večernice z rodné země věstila pozdravení, a na bílý jeho vous slza za slzou, každá větší a bohatší se řinula.

Pomněn vedle něho ještě tak bez hnutí, pravou ruku držel u srdce a levou, zdálo se, že si hlavu o kámen opírá.

Božetěch vzal mladého mnicha za ruku, nahnul se k němu blíže, dotkl se i jeho tváře a z hluboka, tak příliš z těžka si oddechl.

„I ty jsi mne opustil, jejž jsem tak miloval, jako nikoho na této zemi plné záští a zloby pekelné?" zabědoval stařec-řeholník. — „Připravíž mi tam tedy také útulek.

— Proč měl bych déle žíti já, když andělé zemi opouštějí a ulétají nahoru? — Přijdu brzo, Pomněne, za tebou!"

Božetěch sestydlé líce soudruhovi políbil a udělav mu na čele kříž, odešel ke kapličce.

Za chvilinku rozhlaholil se tichounkou údolinou zvoneček.

Bylo ho as daleko slyšeti. Tak ještě nikdy nezněl, co ho pověsili nad Váhem uprostřed dvou trámův. Ale také v zátiší zdejším nikdo dosud neumřel, až Pomněn nejprvnější... Zašla si dobrá, věrná ta duše daleko pro smrt, až do osady, kterouž s ním založili bratří řehole sv. Benedikta ze Sázavského kláštera uprostřed srdečného i upřímného lidu sesterské Slovače, opustivše rodnou zemi s milovaným opatem svým Božetěchem...

* *
*

V letopisech Sázavských ještě mnohý list, na němž divné události zažloutlým písmem vepsány... Mezi všemi vybral jsem si však ty, o nichž jsem vám, čtenářové drazí, byl vypravoval. A budete-li se ptáti proč? — Jen toto napíšu: Už tenkrát, když ještě byla tak mocná a silná paže česká, že svižnost i pádnost jejich přečasto ucítili až daleko za hranicemi, musili osvícení synové rodné naší vlasti ve hlavách s myšlénkami velikými ukládati se k věčným dřímotám; už tenkrát, když milé mateřštině chtěli uchystati stánky nejdůstojnější, jsouce podezříváni dušemi mrzkými, musili — do vyhnanství.

Z úkladův Ancikristových

(Psáno: 1881.)

ám naše Poohří rád — velmi rád, a ať přijdu v kterýkoli kraj chci, pokaždé se zadívá oko mé ku severu, neuzří-li na dalekém obzoru řadu modravých homolí — vrchy Středohorské. Noha se zastavuje bezděky a oko pátrá po těch jednotlivých velikánech, již, abych tak řekl, hned do mé kolébky se dívali. Jsem od nich vzdálen hezkých několik hodin; ale rozeznám každý zcela určitě a zdá se mi, jako bych na nich viděl i mohutné, kamenné sloupy, obrovské kříže, a od těch rozvalin jako by ku čelu mému letělo starých, slavných našich časů milé pozdravení... Vždyť jsem se v tu stranu díval rád, maje od pravého ramene k levému boku zavěšenou koženou mošničku a v ní s tabulkou slabikář. A co už všecko táhlo jen tenkráte mladou, dětskou hlavou mou! A když jsem ob čas přicházel k modrým vrchům blíž a blíže, vždycky jsem si poskočil, uzřev v milounké údolině Citolibskou věž; modro se s vrchů ztrácelo, jako když si rozkošného obrazu ruka tajemná odhaluje znenáhla závoj, a měnilo se v čisťounkou zeleň, v níž naseto vesniček jako hnízdeček. Ústa má nepostačila se ptáti, a drahá ruka, jež tlí již u sv. Víta osmý rok, nepostačovala ukazovati.

A nejzáse ku západu míhaly se jako by v mlhách věže Žatecké. A co píšu toto jméno, péro mi náhle skřípá, ruka se chvěje, rty svírají se křečovitě a hlava, plna nejtklivějších vzpomínek, jež jsou všecky již pochovány a na nichž na všech zelená tráva roste — noří se ve výjevy, kterými se oči mimoděk zavírají.

Žatec byla jedním z měst, o nichž se rozletělo celou českou zemí proroctví, že za zdejšími hradbami naleznou spravedliví ochranu a spasení. Obydlí hříšných a pokrytců jako Sodoma zahynou a i Praha jako nový Babylon bude prý pohlcena ohněm nebeským... A od kraje ke kraji chodili lidé na rtech svých s věštbou strašlivou: „Ta města jest Pán Bůh způsobil, aby se v nich schovali vyvolení jeho; onať se nazapíší a nepoddají ancikristovi. Aj lide můj, vejdi do pokojů svých a zavři dvéře své za sebou: schovej se na chvílí maličkou, dokudž nepřejde hněv...“

I stalo se, že měšťané a sedláci prodávali o překot zboží svá a hleděli se ukryti ve městech, jakož byla: Plzeň, Louny, Slané, Klatovy a Žatec...

Tou dobou přicházel do Čech ancikrist opravdu; ale měl tvářnost přepodivnou. Vousy zrzavé, vlas rezavý, oči kočičí a drápy? — Ty drápy! A bylo ho znáti po červených křížích na kabátcích. Divíte-liž se? — A hovořil řečí, která za živý svět nevysloví „ř“ a „ť“. — Poznáváte již toho hrozného ancikrista, který nikde s nikým neznal milosrdenství? Zdá se, jako by se v naše kraje plížil poznovu, jako by všude již zase vystrkoval růžky své; jen si ho dobře všimněte a musíte jej poznati!

Léta Páně 1421 přitáhl do Čech v podobě dvou set tisíc bojovníků. Tolik vojska proti tomuto království ještě nikdy, pokud paměť lidská sáhá, nevyvstalo.

Severozápadní Čechy spáry tohoto ancikrista, stisknuty, sténaly, že pláč a kvílení vstupovalo až do nebe.

Kolem Žatce sehnalo se Němců, jako za časů Mojžíšových na Egypt kobylek.

Všecky vesnice na míle daleko byly pusty; obyvatelstvo buď pobito či rozprchlé, kam kdo mohl. Město samo uprchlíky přeplněno. Jediné posádka výborně ozbrojená čítala přes šest tisíc mužů.

Dne 19. září, v pátek, odražen již šestý útok nezdolnými obleženci. Na věži děkanského chrámu duje větrem vítězněji a vítězněji černý prapor s červeným kalichem a městem hlaholí píseň: „Kdož jste Boží bojovníci...“

A ancikrist před hradbami s ušima schlípenýma, s bělavou pěnou malomocného vzteku na ssinalých rtech, se zuby zaťatými a očima krví podběhlýma.

Kurfiřtové Kolínský a Treverský, markrabě braniborský a saský vojvoda Erich sestoupili se v poradu. Nebylo v dějinách příkladu, aby takovéto město dovedlo odolati dvěma stotisícům válečníkův a za jediný den šestý útok odraziti.

„Toho všeho jsi ty vinen! — Nezdar nemůže nikomu z nás býti přičítán!“ vytýkal saský vojvoda markraběti braniborskému. — „Způsob válčení jejich mně povědom nejlépe. — My měli udeřiti ku jedné toliko straně a město mohlo již býti v naší moci.“

„Rozvaž, pane, co mluvíš; sice té chvíle s lidem svým odtrhnu!“

„Aj, drazí páni, ještě by scházelo, abychom my navzájem se potírali! — Potom bylo by po vší reputaci německých vojsk!“

Treverský volenec hleděl rozvaděné všemožně usmířiti.

„Spíše nezdaru všeho příčinou císař sám! — Krátí si čas v Prešpurce nejrozmanitějšími radovánkami a my tu za jeho věc tupíme ocel svou!“ vykládal kurfiřt Kolínský.

„Za jeho věc, díš, pane? — Pak se mýlíš velice! — K vůli samým sobě tu stojíme...“

Ancikrist rozdělen sám v sobě a hnedle by byl do těla vlastního ostré drápy své zadíral. I byla by věru povstala hádka mezi náčelníky křižáckých vojsk, kdyby nebyla přímo do chocholu na přílbě braniborského markraběte střela zaletěla s otočeným proužkem papírovým.

„Smích si ještě tropí z nás! — Sám luciper je s nimi!“

„Co tu asi píšou?“

„Nedobře jste, páni vzácní, volili místo ku svým stanům. Jen si dobře prohlédněte, kde plachty vaše rozestřeny... Pod šibenicí jste se uhostili! — Kam jste dali své moudré hlavy a kam se z těch vašich hlav poděly rozumy? — Žatce nedobudete do soudného dne, protože prahy zdejší pomazány jsou krví beránka neposkvrněného, kamž nemá ancikrist přístupu. — A vy všickni jste poslové jeho — ti nejhorší, jakýchž kdy země na povrchu svém nosila!“

A ještě držel saský vojvoda ve třesoucí se ruce list, když přede stanem ozvaly se prudké hlasy, jako by otázky a odpovědi, prozrazující už přízvukem zděšení.

Do stanu vrazil nyní oděnec všecek udýchán a uřícen.

„Zle, milostiví pánové — tuze zle!“

Křižák nemohl přijíti ke slovu jinému, než: „zle — tuze zle!“

„Tak přece mluv!“

„Milostiví pánové! — Viděl jsem je na tyhle oči své!“

„Koho že?“

„A vinou se silnicí jako hrozný had. Za nimi, před nimi, nad nimi kotouče dýmu jako čertova svatba.“

„Od které strany?“

Braniborský markrabě uchytil nyní zděšence za obě

ramena a zatřásl jím vší silou, jako by chtěl takovýmto způsobem z něho dostati určitou odpověď.

„K Lounům! — Žižka! — Vozové hradby!"

A tahle zpráva působila i na milostivé pány jako blesk.

Zrak saského vojvody utkvěl nyní na proužku papírovém, jejž dosud svíral v ruce, a rtoma jeho prodrala se poslední slova, jež obleženci vzkázali poslům ancikristovým: „A neodtáhnete-li, do jednoho budete na tomhle dřevě zvěšeni!"

A potom se rozlehlo rozsáhlým německým ležením vřeštivé troubení a náčelníci vojsk dávali rozkazy: „Palte všecko, kam vaše noha vkročí, živé duše nešetřete, bijte každého napořád, vesnice bořte do základův, a co se vám dostane do rukou, jest vaše!"

Knížata sedli nyní na koně, ke stu paží vrhlo se na šibenici, povalili ji rázem a za několik okamžiků vyšlehly z trámů plameny... A sotva že se vyvalil k podzimním oblakům nade stany bělavý dým, rázem rozevřely se Žatecké brány a branami vyřítily se na prchající Němčíky celé proudy Božích bojovníkův, odplácejíce vrahům krajanů svých plnou měrou. —

Kolikrát takhle utíkal z tohoto království ancikrist se zrzavým vousem, rezavým vlasem, očima kočičíma a drápy tygřími? — Ale vždy a vždy se mu chtělo nazpátek, až se tu jednou, když lidé usnuli, usadil naprosto.

Tenkráte pobořil u Žatce jen šibenici, boje se, aby na ní nebyl pověšen; ale po dvou stech letech přivedl pod svou vládu všecko — tak zcela všecko ve zdejších krajích. A nezměnil se od těch časův ani o vlas, ve tváři jeho ani jediný tah se nezměnil, dechem svým otravuje všecko do dneška a spáry jeho ještě ostřejší.

Boží bojovníci setleli, řady jejich prořídly do jednoho, a kolik že těch měst dnes, o nichž by se mohlo

pustiti do větru proroctví, jaké kolovalo po Čechách tenkráte?

Ancikrist přichází s jidášským měšcem, v němž cinkot stříbra rozléhá se na míle daleko, nos jeho tu a tam ohnut, oči potměšile mžourají, putuje od kraje ke kraji světa, vykládá své zboží po městech, po vesnicích, odvažuje se do statků, plíží se i do chat, neštítí se ani chudičkých obydlí dělnických, přemlouvá, vnucuje se, někde i hrozí, jinde se zase rozplývá vlídností, hladí, pochlebuje, lichotí... A víte, co kupuje nejraději? — České děti! — A lidé mu věří a svou vlastní krev mu prodávají. — A hlas jeho tak přívětiv, řeč tak plna smělé lži! Kdo pak si všimne mžouravých očí a kdo pak se podívá, zdali mu koňská noha nevyzírá!

„Děti! — Děti! — Prodejte mi své děti!"

Slyšíte-liž ten hlas? Je už tak blizounko!

Kde jste, vy Boží bojovníci? Ancikrist klepá už na česká srdce!

Stadický král.

Psáno: 1880.)

I.

ořešovický vladyka po celý letošní půst z hněvu takořka ani nevyšel.

A zdejší farář přece kázal od neděle k neděli o nejvýbornějších ctnostech křesťanských, mezi nimiž kladl na první místo pokoru, smířlivost a odpuštění. Za základ k řečem svým si obral příběh o Davidu a Goliáši a o pěti oblázkových kamenech, jež si nejmladší Bozův syn, už tehdáž pomazaný Páně, uchystal na tupitele Hospodinova, učinil výklad, až se tomu lidé divili a své rozumy na tom mohli nechati. Průběhem kázaní mrštil tak leckdy okem po zemanu v první lavici a při tom užil vždy nejpádnějšího textu; ale vladyka seděl zamyšlen a zamračen i na místě Božím.

Ze dvora zapomněli letos poslati na faru i povinného beránka. Jindy vybírali nejbělejšího, nejtučnějšího, až bývalo panu faráři chudinky líto, když ho připravovali k velikonoční večeři. A svátky přec padly dost pozdě; jehňátek bylo jako housátek. Jindy by se byl zeman o beránka postaral, kdyby jej měl koupiti sám za nevím jaký peníz.

V Čechách bylo sice v těch letech všude dost hněvu a zlosti, všude, kam se člověk podíval, uzřel rozmrzelé

tváře, všude, kam ucho naklonil, zaslechl rozvaděné hlasy, nejvíce na panských hradech, v rytířských tvrzích, výčitky, až se do tváří hnala krev, přezdívky, až se pěstí zatínaly, posměšky, až žluč hrozila puknouti... V Čechách tenkrát hledali krále, jako druhdy řecký filosof člověka za dne se svítilnou. Čeští páni nabízeli slavnou českou korunu cizincům takořka za fatku, ještě o to žebronili, aby si ji některé saské či bavorské knížátko posadilo na hlavu, skoro se dotírali... Za několik podpisů na papíru, který dnes či zítra plamen sžehne, všecko chtěli dáti, a cizáci krčili ramenoma a stavěli se, jako by o českou korunu nestáli...

Král Fridrich vzkázal panu Oldřichu Rožmberkovi výslovně: „Já o tu korunu nestojím..." Mezi panstvem nedorozumění, mezi rytířstvem půtky, mezi kněžstvem pře a sváry, mezi městy nedůvěra, v obecním lidu jitření... Nebylo-liž v Čechách v letech čtyřicátých století patnáctého hněvu a zlosti až přebytek?...

A když si zajel do Hořešovic tu a tam nějaký starý druh a pověděl zdejšímu zemanu, že se sněm opět rozešel že ti Rožmberkové podrývají všecko jako krtci, že mají dva jazyky, dvě srdce, dvě duše a devět hlav, z kterýchž si vždy jednu podle potřeby vybírají, vladykovi se oči krví podlily.

„Co můžeme dělati? — Pro Bůh, co my můžeme začíti?"

A hlas se mu třásl, ruce se mu chvěly, jako by byl nejprudší mráz. Hlava jeho při tom klesla nízko nad dubový stůl a mezi vlasy bylo zcela zřejmě viděti dvě rýhy křížem přes sebe, dvě široké, zčervenalé jizvy. A potom vždycky i zlost i hněv zapíjel. Míval pravdu zdejší zeman: co dělati, co začíti? — Leda tak dokončiti, v čem bratra Žižku přerušila u Přibyslavi hlíza; korouhevným hrdopýškům hlavy ohmatati sudlicemi, zdali

na lebce jejich kde jaký hrbol, a naleznou-li, srovnati ho... Ale s kým a jak? — Lid byl od desíti let opět ve svých statcích, navykal orbě, liboval si v žatvě, obilí prodával, za výtěžek drahé šaty kupoval, začínal chouloustivěti, zapomínal na nedávné doby jako by schválně... A kde se jim zachtělo ukázati přec, že síla jejich ještě nevykypěla, postačilo pouze podívati se na panské zámky, za jichž zubovitými hradbami kmitalo se čeledi jako v čas obležení, a blýskalo se houfnic, jako by v každém měli svou slévárnu...

Na sněmích bylo tenkrát mnoho mluvíváno i pečetěno, avšak nic nekonáno.

Ale nynější zlosť Hořešovický vladyka nemohl zapíti, aniž mohl z ní vyjíti. Hněval se vstávaje lehaje, hučel i cestou do kostela a huboval i v dřímotách. Nejbližší jeho soused, věrný přítel, pan Jaroslav Plichta z Žirotína, umlouval se s panem Zbyňkem Zajícem z Hanžburku, pečeť fialové orlice ve zlatém poli přivěsil na tentýž pergamén, na němž se červenaly Rožmberské růže... Už se jejich přátelství začalo kaliti, když před čtyřmi lety se vypravil potají s Malovcem k bavorskému knížeti Albrechtovi, aby se ho důvěrně otázal, nebyl-li by rád českým králem.

Ondyno se potkali, zastavili se, rozhovořili se, slovo dalo slovo a toto opět jiné, ale každé bylo již prudší, ostřejší, úsečnější, až přešla řeč v hádku... Potom se rozjeli, jeden druhému s Pánembohem nedali a jeden po druhém nevzkázal ani milým domácím pozdravení; pan Jaroslav bodl bělouše oběma ostruhami, vladyka zaškubl uzdou, až se hnědka vzpřímila... Dva staří, věrní přátelé se rozjížděli s hněvem a záští proti sobě, nic jinak, než jako by už jeden patřil k Rožmberkům a druhý byl zapsán při jednotě Poděbradské, či jako by byli jeden proti druhému prováděli pych a chystali se na zhoubné zájezdy.

A od těchhle chvílí zdejší zeman ze zlosti nevyšel. Už se mu stala za těch několik neděl jako by potřebou. Ve dvoře tím arciť trpěli nejvíce. Vladyka byl také ve svém nitru rozrušen, čím dále, tím zřejměji. Ale kdyby byl mohl, byl by dal navézti nad Hořešovice veliký násep, aby o bašty Žirotínské ani okem nezavadil. Pan Jaroslav nebyl od těch dob zase ve Slaném a jen proto, aby nemusil silnicí kolem Hořešovic. Vladyka si chtěl s Žirotínem vyměniti na Bělčinách lučiny, už měli listiny hotové, jen podpisy a jen svědci scházeli, ale od té chvíle bylo po smlouvě. Zeman by byl lučiny nechtěl, kdyby v potoce, jenž vinul se jich středem, byl samý zlatý písek, a pan Jaroslav by je byl zas nedal za les, kdyby v něm rostlo snad samé dříví cedrové. Tak to bývá vždycky, když se staré, věrné přátelství roztrhne a není žádné naděje na smířenou.

O velikonoční hod Boží faráře ani nepozval do dvora, o pomlázce se červených vajec nedotkl, jindy vždycky brával v ten den šavli, jilcem je naťukal, ostřím olupoval sám jediný, a potom z nich jedli všickni: farář, zemanka, dcera a každý host, jenž seděl s vladykou za jedním stolem. Bylo tak ve zdejším dvoře obyčejem od starodávna. Šavle k tomu jako by schválně kovaná dozajista pamatovala ještě krále z rodu Přemyslova. Až letos toho opomenuli poprvé, zrovna jako by byl zeman zapomněl, že jsou svátky, že je velikonoční pondělek. I šat měl na sobě, jako by byl pouhý všední den. A o svátcích vždycky dbal vladyka neřeknu nádhery, ale úpravy a slušnosti, jak bývalo za stara. Suknice arciť neměl, kukly také ne, vlasy nosil ostříhané škorem do hola, chlupatým kloboukem, z něhož prý za těch časů lidské tváře jako z krbu vyhlédaly, si hlavu tolikéž nepokrýval, postačila mu čapka, ale čisťounká s lřebounkou kožešinou, po straně s pérem... Dnes však měl na hlavě starou, ošumělou, kolem níž beránek pe-

lichal, kabátek byl vybledlý, knír nad hořením rtem nějak v nepořádku, šedavé řasoví jako by mu nad oběma očima za ten půst srostlo.

Odpoledne si vyšel do polí k lesům. Asi půl hodiny od Hořešovic už začínají. Lidé říkají, že prý odtud až do Bavor jde člověk samým lesem. Z lesa ponejprv zakukala dnes žežulka. Zeman se nezastavil, neposlechl kolikrát; kde ji slyšeli, všude si sahali do kapes, je-li tam aspoň haléř, protože prý budou mít potom peníze celý rok. Vladyka neměl s sebou ani grešle; ale také si kukačky nevšiml. Jen když došel na vrch k lesům, jež táhnou se k Zlichovci a odtud k Žirotínu, ohlédl se nazpět. Oči jeho utkvěly na dědině rozložené údolím, potom s jedné stráně na druhé: osení se všude zelenalo jako brčál, mezi velkými hony vinuly se červenavé pruhy, úhory, „selský grunt", ale nebylo jich mnoho; kam se jen zeman podíval, všude viděl svůj pozemek, podařilo se mu před lety oba dvory spojiti v jeden, mohl se tudíž gruntem vyrovnati leckterému pánu, natoť pak rytíři.

Ostatně rytířem mohl býti dávno; když tenkrát Zikmunda korunovali v Praze, bylo jeho jméno mezi těmi, kteréž chtěl pasovati na rytíře... Ale Hořešovický zeman ani do Prahy nešel, řka: „Musil bych se báti, že mi první hrom z jara urazí rameno, na které by mi ten..." při tom si odplivl, „položil meč!"...

Nad hlavou mu zazpíval kosík tak milounce a kukačka přiletěla zrovna na protější buk; slunce ozářilo tichounkou údolinu, šindelové střechy dvorce a mechové kalence na statcích až oslňujícím leskem... Po polích jako by samý hedbáv byl rozložen a vysoko na hoře tak čisťounce modro, v korunách stromů jemňounký ševel, tak něhyplný; vždyť ta mláď, útlounké lístečky s poupátky v rozpuku spolu laškovaly, líbaly se, objímaly; jen ten

muž pod nimi ještě zamlklejší, rty sevřené, obočí stažené až hrozivě a čelo svraštělé ve tři vrásky.

„K čemu a pro koho jen tu půdu oráme a k čemu zoranou osíváme! — Pro koho že máme sklízeti? — Pro cizí jakés knížátko! Přijde k nám jako holátko, u nás se opeří; a až se poohřeje, potom nám oči vyštípe, tváře rozdrápe... Vy páni erbovníci! Kdo by byl řekl jakživ: v Čechách to přijde jednou tak daleko, že budete volat krále a shánět panovníka ode čtyř úhlů světa, že budete jezdit od jednoho toho německého dvora ke druhému, že budete šíje ohýbati, čapky v rukou žmoliti před Sasíkem, před Bavorem, aby se ujal siré země, aby vám vaše privileje potvrdil a nám aby nechal kompaktata v pokoji...!"

„Za tuhle řeč ti Pánbůh vše dobré dej, vším dobrým tě požehnej a všeho zlého uchovej!"

A na levém rameni Hořešovického vladyky octla se pravice neznámého muže postavy obrovské, vlasů jako stříbro, vousů jako sníh, očí jako blesky, tváře velebné, čela vysokého bez jediné vrásky, oděného také v starozemanský šat. —

Zeman sebou trhl a pro okamžik přišla mu k hlavě myšlenka, že snad tenhle zjev duch, jichž prý ve zdejších lesích o půl noci a o polednách na každé samotě jako zakletců.

„A než nový měsíc vypluje nad tvým dvorcem, o mně divné věci uslyšíš — a kdo jsem já, dovíš se zevrubně. Ale potom už ti nebude třeba takhle toužiti!"

Kosík na větvici znova zazpíval, žežulka zakukala naposled, dvakrát, třikrát, a zeman se kolem rozhlížel udiven, jako by se byl probudil z tvrdého spánku. Nebylo tu nikde kolem tvora živého, všude ticho, nikde ani krůčku slyšeti, jen na větvičce ten zpěváček; už i kukačka odletěla... Vladykovi projel mráz celým tělem, sáhl si na čelo, nahmátl krůpěje, ruka se mu svezla na tváře, nahmatala na nich také pot.

„A než nový měsíc nad tvým dvorcem vypluje, divné věci o mně uslyšíš, a kdo jsem já, dovíš se zevrubně. Ale potom už ti nebude třeba takhle toužiti!“

A oko vladykovo jako by mimoděk zavadilo o šedavou branku kolem kostela, přes níž vyhlédaly kamenné náhrobky, dřevěné kříže, a kde v rohu černala se zvonice podivného útvaru, dole široká, potom užší a užší a na vrcholku ve dva hroty vybíhající.

Ale měl zeman jen o několik kroků postoupiti výše a byl by uviděl podle lesa kráčeti krokem rychlým obrovskou postavu ve starovladyckém šatě a pot s čela a tváří by se mu byl ztratil okamžitě. Ale vladyka by toho byl neučinil za nevím co, protože o deset kroků výše bylo se stráně viděti sříceninu Tejneckou, chudičké městečko, a na levo staré sluncem vybělené hradby Žirotínské.

II.

řed čtyřmi sty léty vypadaly Hořešovice z pozdálí na vlas jako dnes, pouze že všude na střechách zelenaly se mechem porostlé došky, o červeni nikde ani pohádky, potom byly statky do jednoho dřevěné a na zadním konci dědiny k lesům šedal se starý dvůr, tak zpola tvrz a zpola rozsáhlý statek zemanský. Červená půda po stráních kolem Hořešovic ani o stín se nezměnila, potoku také sotva vody za všecka ta léta ubylo, jediné staré vrby že pochřadly a že vyrazila ze strouchnivělých kořenův už kolikátá mláď a potom že břehy kolem strouhy jsou více slehlé, někde jako by je zrovna upěchoval. I jména ve vsi jsou namnoze tatáž: Charvát, Šalamoun, Liška, Chochola, Zůna... Dědina přišla za ten čas nazmar sice několikrát, ale vesničané pokaždé utekli se do nedalekých lesův, a když se

zase po čase vrátili, vystavěl si každý nové bydlo na starém místě, ani o střevíc vyšší, ani o střevíc širší. Kostel stál na témže místě jako dnes: kolem hřbitov a k silnici důkladná fara. Co se týče fary, lze poznamenati pouze to, že faráři před třemi či čtyřmi sty lety byli ženati... Duchovní správce, o němž učinil jsem zmínku před několika okamžiky, byl z nich druhý a na zdejší osadě už od dobrých dvaceti let. — Ale žel, že z milosti, jichž sedmá svátost poskytuje, dlouho se netěšil; brzy musil sám své vlastní družce zazpívati — arciže po česku — „z hlubokosti své těžkosti"... Tenkrát by to byl všecko odbyl nejraději však v latině, protože, když prý člověk mluví cizím jazykem, tu bolest a tu těžkost tak necítí. Hořešovický farář zůstal vdovcem, ač si mohl vybrati. Leckteré se zachtělo býti „kněžkou", pod rukou mnohá na faru vzkázala. Nejedna faráři-vdovci nadcházela; ale tento umínil si spravovati se radou sv. Pavla, kterýž dí: „Chciť pak, abyste vy bez pečování byli. Kdo nemá ženy, pečuje o to, což jest Páně, kterak by se líbil Bohu; ale kdo jest se ženou, pečuje o to, což jest světa, kterak by se líbil ženě, a jest rozdělen."

A spravoval se touhle radou opravdu. Kdyby byli lidé nevěděli, že má po nebožce syna, jakživ by byl nikdo neřekl, že byl někdy ženat. Hoch byl zapsán na fakultě artistické a svátky velikonoční trávil ode dvou dnů na zdejší faře. Přišel z nenadání jako ondyno pěnkavy, a než jej mohl otec přivítati, rozvinul před ním veliký pergamén s pečetí vysokého učení Pražského: diplom bakalářský. Farář pro slzy v očích nemohl písmo ani přečísti.

„A zdrávi tu všickni, tatíčku?"

„Když Pánbůh dá, zdrávi, chlapče!"

Syn mířil otázkou podle všeho dále, ale stručná otcova odpověď jej zarazila.

Farář už četl listinu po třetí, a celý se chvěl radostí z Česlávka, jak ho ti učení mistři v Praze vychválili. Jde mu od vánoc teprv do jedenadvacátého roku a už být bakalářem! Tamhle Peruckého pána syn na Pražském učení sešedivěl a nepřivedl to k ničemu. Jeronym Skaleckého Propůka prošel všemi fakultami a tatíkovi přinesl domů konec ku konci několik jizev na tváři a samé dlužní úpisy.

Potom snesl farář synovi, kde co měl nejlepšího.

„Aby tě nebožka matka tak dnes viděla! — Až bych jí tohle všecko přečetl! — Co by tomu říkala! — Už je tomu dvanáct let! A přece se mi zdá, jakoby včera zvony byly zvonily, jako by ji včera byli do hrobu spouštěli!"

Ve světnici nastalo ticho, mladý muž svěsil hlavu níže, farář se odvrátil k oknu...

„A co v Praze, chlapče, nového? — Že prý jsou si zas všichni ve vlasech? Co Rokycana? — My tu venku o tom víme hůře než slepý o barvách! — Překroutí vše, z černého bílé udělají, každý podle své chuti, jedni vidí v Rokycanovi druhého mistra Jana, jiní člověka horšího než byl Štěpán Pálečský, jedni staví táborské kněze po bok apoštolům, jiní jim spílají Ariánů... Však už jsem ti chtěl psáti list! — Tak dlouho jsi o sobě nedal věděti! Budeš přece všecko znáti nejlépe. Snad býváš těm hádkám i přítomen! — A máš tu podepsané mistry, kteříž jsou přece bráni na slovo!"

„Nevědí jedni a nevědí druzí pravého. Až hlava jde vším kolem, když člověk ty jejich traktáty čte a o jejich proposicích i argumentech přemýšlí. Věru budu rád, tatíčku, až mi z hlavy vyjde všecka ta učenost neužitečná. Je všecko jen klamná, blýskavá řeč, zevnějškem omamující skořepina a uvnitř prázdno... Jeden druhého chytá za slovo, po slabší stránce protivníkově pátrá a slídí

jako lovec po stopě jelení... A nepřátelé si při všem mnou ruce, podtají se připravůjí, až vnitřním sporem všem síly ochabnou..."

Farář už asi po čtvrté při těchhle výkladech Česlavových podivně hlavou zakýval a nějak nedůvěřlivě okem zavadil o rozvinutý diplom bakalářský s velikou pečetí Pražského učení.

„Jsi, chlapče, ještě mlád, abys o takových věcech tak ledabylo mohl souditi. Ve tvé hlavě toho příliš mnoho, jedno na druhém jako ve velké knize listů; ještě se ti pod lebkou všecko hemží jako v mlhách, nevidíš před se dosud určitě, časem se teprv vyvine ze všeho ten pravý o všem pojem. — V mladých letech nemůže ani jinak býti, jará krev, svěží, nestálá lehce vzkypí, lehce se usadí... Posloucháš dobře, Česlave? — Anis mi nepověděl, jaké ti dali k examinu thema? — A také jsi se nezmínil, kdo přece s tebou disputoval?"

„Sám mistr Příbram..."

„A thema — propositio!"

„Ve velebné svátosti těla a krve Boží jest celý Kristus pravý Bůh a pravý člověk svým vlastním přirozením a podstatou svého přirozeného bytu, kterouž podstatu vzal jest z Marie Panny a jenž sedí v nebi na pravici Boha otce...!"

„Však už vím! — These Rokycanova proti Táborům! — A ty, Česlave?"

„Ani nemohu věru říci, jak dlouho jsem mluvil; začal jsem od Viklefa, probral traktáty mistra Jana, potom jsem přešel na učení Jakoubka ze Stříbra... Konečně mi do všeho vpadly bubny a trouby a potlesk se všech stran. Však jsem proseděl nocí od začátku adventu, jedva že jsem vyšel tak podívat se na ulici, zdali ještě Praha stojí!"

„Tak jsi hájil arcibiskupa? — A zdaž byl přítomen?"

„Seděl ve zvláštní stolici se zlatým řetězem na krku; když jsem probíral slovo za slovem, usmíval se, hlavou přikyvoval, když jsem měl na každinkou čárku a na každinký puntík v jeho článcích pádný doklad ze svatých písem starého i nového zákona, rukama z lehka zatleskal, potom mne ku konci objal, dal mi políbení a ujistil mne své přízně i opravdové náklonnosti."

Faráři opět vstoupily do očí slzy nad touhle ctí, kteréž se dostalo jeho synovi, a teprv za několik okamžiků mohl mu poraditi: „Té jeho přízně si, chlapče, važ, uvidíš, Česlave — nevím, jak v Praze co jde, ale tuším — že Rokycana bude jednou v Čechách jedním z nejprvnějších, že jeho slovo bude vždy míti váhu největší. Jeho přízeň, synu, bude platiti více než tenhle diplom... Važ i hleď si ji zachovati!"

Ve starobylé světnici s dřevěným, přičernalým stropem nastalo zase ticho. Mladý bakalář chtěl již několikráte přerušiti hovor o předmětu, jejž otec čím dále tím šířeji rozpřádal, na rtech lpěla mu už podruhé otázka: „Zdali tu všickni zdrávi, tatíčku?" ještě s přídavkem: „A co ve dvoře?" Ale nemohl se k této poptávce odhodlati a nemohl — letos poprvé. Jindy o zemanu otec začínával sám, a dnes ani nejmenší zmínky. Jindy přicházíval vladyka, jak se jen dověděl, že Česlav doma, na noviny z Prahy, a nepřišel-li, nemohl-li, šli návštěvou do dvora sami... A ve dvoře věděli jistě, že je Česlav na svátcích, na silnici ke Slanému potkal zemanův povoz, u samé vsi jej viděl nádvorník; a nikdo se ani neukazuje, otec také k návštěvě nevybízí... Co to?

Uplynul Boží hod, a dosud o nikom ani vidu; byla pomlázka a ještě jako by ve dvoře známé duše nebylo. Kdykoliv dole u dveří zaskřípala klika, vždycky se mladému bakaláři zaleskly oči, svěží tváří přeletěl červánek radosti, ale jen okamžik. Už bylo poledne a o nikom

nikde ani slechu. Česlavu se zdálo, že chodí po samém trní, po žhavém železe... Dvě, tři otázky otcovy vždy přeslechl, teprv na čtvrtou odpověděl a ještě jen tak slovem či dvěma.

„Je ti tu smutno, dlouhá chvíle! Věřím, jsi zvyklý Pražskému životu! A kde pak tady na vsi, na faře? — Jeden den jako druhý, o nic lepší, někdy arciť horší, měsíc jako měsíc, ještě když je léto a hezký čas, ale v zimě — v zimě, milý hochu! A tatík tvůj té samotě přec uvykl..."

„A což zeman?"

„Ten jako by někde v lesích ztratil duši a hledal ji! Chodí pořád zamráčen a člověku se spíše vyhne, jako bychom se ani neznali. Letos ani beránka neposlal."

„Že i vy tu žijete, tatíčku, v nepřátelství?"

„Ani stéblo jsem mu před nohy nepoložil! Pohašteřili prý se zle s Žirotínským, jeden druhému prý divná slova metali v tvář, pan Jaroslav prý mu hodil do očí železnou rukavici a řekl, kdyby byl rytířem, na místě že by spolu meče křížili! Potom prý si před ním odplivl a od těch dob se hněvá zeman na celý svět, na svou ženu, na svou dceru, i na mne... Těchhle všech různic, jež se táhnou u nás už od třiceti let, nikdo není podle jeho rozumu vinen než my kněží, všude samá hádka a spor, každý jako by s Pánembohem v nebi mluvil, jako by s Pánem Kristem byli při poslední večeři seděli jeden po druhém... A na naší osadě přec bývalo jako v ráji, všickni přijímali tělo i krev Páně, neopomenul toho nikdy ani jediný, bývala radosť o zelený čtvrteek podívati se na ty řady mužův a starcův, jak ke mřížkám přiklekali... A jak to v Praze, milý hochu, vypadá? Přec jsi také o zelený čtvrtek byl u večeře Páně? — Járku, Česlave!"

Ale mladý muž přeslechl otcovu otázku úplně. Na

mysli mu ležel dvůr, zeman a ještě někdo. Otec však jej dlouho v zadumání nenechal.

„Slyšíš, Česlave? — Jak v Praze byly plné kostely? Za mých let nepostačili kněží podávat! U matky Boží před Týnem to trvalo do jedenácti. U Matky Boží Sněžné celé dopoledne... Jářku, Česlave? — Přece jsi také ke stolu Páně přistoupil?"

„Studenti šli zvlášť v Betlemské kapli, nejdříve mistři, po nich bakaláři a za nimi ostatní... Podával nám Rokycana. Řeč učinil k nám sám! — A zemanu že by na stará kolena také lezly do hlavy a hnětly mozek jeho traktáty? — Býval vždy tak moudrý, tak usedlý, já jeho řeči poslouchával bedlivěji než výklady mistrů!"

„Už tomu tak, milý hochu! — Víš-li, že zeman letos také nepřiklekl? — A potom ze Samoty Špadrňák! Mlynář z pily také ne. Jsou Pikarditi. Šíří prý se tu podtají. U dutého dubu mívají schůzky... Už mi tak ledacos přišlo do hlavy, Žirotínskému na vzdory by se zeman zapsal třeba Pikarditům. Ale dosud mlčím, jako bych nevěděl o ničem, však přijde čas, že mlčeti nebudu, že ukáži veřejně prstem na proroky falešné, kteříž v rouše beránčím, uvnitř pak jsouce vlci hltaví, hledají duše zpozdilé a lehkověrné... Mistr Jan vydobyl u nás slovu Božímu svobodu svým životem, a kdo to slovo chce překrucovati, ten svobodu jeho zašlapává, kdo to slovo Boží nad mistra Jana chce vykládati, ten není hoden jeho památky, je svodič, je bídná duše... A na stráži musíme státi nocí dnem my jeho učenníci, ani dřímnouti si nesmíme, protože když lidé spali, přišel člověk nepřítel a nasel koukole..."

Mladý bakalář však opět sotva asi poslouchal, jak otec horlí proti sektářům; sotva si všiml, jak se mu mění rázem přívětivá tvář, jak se mu svaly kolem rtů prudce hýbají, jak se mu chvějí ruce, nic jinak, než jako by stál

na kazatelně a měl před sebou hlavu vedle hlavy, mezi věrnými ovečkami i vzdorovité berany... Na mysli mu ležel ještě nezbytněji dvůr, zeman a — zemanova dcera.

Farář horlil dál a dále, prudčeji a prudčeji, už i vstal se židlice, přecházel světnici těžkým krokem, pravou ruku vyzdvihl leckdy do výše, právě tak, jako když před mnoha lety zval svou osadu, všecky muže, kdo dovede unésti cep na obranu slova Božího proti cizincům, kteříž na prsou s červenými kříži val'li se v několika proudech k nedaleké Žatci...

„A ty sedíš, jako bys neslyšel a všecko ti bylo lhostejno... Tak jako by v tobě stydla krev, ztrácela svěžesti. Však lépe by bylo ven s vámi místo všech studií k nám zkušeným, v psotách utvrdlým, v souženích odrostlým. Ani tušení nemáte, jak těžce se svoboda slova Božího dobývala, mořem krve zalévala! Byli jste tenkrát děti, kteréž uměly jedva „Otčenáš". — Udělali tě přece bakalářem; všecko máš znáti, všecko máš věděti, pravdu ode lži rozeznávati, dobré ode zlého rozlučovati... Budeš také už co nevidět toho slova Božího hlasatelem, těla a krve Páně rozdavatelem!"

Mladý bakalář ještě níže hlavu naklonil.

„Jako bys proto neměl, chlapče, smyslu! A přece tě v tom listu pergamenovém pro tvou učenost vynášejí až do nebe... A ty jako bys se hovoru se mnou o tom vyhýbal, jako by ti byla dlouhá chvíle, když začneme o věcech, kteréž nejsou ze světa tohoto."

„Neřekls, tatíčku, před několika okamžiky, těch různic, jež táhnou se u nás od nějakých dvaceti let, že jsou kněží vinni, že všude samá hádka a spor, každý jako by s Pánembohem v nebi mluvil, každý jako by s Kristem Pánem při poslední večeři chleba v míse omáčel..."

„Já že to řekl — já utrakvistický farář v Hořešovicích, já že to řekl, kterýž jsem byl u mistra Jana na

Krakově, kterýž jsem do téhle chvíle od jeho učení ani o puntík se neodchýlil, já že taková slova pronesl? — Jestli jsi, Česlave, takhle pozorně poslouchával mistry na vysokém učení, pak věru nevím, jak tě mohl pochváliti Rokycana, jak jsi se mohl hádati s Příbramem... To řekl zdejší zeman, já slova jeho jen opakoval, abych ti pověděl, jak zachází. A kdybys se byl na dvůr neptal, byl bych o ničem ani nezačal, protože kdykoli s někým přijdu na něho, vždy mi ke hlavě krev vstupuje. Pro nic za nic se rozhněvat, pro nic za nic na někoho zanevřít, zapomenout a nemluvit, to že křesťanské, to že podle slova Božího? — Česlave, nerad bych se v tobě zmýlil, víš přece, že jsi světlo očí mých, opora stáří mého a potěšení mého života... A proto nechme dvůr dvorem, zemana zemanem... Však se pozná! Přijdou dnové, že se každý pozná, někomu dříve, někomu později, někomu v čas, někomu v nečas, někomu ke spasení, někomu k zatracení... Začněmež o jiném! Přece jsi nebyl doma už hezky dlouho! Praha jest veliká, Čechy ještě větší, v Praze novin plno, všecko se tam sejde, vědí tam o všem... Co dělají Turci? Že prý vtrhli přes Dunaj do Uher? Je-li pak pravda, že ten červený Julian zlé paměti ztratil život u Varny? — Slyšel jsem, že prý ho zabili vlastní krajané, že měl podivné pletky..."

Mladý bakalář chtěj nechtěj musil vypravovati o Varnenské seči, o papežské dvojici, o vojně francouzsko-anglické; farář nad jedněmi novinami se usmál, nad druhými mračil, nad jinými hlavou vrtěl, ještě jiným ochotně přikyvoval, a čemu se divil, bylo, jak se vše synovi se rtů jen řine, že přece jen v Praze mu nedali diplom bakalářský zadarmo, a tak z dobré, otecké duše mu dřívější jeho lhostejnost, či spíše nemluvnost odpouštěl! — Ale při všech těch novinách se mu na tvářích úsměv ani nezakmitl, vtipné slovo, přišlo-li na jazyk, umřelo, na

chvilku se odmlčel, jako by sbíral látku k dalšímu hovoru, a potom byl hlas jeho vždy hlubší, temnější, až se i faráři namanula myšlenka, že co se stal Česlav tím bakalářem, je vážnějším i ve slově. — Jinak také nemůže ani býti pro mladého muže, jehož očekává v nejblíže příštím čase vznešený úřad pastýřský.

III.

Hořešovickém dvoře jako by ani svátky nebyly, jako by, když je tudy minulý týden jaro neslo od dědiny k dědině a od střechy ke střeše nechávalo, zdejší kalence přeletělo s rukama zavřenýma...

Vajec plné mísy navařili, všecky děti sice podělili, všecku chasu obdařili, ale sobě nenaťukali ani jediného. Ve staré dubové almaře s dveřmi, na nichž byly vydlabány dračí hlavy s korunami, byl dřevěný talíř starodávné práce do vrcholu milounkou červení narovnán, ale netknut, tak jako by pro někoho uchystán.

Nádvořím ticho, dva holubníky na rybníčkové hrázi jako by po ptačím moru, a přec už ondyno staří mlaďoučkými se chlubili. A přece jim dnes štědrá ruka kolik přehouślí dobrého zrní naházela. Jen někdy starý rousňák vyletěl, podíval se k lesům, ale ukryl se zase okamžitě a dlouhým táhlým vrkáním cos mláďatům vyprávěl — snad nějakou ptačí pohádku.

„Už i to říkání člověka omrzí! — Už ani v tom nemám nějak stání!“ ozvala se ve výklenku, jehož oknem bylo viděti ku kostelu a k faře, obstárlá matrona a pozdvihla hlavu urovnávajíc si čepec zlatem krumplovaný a hedbávnými stuhami vyzdobený.

Před ní ležela dosti objemná kniha čtvercového formátu s umělým písmem, na začátku odstavců vždy s literami v kolikeru barev.

V těch časech čítaly i ženy, aspoň jednou za týden, v neděli odpoledne nejspíše a svaté písmo nejraději. Znaly se v citátech, v trefných výrocích neméně než muži. Uměly doklady pro kteroukolivěk potřebu z paměti a jak bystře! Mívali tenkrát sice málo knih, ale v těch, které měli, věděli o každém puntíku jako sami mistři. Kde pak by také byl mohl napsati Enenáš Silvius pochvalu, jakou volky nevolky musil psáti českým ženám ve své kronice!

„Tak smutně jsme ještě nikdy svátky netrávili jako letos! Byly vojny, viděli jsme záplavu noc co noc, silnicí tudy přetáhlo vojenského lidu jako mraku, mnohý hluk se v našem dvoře zastavil... Věru takhle ještě nikdy, co jsem zde a co tě máme, Květuško! — Dočti aspoň tuhle kapitolu! Tak se mi v ní zalíbilo. Kalí se mi nějak oči... Není také divu! — Sedni si semhle, Květuško!"

Dívka, jež dlela u okna, jako by bez života, očima upřenýma dívajíc se v tu stranu, kde za kostelem šedala se farní střecha, poslechla okamžitě a usedši, začala o Juditě, kterak svlékla se sebe roucho vdovství svého, umyla tělo své, pomazala je mastí výbornou a rozčesala vlasy hlavy své a vstavila čepec na hlavu svou, oblékla se v roucho svého veselí a vzala střevíčky na nohy své a vzala náramky a lilijky a náušnice a prsteny, aby osvobodila rodnou Dethulii...

„Však nejsou už takové ženy naše!" přerušil zeman dceru vešed náhle do jizby a stanuv na prahu výklenku. „Musil by po české zemi pohledati Juditě podobné. Bývaly ještě před nedávnem bývaly, ale chabneme, klesáme. Slovo Boží se zase šperkuje, ověšuje pentličkami a jakž by mělo v lidu jinak býti! V pyšných srdcích nikdež neuměl Bůh ani tváří, ani kadeří, ani jiných údů dobře stvořiti. By

ženy s těmi chomouty širokými a s rukávy do země byl stvořil, řekly by: těžké jest břemeno na nás vložil, těžko s takovou hlavou choditi... Jen čti dále, Květuško, sám taky rád poslechnu! A vezmi si příklad z toho, co čteš! Ať jsi mi jednou také taková! Ať mi nemáš v hlavě jiného myšlení!“

A Květuška četla hlasem chvějícím se jako list, když poprvé vyrazí z jara na opadalém stromě a poprvé jej větřík ovane — kapitolu za kapitolou bez přestávky; už byla tam, jak šla Bethulská vdova do stanu assyrského vojevůdce, jak s ním jedla a pila, jak se Holofernes k ní rozveselil a pil vína příliš mnoho, jak potom vytrhla z pochvy meč, ujala kštici hlavy jeho a dvojím tnutím ji odsekla, jak se potom vracela, a Oziáš, kníže lidu israelského, ji pozdravil slovy: „Požehnaná jsi ty, dcero, od Pánaboha nejvyššího nade všecky ženy na zemi;“ Achior kterak padl k nohoum jejím a pokloniv se jí zvolal: „Ve velikém národu, kterýž uslyší jméno tvé, zveleben bude Bůh israelský nad tebou...“

Zeman stál opřen o stěnu se rtoma sevřenýma s rukama sepjatýma, úplně pohroužen v dávno minulé dny starohebrejské. Podobalyť se české kraje také do nedávna zemi zaslíbené, když se do ní se všech stran hrnula vojska assyrská... Či byly lepší křižácké hluky se svými vojevůdci než Holofernes, než Salmanassar, než Nabuchodonozor? — Řekl bych, že ani o stéblo.

Květuška dočetla poslední kapitolu. Vladyka se ještě nehýbal, zemanka za stolem také tak zamyšlena, ale spíše nad podrážděnou řečí mužovou, než nad hrdinnou Juditou... Ani matka, ani dcera netroufaly si ticho přerušiti. Květuščiny oči zase tkvěly oknem ku kostelu, za nímž farská střecha jako by zlaceným plechem byla kryta. Až se kalil zrak oslňujícím jasem velikonočního slunce v podvečer „pomlázky“.

„Co bych všecko za to dal, kdyby se jednou řeklo o krvi mé, co tu psáno o vdově Bethulské! Co bys za to dal, ty zemane, kdyby tvá dcera...“

Vladyka nedopověděl; zdálo se, jako by tato slova byl mluvil pouze pro sebe, a že nechtěl, aby byl kdo jiný jich svědkem.

„Kam to jen myslíš, muži? — Co to máš za nápady?“

„Kam to myslím? — Co to mám za nápady! — Však říkám, vy ženské, jaké jsou vaše rozumy! Arcit ti do noty netrefím! Jiné starosti máš na srdci, jak bys dceru provdala, jak bys ji ženichům vyfintila... Jdi jen, svolej je, přijde jich celá kopa, budou nalíčeni jako maškary, jedna nohavice zelená, druhá červená, střevíce na nohou jako lodice! Jen dej na buben, že naše dcera už na vdavky!“

„Ani v tyhle Boží dny nemůžeme míti pokoje!“ zabědovala zemanka.

„Nemají pokoje po celých Čechách. Ve zlosti vstávají, vadí se celý den a se hněvem lehají, všude po Čechách! A myslíš, že bychom my jinak mohli? — Však už beztoho náš dvůr hledala různice dlouhý čas, až ji sem onehdy za mnou ten Žirotínský nadutec — duše proradná — cestu ukázal! A kde prý se jednou svár uhnízdí, tam odtud ho nikdo tak lehce nedovede zaříkati. Chodím, mlčím, nemluvím; nemůžeš říci, že hledám příčiny... A přece to nedá a nedá! Jen s ním jsem se ondyno neměl setkati!“

„Ve faře ti snad neukřivdili ani myšlénkou a jsi k němu také tak!“

„Všaktě lépe farám na čtvrt hodiny se vyhnouti. Úskočné tváře, úlisné oči, jidášský úsměv...“

„O zdejším knězi přec podobného říci nemůžeš?“

„Mohu a nemohu. Ale mysliti tak si přece smím! — Byly časy, kdy se kněz na člověka ani zadarmo nepodíval, natož pak aby se na něho zadarmo usmál; ty časy však minuly, ale jen na několik let, tak na nějakých dvacet, a nyní se zase vrací... A jestli se vrátí opravdu, pak Pánbůh s námi!“

„Už jsi tak stár, máš hlavu skorem celou šedivou a mluvíš zrovna tak, jako lidé potulní, jimž za každým slovem přijde na jazyk kněz, pop... Nech takového myšlení, nepřivedlo by ani tebe ani nás k dobrému, pomysli na dítě, máš jen jediné...“

Květuška byla před několika okamžiky odběhla ven na zápraží mezi čeládku.

„A na to naše jediné dítě víš-li kdo má nalíčeno? Už si udělal pravou past! — Víš-li ty, opatrná, moudrá ženo má?“

„Jen tak jako ve snách mi někdy napadlo, že Květuška dorůstá. — Na vdavky, věř, dosud jsem však nepomyslila! A jak bych pak měla věděti o nápadníku či jen jej tušiti?“

„A je přec tak blízko! Kamenem by tam dohodil.“

„Farářův hoch snad?“

Zemanka tuto otázku pronesla jako by pouze pro sebe.

„Uhodlas, ženo! A je prý doma! Přišel celý vyfintěný, má prý také ty střevíce s lodicemi, má prý také asi šestibarevný šat, nohavici každou jinou, klobouček francouzský, vlasy až přes ramena.“

„Nevěř lidským řečem! Otec je rozvážný, hoch zvedený, v Praze nemůže přec choditi jako u nás ve vsi.“

„Arciť musí hráti v šachy, vrhcáby a karty, musí frejovat, a tu nemůže míti na sobě šat jako my vesničané, nikdo by si ho nevšiml, ohrnovali by po něm rty...“

„Co ti to jen vězí v hlavě za myšlénky? Jako bys toho chlapce neznal od kolébky, jako bys nebyl jeho kmotrem, ale zrovna jeho nejhorším nepřítelem. Chudák před tebou ani vody nezkalil... A takovou řeč o něm! Jindy každé slovo jsi brával na váhu, jako zlato odvažoval!“

„Tak si jen proň dojdi a přiveď si ho. Však bys dozajista nejraději, jen kdybys věděla jak? — Umí prý mluviti, jako když mlýnské kolo se prudce roztočí! Dovíš se od něho, jak se v Praze nesou, jakou novou modu tam zase přinesli! — Copak se mnou? Jsem mrzout; neumím obveselovati... Někdy jsem arciť také umíval. Dceruška dorůstá, musíš hleděti, aby se ženichům zalíbila, mohli by na ni snadnince zapomenouti. Kdo pak sem do Hořešovic zabloudí, nyní zvlášť! Nikam nejedeme! Máš pravdu, ženo! Ani jste mu pomlázky neposlaly? — Já arciť na jehňátko také zapomněl. Pošlu jim zítra celého skopce!“

Hořešovický vladyka se nutil do smíchu — poprvé za letošních svátkův. A žena jeho seděla za stolem, na němž dosud ležela rozevřená bible ve dřevěných deskách s lesknavými sponami, snubní dar od bratra z Ročovského kláštera, s rukama položenýma v klín, s hlavou obrácenou k oknu, jakoby nechtěla dále řeč s mužem, jenž s jeho strany stával se co slovo jizlivějším, protahovati... Už jí také táhlo k pozdnímu letu života. Ale obličej zemančin jevil do té chvíle onen milý, dobrosrdečný výraz žen, které mladý věk protrávily v zátiší spokojeného manželství a jichž oko ani neumí se jinak podívati než tím upřímným pohledem, jakému navyklo si odedávna, sledujíc każdinké hnutí svého miláčka jedináčka a spočívajíc na květu svém s opravdovou, vroucí zálibou. A dnes jí podruhé přes čelo, na němž dosud ani stínu po rýze, přeletěl temný stín, a rty kolem

nich ode mnoha let snad i v dřímotách kmital se roztomilý úsměv mateřský, také podruhé se stáhly, jako by se byly usadily na nich první krůpěje pelyňkové.

Mluvili s mužem od několika týdnů delší chvíli dnes ponejprv! Za postu bylo ve dvoře tišeji než u Tejnských jeptišek, o velký pátek jako o pohřbu, o Božím hodě jako na škaredou středu. A dnes? — Tak jako by opravdu svár, kterýž v Čechách tehdáž snad ani jednu střechu nenechal v pokoji, snad ani jeděch dveří neminul, kterýž, zdálo se dosud, že na cestě do zdejší dědiny někde zabloudil, našel sem náhle cestu přes lesy a přes doly, jako by ondyno s tou vodou, jež valila se potokem, že z chaloupek na konci dědiny k silnici musili se před ní stěhovati nahoru na loub či do komor!

IV.

ezi selským lidem bylo v Čechách prvním pohledem už opět jako za starodávna. Zdálo se, že neměli nikdy v ruce ničeho leda kosu, hrábě, rýč či bič, a že jinde nechodili než vyšlapanou a ujetou cestou, vedoucí z jejich dědin do polí, na severu zvlášť. — Ale jen se tak zdálo. Rozhlédl-li se však poutník po těch vsích opravdověji, utkvěl-li na tvářích, s kterýmiž se potkával, bystřejším, zkoumavějším pohledem, vyvstávaly mu v hlavě podivné myšlénky. Chodili ti lidé ve svých polích, jako by diamanty v nich hledali, orali půdu a nevšímali si, jak hluboko radlice zajíždí a zdali se prsť dobře převrací. Žali žito, sekali pšenici a tak jim bylo nějak jedno, zdali je jako zlato či jako zadina. Zač se snad mnohý z nich s celým světem rval, zač snad otec jeho, bratr jeho, zeť jeho dali svůj život, nyní mu to jiný vzal před samými ústy. Spokojenost v českých dědinách

seděla tenkrát pouze na kalencích a pohrávaly si s ní větry, ať vály odkudkoli, jako s vadnoucím netřesem. Někde už páni sedláky i k práci popoháněli.

Chtěli před nějakými devíti lety v Čechách svobodu opravdu bratrskou, a dnes měli i tu svobodu slova Božího v řetězích. Třeba ty řetězy byly ze zlata a leskem svým oslňovaly — byly přece jen řetězy, kteréž se mohou kdykoliv a podle potřeby přitáhnouti těsněji, až k zadrhnutí.

Na severu mezi Středohořím letošním jarem, zvláště od velikonoc, tiché dědiny jako by se byly kouzelným prutem změnily. Už bylo sv. Řehoře dávno pryč; o tom dni přece staré pořekadlo: „na sv. Řehoře lenoch každý sedlák, který neoře," a na polích bylo viděti jen zřídka tu a tam spřežení a za koníky hýkajícího oráče. Byly přece všední dni, ve vsích stáli před vraty tu tři, tam čtyři, jinde zase celá kopa, a všude hovor, prudší a prudší, jakoby nedávné časy z hrobů Lipanských vstávaly a rozlétaly se až po Krušné hory. Kolem Biliny byla všecka živá duše vzhůru. Měšťáci chvěli se úzkostí, zavřeli brány, osadili je členy tří poctivých cechů, nepouštěli nikoho do města; onehdy o třetí svátek velikonoční musil se před samou branou obrátiti i urozený pan Rinek z Falkenberku, a nesl přece Bilinským výdělek. Zdejší krejčíři šili dle nejnovějších vzorů cizozemských a pan Rinek byl oblečen vždy podle mody až nápadně. Za Zikmunda dostal totiž zápisem, sám sv. Antonín Paduanský nevěděl zač, nedalekou tvrz s třemi vesnicemi, císař Albrecht mu to zboží potvrdil novou listinou, a pan Rinek se potom počítal napořád k panstvu korouhevnému. Mezi Bilinskými měštěníny uhnízdili se Němčíci ze sousedního Saska ne sice najednou, ale jeden po druhém, a měli tu už hezky teplá hnízdečka, bohatě zanešená, Už se vetřeli v magistrát a v radě dovolovali si mluvii i první slovo... Po venkově stávali se Bilinští měště-

nínové terčem posměchu a divných, přepodivných přezdívek. A proto se také hleděli opatřiti v čas. —

„Jen rychle a neotálejmež. Ať je tomu jakkoliv, ujímá se nás, chce býti náš... Když si páni po všech peklech hledají krále, proč bychom nemohli či neměli my? Ať si oni mají krále panského, my chceme selského! — Kdo jsi už na cestě, nevracej se, můžeme si s ním promluviti, dohodneme se tváří v tvář, na slovo při tom nepřijde...! Všecko se kolem zdvihá pro něho! Když si mohla někdy Libuše až sem poslati pro muže, aby byl českým knížetem, proč bychom my nemohli přivésti nového krále do Prahy?“

A zástup lidu, jenž se byl shromáždil na návsi v Křemošné, vyhrnul se opravdu za mluvčím, silným zavalitcem, za dědinu, a skorem všickni dali se polní cestou k nedalekým Stadicům, kdež od několika dnů bylo nepoměrně živěji, než jako když v šerém dávnověku přijeli z Prahy poslové s námluvami od kněhyně Libuše.

Od nedalekých vrchů hrnulo se sem také všemi stezkami lidu jako mravenců, když vylézají před deštěm. Někteří se již zase vraceli k domovům, když byli na své oči viděli podivného muže-starce, jak sedí pod keřem Přemyslovým a ke všem čtyřem stranám české země až neuvěřitelné zvěsti provolává. A bylo vyptávání, otázka za otázkou, jeden přes druhého, a odpověď všude stejná, jako by z Božího vnuknutí: „Jděte a vizte!“ A lidé potom urychlili ještě kroky a na jazyku měli slova, jako děti siroty, když se jim donese k uším, že tatíček na hřbitově z mrtvých vstal.

„Komu je podoben?“

„Těžko, milí braši, pověděti!“

„Já bych řekl, že svatému Václavu!“

„I jdi! — Ten prý byl mladý a tohohle vlas je jako mléko, vous jako stříbro.“

„Však už od těch dob, co Boleslav na něho ruku vztáhl, také hezky sestaral...“

„Nevíš, že lidé na věčnosti nestárnou, ale omládnou a že jsou potom pořád jako v jaře, kdy všude vůkol všecko rozkvétá?“

„Však vám povím, komu je podoben, jen co se mu podívám do očí,“ řekl zavalitec, přerušiv hádání soudruhů. — „Hleďmež raději, abychom tam už byli. Později se k němu ani nedostaneme.“

Zavalitec se rozkročil ještě k rychlejší chůzi — sotva mu postačili, jedva že dech popadali...

Všemi cestami, všemi úvozy čím dále, tím černěji se lidu jen hemžilo. Tak se zdálo, že přicházejí nazpět časy z dvacátých let, kdy se ve vsích sedláci s chalupníky scházeli v hromady a na těch hromadách mluvili řeči, jimž se páni na svých hradech nejdříve smáli a kterými později přecházel jim sluch i zrak — někdy po kolik dní k jídlu chuť a nejednou na vždycky.

Přemyslovy oříšky zelenaly se první světlou zelení. Bělina tekla nedaleko jako za červencových dnů, když se zdá, jako by ode dna vysýchala, kde je ji viděti v útrobách každinký oblázek, kdy ji chodec přejde, že si ani nohou nesmáčí. Střechy Stadických svobodníků však se nějak mračily, vrata ve statcích byla zavřena, hospodáři s čeledí ve strachu a v rozkvašení... ale jen menší část. Byli by nejraději všechen ten lid, co ho kolem dědiny bylo rozloženo, rozehnali, tomu šedivci venku, jenž vydržel mluviti od rána do večera, dali almužnu; ale nesměli ani špetnouti, protože kolem Přemyslova keře stála už selská, silná stráž, v rukou měli zase husitské cepy, palcáty sice už zrezavělé, kosy, podávky, čeho se kdo mohl kde dopíditi...

Pole královské bylo lidem zrovna poseto, osení na

něm zašlapáno, udupáno... Kdo pak také dbal v těch dnech osení, žita či pšenice?

Na vysokém, rozložitém kmeni, jehož koruna jemnou, také první zelení již od vrchů poutníkově oku mile lahodila, jako by mu úsměvem přikyvovala na přivítanou, v těch místech, kde končil mohutný, staletý peň, rozvětvuje se v nesčíslné vnuky, pravnuky a již zase odrost těchto, stál muž obrovské postavy, oděný v roucho, jakéž mívali někdy staří vojvodové — mohli jej viděti v davu i nejzáze stojící. Tvářnost jeho jevila zápal, jakýž bývá nezvyklý na lících šedesáti- či sedmdesátiletých. Tak se zrovna zdálo, jako by letošní jaro všecka dlouhá minulá léta s tohohle obličeje bylo setřelo a svěžestí, již kraji okolnímu plnýma rukama rozhazovalo, i tohoto starce omladilo k nepoznání. I vlasy na hlavě jako by nebyly šedinami, spíše se svitem jarního slunce z pozdáli promodrávaly. A což jeho zrak, jímž, když se rozhlédl po zástupech, lidé tajili v prsou dech a hlavy skláněli, protože cítili jeho sílu až ve svých útrobách...

Byl to opravdu podivný zjev, jenž se vyskytl léta Páně 1445 ten úterek po velikonocích pod keřem Přemyslovým za kolébkou vymřelých Přemyslovců na dalekém českém severu.

Stařec měl levou ruku pozdviženou k čistému nebi, pravici se zlehka opíraje o větev. Hlas jeho zněl jako zvon včera ulitý, když se rozhoupá poprvé na věži a když se jeho hlaholům diví všechen lid, kde ho zaslechnou. A tak rázem každého k sobě upoutával, jako by v těch zvucích bylo tolik tajemné síly, že bezděky táhne posluchače blíž a blíže, nevypověditelným kouzlem jej takořka olupuje o sebevědomí...

„Poslouchejte mne dále, věrní i milí Čechové!“

Obrovská postava starcova na stromě se vypjala, hruď ke předu, hlava výše a levice proti zástupům.

„I bude spravedlnosť pasem beder mých. V království tom bude bydleti vlk s beránkem a rys s kůzlátkem bude ležeti; tele a lev a ovce spolu přebývati budou a malé pacholátko je bude poháněti... A bude se kochati dítě od prsů nad děrou slepejše; a do jeskyně baziliškovy sáhne rukou svou ten, kterýž bude odstaven. A naplní se všecka země známostí Hospodinovou, jako vody propasť mořskou přikrývající... A bude v království tomto láska bratrská, vespolná svornosť, svatý mír od věků na věky!“

„Amen!“ jako by jedním hrdlem promluvili a přikyvli hlavami nejblíže kolem starce stojící.

„Poslouchejte dále, milí a věrní Čechové!“

Stařec pokynul levicí a rázem všecko utichlo.

„A toto nemluvím k vám ze sebe. Jsem člověk starý, kterému by snad lépe slušelo v tichu dotráviti své dny, který by si mohl hledati již místo k odpočinku...“

Podivný muž pronášel tato slova hlasem poněkud tlumeným, avšak okamžitě přešla zase jeho řeč v dřívější hlaholné zvuky.

„Čechové milí a věrní, já se vás ptám: milujete-liž do dneška svatého Václava, téhle země vaší dědice a ochránce, ctíte-liž do dneška jeho památku? — Milujete i ctíte; čtu vám to ve tvářích. A ten dědic váš a ochránce posýlá mne k vám, ku svým dětem, vzkazuje všem pozdravení své, abyste na rodová jména nekladli doufání své, od velikých světa tohoto abyste odvrátili očí svých, šatem, kterýž jest stříbrem a zlatem krumplován, abyste nedali se másti, vladařům, kteréž by snad panstvo v jeho dědictví zavolalo, abyste těly svými položili nepřestupnou hráz. Čechové milí a věrní! Já mohl s tímhle vzkázáním a s tímhle poselstvím do Prahy, já mohl od města k městu, ale já šel mezi vás v tenhle kraj, odkud vyšel rod, kterýž sta let požehnaně a v paměti vděčné vojvodil, kraloval našim zemím... Já prvním krokem zaměřil do Stadic a

ne nadarmo v jarní čas, kdy Přemyslův keř první zelení se rozvíjí... V královských městech po Čechách byli by mi dali stráž od hlavy do paty v železe, za to poslání byli by mi vykázali nádherné bydlo; ale já se toho všeho zřekl, věda, že poctivosť jako zlato ryzí nejspíš jest domovem pod střechami takovými, pod jakýmiž stály vaše kolébky. Já věděl, kde dlužno hledati neporušené jádro v obyvatelstvu této naší země... Čechové milí a věrní, chcete-liž mne býti poslušni?“

Stařec rozhlédl se při této otázce po zástupech okem opravdu sokolím, jako by již napřed chtěl uhodnouti odpověď; a co tu bylo kolem mužů, každý až na dně duše cítil zpytavý jeho zrak.

„A když ti slíbíme věrnosť, poslušenství a oddanosť, kde vezmeš, pane ctný, vojska, abys nás ubránil panských nájezdův a království své zachoval?“ ozval se v pozadí nedůvěřivý hlas.

„Trůnu mého základem budete vy, selský lid, trůnu mého záštitou budete vy, opět selský lid, trůnu mého oporou nejpevnější budete vy všickni a království mého radami nejpřednějšími vy hlavy všech dědin kolem Stadic rozložených... Však přijdou rytíři a vladykové, přijdou i páni, co nejdříve je u mne uvidíte, aby na stupních trůnu mého skládali své holdování...“

„A přijdou-li, pane ctný, ti rytíři s vladykami a to panstvo korouhevné s tasenou ocelí a houfnicemi, za úmyslem zlým?“

Tazatel, tentýž, jenž přivedl ke Stadicům Křemošenské, promluvil hlasem zvýšeným.

Obočí muže-starce v rozložitých větvích se stáhlo, čelo se zachmuřilo a okem kmitl se prudký svit; ale jen na chvilinku. Potom vypjal se kmet, jak mohl již nejvíce, v popředí, pravou ruku pozdvihl k jasnému, jarnímu nebi jako by k přísaze na potvrzení slov, jež měl na jazyku.

„Dobře, že se tážete nyní, než abyste potom se tázali, až na takové odpovědi nezbude času! — Když českých vojsk bylo proti moři vrahů jen pouhá hrstka, když na jedno naše rámě sto jiných se zdvihlo, když nepřátel krajinami se rozlilo jako povodeň — kdo pak to byl, kterýž je zastínil a nedal jim nikdy zahynouti? — Či jste nikdy neslyšeli o tom rytíři divném, jak objevil se v oblacích na brůně stříbrolesklé, v ruce levé s bílým praporem, na němž černá orlice rozestírala peruti, a v pravici s mečem tasenym?... Či jste nikdy neslýchali, jak potom ti vrazi, jako by slepotou raněni a zmámeni střemhlav vrhali se ve vlastní záhubu a jak kdo mohl jen vyváznouti, život spasil útěkem? — Vy jste to musili slyšeti od svých otcův a tito od svých dědův a tito od svých pradědů, kteříž tyhle věci na vlastní oči vídali. — A tento vašich předků zachranitel mne posýlá k vám... Ještě nevěříte?"

„Ať žije náš král!"

„Živ buď dlouho nový český král!"

„A panuj šťastně, mocně, slavně!"

A Středohorské vrchy se až třásly tímhle voláním, jež z nenadání rozhlaholilo se údolinou, letělo dál a dál až k příkrým stráním, o něž se odrazilo, letělo zpět a s novým, prudším a hlaholnějším se družilo. A muži čapky do výšky házeli, kolem krků si padali, ženy šátky mávaly do větru, děti ručkama tleskaly a matky je na loktech vyzdvihovaly, aby viděly krále, kteréhož jim svatý Václav posýlá.

A kde tohle provolávání ve vsích slyšeli, dali se do zvonění, jako by na to jen byli čekali, a zvony ve starých dřevěných zvonicích se až na hlavy stavěly.

„Slibujete mi tedy nyní poslušenství, věrnost a oddanost?"

A z tisícerých hrdel v odpověď vyrazilo: „Slibujeme — slibujeme — slibujeme!“

„Přísaháte?“

„Přísaháme u Boha Trojjediného!“

A tisíceré pravice zdvihaly se vzhůru k nebesům.

A starý muž jako by tuhle krajinu znal od jakživa, jako by se tu byl narodil a od prvního svého kroku, jejž učinil, až do šedin se odtud nevzdálil, jednu dědinu jmenoval za druhou, z každé tu byl rychtář a konšelé, všickni přistupovali, na levé koleno klekali, a když se vystřídali, v široký kruh se kolem seřadili, za nimi jejich krajané jako živá hradba s cepy, se starými sudlicemi, z nichž na leckteré bylo rezavých skvrn — památka po některém křižáku, jimž tol'krát zvláště do zdejších krajin se bylo před dvaceti lety zachtělo.

„Vy první radou mou, vy mými dvořeníny! Od této chvíle se do statků svých nevrátíte a životy vaše už nepatří ženám, ani dětem, ale mně, této naší zemi, pokoji a štěstí jejímu!“

Mezi sedláky se mnohému hlava sklonila, mnohé srdce pod hrudí podivně zabušilo, ale kdo pak měl z nich tolik síly, aby mohl tomuhle králi něčeho odříci! Kdo pak by byl mohl s čelem vzpřímeným odepříti tuto žádost jeho! A potom se jen kmitlo cos pod lebkami o království skutečném, o nejvyšších hodnostech: o novém purkrabství, o nejvyšším sudím, o královském číšníku a jak se všecka ta důstojenství, jimiž se honosili do téhle chvíle rodové v zemi nejpřednější, jmenují... A tyhle okamžikové představy vystupovaly jim ve hlavách určitěji a určitěji, až se opravdu každý z nich viděl v šatě drahocenném, jako páni korouhevní... Člověku často lichotí i pouhý sen; a toto přec bylo všecko skutečností! A proto hlavy sotva skloněné se zase zdvihaly a bedra poněkud sehnutá se srovnala.

„A vy první má stráž! Domov můj bude vaším domovem, rozkaz můj pro vás jako slova evangelia.... A běda, kdo věrnost jednou slíbenou poruší!“

Starý muž — nový král — rozhlédl se opět sokolím zrakem po shromážděných zástupech, jež hovořily hlasem tlumeným a stichly okamžitě.

„Běda, kdo přísaze dnešní nedostojí! Pamatujtež si: ne mně, ale tomu Bohu nahoře jste přisáhali! A víte-liž, že má v rukou svých metly, kteréž rozšlehávají do smrti. Pamatujtež si: ne mně, ale téhle zemi, na kteréž stojíte, jste přisáhali! A víte-liž, že pod našima nohama propast, jež nemá dna? A nyní se rozejděte zase do svých vesnic! Ale buďte hotovi každou chvíli, nocí a dnem, kdy vás zavolám!“

Všechen lid poslechl na slovo; ale trvalo to hezkou chvíli, než všemi stranami zmizeli a kolem kmene zůstala jen královská rada a tělesná stráž.

„Nuže, komu tedy podoben?“ ptali se Křemošinští zavalitce, jenž odcházel nějak zamlklý — snad že nebyl povolán mezi dvořeníny, či snad že si nového krále docela jinak ve své hlavě představoval? — Musili se ho ptáti podruhé, a jakýs soused mu ještě ruku na rameno položil.

„Tak někdy vypadali staří naši vojvodové. Zrovna jakoby vstal ze Svatovítské krypty, jeho říza jako by byla někde dlouho v dubové truhle složena a tak včera teprv zas oblečena!... Věřím ti, milý králi, na slovo, myslíš s námi upřímně, ale na pány už jsi stár, tuze stár... Měl bys míti na bedrách o třicítku méně, v každé ruce hrom a na jazyku oheň, pak by všecko ještě šlo. Ale takhle?“

Kremošinský dědinník hovořil tato slova polohlasitě, jako by jen pro sebe, ale byv opětnou otázkou přiveden k paměti, jal se takto vykládati: „Karlu Čtvrtému podoben není! Ten byl, jak můj tatík říkával, postavy malé,

as jako já, jen že měl bradu a poněkud nachýlená záda.“ Dědinník se na okamžik zamlčel.

„Ale věděl bych, s kým by mohl míti stejnou tvář; uhodnu na vlas, komu je podoben, jako by mu z oka vypadl a jako by rodní bratří byli... Tak vypadal Soběslav, selské kníže; tu výšku měl, oko také takové, vous jako sníh, zbělel mu v žaláři... Zrovna jako by v kryptě oživl, vstal a přišel mezi nás!... Arciže, braši: Soběslav, selské kníže. Však jsem si všiml jeho obrazu v Oseckém klášteře tuze dobře! — Mnohou chvíli jsem před ním prostál, a když tenkrát přišli odněkud ze Sas ti — odpusť mi Pánbůh hříchy a netrestej mne — milému knížeti hlavu uťali, tělo jeho až běda zohavili, a potom se řeklo, to že všecko udělal nebožtík Žižka! — Inu tak bývá! Cizí ruka loupí, kazí, pálí a na svědomí to máme míti my... Už nyní všecko na naše záda strkají. Co pak za nějakých sto let, až nebude pamětníků! — Jak říkám: celý kníže Soběslav!“

A Křemošinští se zastavili, ohlédli se jako na povel nazpět ke Stadicům, kde svěží zelení prorážela štíhlá postava starcova, a kolem lískových oříšků jako živý plot šedala se selská ozbrojená stráž, a jestli již prve starému muži uvěřili, nyní byli hotovi za nového krále opravdu položiti životy.

Dědinník Kopřiva jim musil potom cestou vypravovati o Soběslavu, co kdy slyšel a co kde četl. A mnohé oko utkvělo podruhé na koruně rozložitého, statného kmene a kolkolem na mladé, jarostí kypící zeleni s jakousi tajemnou bázní, či spíše úctou, protože o tomhle selském vojvodovi vědělo jich jen málo, a ještě jen tak mlhavě. Tenkrát se totiž české dějiny kuly železem a ohněm a zalévaly věrnou, drahou naší krví, a o minulých dobách přemýšleti zbylo času pramalounko. Zdálo se, jako by se lidem od Stadic ani nechtělo.

„Však jste tam nebyli dnes naposled. Co nevidět vás zavolá. A potom budete-li jen ochotni!"

„Přesvědčíš se! — Pořád jako bys nevěřil!" prohodil jakýsi čtvrtláník. „Mluvíš tak napolo. Aby ti rozuměl ďas!"

„Což já bych měl mluviti? — Nemluvil srozumitelně on sám? A nezavázali jste se mu přísahou? — Neřekl jsem vám, když jsme tam šli — trvám, že zrovna na těchto místech: Když si páni po všech peklech hledají krále, proč bychom nesměli my? Ať si oni mají panského, my chceme selského! — A nyní jej máme a proto budeme k němu státi do jednoho. Tak! — A ještě mluvím napolo?"

Dědinník Kopřiva se obrátil; sukovice, již držel v pravici, zaryla se o palec hlouběji do země, a potom už bylo slyšeti jen kroky kvapícího lidu k vesnici, jejíž střechy vyhlédaly za olšovím, zhlížejícím se v tichounkých, dnes jako by nevinných vlnách Běliny.

V.

oviny o Stadickém králi rozlétly se českým severem jako ondyno jaro — a čím dále k jihu letěly, tím byly divnější; ale kam přišly, všude jim uvěřili, leda že tak povážlivější hlava nějakou chvilku se nad nimi níže k hrudi svěsila. — Kdo pak neuvěří rád zvěsti, která nese v jedné ruce pokoj a v druhé ruce štěstí, tím spíše když ten pokoj odevšad vyštván, jak od chudých chat, tak od panských prahů, neměl nikde a nikde dlouhého stání? Kdo pak se rád netěší nadějí v lepší čas alespoň několik okamžiků? —

A našly ty noviny i Hořešovice, vladycký dvůr nejdříve.

Zeman byl by hnedle pozapomněl na muže, jenž mu o velikonoční pondělí zaklepal na rameno s tajemnými slovy a potom zmizel beze stopy. Tenkrát chodilo po Čechách mnoho lidí, kteří prorokovali za kus chleba, podle potřeby: veselé či smutné příhody.

„Má na sobě šat, jako míval tvůj pan otec — dejž mu Pánbůh radost věčnou — řasnatou řízu, kožíškem lemovanou, na nohou starodávné škorně a meče nemá, ani jiné zbraně, tak jako by chtěl všecko všude dobyti jen slovem. Však prý je také jeho slovo! Někdy jako když bouří, podruhé jako by ochlazovalo, zas jako když dráždí a opět jako když nejsladčeji hovoří... Kdo ho slyší, chtěj nechtěj musí mu věřiti! Kdo se mu podívá do tváře, chtěj nechtěj musí za ním! Kdo by se bál, ztrácí strach, kdo by pochyboval, jest učiněn hned jako Tomáš, když mu Kristus Pán ukázal rány na rukou, nohou i v boku svém. — Takových Tomášů prý přichází dost a dost, jsou mezi nimi i vladykové i rytíři, a odcházejí jako nejvěrnější poddaní. Zná věci, které se staly dávno, před sta lety, jako by se byly včera sběhly, příští čas leží před jeho očima jako rozevřená kniha. Celá Tejnice a k Lounům všecky dědiny — všecinko vzhůru, všecko se sbíhá a jiné řeči není nikde slyšeti leč o Stadickém králi. Otevřela prý se Přemyslova skála, prýští se z ní voda jako křišťál, na skále sedává noc co noc divný pták podobný orlu, jen že má oči samý oheň, peruti jako ze zlata... Pane, jdou řeči až k neuvěření! Táhnou za ním celé vesnice, všecko: muži, ženy, starci, stařeny i děti, pane... Už mu přisáhali! Chlumčanští se tam odtud vrátili včera. Voborští také, na zítřek se chystá celý Slavětín!“

Hořešovický nádvorník Děkula, vrátiv se z Lounského jarmarku, nemohl se svými novinami ani přijíti ku konci.

„V Lounech s kým se kdo setkal, každý mluvil jen o Stadickém králi a každý viděl něco jiného. Pane, kdybych byl neřekl, že se dnes vrátím, a kdybych byl za ty krávy neměl u sebe tvé peníze, věru byl bych se tam také pustil, abych se přesvědčil, na své vlastní oči, zdali tak všecko pravda pravdovitá. Ale s cizími penězi mezi tolik lidu — je na pováženou!“

„A co že chce ten divný muž?“

Vladyka mimo všecko nadání pustil se s Děkulou do hovoru; a tahle otázka nezněla již tak drsně, skorem utrhavě, jako dosud každé slovo, kteréž od několika týdnů vyšlo z jeho úst.

„Inu, pane, co chce! Chce založit nové království, ve kterém by nebylo vojen, ale v němž by byl svatý pokoj od věků na věky. Ať prý si jdou páni pro krále kam chtějí, jeho že posýlá Pánbůh a svatý Vácslav... A není-liž pravda, že jen páni si vždy k volbě krále právo osobují? Proč nesmí hlasovati stav starý, ctný a vážený, z jakého pocházíš ty?... Proč pak nepustí k tomu nikoho, kdo nemá erbu a kdo nesmí nositi korouhve?“

Nádvorník Děkula odepjal od boků veliký, kožený opasek, v němž bylo stříbrných grošíkův, až se srdce smálo, sáhl do vnitra, vybíral jeden peníz za druhým, až je na stole vysázel do jednoho. —

„Ale musil jsem, pane, mluviti do ochraptění. Nejdřív ani nechtěli podati plosky; s popelkami se jim líbily nejlépe, pořád je opleskávali, až jsem jim musil říci: nechcete-li koupiti, nesáhejte! Potom podali po několika groších, věru, pane, nemíti člověk v sobě trochu té trpělivosti, se všemi bych byl musil nazpátek.“

Děkula vysadil na dřevo poslední řadu, vladyka vzal jich několik a vtiskl mu je do ruky se slovy: „Za ty noviny a za tu tvou trpělivost.“ Toho zdejší zeman už dlouho neučinil. Nelakoměl sice, dal každému, což jeho

jest, ani o haléř více, ale také ani o haléř méně, nikomu na mzdě neutrhl, zdarma nikoho nežádal, zaplatil každému hotovými, ale štědrým v širším slova smyslu býval jen za zvláštních okolností. Potom však na stříbrňák nehleděl. —

„Pan farář, muži! — Má zaměřeno zrovna sem. — Už je u Chocholovy chalupy.“

„Pan farář?“

Vladyka podíval se na zemanku, jež s touhle zvěstí přikvapila ze dvora, ve tváři s úštěpkem.

„Co z toho, ženo? — Jde-li k nám, půjde tu odtud; nic jiného!“

„Pro Bůh, muži, pro všecko tě prosím, nedávej podnětu k dalším svárům, už pro ten lid, pro svatý pokoj.“

„Což jsem ke svárům já kdy dával podnětu? Což jsem svatý pokoj v Hořešovicích přerušil já?“

„Neříkám ti to, ale buď mírným, zdrž se, vždyť jsi to vždycky dovedl i v horších případech, v palčivějších poměrech.“

„Bylo by lépe, věru lépe, kdyby si byl cestu k nám aspoň jeden den ještě rozmyslil. Snad mi jde činit kázání.“

Vladyka se dal do smíchu; na zápraží bylo slyšeti už kroky, odměřené, vážné.

Zeman vyšel do síně vstříc.

„Co dobrého, pane faráři? Jen dále — dále! Přece si své záležitosti nebudeme odbývati zde! Mohlo by se říci, že Hořešovický vladyka v téhle samotě odvykl už i všemu mravu!“

„Vítám vás k nám, pane faráři! Toť vzácný — od času zrovna řídký host,“ hovořila zemanka podávajíc návštěvníku pravici.

Pan farář pokrčil ramenoma řka: „Však ani na okamžik nezapomněl jsem ve svých modlitbách dobra a blaha rodu vašeho!“

„Co dobrého, pane faráři? Jsem věru žádostiv!"

Vladyka podával knězi dubovou židlici a sám se taktéž usadil naproti.

„Po dobrém se ptáš? — Mně zdá se vždycky, že u nás bychom se měli ptáti spíše po zlém: kde menší, kde větší? — Co pak může býti dobrého v zemi bez panovníka, kde jest poddanost i není, kde neví člověk, koho poslouchati?"

„Ne bez příčiny tak jsem se ptal, domnívaje se ode dávna, že služebník slova Božího jen dobré zvěsti podle evangelia roznáší!"

„Arciť, pravdu díš; ale zdaž neřekl také i Kristus Pán, těch nejlepších zvěstí hlasatel: ‚Neboť přijdou na tebe dnové a obklíčí tě nepřátelé tvoji náspem a oblehnou tě a zúží tě se všech stran, a na zemi rozmecí tebe i syny tvé, kteříž v tobě jsou, i neostaví v tobě kamene na kameni, proto že jsi nepoznalo času navštívení svého?' Pohroziti trestem, kdo na cestách zlých, jest taktéž dobrou zvěstí!"

„Po chvíli že snad tím trestem tedy přicházíš pohrozit i mně?"

Vladyka se posunul se židlicí naproti hosti blíže, jako by mu chtěl viděti do obličeje bystřeji. Zemanka ze světnice odešla. Sama to skorem brala za zlé knězi, že takovýmhle způsobem hovor pod jejich střechou rozpřádá.

„Uchovejž Bůh a račiž chrániti! — Přicházím jen, abych tě upozornil na mnohé jako starý, dávný přítel, kterémuž duševní blaho věrného někdy soudruha nemůže býti lhostejným... Snad přicházím nevhod, snad v nečas; ale ty mi odpustíš. Jsem tím povinen slovu Božímu, jsem tím povinen památce mistra Jana...!"

„Nuže, pane faráři?"

Vladyka zašoupl netrpělivě nohou o podlahu a nahnul se ku knězi ještě blíže.

„Proskakují okolím podivné řeči, došly už i mých uší: na blízku mívají prý své schůzky lidé, kteříž nejsou ani o zrnko lepší než bývali někdy Mikulášenci... Je to ostatně v téhle krajině jako dědičné. Ve farní knize zdejší je zapsáno, že za časů braniborských zprašivěly zde celé vesnice... Tenkrát jim říkali Valdenští. Na jménu nezáleží. Ať se jedovatý had jmenuje jakkoliv, štípne-li, bývá zle po každém. — Nevěří v Pánaboha, rouhají se tělu Božímu, krev Boží jest jim k bláznovství, slovo Boží k oplzlým žertům... Jsme tím povinni památce mistra Jana oba — oba řku — abychom toho nijak a nijak netrpěli, ale učinili přítrž rázem, tak jako když jeduplnému hadu hlava jedním hybem se rozdrtí... Proto k tobě přicházím a proto první začínám řeč, ač poslední dobou tvé jednání mohlo by zavdati u mne příčiny k rozličným domněnkám.

„A jakým způsobem chceš tomu učiniti přítrž?"

„Či nejsou krajům jednotlivým ustanoveni hejtmané, jimž především o to jíti má, aby nevzalo škodu škůdci všelijakými blaho obecné? — A nad Mikulášenci či Adamity větších ohyzd v těle lidském neznám. Což jsi tak naprosto zapomněl, že nebožtík Žižka z nich ani jednoho neživil?"

„A víš jistě, že právě ti se tu scházejí a šíří? Jsou-liž řeči, jež ti byly doneseny, pravdivy?"

„Však jsem už pověděl: had jedovatý, ať má jméno jaké chce, štípne-li, po každém bývá zle!"

„Hleď, faráři: tobě kněží papeženští nemohou přijíti na jméno, jsi jim v očích více než publikán farizeu v evangeliu, a kdyby pro vás mohli udělati hranice, ani jednoho by nešetřili... A kdybys ty mohl zmoci se těch, kteří stejně s tebou sice cení slovo Boží, ale jinak chtějí ctíti toho Boha věčného, kterýž nade všemi námi vládne, zdaž bys jim hranici odpustil? Zdaliž bys polénko k polénku

sám nepřikládal? — U jiných jsi kacířem a sám v ještě jiných horší hledáš bludaře!“

Hořešovický vladyka mluvil ku podivu klidně, tak zrovna, jako by se byl k téhle rozmluvě připravil.

„Či bych se musil snad, čehož Bože nedopustiž, domnívati, že i ty, drahý druhu můj, opouštíš zákon Boží — našeho mistra Jana učení? Že ani tobě už nestačí čisté, neporušené slovo Boží, tak jak je v plamenech Kostnických vytříbil, utvrdil a nám v dědictví věčné odkázal — on? — Že i ty bys na stará kolena začal se viklati v tom, zač jsi v minulých časech nejednou štěstí rodinné a život svůj dával v šanc? — Rozpomeň se, vzpamatuj se, nedávej v potupu stará léta svá — a vytrvej!“

Vladyka neodpověděl, seděl proti knězi s hlavou svěsenou, a farář již byl v duchu pln radosti, že dotkl se s výsledkem žádoucím zemanova vnitra tam, kde bylo nejchoulostivější, připomenuv mu památku mistra Jana, a proto ihned pokračoval:

„V dobré paměti budou ti tkvíti chvíle, jež jsme tenkrát zažili na Krakovci, když otevíral veliký mistr před zrakoma našima hlubiny duše své, když slovem ohnivým unášel myslí našich do věků prvokřesťanských, kdy obzor nad mladistvou obcí Kristovou rděl se prvním lemem červánků, jak první květy té jaré, utěšeně rozkvétající obce zroseny byly krví nejšlechetnější, když jazykem výmluvným uchvacoval duší našich, že bychom byli všickni jako jeden muž šli za hlasem jeho, kamkolivěk by byl rozkázal nám... Pamatuješ se na ty chvíle, vladyko? — Potom jsme klekli druh ke druhu v zástupu nepřehledném, oči naše byly tenkrát plny slz, ani jsme neviděli, jak nám žehnal, jak nás ve svatý, Boží boj vybízel, za pláče všeobecného ani jsme neslyšeli, jak se s námi loučil, jak nám naposled s Bohem dával, protože prý z cesty, kteráž jej čeká, sotva se vrátí a sotva kdy už

svou milou zemi českou, svůj milý, dobrý český lid uvidí... Ty to musíš věděti. Z těch, kdo jej tenkrát slyšeli, nikdo na to nezapomněl, i v hrobech se nám o něm bude zdáti... Tys tenkrát volal proti vrahům našim lid, kde jsi jen mohl, byl jsi mlád, v květu let, ty postavil jsi se jim v čelo, táhl s Lounskými i Žateckými ku Praze... Já vám s tělem Božím všem dal na cestu požehnání! — Tys viděl první sloupy dýmu, jež vyvalily se k nebi na pomstu za šestý červenec. Jen se na ten svůj minulý život rozpomeň... Vyprosti se z těch sítí; dosud ještě čas, přilni k závěti Janově, jakos druhdy učinil s celým srdcem a s celou duší. Hleď, proti novotám v šatstvu brojíš, všeho cizího jsi protivník odpovědný, vším právem, vladyko, a světa běh přec už to s sebou nese od prvopočátku, že den jeden není nikdy jako den druhý. Jen ve slovu Božím, kteréž jest od věků na věky jedno, čisté, svaté, nedotknutelné, jedině v tom bys se novoty neštítil? Rozvaž si, vladyko, tato slova má!“

Farář opět na chvilku utichl; zeman seděl ještě tak naproti s hlavou svěšenou, jako by opravdu tato slova uvažoval a byl v rozpacích o odpověď.

„Trvám, že by mistr Jan byl šel trochu dále, že by byl, oči nám jednou otevřev, neukázal na jedinou pouze spuchřelinu, že byl by slovem i písmem bořil dál a dál, i stavěl výš a výš... Přežel, že nemohl. Ale práce jeho nezůstane nedokončena. Mistr Jan teprve pracovníky výtečné na roli své nalezne... Již se hlavy mocné zdvihají.“

Vladyka pozdvihoval hlavu znenáhla a upíral pronikavé zraky na hostě také jen znenáhla, nejdřív pouze se strany a teprv za několik okamžikův utkvěl na jeho obličeji jako by vítězoslavně.

„A závěť mistra Jana doplňovati nesmí nikdo a nikdo také nebude! Je na ní pečeť krve a popelu jeho; když ji

pečetili, hořela s ním hranice a dul vítr. A kdo přes ni chce s rozumem svým, není věrným slova Božího stoupencem, ale téhož mrzkým překrucovatelem!“

„Teďy že přec přišels mi činit kázání? Nemám-liž toho já dosti v kostele? Bývám přec každou neděli a každou neděli tě slýchávám. — Ale nevybrals si chvíli nejpříhodnější a proto nejlépe bude, pomlčíme-li již o těchto věcech oba. Abys mne chtěl učiti, na to jsem stár, skoro příliš stár.“

„Přišel jsem v pokoji s dobrým úmyslem a nadál jsem se opravdu jiného úspěchu... Učiti tě nechci, ale jen varovati, upomenouti.“

„Pamatuji si, faráři, zač byl za mého dětství strych žita, zač otec koupil k Bylichovu louku, a ještě mnoho jiného zevrubně a to, cos mi vyprávěl, že bych si neměl pamatovati?“

„Budu musit proti své vůli o těch věcech promluviti veřejně, budu musit věrný lid před proroky falešnými varovati s místa posvátného, aniž bych hleděl osoby... Závěť mistra Jana mi jde nade všecko, nad můj vlastní pokoj, my mu to tenkrát pod Krakovcem slíbili, my k tomu slibu dva prsty pravé ruky pozdvihli k nebesům... Ještě toto než odejdu: Má-liž nevšímavosť, kteráž od nějakého času se mezi nás vplížila, staré přátelství zakalila, přejíti v nepřátelství a záští veřejné? Máme i my v tiché dědině jíti proudem, kterýž čím dál tím zhoubněji zabíhá do země? Měla tato naše řeč soukromá opravdu býti poslední?“

„Jak chceš, pane faráři; ale to ti řeknu napřed: ku plánům, jimiž se zabývá tvůj syn, to nedojde, co budu živ i kdyby sám mistr Jan z hrobu vstal a mne k tomu přemlouval.“

Farář byl již na odchodu, už dvéře otevřel; ale přec se ještě obrátil.

„Nevím o ničem; zvěděl-li bych však co, dovedl bych ještě synovi hlavu napraviti. — Buďte tu zdrávi a s Pánembohem!“

A zas se dva lidé, druhdy dva nejvěrnější přátelé, rozcházeli, a kdyby se byl tak opravdu jednoho či druhého někdo zeptal proč, byli by na odpověď teprv musili mysliti. Tak mi připadá, jako by se v těch letech bezkráloví lidé byli hněvali jen proto, že tak musí býti, skorem ze zvyku... Bylot záští jeděch proti druhým přišlo přímo do mody.

A již cestou ze dvora do fary přemítal farář o kázání na příští neděli.

VI.

větuško, že bychom se byli ani neuviděli? — A myslíš, že bych odešel? — Kdybys byla nevím kde, třeba zavřena na sedmero zámků, musil bych se k tobě dostati; musil bych s tebou mluviti. — Vždyť přec není Hořešovický dvůr zakletým zámkem, přec tě draci nehlídají a sama nejsi zakletou princeznou královskou!“

Mladý muž, jenž byl tato slova hovořil, přistoupil blíže k dívce, která stála proti němu s hlavou sklopenou, a vzal ji za ruku. Setkali se jako by náhodou na lukách, jež se odtud vinula skorem až samým lesům a jež prorýval potok s obou stran zastíněný hustým proutím, olšemi a vrbami.

„Už je tomu více než rok, co jsme se viděli naposled,“ zašeptala spíše než zahovořila Květuška, jako by byla přeslechla, co jí mladý muž vyprávěl. „A ten rok byl, Česlave, pro mne věčností! Já na dny, na hodiny

počítala, kdy přijdeš; přišly vánoce; o tobě ani zmínky... A když jsi se vrátil, jako bys už to nebyl ani ty?"

Dívka při těchto slovech upřela na mladého bakaláře oči. Zdálo se jí, že se nějak příliš změnil i ve tváři, že zmužněl, že je ten jeho obličej tuze zvážnělý, už skoro jako farářský... Květušce se zraky zkalily.

„A byl bys odešel, jako bychom se byli nikdy neznali."

Dívka sklopila hlavu opět k zelené trávě.

„Co pak také v té naší vsi! Kdo pak si na Hořešovice v Praze vzpomene?"

„Takhle že bys o mně, Květuško, mohla mysliti? Ani ti to nevěřím, nemohu věřiti. Světa kraj bych mohl býti a přec bych na tebe nezapomněl. Poslechni, Květuško: když jsem dlouho do noci nad těmi knihami sedával, víš-li, že se mi často a často písmeny před očima míhaly, až se jedna za druhou ztrácely a nad knihou se mi jevívala pokaždé tahle tvoje tvář, tyhle oči tvé, tyhle tvé rty, ale usmívaly se, cos ke mně hovořívaly, snad od tebe pozdravení, věříš, Květuško? — Tys dny počítala, hodiny, a já minuty, já každý okamžik... Já přišel domů a jako by se mi tu kámen na hruď přivalil... Do dneška nevím, co mezi otcem tvým a mým! A mohl-liž jsem dříve přijíti? — Zdaž víš, Květuško, že jsem ještě pod střechou otcovskou oka nezamhouřil? A jsem tu už čtvrtý den. Ale pravím ti poznovu: kdybys byla uzavřena třeba na sedmero zámkův a střežena Bůh ví kým, byl bych musil s tebou mluviti, byť i jen jediné slovo."

„Máme tu, Česlave, smutný život; nedovedeš si to ani pomysliti. Ach, Bože můj, co všecko bych ti musila vyprávěti! Otcové naši rozvaděni pro nic za nic už dlouho, matičce to zdraví užírá a my — my, Česlave?"

Květuška položila hlavu mladému muži na prsa a dala se do pláče.

„Tak se mi zdá, jako bychom už nebyli také jeden k druhému..."

Další slova dceři zemanově rtoma nepřešla; udusilo je usedavé štkaní.

„Takového shledání jsem se nenadál, opravdu, Květuško. Či tedy se ty sváry, ty rozbroje a hněvy už staví v cestu i mezi nás? — Ale neboj se, miloušku můj! Jsem ti po boku a zůstanu po boku! Uvidím, zdali ta příšera, která ničí v těchto chvílích po Čechách, ať se člověk podívá kamkoliv, všechen pokojný život, odváží se i mezi nás; podívej se, Květuško, pod tuhle mou hruď, k tomuhle srdci tvému a do duše tvé!"

„Vždyť zase odejdeš."

„Odejdu-li, bude to jen chvíle a potom si pro tebe přijdu, abys byla mou už na věky!"

„A naši otcové?"

„Kdyby se na smrť rozvadili, přec budeš mou!"

Mladý bakalář přivinul k sobě vladykovu dceru, jako by přece jen se bál, že ještě v tomhle okamžiku může přijíti netvor — kteréhož jméno „bledé štěstí" — že mu ji vyrve z objetí a odnese v nezměrnou dál, kam by za ní nikdy nemohl.

„Na smrť, Česlave?"

Dívka se při těchto dvou slovech zachvěla, jako by nejostřejší vítr severní jí byl náhle zašlehl do obličeje.

„Na smrť, Květuško, rozezlívají se lidé v našich dnech. Často lze to nepřátelství viděti ještě v ustydlých tvářích jako v rozevřené knize litery. Než proč o tom dnes hovořiti, drahoušku můj? Řeklas, že jsme se neviděli více než rok a že byl ten rok pro tebe věčností... A přec jako voda v potoku uplynul, my tu ještě a ta naše láska svěží jako vůkol tenhle kraj, jako by od včerejška; a ono vše už od malička, viď že, Květuško? A když tolik zim

přetrvala, každou vesnou nové haluze vypustila, jedna bouře jí neuškodí, uvidíš, Květuško!“

„Dej, Bože rozmilý!“ zahovořila tichounce dcera vladykova tulíc se v objetí Česlavovo, jako by už mračno od Hořešovického dvora hnalo se s hukotem zlověstným zrovna k jejímu čelu.

Staré olše stichly v jemninkém šelestění, potůček jako by znenáhla v lehounkém proudění ustával a nedaleko v hájích kukala žežulička bezpočtukráte na dlouhý, šťastný život těmhle dvěma duším, kteréž tu pod tím Božím jarním nebem uzavíraly upřímnější svazek, tisíckrát upřímnější, než mnohdy bývá ten na stupních oltářových za přítomnosti velikých pánů, v lesku zlata a perel, před vysokými hodnostáři ve skvostných pluvialech a v hedbávných rukavicích. Přec tedy se ještě štěstí naprosto z českých dědin nevystěhovalo a láska také nebyla ještě všude pod zelenou travou pohrobena, v zemi zakopána a kamením poházena. — Jen kde ji opravdu chtěli a kde jí poskytli pohostinství. Sňala s hlavy šerý šat, odhalila tváře zastřené neprůhledným závojem a ze spoda roucha smutkového dar za darem na stůl kladla, všecko dobré přála a všude řekla, za rok a za den že přijde zas a že se přesvědčí, jestli k hodným lidem zavítala... A dnes se zastavila u olší pod šírým nebem, usmála se jak uměla nejvlídněji, v košík s dary, jejž s sebou nosila, sáhla nejhlouběji, vyňala skvosty nejdražší, a nekladla je na stůl, ale těmhle dvěma lidem po jednom dala do srdce a potom jim položila na hlavy své ruce, až se jejich tváří dotknuly, se rtoma na rty jako by jeden druhému všecku tu vřelost svou chtěl vdechnouti, aby oběma byla jen jediná — nerozlučitelná. A pak si zase kolem hlavy vdovin závoj ovinula, zas si obličej zastřela neprůhlednou rouškou a opět ku prahům lidským zaměřila, ale volným, zdlouhavým krokem, jako by se jí od těchhle olšin nechtělo.

„Dokud živi budeme, potrvá, Květuško, naše milování!"

„Do skonání, miláčku můj — do smrti nejdelší!"

„Touhle svou hlavou, touhle pravou rukou si všecko dobudu, čeho nám bude třeba! — Kdybys ani, co by se ti za nehet vešlo, nedostala, o život se nestarej! K čemu bych se byl také taková léta v Praze učíval? Zač stálo by potom všecko mé umění? Podívej se, Květuško! Jaké pak věno přinášejí si tihle ptáčkové? — Nejdříve přinesou jeden druhému lásku, potom si upletou hnízdečko a potom jeden nosí den co den v zobáku družce své potřeby života..."

„A až naši otcové — tvůj i můj — naše štěstí uvidí, pak si nad ním ruce podají, stisknou si je poznovu ku věčnému přátelství."

Česlav na tato slova své nevěsty se odmlčel. Nepřisvědčil Květušce; jen ji těsněji ještě k sobě přivinul, a stará olše jako by se byla nad nimi nahnula, aby je ukryla před očima muže, jenž asi dvacet krokův odtud kráčel luční pěšinou k Bylichovu.

„Arciť — zástěrou velice příhodnou je jim závěť Janova! — Vy ṣyslí duše? Kdo jednou začne vojnu, nesmí na půli cestě přestati. A my tu vojnu začali už před dvaceti lety, my ji slavně vedli tolik let... A nyní že máme dopustiti, když Lipanské hroby zarůstají, aby se všecko ve staré koleje vracelo? Jsem ti, ty křečku, zavázán díky, a věř, že nezůstanu dlužen, žes mi otevřel oči, abych poznal, kde jidášská tvář; budu ti, panský páve, za to povinován, že jsem se probudil v čas!"

Muž, Hořešovický vladyka, obrátil se za těchhle slov v tu stranu, kde leží Žirotín.

„A to věřím, že byste byli nejraději, aby se staré časy vrátily, abyste si mohli pořiditi nové korouhve, abyste si pošramocené erby mohli dát znova vyzdobiti — ještě

s přílepky. Zas byste rádi dělali pány, jen že tak už nemůžete — truhlice prázdné. Zas byste rádi rozhazovali, ale je vám o grošík jako čertu o hříšnou duši. — Toť se rozumí, pane Jaroslave: Hořešovický dvůr ti působí laskominy už dávno; proto bys nejdříve rád měnil, potom kus po kuse odkupoval, abych byl jako sedláci... Nahlédl jsem vám v karty; hrajete trochu falešně, štěstí, že jsem vám mezi prsty viděl ještě v čas... A náhončího jsem také prohlédl. Kdo by to byl hledal v tom knězi, v tom svatém, spravedlivém faráři! A byl by se byl vetřel nepozorovaně i do mé krve! — Vy syslí duše!"

Hořešovický vladyka byl od potoka na druhé straně už jen asi deset kroků. Nedaleko olšin, jež zakrývaly Česlava s Květuškou, musil přejíti na týž břeh. Bylo slyšeti každé jeho slovo. Mluvil dosti hlasitě. Lecky i rukou při tom rozhodil. Květuška úzkostí jedva že mohla dýchati. Česlavovi přecházely oči a tvář podbíhala červení; ale přemohl se k vůli dívce, jež téměř křečovitě svírala jeho ruce, aby jej zadržela.

„Pro naše štěstí, pro tu naši lásku se zdrž, jen aspoň tuto chvilku! — Je podrážděn! Odpusť mu!" Květuška vyrážela tato slova ze sebe šeptem.

Vladyka byl od nich už jen několik kroků. Dobře, že pěšina zahýbala odtud v pravo k lesu.

Zeman zase tak rukou rozhazoval a opět hovořil sám s sebou, že jim ani jediného slova neušlo.

„Jsou-li sluhové čistého evangelia, k čemu jim teda zboží! Do všeho se míchají, ve všem chtějí míti svůj nos... Oni vládnou vírou, panují nad ní a což oni chtějí, to víra jest. Sám Pánbůh již jest na jejich milosti, co oni mu dobrého učiní, na tom dosti měj! Všaktě zase přijdou na vás dnové psí; vy to čujete a proto se v panské stíny utíkáte. Uvidíte, jak vás zaštítí!" —

A když zašel vladyka za houští, Květuška si oddechla z nejhlubších útrob mladé, ustrašené duše.

„Byla to první oběť, Česlave, kterou jsi přinesl naší lásce! — A kolik jich ještě budeš musit přinésti?“

Květuška pohlédla při téhle otázce mladému muži do očí jak mohla nejvroucněji; ještě jej tak za obě ruce držela.

„Slyšel-lis, Česlávku?“

„První, arciť že první; ale byla těžká, příliš těžká. Nebýti tebe, necítiti na svých tvářích tvůj dech a jak se ti ruce chvějí úzkostí, nebyl bych stál za sebe! Byl bych se mu byl v cestu postavil a řekl: Opakuj ještě jedenkrát svá slova, můžeš-li, mně do očí.“

„Kolik takových chvílí budu musit přestáti já! — A kolik takových obětí budeš musit přinésti ty, než naše štěstí bude tak čisté, tak beze skvrny, jako nebe, jež se modrá nad námi!“

„Pro tebe, drahoušku, všecko přinesu, k vůli tobě, Květuško všecko přetrpím!“

„Bude to těžká zkouška, Česlave!“

„Květuško, mohla bys pochybovati, že obstojím? — Obstál jsem, miláčku, v jiných zkouškách, kde mi chtěli rozum vší silou splésti, kde mi kladli tenata jako koroptvím, kde se na mne připravili z velikých knih ze starých písem, i pohanských...“

Česlavovi se přece nějak třásl hlas, zvlášť zavadilo-li oko jeho o houští, za něž zašel vladyka.

„Když dávno a dávno Pánbůh štěstí stvořil, hlohovým plotem je ohradil a kolem naseli pelyňku!“

Česlav se zahleděl v Květuščiny oči, jako v té pohádce do studánky, kterouž lze viděti nezměrně hluboko a na jejímž dně báječný svět, o němž nemá smrtelník ani tušení, kde děvy luzné podávají z pohárů křišťálových nápoje, po němž nikdy hlava nebolí a srdce prý nikdy

nestůně. Že jsou také tak hluboké a že tak okouzlují, ještě nikdy se mu nezdálo, až dnes poprvé. Květuška se na něho také sotva kdy za všecka ta minulá léta podívala jako dnes, protože chtěla se přesvědčiti, zdali dovede přinésti k vůli ní oběti a zdali v příštích dnech obstojí... Co pak bývají zkoušky ze starých knih, ať jsou jakékoliv, ať je sepsal Bůh sám ví kdo, proti těm, jež člověku překonati ve víru života! Při tam těch tak trochu rozum trpívá a při těchhle o hlavu se často a často pokouší závrať zlá! A klesne-li jednou, podraženy-li vírným proudem nohy, těžko se vzmoci a ještě tížeji se vzpřímiti!

Už se smrákalo, když kolem potoka v šeru olšin volným krokem ruku v ruce, hlavu k hlavě, brali se dva mladí lidé, kteříž si slíbili dnes i duše své... A nebývají-liž často sliby mladých lidí podobny červánkům, jež tak nevypověditelným půvabem na několik chvil rozlejou se horami, dolem i lesy, všude všecko pozlatí, všude všecko zlíbají a pak náhle blednou, řídnou, ztrácejí se, až uhansou?

VII.

celé bývalé župě Dřevíčské nebylo nádhernějšího panského sídla nad Žirotín, a široko daleko mimo pány Zajíce bohatýrštějšího rodu nad Žirotínské pány.

Do hradu vedlo čtvero bran, kolem a kolem vinuly se obrovské hradby, dvoje hluboké příkopy, pevné, okrouhlé bašty, mezi třetí a čtvrtou branou zdvihací most, k severu rozsáhlá obydlí pro čeleď, na západ nádherné stavení, panské křídlo... Šel-li tenkrát cizinec od Tejnice dolů k Svatoblažejské studánce, mimoděk se zastavil a

oči jeho utkvěly s obdivem na hradě, jakéhož podél říšské silnice nebylo od hranic až ke Praze. A tenkrát tudy jezdilo a chodilo cizinců bez počtu.

Zdálo se v husitských vojnách, že fialová orlice je udolána, že musí zůstati jen při zemi, po Lipanské seči se opět zdvihla, rozestřela své peruti k novému letu a vznesla se nad celý vůkolní kraj.

Pan Jaroslav Plichta ze Žirotína v posledních šesti letech své zboží rozmnožil o dobrou třetinu. Zchudlých vladyků bylo v těch časech všude plno, zemanům válečná léta jaktěživa nesvědčila, statky měly zanedbané, namnoze opuštěné, obilí neplatilo, nebylo kde groše vzíti, a pan Jaroslav prý nevěděl, jak je bohat. Říkalo se arcif, že našel někde ve sklepích veliký poklad, že prý to patřilo jedné abatyši ze vznešeného rodu, že prý si to v Žirotínských sklepích uschovali před vojnou... Ale copak lidé si všecko nevymyslí a potom za berný peníz nemají!

Žirotínský pán se přiznával zevnějškem k nejmírnější straně utrakvistické; ba říkalo se tu a tam, že mezi ním a panem Zajícem je as takový rozdíl, jako mezi kunou a tchořem. Kuna prý kořisť jen zardousí a vyssaje jí krev, kdežto tchoř ji ohlodá až do kostí. Ale „škodnými“ jsou oba. Ale toto se také jen mezi lidem povídalo, a hlas lidu často nebývá hlas Boží.

Pan Jaroslav Plichta z Žirotína byl muž v nejlepších letech, tak asi čtyřicátník, postavy opravdu bohatýrské. Tváří i výškou, i krokem upomínal na svého praděda, jehož brnění, přílba, meč i břitvy, kterými oř jeho v Mühldorfské bitvě v plecích a po stranách byl takořka poset, chovaly se do dneška jako skvostný poklad v zámecké komoře, toliko že onen byl více rytíř-dobrodruh a tenhle více šlechtic-diplomat. Na čele a levé tváři od oka k uchu měl značnou jizvu, jež však obličeji jeho dodávala tím větší zajímavosti.

„Bláznovství! Je třeba jen dotknouti se ocele, aby zazvonila, a rozprchnou se jako vrabci, když mezi ně hodí kamenem. — A což kdybychom dali jednu či dvě z našich houfnic jen na slepo!“

„Pane, ráčíš příliš lehce souditi; odpusť, že se tak daleko odvažuji. Já vím, co umí selský lid, když se začne zdvihati. Já to pamatuji, jako kdyby to bylo včera. Tenkrát se tu sešli u nebožtíka pana otce z celého okolí, aby se poradili proti sedlákům; ústa vtipem a žertem přetékala, a uplynul, milý pane, rok, ještě ani ne rok, a pánům na čele vyvstával pot, kdekoliv jen hukot a ryk selských rot zaslechli. — Pane, tys byl tenkrát as desítiletý mládeneček, ale tuším, že ti ledacos zbylo v paměti z těch dob. — Hořel Tejnský klášter, Třebízská tvrz, hořel Páleč... Pane, a tenkrát se zrovna tak začínali sbírati jako dnes.“

„Pošetilosť! Co bývalo, nebude! Až půjdou kolem, ať k Tejnici pustí čtyři rány, ale jen na slepo! — A uvidíš!“

„Potáhne s nimi Hořešovák!“

„Hořešovák?“

Pan Jaroslav při téhle novině starého čeledína náhle zvážněl; ale jen na okamžik. Pak vyhrkl v potupný smích.

„Ať si táhne! — Začne-li prý někdo na stará kolena bláznit, stává to už za to. — A ten Přemysl už jankovatí od roku. Nelze s ním rozumného slova promluviti. Ať si jen táhne! Může se u nového krále státi nejvyšším purkrabím. Nic jiného jej k tomu také nepohnulo.“

„Alespoň zapověz toho všem na tvém zboží usedlým. Když bývá zbraň naostřena a pevně v ruce, těžko ji potom, milý pane, vymykati.“

„Buď bez starosti. Časy, kdy brali v Čechách své panovníky od pluhů, jsou už dávno pryč, a kdyby své krále chtěli bráti se stromů, mohlo by býti leda v masopustě. A nyní už máme s provoda!“

Čeledín Žluva chtěl ještě cos namítati; neměl ve zvyku, aby se dal jen tak zhola několika slovy odbýti. Historie posledních třiceti let měla v něm svědka všude skoro očitého a leckterou bitvu měl nejen v paměti, ve hlavě, ale i mezi šedivými vlasy na lebce a mezi přečetnými rýhami ve tváři.

Chodbou ozvaly se hlasy a Žluva před cizíma očima ku svému pánu byl opět jen čeledínem, a než vyšel z komnaty, ve dveřích na prahu objevil se muž v černém, kněžském rouše.

„Aj, pane faráři! Toť řídká, přeřídka, ale tím vzácnější návštěva! Jen dál — dále. Vítám tvou důstojnost! — Usedni, pane faráři!“

„Z Hořešovic na Žirotín, pane Jaroslave, nedaleko, člověk se neujde; tak právě příjemná procházka.“

„A přec! — Dnes slunce si příliš s námi zahrává! A ještě tu ani prvního máje! Usedni, pane faráři! — Co tam v té odlehlině pořád děláte! Co syn?“

Pan farář si zatím usedl do pohodlné židlice a při poslední otázce páně Jaroslavově se zlehounka pousmál.

„Už jsem tě drahně časů neviděl! Jako bys na Žirotín zcela byl zapomněl. A jsme tak blizounko! Sám pravils, že procházka tak příjemná. — Šels kolem lesa? Tudy zvlášť; je tu u nás kus ráje! — A co syn? Už je vyrostlý, už z něho asi mládenec!“

„Už z něho, pane Jaroslave, bakalář!“

„Už bakalář?“

„Laureatus!— Nade všecky, pane Jaroslave, vyznamenán! Disputoval s ním sám Rokycana.“

Pan Jaroslav naklonil hlavu poněkud níže; ale pan farář si toho nevšiml. —

„Sám ho ve tváře políbil... Mistr Příbram mu pergamenový dokument sám vyhotovil... Však mám, pane Jaroslave, tu jedinou radost na světě ve svém synu.“

„Ze srdce ti i jemu přeju na milém Pánu Bohu všeho nejlepšího! Zasluhuješ toho měrou největší, stokrát než kdokoliv jiný. Jsi vzorný, horlivý kněz, ve všem příkladný, jsi světlem celému okolí... Aby takových všude bylo!"

Hořešovický duchovní se při téhle chvále až do očí začervenal.

„Přespříliš, pane, o mně myslíš! — Evangelia Kristova jsem služebníkem nejnehodnějším. Činím-li co, ne ze sebe činím, ale z milosti Boží. A hledím, aby marna ve mně nebyla."

„A mohu-li tvé důstojnosti býti v něčem služebným?"

Pan Jaroslav se usmál jak mohl nejvlídněji a při tom si bohatě nakadeřavěné vlasy s čela odhrnul v zad. Byl ustrojen podle nejnovějšího střihu. Na šatě barev pestrých, jako květů na lučině za červnových dnů. Kolem boků skvostný pás, na němž houpal se lehounký mečík v pochvě poseté drahokamy, a střevíce špičaté, jedva že noha do nich může.

„Jsem ochoten, pane faráři, možno-li, vyhověti milé tvé žádosti!"

Pan Jaroslav obrátil řeč v jiný směr; tušilť, že kněžské návštěvy na panských zámcích nebývají jen tak z bůhdarma. Už podruhé si vlnivé, dlouhé vlasy, splývající až na šíji na stranách zlehounka urovnával.

„Ve zvláštní záležitosti osměluji se, pane, laskavosť tvou obtěžovati, doufám však, že neráčíš mi v ničem zazlívati."

„V tom nejmenším ne, pane faráři."

Pan Jaroslav se usmíval ještě vlídněji.

„Ctím v tobě, pane Jaroslave, věrného stoupence mistra Jana, od kteréhož jsem vašemu rodu přinesl požehnání. Ctím v tobě a vidím v tobě slova Božího plnitele ochotného, svobody jeho hajitele nanejvýš obezřelého..."

Žirotinský pán opět se naklonil poněkud níže.

„A to slovo Boží, kteréž nám odkázal všem jako poklad nejdražší mistr Jan, v okolí našem nejbližším hrozí vzíti zkázu. Vyskytují se lidé, kteří jako by z útrob samého pekla byli vyšli na povrch země, a začínají mezi semeno dobré rozsévati koukole — ale nikoliv za noci — za bílého dne, když lidé bdí! Není jim nedotknutelným žádný stav, není jim čistým žádný mrav, není jim svatým žádný řád...“

Pan Jaroslav upřel neodvratně zrak na mluvčího, jemuž slova rtoma opravdu medem tekla.

„A tělo Páně jest jim k rouhání a krev Páně k posměchu!“

Pan farář na okamžik se odmlčel, ale okamžitě pokračoval, hlasem však již zjemnělým, řekl bych skorem žetklivým ku pláči: „Tys, pane, míval v Hořešovickém dvoře věrného přítele, třeba se ti rodem po předcích nijak vyrovnati nemohl. Tys, pane, míval v Hořešovickém dvoře přítele, který byl i mým dobrým druhem... Dnes toho přátelství neni mezi tebou a jím — proč, nesluší se pro mne, abych vyzvídal — ale není ho také mezi ním a mnou. Hořešovický vladyka chodí od nějakého času po kluzkých stezkách, obcuje s lidmi, kteříž jsou nástrojem satanášovým. Takových jest i na tvém panství a v nejbližším sousedství, najmě Bylichov, Zichovec, Samota... Pane Jaroslave, nedej Bože, aby se tahle hlíza měla mezi lidem šířiti. — Přicházím, abys tomu učinil přítrž mocným ramenem, za to tě prosím ve jménu mistra Jana. A v odměnu bude jednou tvé jméno zapsáno zlatými písmenami v knize života!“

Jan Jaroslav si vjel levicí do kadeří hlouběji.

„Myslím, pane faráři, na předním místě, že povoláni jste k takovému poslání vy, kněží! Království Boží na zemi spravujete vy; čistětež a plejtež je podle svého rozumu. Máte k tomu učené hlavy, výmluvné jazyky, máte k tomu

učené knihy, máte k tomu celý svůj život. Nám pak sluší vésti péči o toto království pozemské. Pomni, že jest osiřelé. K tomu máme meče, čeleď a tyhle své paže.“

„Rač uvážiti však, pane, že každé království proti sobě rozdělené zpustne a dům na dům padne. Až jednou v téhle naší zemi svoboda slova Božího zahyne, uviděl bys, pane, dočekal-li bys se těch časů, jak hluboce klesne celé království. Bude poníženo v propast a velicí jeho jako klasové na poli v čas žní budou sekáni.“

„Věřím rád a pokud budu moci, jak jsem děl, na mne spoléhej... Ale světského ramene ode mne nežádej. Řekli by, že jsem rušitelem zemského míru, a víš, že já přec patřím ke straně, kteréž rozkvět země a blaho obecné jest prvním a jediným zřetelem. A též ti není neznámo, jak proti nám věřejně i podtají hotoví se nepřátelé přečetní, k nimž přidal se i váš vladyka... Chtějí vším úsilím v tomto království rozhoditi sotva uhaslou pochodeň, domácí vojnu, aby zase vstával otec proti synu, bratr proti bratru, syn proti otci... Havěť rozehnaná u Lipan do nejodlehlejších doupat začíná vylézati se všech stran... Musíme býti ostražiti, pravici na jilci meče, oko upřené bystře v před... Ale až bude čas, pak rozdupeme všecko pod svými koni... Nyní na vás předkem jest, abyste trhali pokrytcům slovem neohroženým s tváří jidášské kukle, abyste beze strachu ukazovali, kde vlčí roucho, kde farizejská běl, kde jaký hrob obílen.“

Pan Jaroslav z Žirotína po těchhle slovech vstal se židlice, opět si tak zlehounka vlasy načechrával a chvilkami pečlivě zastřiženou bradu hladil.

„Co ráčí říkati milosť tvá — nepochybně, že všecko také víš, pane, dopodrobna — tomu králi domnělému u Stadic v keři Přemyslově?“

„Trlek bláznivý, pane faráři! Ani v dřímotách na něho nevzpomenu. Pamatuji-li se dobře, je už prý stařec,

a člověku starému rozum často přeskočí. — Bude to schudlý jakýs zemánek, kterého v polorozpadlém dvorci napadla šílená myšlénka, aby si zahrál na krále. — Jen tomu se divím, že mohou býti ještě u nás tací pošetilci... Mohu jinak ti nabídnouti, pane faráři služeb svých? — Po chvíli že snad ti vladyka ve hněvu i desátek ujímá? — Pro Hořešovického faráře jsou stodoly Žirotínské otevřeny dokořán! Přijď kdykoliv a vždy mi budeš vítán!"

„Mýlíš se, pane, domníval-li bys se, že přicházím pro časný zisk! — A odpustíš, poděkuju-li tvé milosti už předkem za všecko s přáním, aby ti Pánbůh ze štědrých darů všemohoucí ruky své vším nejlepším pro všecken věk požehnal."

Hořešovický farář se uklonil, ruky, již mu pan Jaroslav podával, zlehka se dotekl a v několika okamžicích byl již dole na předhradí, a sotva co by se tak pomodlil Otčenáš, kráčel nejkratší cestou — „písčinami" — nazpět k Hořešovicům.

„Na loty své spasení, vy páni, vážíte, a ono vám jako kusy skal dopadne na hlavy. Není opravdu mezi vámi rozdílu. — Do tebe, ty pane Jaroslave, jaktěživ bych se toho nebyl nadál! Ku všemu jen úsměv, ku všemu jen přívětivé kývání! Arciť — jak v šatstvu, tak v duši! Všude samá lehká váha! — O království Boží na zemi že máme se starati pouze my? K tomu že máme učené hlavy, výmluvné jazyky, knihy a celý život svůj? A do toho království Božího na nebi že vy chcete jednou přijíti! — Milí, drazí pánové!"

Pan farář se na výšině zastavil. Žirotín rozkládal se mírným svahem nad údolím před jeho očima v celé své obrovské výstavnosti. V našich dnech nelze si o někdejší slávě jeho učiniti ani pojmu. Zbyly ze všeho všudy dvě zbělené zdi. Z daleka připadají diváku mezi bujnou, svěží

zelení ořechů, topolův a v zatemnělém pozadí borovin jako — komíny.

Panu faráři zakmitl se kolem rtů trpký, nesmírně hořký úsměv a k Žirotínu a slávě jeho zaletěla slova jako věštba: „Království proti sobě rozdělené zpustne a dům na dům padne!" — — A potom se obrátiv, urychlil krok. — .—

„Do čehos se tak, chlapče, pohroužil? — Ještě jsem tě neviděl tak nad ničím s celou duší seděti! — Jářku, Česlave!"

Mladý bakalář ani nepozoroval, že otec již v jizbě a že svléká se sebe sváteční šat a že se mu dívá přes rameno do papírů, jež podle otřelosti prošly již asi mnohou lidskou rukou.

„Zdá se mi, že to jakýs traktát, či kus kázání, našel jsem to dnes ráno za dvorem. Nevím, kde a jak se to tu vzalo! — Jsou to podivné názory, smělé myšlénky; jsou tu náhledy, kteréž si člověk té nejbujnější obrazivosti neosmělí ani pomysliti."

Česlav by se byl nejraději dalším vyptávkám otcovým vyhnul. Také se poněkud zapýřil.

„V našich dnech, milý brachu, musí se člověk do všeho vpraviti, ničemu se nesmí diviti, možné je všecko, protože ancikrist na záhubu duší jest puštěn z řetězů... Čti jen nahlas — poslechnu."

„Nesluší, páni, na vás ta lenosť, celý den prázdniti, seděti, toulati se, v šachy, vrchcáby neb karty hráti, dlouho spáti, vždy s.... jako hovadům, vždy v se cpáti a líti víno nebo pivo jako do sudu a nikdy nezlačněti. Také nesluší na vás, své chudé lidi dráti a bezpráví jim činiti robotami, lovy, ponůckami přimyšlenými a jinými břemeny utiskovati."

Hořešovický farář dnes poprvé přikyvoval mlčky k takovýmto zásadám; jindy by byl na obranu pronesl

přec několik slov, alespoň zdánlivě usvědčujících. Ale dnes poslouchal, jako by všecko bylo nejryzejší slovo Boží. Česlav četl hlasitě dál a dále, divnější a divnější věci, věty, jimiž letěl duch výš a výše, zrovna až ke slunci, a potom zas nořil se hluboko až do temností, v nichž pláč a skřípění zubů.

A Hořešovickému faráři se zdálo, že tahle slova působí na jeho vnitro jako chladivý lék, na jeho hlavu jako občerstvující vánek... Arciť, někdy také hojívají rychle a s výsledkem i prudké jedy.

Kněz nepozdvihl hlavy k odporu, ani když v těch listech přišla řeč ostrá jako šípy, bodavá jako trní, až běda úšklebná — — na vlastní jeho stav.

A toho všeho byla příčinou dnešní cesta a vlídná, až milo přívětivá, ale hladká, úskočná rozmluva pana Jaroslava Plichty ze Žirotína, jenž, podle soudu páně farářova, zapsal-li se panu Zajíci na Hanžburku, samému duchu zlému svou krví a svým písmem dal všudy všecko v zástavu.

VIII.

As hodinu na západ od Bylichova černé lesy tak na deset minut ustávají a člověk ocítí se náhle v rozkošné úžlabině, jejíž svěží, sametová zeleň tak mile odráží se od temných korun a pro hnědlých těl mohutných borovin. Potok, jenž u Klobuk a Čeradic postačí již na dvě složení, podobá se tu ještě perlové nitce, vinoucí se malebně skvostným kobercem. Není ho tu ani za bezvětří slyšeti. Za červnových dnů, když na lučině květ vedle květu, a jaký květ — větry touhle kotlinou jen přeletí, pelu květinového se nedotknou, bouřky kvapem tudy přebouří, jen hluboké dunění nad

korunami mohutných kmenů věštívá, že se tudy valí zhouba a neštěstí — když, kam oko se podívá, všude tolik hlavinek kývá vstříc tak lahodně na uvítanou, a když si poutník sedne v hebounkou trávu, na všecko všudy zapomíná, hlava se kloní níž a níže ke hrudi a pod lebkou táhnou sny, že se z nich nerad probouzí ve skutečnosť — v těch dnech lze říci, že tahle úžlabinka je jedním koutem starodávného ráje.

Samotář, jenž tů asi před časem bydlíval, také odtud vycházel jen za nejnutnější potřebou. A když prý umřel, dřevěné stavení pustlo rok od roku, drvo za drvem spadávalo, trám za trámem povoloval, až znenáhla ani nebylo znáti, že tu někdo zůstával. Před málo ještě lety povídalo se o něm mnoho, na př. že hvězdy zpytoval, že zlato dělával, že s duchy mluvíval, a k tomu se přidalo k vůli příšernosti, že se také nemodlil, ani o práh kostela že nezavadil, a ještě jiných věcí... Potom přišly ty vojny a kdo pak by si byl lámal hlavu se samotářem. Měli na starosti jiné důležitější věci. Na samotáře se zapomnělo a ani se nikdo nepamatoval, kdy že asi umřel.

Když jednou kdysi Bylichovský Chundela, jda kolem dřevěného stavení, do vnitra nahlédl, bylo tam prázdno, bez živé duše... A zlí jazykové z toho okamžitě udělali, že si toho neznaboha odnesl zlý duch do pekel živého. Od těch dob se také zdejší kotlině, kde mohli, vyhnuli. Rostly tady hřiby jako dětské hlavy, žloutly se tu ryzce, až se srdce smálo, šedaly se tu holubinky, až šly na jazyk laskominy, v létě na pokrajích a výše po svahu byly černé jahody jako trnky, červené jako maliny; ale hřiby tu strouchnivěly, ryzce uschly, holubinky svadly, černé jahody opadaly, červené zhnědly. Lidé by tu z téhle strany byli nevzali ničeho ani do úst. A kdyby tu zlato bylo rostlo, nikdo by si sem pro ně nezašel.

Ale od nějakého času, tak od roku, bylo tu zase vídati lidské tváře, pod večer zvlášť, když se úžlabinou kladly dlouhé, černé stíny, znenáhla už i za dne.

A byli to lidé z okolních vesnic, mezi nimi mnohý i bělovlasý, z Pozdně, z Plchova, ze Zichovce i ze Žirotína a Tejnice; nejhojněji přicházeli z Hořešovic, od popeleční středy vladyka nescházel ani jednou.

Dnes sešli se zase. Ale tentokráte zůstali pod širým nebem. Hořešovický vladyka dostavil se proti svému zvyku dobrou hodinu před slunce západem. Přišel zamračen; jedva že dal pozdravení.

Hovořili nějak podrážděně, jako by se jeden na druhého utrhoval, a jako by přímo chtěli začíti vádu.

„Lounští že vsadili mistra Blažeje do šatlavy? — A pro nic za nic?"

„Ani nepípl! Šel náměstím jako duch; však víte, že byl naposled valně nemocen! Ani se nenadál a už ho biřic vedl za ruku do radnice. Je chuďas až běda sešlý, i šatem i zdravím. Jedva že tělo si zakryje a hlavu vzhůru udrží. A všecko z návodu toho popapeženého učenníka ancikristova! Rokycana rozestřel pekelnou síť do všech koutů Čech, krajští hejtmané jsou jeho otroky. V Praze huláká prý den co den proti těm, kteří nemají s ním stejného rozumu!"

„Hejlové! Nezapomínají-liž, že Pánbůh nechce nikoho puditi bezděky ku své dobrotě, aniž mu ta dobrota vzácna jest, kteráž by uměním připuzena byla?"

„Nechtež hádání a při o tom, co jest Božího, mistrům a kněžím. Jiného na práci beztoho nemají; ať se třeba poperou a knihami svárlivé hlavy potlukou! — Nám jest o to se starati, abychom neupadli ve služebnosť, kteráž jest horší otroctví... Sedláci jedva že živoří, vladykové chudnou a my přece všichni jedno — jednolité tělo... Za to bohatnou páni, zboží jejich šíří se dnem vůčihledě — na úkor stavu vladyckému i vám sedlákům. Ještě že

jsem se tu udržel tak já! Protože mám svou hlavu, protože mi oči po nějakém tom grošíku neslzí. — Tenhle Žirotínský by vás však utlačil v prvním koleně. — Musíme se vzpružiti, trochu více odvahy, trochu více sebevědomí; ve vás síla, vaše paže lví, jen se vzepnouti... A příležitost taková, jaká se nám dnes zrovna do rukou dere, tak brzy nepřijde! U Stadic na poli Přemyslově zjevil se král jako druhdy Spasitel, když bylo lidstvu nejhůř; hlásí se ke stavu vašemu, z vás si vybral první rady, vážné, bílé hlavy, rozesílá poselství do všech českých krajů..."

„Budiž Pánbůh všemohoucí ode všech vás pochválen!" vpadl do proudu řeči Hořešovického vladyky mohutný, poněkud ochraptělý hlas. „Buďtež pozdraveni, bratří milí v Kristu Pánu našem!"

„Bratr Blažej! — My měli za to, žes v žaláři! — Kde se tu bereš?"

„Jak jsi jim z drápův uklouzl?"

Všecko se shrnulo okamžitě kolem nevysokého muže, už skorem starce s přibledlou, jako chorobnou tváří a s vlasy na hlavě jako posypanými popelem.

„Vždyť prý tě Lounští do žaláře vsadili!"

„Ale Pánbůh Abrahamův, Isákův a Jakubův, kterýž jest mocnější tohoto světa nejmocnějších, vytrhl mne z rukou Assyrských a poslal mne mezi lid svůj, bych konal dílo, k němuž mne povolal. A jako druhdy Petr apoštol vyšel z vězení bez úrazu, tak stalo se i mně... Přicházím od pohřbu bratra Jana ze Žatce, a nesu vám od něho poslední pozdravení. Vzkazuje vám všem, abyste v téhle straně stáli věrně ve svém povolání, nedadouce másti se a klamati, ani podváděti kněžími Rokycany. Šelma veliká a zlá obchází po Čechách, tlamu majíc otevřenu a jazyk jako oheň. — A přijdou na věrné Boží časové, kdy každý, kdož je zabije, bude se domnívati, že by tím Bohu sloužil. Proto třeba tužiti se ve stálosti, bdíti na modlitbách, utvrzo-

vati se v lásce navzájem, aby vidno bylo všem, že jsme bratří opravdoví, jedna duše, jedno tělo, jedna krev, jedno myšlení, jedno chtění, jedno snažení — a ne jako ti, kteříž bratrství nosíce na jazyku a v srdcích svých majíce jedu proti sobě jako bazilišek; k čemuž pomoziž nám Pánbůh silný, nesmrtelný, nerozdílný!"

Muž s přibledlou, jako by chorobnou tváří a vlasy na hlavě jako by posypanými popelem, obrátil zraky své k večernímu nebi, sepnul ruce k tiché modlitbě, a s bratrem Blažejem, učenníkem i tovaryšem Jana Žateckého, prvního zakladatele bratrské víry v těchhle končinách, modlil se celý sbor; jediný vladyka Hořešovický pouze že hlavu svěsil a obrátil se stranou; ale na modlení ani nevzpomněl.

Úžlabinkou zavládlo na několik okamžiků ticho jako by tu človíčka nebylo. Jen hlavy starých kmenů přikyvovaly haluzemi svými zlehounka k téhle bratrské modlitbě a tak z pozdálí zaletěla sem píseň podvečerní nějakého zpěváčka-opeřence; ale brzy zase umlkla, protože byla veselá, tak jako popěvek svatební, a tihle bratří konali tu každý ve svém srdci pobožnosť zádušní.

„Ať odpočívá ve svatém pokoji!"

„Amen!"

„A světlo věčné ať mu svítí!"

„Amen!"

„A pochovali ho v tuhle večerní chvíli na břehu Oharčině; městská rada hřbitov osadila stráží, abychom ho tam nemohli pochovati... Nic nedělá, bratří nejmilejší. Hlasu anděla volajícího k poslednímu soudu a trouby probouzející nebožtíky z dřímot staletých ke dni vzkříšení uslyší, ať leží kdekoliv, a oslaven i odměněn vejde v život věčný, kdyby měl hrob na poušti, a odsouzen a zahanben odejde v život hrůzy bohatec, byť ležel v samém zlatě, mezi samými perlami, v šatě nejdražším!"

Čelo vladykovo zachmuřilo se ještě tmavějším mrakem

Všude — všude, kamkoliv nohou kročí, takovéhle řeči, všude jen samý rozbroj, jedni proti druhým štvou, jedni na druhé se smlouvají... Takhle pokoj i svornosť v Čechách nikdy nebude. Jedni druhým věčnou mukou hrozí a každý pro sebe nebe si vyhrazuje, jako by měl lístek vstupní zakoupený. A přivolá-liž pokoj a tu svornosť věnem přinese nám tenhle Stadický král, kterýž od samého Pánaboha do Čech poslán byl?

„Abychom i my se domluvili jednou; bratr Blažej své poslání vyřídil, ne-liž, bratře Blažeji?" — Vladyka utkvěl na starém muži pohledem, z něhož si mohl tento vyčísti cokoliv, a odpovědi nečekal, ale pokračoval dále okamžitě: „Až se do svých vesnic vrátíte, svolejte všechen lid v hromady, povězte jim, že na místě, odkud vzal původ svůj staroslavný Přemyslovců rod, jako by z keře byl vyrostl, zjevil se král, kterémuž usouzeno do této země jednou přece uvésti pořádek, mír, všecko dobré, kterémuž usouzeno veliké tohoto království ponížiti v prach země a nízké povýšiti až k sobě! — Jsouť velicí tohoto království největší škůdcové, nic jim neleží zemské blaho na srdci, ale jejich zámky, jejich erby, jejich zboží, jejich pýcha, jejich dobro — — A nízcí zase této země nejopravdovější milovníci. Nemluvím-liž, bratře Blažeji, podle evangelia? Znáš se v něm s dostatek, snad lépe než já; nuže, vydej i ty v té věci hlasu svého!"

Hořešovický vladyka se zlehounka — opět po několika dnech poprvé — pousmál; ale jen tak, že to sotva kdo zpozoroval. Vladyku napadlo, že bratra Blažeje lehounce pro sebe mohl získati, ke svým záměrům dobře potřebovati, a proto obrátil.

„Pravdu díš, jako bys mluvil z ducha Božího! Jsouť věru velicí tohoto království plíseň. Však vidíme, co jest dal Bůh lapek v Čechách! Tvrzní a hradoví násilníci, ježto zjevných zlodějů, mordéřů, násilníků k násilí chudým

chovají, jsou knížata zjevných hříšníkův... A nebude odpuštěno pánům a vladařům ukrutným, ježto sedláky své tepou a haní, chlapy, výry, psy je nazývají, ve vězení sázejí, aby jim vždy bezedná hrdla plnili!"

„Smluvte se všickni mezi sebou na cestu. I my půjdeme holdovat novému králi. Nesmíť kraj zdejší býti všude poslední. A opatřete se zbraní, jakou kde budete moci dostati. Však učiní všem vám zase cepy služby výborné. Není dobře v těchto dnech s rukama prázdnýma dávati se přes pole. Shromáždištěm bude můj dvůr. Ve čtyřech dnech nejdéle opět u svých krbů budete! — A tebe, bratře Blažeji, nepohrdneš-li mým krovem, zvu dnes na nocleh. Jsi ušlý, churavosť ti lze v očích čísti — a v příštích dnech bude potřeba nám všem síly a pevného zdraví. U mne si odpočineš a údům utrmáceným pohovíš."

Ve čtvrť hodině bylo již v úžlabině tichounko, jako tu bývalo od nepamětných dob. Jen staré hlavy starých kmenů ještě haluzkami pokyvovaly, as tak, jako dědoušek, když sedí v příjemném chladu pod jabloní, o starých časech přemýšlí, dumá, hlavou si ku svým myšlénkám přikyvuje, tu a tam i slovo prohodí a znenáhla při tom usíná... A tyhle kmeny pamatovaly ne jedno sto let, mnoho viděly i mnoho zkusily. Plížívaly se kolem nich divné postavy, jimž s tváří vyzírala buď odvaha až na smrť, či žlutá, vyschlá bída. — Když hospodařili v Čechách Braniborci, slyšely úpění utečencův, a když se tu objevili z dalekých zemí lidé, kteříž přinášeli novou víru, divnou, smělou, že se po ní hlava točila jako po malvazu, také toho byly svědkové. Na Žirotínských statcích měli prý Valdenští svou osadu. —

„Vedu ti, ženo, hostě! — Přicházíme trochu pozdě! — Máš uchystáno cos k večeři? — Věru, ve mně samotném hlad se nějak neodbytně ozývá!"

Hořešovický zeman zastihl ženu na zápraží s Květuškou. Zemanka neměla skorem ani času setříti si se tváří slzy a nemohla nalézti slov k uvítání neznámého hostě, před nímž Květuška podivným mrazením se zachvěla.

„Trochu sýra, chléb, mléko... Přijdu-li vhod a uctím-li..."

Zemance zase uklouzlo s jazyku slovo, jak by hostě svého muže pojmenovala. Byl trochu podoben žebravému mnichu a trochu zas žáku sestárlému samým učením.

„Pánbůh požehnej vás tu vším nejlepším a nadělíž vám své milosti roh přeplněný!"

„Dejž to Pánbůh!" přisvědčila zemanka kvapíc do vnitra, aby hostě nenadálého uctila.

„Tuhle má dcera, Květuška!"

„Už nevěsta! — Kéž bys jednou byla šťastna!"

„Ani pomyšlení nemám na vdavky — a Květuška má na ženicha také času dost. Dcera Hořešovického vladyky se neztratí, kdyby zdejší dvůr byl Bůh ví kde."

Květušce se vylila do mladičkých líček snad všecka krev. Ještě že ji pro soumrak tmavého ruměnce neviděli.

„Však že peněz hleděti nebudeš, vím. Peníze ďáblův jsou vynález, a kdo pro peníze jde za muž, nikdy požehnání nemívá. — Nebyl-liž v pekle ražen první peníz, vladyko? Mrzkosť se za něj kupuje. Za peníz na sebe navěsí ženy sukna, že se již leda vlekou v něm, vymýšlejí kroje přepodivné s lepotami ovšem nelepými a hlavy udělají si široké a nahoru vysoké s rohem... Všaktě doufám, že tvá dcera není z takových."

„Není a nebude. Stojím za ni napřed. A měla-li by býti, Bůh je svědek, že bych jí potom nebyl otcem!"

Host vešel s vladykou do světnice. Na stole kmitalo se již v kahánci světlo a bělel se na míse sýr s mlékem a nenačatým chlebem.

„Bratr Blažej, ženo, služebník čistého slova **Božího**!“

„Jeden z nejnižších!“ řekl bratr Blažej, ukrojiv si skyvu chleba a omočiv ji v mléce.

A zemanka vyšla zase ven na zápraží, kde ještě stála Květuška, a hlavou jí zněla slova vladykova: „A měla-li by býti, Bůh je svědek, že bych jí potom nebyl otcem!“ děsnou výhrůžkou.

„Chraň nás Pánbůh, kdyby mělo býti pravda, co si lidé povídají! — Že prý přejdeme k jiné víře, že prý tatíček drží s těmi plačtivými!“

„I vás Boží soudy zastihnou s ním!“

„Slyšelas, matičko?“

„Nikde tu ani človíčka! — Chasa už na lůžku! — Nesmíš všecko lidem věřiti! — Buď bez starosti, dítě milé! Otec při vší své prudkosti jest příliš moudrý, aby se takhle zapomněl.“

„A co ten starý muž — ten noclehník, matičko?“

Zemanka místo odpovědi přivinula dceru na prsa.

„Už je příliš daleko, mělas ty, ženo, spíše říci, aby se vzpamatoval. Zabředl už příliš hluboko, aby mohl vyjíti bez úrazu. — Je tu u vás po všem štěstí, po tvém, Květuško, zvlášť!“

„Zase ten hlas! — Což, matičko, neslyšíš? — Tak jako by z hrobu vycházel!“

„Slyším, Květuško, jen večerních větrů vanutí! Tak se náhle nějak ochladily! — Půjdeme do vnitra! Mohla bys míti z toho nemoc! A to by u nás ke všemu ještě scházelo!“

„Než takový život, jaký vás čeká, lépe smrt! Co do života, v němž všecko studené jako led, v němž všecko uvadlé jako v pozdní jeseni, v němž jedinou jiskru naděje ukryla černá, nezměrně dlouhá noc!“

„Každé to slovo jako by šípem do srdce mi bodalo!“

„Vždyť tu není, miláčku, nikoho, živé duše, jen otec s tím cizím mužem ve světnici. A ti sedí tiše, mluví zvolna. — Pojď, Květuško. Táhnou nám ty větry od Tejnice zrovna do tváří!“

„Alespoň, matičko, ochladí! Tak mi hlava kolem jde, tak mi tváře hoří...“

„Do rána všecko přejde — vyspíš se z toho. Poslechni, Květuško!“

Matka dceru odváděla do ložnice tlumeně vzlykajíc. A zeman s bratrem Blažejem? — Byli ponořeni v hovor, jako by se byli znali od pradávna. Bratr Blažej chvílemi přecházel v prudší, ohnivou řeč, leckdy se stolu dotkl pravicí a vladyka poslouchal s hlavou sklopenou, s rukama přeloženýma na prsou, jako by tahle slova noclehníkova byla kladivem, ráz v ráz dopadajícím na jeho lebku i hruď, pod jehož ranami tak kvapem řítilo a sesulo se všecko, oč zeman v posledních časech jen tak myšlénkou zavadil, snad ani opravdu nechtěje vymknouti se z kruhu, v němž uvykl se pohybovati jako ve zdejším dvoře od dobrých čtyřiceti let. — Bratr Blažej rozestřel před zrakoma Hořešovického vladyky celou síť bratrské víry a pak ji opatrně, opravdu s důmyslem stahoval kolem zemana blíž a blíže, úžeji a úžeji. Noclehník rozvinul všecku svou výmluvnosť, a vladyka zapomněl za jeho výkladu na všechen svět; stal se hotovým učenníkem. — Ani nepozorovali, že kahánec uhasl. Vladykovi třpytilo se před očima jiné světlo, za kterýmž často člověk chce vzlétnouti v nedohlednou výši, ale také často oslepen klesává nazpět v propasť, jejíhož dna taktéž těžko dohlédnouti... Zeman seděl za stolem jako by přikován, leckdy se mu i nad smělým, orlím slovem bratra Blažeje tajil v prsou dech.

Bratr Blažej vykládal as k jedenácté hodině o těle a krvi Páně, a při tomhle výkladu projel Hořešovickým

zemanem mráz, jako jehly, hnul sebou, chtěl vstáti, ale opravdu jako by byl přikován, a noclehník byl již zase dále, že neměl vladyka ani času o pověděném přemýšleti.

IX.

ěci ve Stadicích stávaly se den ode dne povážlivějšími. Lidu, puzeného zvědavostí, aby uviděli podivného muže, jenž se králem českým činí, neubývalo; ale davy rostly valem, jako když se vody z řeky rovnými lučinami rozlejou až k úpatím hor. A už nepřicházeli jen ze zvědavosti, ale aby opravdu vladaře nového pozdravili, své dědiny poručili v jeho ochranu a sebe v jeho přízeň. Dobrá polovice českého severu viděla jej již tváří v tvář a každý, kdo přišel, ještě ke skutečnosti přidal několik doušek svého výmyslu... Cesty ke Stadicům černaly a šedaly se zástupy a vzduch se chvěl prozpěvováním rozjařeného lidu, že mají krále ze svého středu, kterýž se jich ujme celou svou mocí, kterýž je proti pánům uhájí a svobodě v české zemi nedá zahynouti, protože mu bude pomáhati Pánbůh a sv. Václav.

Kolem kmene stála královská rada v podlouhlém polokruhu: starcové vážní s bílým dlouhým vousem, se stříbrolesklým vlasem, ve starodávných českých řízách, ve tvářích s výrazem úctu a česť přímo vnucujícím. — A lidem, jichž všude kupilo se hlava vedle hlavy, tak mimoděk letěly pod lebkami všecky ty zvěsti, jež slýchávali otcové od dědův a tito opět od otcův a kmetů na hradě Pražském dvanácteru, jak zasedali k soudům a soudy spravedlivé vynášeli, jak prý sám král či vojvoda jejich nálezům musil se poddati. — A bývali prý ti kmeti z celého českého království nejvážnější, v životě zkušení, ve zlých dobách ohněm vytříbení, v povahy křišťálové utvrdlí, jimž

osoby hleděti nikdy se ani neuzdálo. Soudívali chudého, soudívali bohatého a se stejnou nestranností lámali hůl nad lešským či panským erbem či hlavou dědinníka. — A protivy mezi časem zašlým a mezi přítomností se jim náhle pojevily jako noc a den! Dnes sedí na stolici pán na krku se zlatým řetězem, v kabátci z jemného sukna, u boku se zlatým jilcem, na rukou prsteny, z tváří vyzírá dobrý čas, na chudého před šraňkem se podívá úkosem, bohatému ruku podá, vřele tiskne, na chudého se rozkřikne, div neochraptí, na bohatého promluví s úsměvem, ani „račiž" nevynechá, chudého ke slovu nepustí, bohatému dovolí všecko, chudého odsoudí, bohatého nevinným vyhlásí, chudému řekne na cestu „starý osle", bohatému „vaše milosť". — Tenkrát už ta justicia byla jako na trhu či dražbě vyvolávána! A kdož by se divil, že všechen ten lid se tak přívalem hrnul k novému králi, který zašlou radu kmetskou znova povolal ku své ruce...

„Jsou-liž tu do všech českých krajů poslové?"

Lidé rázem ztichli a zraky všech upřely se ke stromu, kde objevila se v zeleni opět velebná, kmetcí postava v přihnědlé, bílým beránkem lemované říze.

Dvanáct mužů vystoupilo v popředí.

„Já toho království vladař Bohem ustanovený a poslaný na místo toto dědicem země české svatým Vácslavem, všem krajům a všemu lidu v nich vzkazuji milost a pokoj od toho, kterýž jest a kterýž byl a kterýž přijíti má, i své vlastní pozdravení.

Posel kraje Kouřimského! — Kouřimským pověz: Hrdosť bývá přemožena pokorou až do prachu země. Ať jen v paměti mají svatého dědice a kněze Radslava! Ať Šternberkům nepřikládají víry ani ve snách. Znám skutky jejich i práci jejich i trpělivosť jejich. Vytrvají-li, že budou jísti se stromu života a míti podíl hojný v tomto mém království!

Posel kraje Slanského! — Slanským pověz: Ať pomaží mastí sílící oči své, aby viděli, které miluji, že kárám a trestám. Ať příkladu sobě neberou ze srdce zaječího. Kdo zvítězí, dám jemu seděti na trůně svém. Znám skutky jejich i dobře vím, že nejsou ani horcí ani studení!

Posel kraje Žateckého! — Žateckým pověz: Známť skutky jejich i vím; i lásku i službu i trpělivosť i skutky jejich poslední, jichž jest více než prvních. Ať uši své zacpou před Šumberky! A mám proti nim, že dopouštějí ženě Němkyni sváděti vlastní bratry své. Ať zvědí všickni, že jsem já zpytatel ledví i srdcí. Dávám jim čas, aby pokání činili!

Posel kraje Plzenského! — Plzenským pověz: Vím skutky jejich, že mají jméno, jako by byli živi a jsou mrtvi. Nebudou-li bdíti, přijdou na ně časy jako zloděj a nezvědí, v kterou hodinu. Máloť v Plzni těch, kteříž neposkvrnili roucha svá a kdo z nich zvítězí, bude v roucho bílé oblečen a nevymaži nikdy jméno jeho z knihy tohoto království.

Posel kraje Prachenského! — Prachenským pověz: Vím o jejich soužení a o chudobě jejich; ale jsou bohati. A rouhají se jim ti, kteříž se praví býti věrnými a nejsou, ale jsou sběř satanova. Ať nic se nebojí toho, co mají trpěti!

Posel kraje Píseckého! — Píseckým pověz: Ať bodláčí nemají za růže a budou zachováni ke dni slávy a vezmou korunu svou!

Posel kraje Bechynského! — Bechynským pověz: Za každou z pěti růží ukrytý trn, jehož hrot jedem napuštěn. A proto ať brány svých měst růžemi nezdobí a růžovým erbovníkům sluchu nedají. Ať vzpomenou, odkud vypadli, a nechť činí skutky první. Kdo mezi nimi má ucho k slyšení, ať slyší, co vzkazuje jim všem jejich král!

Posel kraje Čáslavského! — Čáslavským pověz: Toto praví ten, jenž má moc veškeru v ruce své: ať ve svatém míru žijí, ať klidu hrobového bratra Jana zbytečnými hádkami a spory neužitečnými neruší a kostem jeho přejou lehkého odpočinutí! A za to že budou sloupem tohoto království nejpevnějším!

Posel kraje Hradeckého! — Hradeckým pověz: Ať ničeho se nebojí, přijde-liž co s kterékoliv strany. Uvrhneť duch zlý některé z nich pro skutky dobré do žaláře, aby byli pokoušeni. Ale soužení budou míti jen za dnů deset. A potom vyznáno bude jméno jejich přede vším královstvím!

Posel kraje Chrudimského! — Chrudimským pověz: Ať od radlice k oceli ruku přiloží jen v dobách nejhorších. Ať zlatem polí svých nezpychnou, ať nechtějí býti ze sedláků vladykové, z vladyků rytíři a z rytířů páni! Ať se rodí mezi zlatem jejich ornic i zlatá srdce! Za to že se mnou po pravici choditi budou!

Posel kraje Boleslavského! — Boleslavským pověz: Ať bedlivi jsou Valdštejnův okem i uchem, ať před Berkovci mají se na pozoru a s Vartenberky nechť do jedné mísy rukou nesáhají. Jeť v Boleslavsku zámků jako po dešti hub, s jednoho na druhý mohou řetěz hoditi svobodě v dědinách zrovna na hrdlo. Nad opatrnosť a ostražitosť nechť není jim jiné starosti!

Posel kraje Litoměřického! — Litoměřickým pověz: Nechť nemluví: Jsem bohat a mám hojnosť, ničeho nepotřebuji, a nevědí v Lípě ani v Dubě, na severu k Sasům zvlášť, že jsou bídní, ubozí i chudí, i slepí i nazí. Radímť jim, aby si koupili ode mne zlata ohněm zkoušeného a pak přikryvše se, neukazovali hanbu své nahoty. — Také už se jim zalíbilo v týchže krajích na ženě Němkyni-cizince, kteráž do těchhle končin českých přišla prodávat krásu svou jako by na trh veřejný. A vzkazujiť já v celý tenhle kraj, do Biliny, Teplice, Labského Ústí, Kadaně,

Lokti, Chomútova, Mostu a dál a dále, odkud a pokud vidím, od jedněch hor ke druhým, od řeky k řece, těchhle všech měst magistrátům i lidu měšťanskému: Na náměstí každém vystavěla cizačka chlipná stany ozdobné, majíc doufání v kráse své, vzala na se roucho barev rozličných, vlasy hlavy své olejem vonným pomazala a potom začala vykřikovati vnady své. — A jdou za ní jako mezci, nechávají se zpíti, otupiti a přicházejí té cizince pomocníci a krajané jako morovina. Českou zemi v téhle straně připravili o nejkrásnější kraj, o nejpožehnanější končinu. — Vzkazujiť já ještě jednou všem milým a věrným: Tu ženu-cizačku bijte, vybijte, stany její strhněte, milovníky její ukamenujte, peníz, jež naleznete, stopte v hlubiny vod a postavte se na stráž do všech průsmykův a na všecky cesty, aby sestry její nikdy a nikdy sem nemohly."

Stařec na stromě umlkl. Mezi lidem ticho, že mohl jsi slyšeti i dýchání. Všecky oči tkvěly dosud neodvratně na postavě, jež vystupovala mezi jasnou, svěží zelení opravdu jako by na prahu komnat královských, do nichž pohled zahalen těžkými atlasovými zaclonami. Takovýchhle slov ještě nikdy v celém svém životě neslyšeli. Za minulých vojen uvykli slýchati mnohou smělou řeč, protkanou nejbujnějšími obrazy, ale táhly se všecky skorem k předmětům náboženským.

„Vybijeme, ubijeme, stany její strhneme, milovníky její ukamenujeme a všecko všudy rozmetáme," zabouřil lid, jako když moře se rozedme a rozhučí a není ani pomyšlení, aby se ztišilo.

„Pomůže vám i zaštítí vás svatý Vácslav a v tomhle království vzkvete květ liliový a zrodí se čistý lid, jenž bude na znamení všem národům!"

„Aby to Pánbůh jednou dal!"

„Vašim dětem, vašim vnukům, dětem vašich vnuků do kolen nejposlednějších!" —

„Amen!“ dopověděl jako by jedněmi ústy veškerý zástup, a když učinili svou poklonu novému králi a každý si ho prohlédl od hlavy do paty zevrubně, rozešli se ke svým domovům, ale tihle až daleko, na pět, na šest, na více mil. Měli na zádech uzly, v těch uzlech pečivo, chléb, co kdo kde mohl uloviti na cestu, v rukou holi, tu i tam cep, někde také oštěp, sudlici či zrezavělý palcát. Byl to ponejvíce selský lid v halenách, na hlavách s čapkami, ve škorních, mnozí i v dřevácích... Odcházel ke svým krbům, přesvědčen na své oči, že zase má v zemi zastánce, třeba bratr Jan Žižka už odpočíval. —

„Jaké dnes noviny a zvěsti z království, moji kmeti milí a vzácní radové?“ otázal se král, když zástupové odešli, starců, sestoupiv s neobyčejného trůnu svého a zajisté také nevídaného, co králové na světě kralují.

„Ne příliš dobré, Tvá Milosti!“ zahovořil stařešina z Podlešína labského.

„Na zlé i dobré pevnou myslí, sluší se, abychom byli připraveni. — Nuže?“

„Ouštěcký magistrát dal provolati veřejně na buben, kdo z města odváží se ke Stadicům na pravý Bělin břeh, že potahován bude k odpovědnosti!“

„Teplický rychtář odejel s žalobami na zdejší okolí do Žatce!“

„Bilinský purkmistr najal rotu žoldnéřů německých, aby prý město dobře uhlídali, a měšťané sbírají na novou čeleď. Chtějí se prý opravdu podívati na tvůj trůn!“

„Mostečtí smlouvají se s Chomútovskými a Duchcováky, aby vytrhli na nás společně.“

Tak vypověděli radové z Tiskovic, z Všechlap a Modlan.

„A byť jich, milí kmeti moji a vzácní radové, deset tisíc vyšlo proti nám, budou smeteni jako prach, zatopí se ve vodách, zalknou se ve hlíně země a jako červi roz-

dupáni budou! A víte-liž, kdo proti království tomuto vše zlé osnuje a všeho neštěstí byla, jest a, uchovej Bůh, aby jednou byla — původcem? — Ta žena-cizačka, kteráž zase od několika let vystrojená, vylíčená, s prsoma odkrytýma, v šatě přebohatém jde v ryze českých krajích od města k městu, ode vsi ke vsi, od hradu ke hradu... A dech její horký, oko svůdné, tělo hříšné, slova medem se řinou červenýma rtoma, lidu před ní, za ní, kolem ní jako pitomcův. A vůni, jež z jejích šatů vychází, lze cítiti, než cizačku ještě viděti... A jdou před ní trubači, aby lid svolávali, jedou před ní heroldi, aby její krásu vynášeli, jsou draze placeni zlatem a stříbrem, jdou před ní její krajanky, také tak nestoudně oblečené, rozhazují dary: přízeň mocných světa tohoto, dobré bydlo, bohatství. — Milí moji kmeti a vzácní radové! A podívejte se za krátký čas, kudy ta žena-cizačka, prodajná nevěstka kráčela! — Českých životů všude plno zadávených, až oči se vám zatmí, z českých srdcí všude poslední krůpěj dobré krve vyssáta, a kdo na živu zůstali, plíží se jako stínové. V takových krajinách by svých rodáků nikdo nehledal! A až tuhle podaří se lidu našemu chytiti, postaviti ji na pranýř, kamž viděti ze všech koutů Čech, aby ji poznal každý v hanbě největší, pak poslání mé bude vyplněno, pak vykvete ten bílý, liliový květ!"

Nad Středohorskými vrchy vyklenula se náhle duha barev nad míru jasných, klenula se dál a dále celým širým obzorem, výš a výše nad temeno Milešovčino, sahala až do temných vrcholků Krušných hor, nad nimiž slunce stápělo se v ohnivou spoustu podvečerních červánků. Zdálo se, jako by mladé království starého krále chtěla kruhem svým spojiti v ochranu na všechen příští čas.

„A ta žena-cizačka ví, že povstal v Čechách muž, kterýž všude všecko zbouří proti ní, že jí přetrhne nestoudný obchod s českými dušemi, že s nalíčené tváře

strhne jí škrabošku, aby viděli netvora s devíti hlavami, že jí strhne s vyfintěného těla všechen ten klamný cár, aby viděli, že to kus ženy, půl hada, kus saně. A proto připravujmež se, moje kmeti a vzácní radové. Ona popudí proti nám všecko panstvo, mezi nímž měla odjakživa, má a bude míti kupců nejvíce. — A proti takovéhle síle budeme se musit ohraditi! — Vychrtlé měšťáky, přitloustlé Němčíky zaženeme do jejich kurníků jako slepice! — A znova pravím vám: s panstvem budeme míti hračku opravdovou. A k tomu třeba rozumu a rozvahy nejednoho dne! K tomu potřeba tisíce paží, po jejichž ráně hlava už nikdy nebolí. A proto rozejděte se každý v rodný svůj kraj a než nová čtvrť měsíce zasvítí nad Stadicemi, musí tu býti celé šiky lidu připraveného na rytíře cizačky-nevěstky!"

„Budou zde dříve, Tvá Milosti, že se jim podivíš! — Jako by vyrostli ze země!"

„Já ručím za čtyři sta hav!"

„Já za pět set!"

„Já za sedm!"...

A tak jeden za druhým z královských radů už napřed svědčil za své krajany, co jich kdo přivede.

„A zbraň ať si vezmou, jakou kdo chce! Však vědí, že v Čechách se brání a napadají své vrahy tím, co jim nejblíže po ruce!... Jen co tu budou první zástupy! Potom to půjde řekou, která čím dále k moři, tím bývá přítoky širší, tím prudčí proudění, tím hlubší a nezdolatelnější. Potom to půjde sněhovou homolí, když se náhle ve vrších utrhne a valí v doliny níž a níže, až je z ní celý stoh! — Než tedy nová čtvrť nad Stadicemi zasvítí!"

Stařec, ukloniv se všem, ustoupil nazpět v zeleň zase, jako by do vnitřních komnat královských, jež zakrývají těžké, hedbávné záclony.

X.

a Hořešovických lukách kvetlo už všude kvítí až milo. Lučiny sežloutly, modraly, růžověly, červenaly, a když hezky zostra slunce zasvítilo, zdálo se, jako by tu na smaragdové půdě rostly samý rubín, samý amethyst, samý safír, samé drahokamy. A byly to prostinké květinky, jimiž ku konci máje a v prvních dnech červnových všude všecko jako poseto. Ač včera hezky prořídly, bylo jich tu dnes opět hlavička na hlavičce, a Květuška, jež je trhala — každou až u samé země, nevěděla, ku které se dříve sehnouti, všecky se k ní klonily, jako by chtěly volati: mne utrhni dřív, hezounká dívčino! — Jako by chtěly zahynouti nevýslovně raději jemňounkou dívčí rukou než za dva tři dny slunečním palem či prudkým větrem. —

Včera tu byl na „kytkách" celý dvůr. Odnesli jich domů kolik nůší a na zápraží pletli z nich obrovské věnce, zrovna jako když bývají v červnu svatby a nevěstin i ženichův vůz na kolech ovíjejí květinovými věnci. A dali si na tom záležeti, červené svíjeli dohromady s bílými a modrými, zelením je proplétali a k večeru vodou polévali, aby byly čerstvé a svěží, až jich budou potřebovati.

Květuška vybírala nejkrásnější, z každého kopce jen několik, pečlivě je srovnávala a opatrně kladla do trávy, aby neupadlo ani lístečku a aby s nich nebyl setřen ani pel. Na leckterous květinku se podívala, v kalíšek se jí zahleděla a mnohou svlažila slza s očka jejího.

„Co s tolikem kvítí? — Prý je všecko u vás samý věnec? Ne-li na svatbu? — Jsem tu ještě. Ani se mi z Hořešovic nechce! — Pomohu ti, Květuško!"

A než vladykova dcera mohla odpověděti, už se vedle ní shýbal mladý muž; také nejhezčí vybíral a také tak opatrně kladl je do trávy.

„Celý zdejší kraj potáhne prý ke Stadicům! Slyšels o tom asi také. Pleteme tomu divnému králi na trůn věnce a já mu mám uplésti z našich lučních květin korunu."

Květuška se při těchto slovech ani nepozdvihla, ale nějakou chvilku ani nevěděla, kam sáhá ruka její a co trhá za kytky.

„Ke Stadicům? — A ty půjdeš s nimi, Květuško?"

Mladý muž několik konvalinek upustil a vzal vladykovu dceru za ruku.

„Budu, Česlave, musiti!"

„Tak tam budeme míti, Květuško, svatbu!"

„Svatbu — tam — u Stadic?"

„U Stadic, miloušku! — Tak se nám to náhle k dobrému obrací!"

„Nemohu ti, Česlave, rozuměti?"

„Ale porozumíš, Květuško, až si před veškerým lidem ruce podáme, až před tím králem si věrnosť věčnou slíbíme... Jen o ničem nikomu se nezmiňuj. — A otec tvůj?"

„Povede prý všechen zástup, jako někdejší župy Dřevíčské zástupce!"

Květušce zarděly se náhle líce, jako by od utrhlé květinky, a leskly se jí modré oči také jako když slunce na zrosené lupénky jejich prvním jitrem zasvítí. Nebyla věru od onehdejška k sobě ani podobna, tak přepadlá jako po těžké nemoci! A jako by se byla spadávala úbytěmi. Zemanka už pomýšlela na nějaké to říkání, či měření, jehož se při úbytích mezi lidem užívá do dneška.

„A kdy že, Květuško, vyjedete?"

„S neděle první dny!"

„Tak uvidíš: než tyhle květinky, jež jsi dnes trhala, uvadnou načisto, budeš mou!"

„Tak z nenadání? — Myslíš, že tak bez překážek?"

„Tak z nenadání, drahoušku! — Proto jsem také zůstal v Hořešovicích. Já naše štěstí tušil, samo nás hledá, a proto za ním, Květuško, dokud se na nás směje! Jen ke Stadicům! Tam je dohoníme, tam je uchvátíme a co živi budeme, nepustíme!“

„Tak abychom, miláčku, sobě také na věnec natrhali!“

„Až v předvečer, Květuško! — Ty, sama, svýma rukama, aby byly čerstvé — nejsvěžejší.“

„A proč ty, Česlave, nechceš? — Já tobě a ty mně na věnec! Místo prstenů!“

„Protože zítra nebudu doma; odejdu již dnes!“

„A kam?“

„Ke Stadicům!“

„Jindy si ženich chodívá pro nevěstu sám, a tentokráte mu ji přivezou proti své vůli, proti všemu nadání!“

A ve chvilince byla již zemanova dcera na lučinách samotna. Ale už jí to tak nešlo, leckdy utrhla jenom korunku, sáhla po jiné, než měla v úmyslu, ani je tak opatrně vedle sebe nekladla, chvilkami se pozdvihla a upřela oči v tu stranu, kudy Česlav odešel. — Ale nebylo viděti nikoho, jen zahradami, jimiž s té strany Hořešovický dvůr jako by zasázen, vycházela volným krokem mužská postava — vladyka. Zaměřil přímo sem.

„Nějak ti to málo ubývá! — Jako bys měla ruce svázané! — Podívej se, tuhle i pampeliška, tuhle zas kmín, vlčí mák, zde jetel. — Vždyť jsem proto poslal schválně tebe, abys vybrala nejpěknější! — Začalas dobře, ale nyní jako by tě to omrzelo! — Nevím, holka, co ti je!“

Květuška ani neodpověděla, nahnula se až k samé trávě, odvrátila se od otce v jinou stranu, aby neuhodl, že má plnou hlavu tak radostného tušení, a aby ji o ně nepřipravil slovem nevlídným.

„Povídá se mezi lidem ledacos. Hořešovický vladyka sice všemu nevěří. — Že prý tě ondyno viděli s tím fa-

rářovým! — Slyšíš, Květuško? — Schválně si sem zacházím! — Tady nás nikdo neuslyší a nikdo se mi nebude plésti do řeči. — Mluvila jsi, Květuško, s ním? — Jářku, zdvihni hlavu a podívej se mi do očí. — Ondyno prý tě viděli s Česlavem. Stáli prý jste tu hezky dlouho. Nemohli prý jste se ani rozloučiti! — Odpověz!"

Květuška ani nevěděla, že se vzpřímila, a jen na rameni ucítila ruku otcovu.

„Jako bys nerozuměla! Mluvila jsi s ním?"

„Mluvila, otče!"

„Dnes, zdá se mi, že tu byl zas? Květuško!"

Vladyka poněkud hlas zmírnil.

„Důvěřuji, že čtvrté přikázání Boží nemáš pouze na jazyku! — Dnes mluvili jste spolu opět?"

„Opět, otče!"

„Ode dneška spolu více mluviti nebudete! — A učinila-li bys toho přes mé slovo, musil bych užíti otcovských práv. — Pamatuj si to, Květuško. — Nechtěj, abych byl i naproti tobě Hořešovickým vladykou. Tebe čeká ještě jiné štěstí, než farářův syn, kterýž svůj věk proseděl pouze ve školských lavicích a ztráví jej tam opět či někde na zpustlé faře venkovské. — Ty se vyrovnáš..." zeman chtěl říci: „Žirotínským", ale ani rtoma tohoto slova nevypustil — „ty se vyrovnáš i jměním i ctí předním šlechtičnám! — A trochu lépe si v těch kytkách vybírej, ne každou, mohl by ti přijíti pod prsty i tenhle babí hněv!"

Květuška neodmluvila otci ani jediného slova; sehnula se zase ke trávě a zeman odcházel s hlavou vzpřímenou a s vítězným úsměvem na obličeji k lesům.

A touže chvílí, kdy asi hovořil vladyka se svou dcerou, rozpředl se skorem na slovo tentýž hovor mezi otcem a synem na Hořešovické faře, toliko že jinak zakončil.

„Za dvě — tři neděle ve všem tí budu po vůli — ve všem!“

„Ve dvou — třech nedělích, chlapče, si člověk zkazí život mnohdy na celý věk!“

„Ale také si může připraviti štěstí na celý věk!“

„A když ti poručím, řeknu-li: chceš-li býti mým synem, tedy poslechni na slovo, a nechceš-li, tedy jednej po svém rozumu, ale ke mně se hlásiti nesmíš?“

„Pro těch několik okamžiků mi, tatíčku, odpustíš, řeknu-li, že neposlechnu.“

„A budu-li tě prositi?“

„Otče můj!“

Starý farář se odvrátil k oknu pohněván.

„Pustím se do Stadic k tomu králi — ještě dnes!“

„Nedbáš-li a nevážíš-li si slova otcovského, jdi tedy...“

„A požehnáš-li mi, tatíčku, aby byly kroky mé šťastny a má cesta k dobrému?“

„Za to, že nechceš poslechnouti? — Pověděl jsem ti v dobrotě, proč tomu nechci a chtíti nemohu.“

„Půjdu si tedy pro požehnání na hrob matičce a až se vrátím, přijdu si k tobě opětně. Potom mi toho neodřekneš, nebudeš moci, protože uvidíš svého Česlava šťastným a jeho štěstí bude i tvým štěstím.“

A když Česlav opouštěl Hořešovice oblečen ve sváteční šat ještě studentský, v černý aksamitový kabátec, u boku uzounký meč, na hlavě baret s bělavým pérem, suknici tmavé barvy, uzounké spodky, přes levé rameno plášť, aby v družině podivného muže, kterýž se českým králem činil a jemuž vladyka zdejší s celým vůkolním krajem se chystá na hold, hledal štěstí své, vracela se Květuška do dvora, kde všecky vozy řebřinové i košatiny ovíjeli věnci a oplétali jedlovím. A při tom nestačili si

ani do korbelíků nalévati. Zeman dal chase tyto dni medoviny k nepřepití.

Jedině vladykova žena seděla na zápraží zamyšlena. Jindy samá řeč, byla-li práce na kvap, zvlášť, jedno slovo bylo vlídnější druhého, všude se kmitala, jako by se ani země nedotýkala, pobádala, slibovala, žertovala... Hořešovická čeleď si nemohla přáti hodnější paní. A od té chvile, co tu byl ten neznámý host, jako by měla jazyk svázaný, na srdci kámen, v očích jako by slzy ani nevysýchaly, i ten hlas její zněl tak studeně, tak zcela cize proti dřívějšku.

„Málo jsi, Květuško, natrhala. Ani to nestačí na věnec!" pravila zemanka uzřevši dceru se vraceti. Nutila se k řeči a i k úsměvu.

„Tak tuze se bojím, matičko, toho dne!" Květuška chtěla ještě říci: „Jen aby nám potom všecky ty kytky na hrob nenaházeli!" ale zamlkla se a usedla k matce. Tolik divných myšlének jí mladou hlavou letělo v nejrůznější směsici. Ty radostnější ustupovaly co okamžik dál a dál v pozadí, až už jí zněla v uších jen ledová výhrůžka otcova: „A učinila-li bys toho přes mé slovo, musil bych užiti otcovských práv!" Proto také tak málo kytic přinesla, jen několik hrstí, cestou je všecky potrousila.

„Půjdu s tebou, Květuško! Neměla bych doma stání, ani chvíle pokoje!"

Matka pojala dceřinu hlavu na svá ňadra.

„A což opravdu myslíš na něho, Květuško?"

„Opravdu, matičko!"

„A což kdybys jej přece z mysli pustila! Aspoň s jedné strany bych byla bez starosti. Nemohla bys, miláčku můj?"

Zemanka naklonila své tváře nizounko — až k čelu dceřinu — a téměř jen šeptala.

„Mohla bych, matičko!"

„Učiň to tedy! — Snad to neštěstí, kteréž se na nás valí mrakem, zaženeme! — Můžeš-li, Květuško, učiň tak!“

„Ale potom by se ten můj život podobal těmhle kvítkům, jež jsem dnes trhala! Za dva či tři dny uvadnou a do posledního lístečku opadnou! — A budeš-li se mnou, matičko má, pak se nebojím, pak ten den nám... přece se může k dobrému obrátiti!“

„Jak bych tě, drahé dítě, mohla pustiti samotnou! Otec bude míti jiné starosti! — Vždyť víš, že by tě nikdo tak rád v celém širošírém světě neviděl šťastnou, jako matka tvá!...“

Dalších slov nebylo slyšeti, protože chasa, ověnčivši už třetí vůz, dala se do vejskotu, do zpěvu, až se všecko třáslo. Medovina s nimi začínala už tropiti šašky, lezla jim na jazyky, ani nohou jejich nenechala v pokoji.

A farář seděl ve své jizbičce nad rozevřenou knihou, již byl vyňal ze skříně, aby ve slově Božím na neposlušného syna zapomněl. Četl list mistra Jana, kterýmž se loučil se všemi posluchači svými a milými v Čechách přátely, když se odebíral do Kostnice mezi nepřátely své, jichžto počet že jest větší nežli někdy proti Kristu vykupiteli, a mezi nimi že vlastní krajané jsou nejhorší. A na příští neděli chystal se na základě těchto slov učiniti řeč a ještě přidati: Největšími člověku škůdci bývají lidé jeho domácí. Ostří celého kázání mělo býti namířeno na zdejšího vladyku, s nímž hodlal začíti boj se škraboškou odhozenou, tváří v tvář, jak toho činí lidé poctiví, a ne podtají, jako ve zvyku mívají lidé beze cti a lstiví ošemetníci, a ne ve svůj prospěch, pro vlastní dobro, ale za památku mistra Jana, jich obou učitele jednou nade vše milého, pro neporušenost jeho závěti... Farář si ku svému kázání vybíral schválně ze spisů Janových věty nejtklivější, kteréž musejí pohnouti kamenem. A zabrán hluboko v předmět vyvolený, zapo-

měl opravdu alespoň na okamžik, že mu syn odešel do Stadic za tím mužem divným, jejž lid obecný velebí až na výsosť a jemuž páni trlků bláznivých spílají — k vůli vladykově dceři.

XI.

oumrak, jenž se byl údolím, jímž protéká Bělina, rozestřel, netrval ani půl hodiny. Sotva že měsíc nad Radobýlem vyplynul, prvním pohledem utkvěl na tichounkých vlnách, jež zcela volňounce, skorem nepozorovaně braly se k Labským břehům, že se opravdu zabělely, jako by stříbro roztavené proudilo se řečištěm.

Kolem Stadic panovalo hluboké ticho, ač se Přemyslovým polem černalo postav hovějících si buď sedě či leže v měkkounké travici jako havranů, když se slétnou as dvakrát za rok k poradám. Skála, jež jako by v těchhle místech byla ze země vyrostla a obrysy svými poutníku z pozdálí mimoděk připomíná obrovskou postavu lidskou, vrhala mimoděk své stíny celým královským táborem. Klamavým svitem měsíce podobala se opravdu i z blízka báječnému obru, jenž za nocí vycházívá ze svého úkrytu a navštěvuje tu královské zámky, tu zase bohaté vinice a jinde opět pečlivě střežené pokladní komory.

Pouze král, zdálo se, že bdí za všecky. Stál opřen o kmen s hlavou vzpřímenou a okem upřeným do dálky.

Středohorské vrchy nabývají za svitu měsíce — zvlášť z blízka — nevypověditelného rázu. Vrcholky jejich vybíhají ponejvíce v homolovité hroty, stráně jsou porostlé bujným zelením, na temenech jako ptačí hnízda, když z nich slídivé oko opeřence vypudilo, zčernalé rozvaliny, v pustých, jako skála slitých zdích noční ptáci všeho druhu; ku

každému tomu vrchu a na něm ku každému hradu, někde i ku každému koutu v rozvalině pověsť, tu tklivá až k slzám, tu hrozná až tělem prochvívá mráz, tu zase děsná, že z ní vlasy na hlavě vstávají a naskakuje husí kůže; pod těmi vrchy vesničky, menší, větší, jak kdo chce, do nedávna na mnoze ještě hliněné a dřevěné; nad dědinkami bílá kostelní věž, kolem hřbitovní zeď, za níž vyhlédají kříže, pomníky kamenné či chudičce z ledabylo otesaného dřeva stlučené, uprostřed polí tmavější pruhy s bělounkou, jedva rozeznatelnou šmouhou: vrboví s olšinami a bystřina, tu srázný svah, jinde na několik set kroků rovina jako mlat, tam zase mírné návrší, na němž stará planá hruše s obrovskou korunou; ještě jinde na křižovatkách Boží muka, na rozcestí rozvětralý, skřípající kříž se štěrbinami, v nichž lidských zubů bez počtu; stichlými úžlabinami čas od času táhlé, rychle za sebou slesledující houkání ponocných, k čemuž se leckdy přidruží svým skuhráním havěť ptačí ve hradech. — Někdy se člověku přímo zdá, jako by ty vrchy sebou hýbaly, jako by hlavy k sobě skláněly, a zvlášť táhnou-li porostlinami na jejich stráních větry, jako by si navzájem cos povídaly temnou, divnou, mrazivou řečí, snad o svých mladých letech, o svém dětství. —

Stadickému králi také na vysoké čelo touhle stichlou večerní chvílí zaklepalo zlehounka jeho mládí, a stařec mu otevřel své vnitro dokořán, aby se potom zase vrátilo nazpět, kamž ostatně za nedlouho půjde také sám. Zřel před sebou tichý kraj, nevelikou vesničku s kostelem, za vesničkou rozsáhlý zemanský dvůr se dvěma křídly, z nichž jedno šlo k východu a druhé k západu, se čtyřmi vraty, s dvojím nádvořím, s dvojími stodolami, s dvojími stájemi. Od jakživa zůstávaly zde dva vladycké rody. Někdy prý — ale nebylo to nikde ani zapsáno — rozdělil zeman své zboží mezi dva syny, ale časem vymizelo i společné jméno

rodové, tak že zbyla o tom pouhá pověsť z podání lidu. A v jednom z těch dvou dvorků stála jeho kolébka. Když povyrostl, poslal ho otec na Pražské učení. Doma zůstala jediné dcera ještě mladinká, as tříletá dívčinka. Tenkrát bylo všude po Čechách prohlašováno milostivé léto. Kostely Pražské byly přeplněny lidem milosti chtivým; čtyřiadvacetiletý student Jan, rodem z Husince, dal za odpustek jediné čtyři groše, kteréž měl, a musil potom v potravě své zůstati o suchém chlebě. Ale přežel, že milosti a požehnání do Čech přineslo pramálo. Různice mezi arcibiskupem a králem sotva utichlé vzplanuly poznovu a hrozily opět vybuchnouti v žíravý oheň. Jan z Jenštejna uchýlil se však tenkráte z Čech k papežské stolici. A ku družině jeho přidal se i mladý žák Pražského učení, Vácslav z Hořešovic. Přinutila jej k tomu neodolatelná touha po cizích zemích... Tehdáž začal půlměsíc Evropu strašiti do opravdy. Slavné srbské carství na Kosovu rozbito a v tichounkých slovanských dědinách na jihu sešlapal Turek poprvé půdu, aby tam ani tráva už nikdy nerostla. Papež Bonifác volal do zbraně proti pohanům celý křesťanský svět. Král Zikmund zval proslulé rytířstvo francouzské, aby draka Turčína jako druhdy sv. Jiří probodli skrz naskrz a osvobodili na věčné časy Evropu od tohoto netvora. V samém Římě vyvstával kardinálům na čelech studený pot, protože šlo krajinami poselství: vzkázání Bajezidovo, že na kapitolu v Římě vystaví na odiv všecky koruny, jež byl králům pobral, na hlavní oltář Svatopetrského kostela že seno pro své koně naházi. — Když se arcibiskup Jenštejn vracel z Říma do Čech na celý svět rozmrzen, že stolice papežská zachovala se vůči němu tak obojetně, ba skorem odmítavě, mezi poutníky scházel Vácslav z Hořešovic. Táhlť touže dobou s několika krajany proti mohamedánům ve vojště Zikmundově, jehož nejskvělejším oddílem byly šiky francouzské. Rytíři měli

zbroj až fantasticky vyzdobenou. Bylo tu lesku, nádhery, přepychu, bohatství, slavných jmen z nejčistší krve, ale žádného vůdce a žádného pořádku. Král Zikmund hleděl si spíše hebounkých, jemných tváří a černých, svůdných očí. U města Nikopolis strhla se bitva a vojsko křesťanské na hlavu poraženo, z většího dílu porubáno, francouzské rytířstvo se vším zlatem a stříbrem šanováno, ale jen proto, aby dostali Turci obrovské výkupné. — Druhý den po bitvě na tři tisíce zajatých posekáno. — Král Zikmund na útěku jen s dvěma pány: Norimberským Hohenzollerákem a arcibiskupem Ostřihomským. Před králem na koni s mečem zkrváceným mladý muž, hned po jeho boku, hned v zadu a střelou zase v před; jedou s větrem o závod. Oděv na králi roztrhán, rozedřen, a mladý muž svléká se sebe svrchní šat, dává jej králi, přináší chléb, dává jej králi, sobě tak několik soust; pod králem klesá kůň, mladý muž nabízí Zikmundovi svého; octli se až na březích Černého moře, tam, kde Dunaj se snoubí s jeho vlnami. Před nimi šírá hladina, vůkol nikde ani človíčka. Nedaleko za nimi vystupuje k oblakům šedavý dým, blíž a blíže lze slyšeti pronikavý ryk, jako by „Allah, Allah“, jsou to Turci, snad je pronásledují. Zikmund bledý jako umrlec, Hohenzollerák se třese osykou, arcibiskup Ostřihomský znamená si čelo křížem, jen mladý muž slídí mořem zrakem sokolím; náhle zavejskl, co mu hrdlo stačilo i utrhl si kus suknice, nabodl cár na meč a zamával jím do větru proti dvěma lodicím, jež objevily se na obzoru. Potom se vrhl do moře, doplaval až k nim; a měli tak nejvyšší čas, když přistali u břehu a do jedné vstoupili tři velcí páni. Turečtí jezdci byli již na dostřel. „Odměním se ti za to královsky!“ řekl Zikmund položiv ruku mladému muži na rameno. „V Norimberce budeš hostem u purkraběte, kdykoli se ti zachce!“ sliboval Hohenzollerák. „Arcibiskup Ostřihomský ti toho také ne-

zapomene!" — Na břehu se Turci vztekali, někteří se i s koňmi do vody pustili, ale Benátské lodice byly rychlejší tureckých koní, a šípy, vypuštěné mladým mužem, všecku chuť, honiti prchající, zahnaly... Na moři stíhala je bouře za bouří; každou chvíli se objevily dosti blízko plachty podezřelé; král Zikmund se modlil, jakou kde uměl modlitbu. Ostřihomský arcibiskup seschl o dobré dvě třetiny, Norimberský purkrabí si strachem a jekotem zubů jazyk rozhryzl... Jen mladý muž, jenž si u Benátských plavců vynutil poslušnosť až otrockou, jako by jel pevninou v nejjistější zemi, kde za noci v lesích mohou rozvěsiti zlaté řetězy a přece nikdo se netkne ničeho. — Král Zikmund si oddechl za tolik dní teprv, když uviděl běleti se v pozdálí vycházejícím sluncem Dubrovník. A sotva že na zemi vystoupili, vzal mladému muži meč, položil mu jej na rameno a pasoval jej na rytíře. Kmotrovstvím mu stáli Ostřihomský arcibiskup a Norimberský purkrabí. — A mladý muž, rytíř Vácslav z Hořešovic, zůstal od těch dob v družině Zikmundově. Však zženštilého a rozmarného krále čekaly v Uhřích ještě horší věci, na př. zámky, jež za ním Gara na Sikloši na sedm západů uzavřel, ale na nedlouho, protože zlý Zikmundův duch, aby ho mohl odnésti do pekel nejhoroucnějších, rozevřel před ním rozsáhlé pole činnosti, kteréž se zakončilo až ve Znojmě, jejž, když z Čech odjížděl naposled, vyprovázely „krásné" paní,*) kteréž šly pod svou korouhví s jinými kejklíři, nesmějíce v Praze zůstati. Zikmund, jenž neměl ani ponětí, co to státi slovem a dbáti cti, zapomněl i na svého zachránce. Rytíř Vácslav strávil jako purkrabí na mnohých jihouherských hradech celý mladý život svůj zapomenut a odstrčen. Zprávy z Čech přicházely do těchhle krajů jako bílé vrány, a když přišly, byly z rub na rub pře-

---

*) lehké.

vráceny. Až jednou královský posel na oři upěněném jezdil od zámku k zámku s rozkazem, aby kde kdo zbraně schopen, vytáhl do pole na novou křižáckou vojnu do kacířských Čech. — Purkrabí nemethvarský vypravil se s padesáti oděnci. Byli to jezdci rychlejší ptákův. A co jeli do Čech, celou cestou přemýšlel, jak to může býti, že táhnou do Čech na vojnu křižáckou. Dřív nebylo slýchati o výpravách leda proti Turkům. Dnes děsí veliké pány turecké půlměsíc i když v noci spí, i když za dne popíjejí či pojídají, a přec platí křižácká vojna české zemi. — Nemethvarský purkrabí měl už prošedivělý vlas, prostříbřený vous, mnoho viděl, ještě více zkusil, mnohému rozuměl, mnohé si domyslil, ale tomuhle nerozuměl a tohle si domysliti nedovedl. V Čechách přitrhli k panu Čeňkovi z Vartenberka.

„Proti komu, pane?"

Pan Čeněk z Vartenberka se nad touhle otázkou královského uherského hejtmana zarazil.

„Proti buřičům jeho milosti!"

„Tolik vojska? — Tolik křižáků? — Což, pane, těch buřičů tolik?"

„Celá země!"

Pan Čeněk z Vartenberka přeměřil královského hejtmana uherského od hlavy do paty.

„A ty, pane, Čech?"

„Arciťže! -- Doposud jsem se nikdy neptal: proti komu a proč? — Dnes se ptám poprvé, protože z této země pocházím a je mi jí, pane, líto, když, vraceje se po třiceti skorem letech, vidím ji jako holubičku, na niž krkavců, krahulíkův a jestřábů slétlo se se všech stran! Musejí ji ubohou udolati! Ani všem z ní nestačí krev. Každý si vezme na památku po péru!"

Pan Čeněk z Vartenberka se rychle obrátil.

Za krátko sešli se však oba za stejným úmyslem pod Jaroměřskými hradbami, kamž přitáhl pan Čeněk s mnoha sty jízdnými i pěšími.

A když potom kněz Jan Pražský pozdvihl svátost večeře Páně a všichni Vartenberští poklekli a po knězi slovo za slovem odříkávali, poklekl i purkrabí královský Vácslav z Hořešovic a bezděky také slovo za slovem po ohnivém mnichu opakoval. A když otevřel Jan rtů k otázce hlasité: „Pane Čeňku, uznáváš-li již, že jsi zhřešil proti Bohu a obci Pražské, vydav hrad Pražský do rukou královských?" a pan Čeněk odpověděl hlasem pevným- „Uznávám," Vácslav sklopil hlavu až k zemi. Kněz Jan tázal se dále hlasem zvýšeným, slavnějším: Prosíš-li, aby Bůh a obec Pražská tobě odpustili?" A pan Čeněk, „hrdý náčelník celé české šlechty," odpovídá opětně, ale tentokrát přece poněkud tlumeně: „Prosím." Vácslav z Hořešovic mimoděk udeřil se taktéž pravicí do prsou. A když hned zase dáno znamení k útoku na město, byl rytíř Vácslav první v příkopech až pod samou zdí. — A přijda do Prahy, přijal z rukou arcibiskupa Kunrata večeři Páně pod obojí a vytáhl s Pražskými na český sever, do Duchcova vrazil první na upěněném koni a na Bilinských hradbách sám vlastní rukou zatkl prapor s kalichem, až se octli před hradem Mosteckým, jejž někdy založil král Otakar II. a nazval Landeswart. Avšak zde velmi zle vedlo se Pražanům, Žateckým a Lounským se Slanskými. Přirazilť obležencům ku pomoci Fridrich, markrabě Míšenský, s mnoha tisíci jízdných i pěších a sešikovav se k boji řádnému, obořil se na vojsko Pražské s takovým důrazem, že v útoku divokém všecko hledalo spásu svou... Rytíř Vácslav z Hořešovic ocitl se s několika soudruhy na břehu Oharčině. Všude, kam oko jen pohlédlo, vystupoval k oblakům šedivý dým. Němci se mstili za nesčetné porážky dřívější strašlivě. —

„Poslechněte, přátelé! — Že dnes prapor s kalichem poprvé, co vlaje v české zemi, cizím vojskem pohaněn, jsem vinen já!“ — Rytíř pokročil až na samý okraj nad řeku a opřel se o těžký zkrvácený meč. — „Nejsem hoden, abych po vaší straně za svobodu slova Božího bojoval. Byl jsem služebníkem Zikmunda, psího krále do nedávna.“

Soudruhové ustoupili o dva kroky zpět a mimoděk ocitly se jich pravice na rukojetích mečů. —

„Byl jsem služebníkem Zikmunda, psího krále, od šestadvaceti let. Jeho život byl v mých rukou po celých dvacet dní, tak v rukou, jako je život novorozeňátka v matčině klíně. Já ten život jeho zachoval svýma rukama, těmahle, kterýma jsem pomáhal vám! — Poprvé jsem stál pod vašimi praporci u Jaroměře; už tam se vám příliš nedařilo. — Pravím ještě jednou: první porážky Božích bojovníků jsem vinen já. — Já mohl českou zemi tohohle uchrániti. Já se při tom nemusil ani zlého skutku dopustiti. Já měl pouze založiti ruce, já měl pouze říci: pane králi, chceš-li býti králem, zachovej si život sám. — Já toho neučinil. A na vysokém učení Pražském jsme slýchali, když jsou dvě věci zlo, kdo po větším sáhne, hřeší. Co tu mohlo býti v Čechách zachováno životů, kdyby byl tenkrát ten jeden, psí — padoušský život zahynul, kdyby jej byla křivá turecká šavle přeťala, kdyby jej byly černomořské vlny pohltily. Já hřešil; kamkoliv se podívám, všude ty rumy, všude ta krev, všude ta spáleniště mi vyčítají: „Toho býti nemusilo!“ — Všude na mne žalují: „Za to si jednou odpovíš!“ — Ten hřích můj, krajané drazí, mne pálí, bodá, nedá mi spáti... Slyšíte-liž? — Já ten hřích půjdu se sebe setřást, omýt se z něho. — A potom půjdu mezi vás znova! Do těch dob dej vám Pánbůh sílu, štěstí a vytrvalosť!“

A muž s prošedivělým vlasem, postříbřeným vousem vrhl se jedním skokem do Ohařky, a než se soudruzi jeho vzpamatovali, byl už na druhém břehu, a než mohli za ním zavolati nějaké slovo, už zmizel za olšovím.

A ještě ten den ocitl se ke slunce západu v tichém kraji, v němž ještě jako by podřimovala neveliká vesnička s kostelem, za vesničkou šedal se rozsáhlý dvůr, ale už přestavěný k nepoznání. — Když se sešeřilo, zašel si do vsi do statku k Charvátovům. Ptal se na to, na ono, přišel i na zemana, že prý tu mají nový dvůr. —

„Bývali tu do nedávna dva, ale tenhle je oba spojil, vzal si dceru svého souseda. — Dobře udělal! Nač chodit do ciziny, když nevěsta je pět kroků. — Starý zeman měl syna, ale odešel tenkrát s tím arcibiskupem a už se nevrátil. Slýchám, že prý Čech najde v cizině vždycky štěstí. Snad je Vácslav také našel, anebo třeba také zahynul. Kdož to ví! — Jen Pánbůh, a ten nám to nepoví. — A je to šťastné manželství. Mají jen jediné dítě, dcerušku... A což ty? — Tak jako bys šel zrovna z bitvy!"

„Jsem unaven, brachu! — Kde pak mne necháš?"

„Kde chceš! — Třeba tadyhle!" Charvát ukázal na podlahu.

Druhý den časně z rána, ještě než slunce vyšlo, byl už noclehník za Třebízí. Přivstal si, měl bezpochyby pro dnešek namířeno daleko. O práh ve dvoře ani nezavadil. „Jsou-li šťastni, já bych jim k tomu štěstí ani krůpěje nepřidal. Snad bych jim to štěstí ještě rozrušil. — Čechy jsou daleké a široké, práce všude dost, takové práci rozumím a znám se v ní nejlépe, ode dvora královského začnu..." Silnicí jelo několik povozův, a poutník umlkl. — Král Zikmund prý tenkrát postonával. Pravilo se, že na žluč. Nebylo by divu. A rytíř Vácslav z Hořešovic v lé-

kařství se znal dosti dobře. Ale sotva že se ohlásil, poznali v něm okamžitě zběha — Nemethvarského purkrabí — a jen stěží život zachránil. — Potom bývalo viděti po každé bitvě na bojišti muže ve starodávné říze s několika krabičkami na rameně, jak jde od zraněnce ku zraněnci, jak se ku každému shýbá, jak otevírá krabičku za krabičkou, jak ji zraněnec tiskne ke rtům oběma rukama, jak ubožákům rány obvazuje — pravím: po každé bitvě, kde zavlál černý praporec s červeným zarudlým kalichem. A když ho pak husitští hejtmané k sobě dali volati, aby mu poděkovali, zmizel vždycky, jako by se byl zakryl pláštěm, pod nímž se člověk stává neviditelným... K Přibyslavi přišel již pozdě; hrad hořel už na všech stranách a v plameny se dívalo oko bratra Jana Žižky už zvrácené v sloup, jako by skleněné. — „Byla tak, milí hejtmané, Boží vůle, a proti té co mohl bych já, červ této země?“ — řekl rozsmutnělým sirotkům. — Naposled vymýval a čistil rány Prokopu Velikému u Lipan. Ale byly těžké, ta na hlavě nejhlubší, protože jí uletěla duše velikého hejtmana Táborů... Musil bych vyprávěti, kdybych měl pověděti všecko, o každém vlasu na jeho hlavě, o každé vrásce v jeho tváři, o každé rýze v jeho obličeji — a ještě bych jeho minulé dny nevyčerpal s dostatek. — Tři léta uplynula a v těch ani známky o tajemném průvodci husitských vojsk, jako by u Lipan země byla se nad ním také zavřela, či jako by jej byli vehnali do stodol k upálení. — Císař Zikmund se stal českým králem do opravdy. V Praze zvonili všemi zvony, radovali se a Rokycana zpíval ve chrámu matky Boží před Týdnem: „Hospodine, spasiž krále a vyslyš nás v den, kdy budeme volati k tobě.“ — Na Staroměstském náměstí posadil se Zikmund na vysoký trůn v oslavě královské pod českou korunou, konšelé všech tří Pražských měst skládali do rukou jeho své úřadní pečeti i klíče městských bran, a silnicí Kutnohorskou

kráčel o hůl se opíraje už starý muž hovoře pro sebe: „Tu to máte, milí, věrní Čechové! — Za všecku krev, co jí lpí na jeho duši — a jsou té krve celé potoky — za všecky ty životy, co jich má na svědomí — a jsou těch životů celé hory — dostává se nejhoršímu vašemu nepříteli téhle dnešní slávy! — I ten Rokycana! — Však počkej! — Nikdo z vás dosud nepoznal zrádnou duši Zikmundovu, ani jeho tchoří srdce! — Měli jste času dosti, abyste ji poznali. Vysměje se vám, posměch si z vás tropí. — A vy že tu ruku líbáte, vy že mu „vivat“ voláte, že mu korunu českou na hlavu stavíte? — Vy Pražští měšťané!“ — V té straně — někde prý u Hory Kutné — stavěl Jan Roháč na vysokém vrchu hrad Sion. — Uplynula zase dvě léta, a v ten den, kdy byl oběšen poslední táborský bohatýr a v lidu o tom velmi veliký pláč učiněn za dlouhý čas, roznemohl se Zikmund poznovu. Staré hříchy hlásily se ku svému právu. Svolávali pomoc se všech stran. Zikmund sliboval z Kutnohorských dolů všecko stříbro, jež za rok vytěží, a mezi lékaři objevil se starý, vážný muž s bílým vlasem, s bílým dlouhým vousem — s podivným, nevypravitelným výrazem ve tváři. — Přistoupil k lůžku královskému s hlubokou poklonou, prohlédl si královské neduhy zevrubně a, obrátiv se k vyhlášeným prodlužovatelům lidských dnů, pravil dutým hlasem: „Oheň pekelný — sacer ignis!“ — A lékaři Zikmundovi palec u nohy řezali. A když vydral se císařskýma rtoma první výkřik, ozval se komnatou hlas tlumený, jako by z hrobu vycházel: „Za všecku prolitou krev!“ — Císař se mimoděk ohlédl na stěnu, zdali tato slova nepsala ruka tajemná a zdali za hlavou jeho nedlí kostra prvního „kačera“, hozeného do šachet Kutnohorských, týmže mžikem však zaúpěl a zuby zaskřípal podruhé! — „Za všecky české životy, jež jsi za svého kralování utratil!“ Opět tentýž hlas; ale nyní slyšeli každé slovo všickni přítomni. Stařec

s bílým vlasem a dlouhým, bílým vousem shýbal se obličejem nad samou královskou nohou, drže v rukou jemninký nožík lékařský. — „Kdo se odvažuje? — Však jsem s vámi, vy jezevci kacířští, ještě nevypořádal. Jen co až se uzdravím. Jak dlouho budu musit zůstati v posteli?“ — „Dvě neděle, císařská Milosti!“ — „Už nevstaneš!“ — Tentokráte byl to hlas opravdu hrobový! Přítomní zachvěli se po celém těle; Zikmundovi vystouply na čele podezřelé krůpěje. „Dvě neděle, královská Milosti!“ opakoval lékař hlasem poněkud třesavým. „Do dvou neděl buďou míti ode mne pokoj, ale potom se budu pořádati s jedním po druhém!“ — „Potom se s tebou bude pořádati spravedlivý Bůh a váhy hříchů tvých k zemi dopadnou!“ — Stařec s jemninkým nožíkem v ruce ještě se tak klonil hluboce nad lůžkem, jako by chtěl královskou nohu zlíbati. — Zikmund klesl nazpět do podušek ve mdlobách, stařec rychle jen ránu obvázal a potom všickni komnatu opustili a přistoupili dvořenínové, aby svému pánu sloužili. A když se v královském dvoře sháněli po šedivém lékaři, nebylo po něm nikde ani stopy. A když potom za nedlouho sloužil v Praze biskup Filibert u sv. Víta služby Boží za duši jeho a k oběře šli páni, rytíři, zemanové, preláti, kanovníci, konšelé a obce měst Pražských i paní, za nimi nejzáze kráčel stařec s bílým vlasem a bílým, dlouhým vousem a hodil na talíř peníz zrezavělý, tak jako by na něm lpěla usedlá lidská krev. — „Tímhle na věčném soudě váhy spravedlnosti hezky budou sníženy!“ prohodil stařec polohlasitě a, vyšed ze chrámu, pustil se Hradčany ku Strahovské bráně.

„A nyní budu, milí, drazí krajané, přemýšleti, jak bych vám pomohl! — Štěstí mezi vámi není, ani blaha, ani pokoje, na všech stranách se cizinců ukazuje zase jako kobylek. Budu zpytovati, kterak bych do těch vašich dědinek, do těch milých vesniček štěstí, blaho a pokoj

přinesl — a kterak bych na ty kobylky nejsnáze mohl poslati mor!“

A od toho času jako by do vody padl! Nikde o něm vidu, ani slechu, až zase ondyno, když zaklepal Hořešovickému zemanu na rameno a pak již v útery objevil se na Přemyslově poli u Stadic. —

A tato všecka dlouhá léta, s nichž jsem byl, pokud nutno, sejmul roušku neprůhlednou, táhla volným letem nad skráněmi Stadického krále, některé se i nad hlavou jeho zastavilo, sneslo se až k samému čelu, vniklo až k samému srdci, a starý muž bezděky vztáhl pravici nad obočí a ucítiv, že jest čelo nočním větříkem ochladlé, vytrhl se z myšlének, zachvěl se, jako by mnohou tu vzpomínku chtěl se sebe setřásti a, rozhlédnuv se temnými postavami, jichž černalo se kolem jako mravenců, prohodil polohlasitě: „Na tyhle dny jsem myslil sedm let a k těmhle chvílím připravoval jsem se sedm let. — Zdali pak do těch dědinek, do těch milých vesniček přinesu štěstí, blaho a pokoj? — Trojjediný Bože, svatý Vácslave, svatý Vojtěše, pomoztež mi!“

Stadický král sepjal ruce a pozdvihl oči k nočnímu nebi, jímž mezi třpytivými hvězdami plynuly bílé obláčky, jako poslové lásky od jedné na druhou. A stařec s vlasem stříbrolesklým a bílým, až po pás sáhajícím vousem modlil se za všechen český kraj, v tom kraji za všechen český lid a toho lidu za všecko nejlepší na věky nejdelší. A těm hlavám, jež tu kolem odpočívaly na poduškách — zelené, bující travici, v polosnění se zdálo, že není šťastnějšího kraje nad tuhle jejich rodnou zemi, že není šťastnějšího lidu nad tenhle, a tolik Božího požehnání že není po celém světa okršlku, jako pod jejich střechami.

„Trojjediný Bože, svatý Vácslave, svatý Vojtěše, pomoztež mi! Vždyť je to naše dědictví, všude vůkol váš

věrný lid, tak dobrý, poctivý, šlechetný! — Nedejte nám zahynouti!“

A několik hlasů jako by z polodřímot odpovědělo: „Kyrie elejson!“

Stařec král přidružil se k nim zavolav z hloubí duše a z útrob věrného srdce „Kriste elejson!“

XII.

ohlo býti již k půlnoci, když se na pravém břehu Bělině strhl povyk, jenž pobouřil celý tábor Stadického krále. Rázem byly vzhůru postavy, jež za svitu měsíce ještě před chvílí podobaly se stínovým obrazům, a každý svíral v ruce zbraň nejrůznějšího druhu, jak mohl kdo co nejdříve popadnouti.

„Schovej svou kudličku, mlékobrádě, schovej; sic ti ji na kusy rozlámeme holýma rukama!“

„A jak panáček vyfintěn!“

„Jako na svatbu! — Jako by si byl vyšel na zálety! — Panáček zabloudil!“

„Ticho, chocholouši, sic tě tuhle vykoupáme! — Máš na sobě té panské špíny na dva palce!“

„Podívejme se! On si chce s námi začíti!“

„Chci ke králi.“

„Však tě tam sami dovedeme.“

„Pustíte-li mne?“

„U tohohle krále dvořeníny my, tělesnou stráží my — sedláci, rozumíš, floutku? — Pustíte vy ku svému králi tak ledakohos? — Co se člověk načeká, nachodí! — A jak ještě jednoho odbudou: Jeho Milost je churava! — A tuhle chvíli? — Jdi jen, jdi si, kam chceš, třeba k tatarskému králi, a uvidíš, pustí-li tě tam o půlnoci!“

Několik sedláků hrdlovalo se s mladým mužem štíhlého vzrůstu, jenž přes moc chtěl se dostati ke králi."

„A snad ještě špehýř!"

„To jsi se potázal se špatnou!"

„Musím s ním mluviti; musím k němu ještě této chvíle!"

„Aj, aj panáčku! — Ve Vídni komorníkům taky takhle poroučíš? — A my u našeho krále vším — i komorníky!"

„Dostanete zpropitného, co budete chtít!"

„Ve Vídni by si dali říci, ale my svému králi věrni, my se uplatiti nedáme. — Tuhle si lehneš, hezky se prospíš, tak hebounké to arci nebude, jako hedbávné podušky, ale zdravější. A až se z rána probudíš, pak tě tam doprovodíme sami. — Tak, hezky na zem, a ten kordík, panáčku, pryč! Až odtud půjdeš, vezmeš si ho s sebou! Dvořenínové u Stadického krále nekradou!"

„Ke králi Stadickému volný přístup každému v kterýkoliv čas!"

Hlas tento pronikl vádou jako dunění hromu prudkým větrem.

„Kdo že uchyluje se sem v půlnoční čas? Tábor Stadického krále chrání před pronásledovateli každého!"

Sedláci okamžitě utichli; ale vhod jim vladař nepřišel, že tak málo dbá svého důstojenství!

„Jakési pančisko, Tvá Milosti, jako špehýř anebo zbloudilec!"

„Spíše záletník, královská Milosti! Za dne se za svou nevěstu stydí a proto chodí v noci!"

Stařec pokročil příchozím o několik kroků vstříc.

„Nezapomínejtež, že v našem středu ani vlas na hlavě nikomu nemá býti zkřiven, tím spíše, přichází-li kdo za dobrým úmyslem! — Odkud, mladý příteli?"

Sedláci se zahryzli do rtů, že jejich král takového vyfintěnce vlasatého zove svým přítelem. Zdali pak by se také tak choval ten panský král, kteréhož korouhevníci teprv po všech peklech hledají?

„Slyšíš? — Odkud a kdo?“

„Z Hořešovic, Slanský kraj, bývalá župa Dřevíčská!“

„Uložte se, milí věrní, opět v pokoji; vašemu králi nehrozí žádné nebezpečí. S tímhle hochem se už smluvíme!“

Sedláci se vzdálili okamžitě, ulehli opět do trávy; ale ani jeden nezdříml. V mnohé hlavě vznikla proti tomuhle králi tak jako nedůvěra! Kdyby přišli páni, pak budou opět prvními a stav selský opět zastrčen. Ale neosmělil se tu svou myšlénku ani jeden druhému pověděti.

„Z Hořešovic, hochu, pravíš?“

„Z Hořešovic, pane, Slanský kraj, bývalá župa Dřevíčská!“

„A kdo?“

„Česlav bakalář, syn tamějšího faráře pod obojí.“

„A co cesty tvé do mého tábora pohnutkou? — Či snad jsi opravdu zabloudil?... Mluv bez ostychu, mladý brachu.“

„Dovolí-li Milosť Tvá?“

„Poslouchám rád, velmi rád!“

„Hořešovický vladyka chystá se s celým tamějším krajem na cestu ke Stadicům. Přitáhnou v nejblíže příštích dnech. Kudy jsem šel, všude se všecko připravuje.“

„Zdráv-li vladyka?“

„Zdráv, Milosti královská, ale od nějakého času na všechen svět rozhněván.“

„A jeho choť?“

„Trpí nejvíce, hryže ji to!“

„A co všech těch hněvů zemanových příčinou?“

Nepohodli se s Žirotínským, ač spolu bývali jedna duše!“

„A rodina zemanova?“

„Má jen jedinou dceru! — Já s tou jeho dcerou vyrostl...“

Česlav nemohl dále, nějak se zajíkl. Kam pak také s takovými věcmi před králem! Ale stařec mu pomohl okamžitě.

„A rád bys s ní také umřel, viď že, mladý brachu! — Ale což já mám v tom?“

„Všecko může, všecko dokáže Milosť Tvá! Učiníš, pane jasný, dva lidi na světě šťastnými nad všecko pomyšlení.“

„Chci učiniti šťastným tenhle všechen lid.‘ ‘

„Začni tedy, pane, s námi, se mnou a Květuškou!“

„Tak mohou vaši otcové učiniti nejspíše!“

„Naši otcové jsou proti sobě jako oheň a voda. — Pane jasný, přijde k tobě její otec, bude ti vzdávati hold královský, přijde s ním dcera jeho; my ti budeme, pane, blahořečiti za to celý život svůj!“

„Zdali pak jsi však hoden zemanovy Květušky? — A myslíš, že já mám právo míchati se v záležitosti rodinné a že mně přísluší sáhati v práva otcovská? — V našich dnech na jazyku mnoho slov, ale v duších málo pravdy!“

„Jsem-li hoden zemanovy Květušky? — Rozkaž, pane, co chceš, zkus mne, pane, jak chceš, a neobstojím-li, pak nejsem hoden a odejdu, abych jí více nespatřil.“

„Však se přesvědčím! — Zatím si tu někde odpočiň! — Ale ještě toto: chceš-li v mém táboře zůstati, v tomhle šatě nesmíš. Ten kordík odepni, slušel by ti v Pražských ulicích, ale mezi námi nikoliv, tu kazajku musíš také svléci, halenu dostaneš leckde a s tímhle kloboučkem, milý brachu, také s hlavy dolů. U nás dost čapky. — My tu po selsku! — A nyní se vyspi! Budeš unaven!“

Na pravém břehu Bělině bylo již zase ticho; jen olšiny zachřestily někdy šumněji a někdy také ozvaly se, ale jen zlehounka, dovádivé vlnky. Měsíc se už skláněl ke Krušným horám; ale pořád bylo ještě jako ve dne.

Stařec, usadiv se pod stromem na několika houních, také jako by si byl zdříml. Nebyla by se přemohla ani železná povaha. Celý Boží den od rána až do večera nemíti chvilky pokoje, někdy ani v noci ne, pořád přemýšleti o vhodných odpověděch, o působivém napomenutí, dbáti každého hnutí, býti bedliv každého slova... na sedmdesátiletého muže už skoro mnoho, byť bylo tělesné jeho ústrojí železné... Ale dřímal nepokojně, každou chvilku se vytrhl.

„Bude-li v moci mé, však vám to štěstí připravím. — Ale víš-li ty, mladý hochu, co platí štěstí takové? — Jsi bakalářem, slyšel jsi mnohé učené řeči, ale tohle ti sotva pověděli. Takové štěstí je peníz, na němž hlava s dvěma tvářemi, jedna plná lásky, úsměvu, té nejvroucnější oddanosti, vyzírá z ní věčné přátelství, a druhá? — Záští, nenávist, hněv... Milý mladý brachu! — Já byl také bakalářem, také jsem slyšel mnohé, učené věci, ale tohle mi nepověděli. Až jsem se tomu naučil v životě. — Zvlášť v těchto dnech, kdy není rozdílu mezi bratrem a cizincem, kdy svazky pokrevenské visí na stéble..."

Starý muž opřel si hlavu o peň a umlkl. Ale nedlouho měl pokoje.

„Poslové z Roudnicka, královská Milosti! Veledůležité a neodkladné noviny!"

„Ať předstoupí!"

„Několik postav v selském šatě stanulo pod samým stromem.

„Račiž Milost Tvá věrným poddaným odpustiti, že touhle chvílí se odvažujeme. Jdeme od večera bez oddechu..."

„A nesete?“

„Noviny zlé, královská Milosti!“

„Kde byste mohli dobrých nabrati? — Vypravujte!“

„Smiřický se hotoví také ke Stadicům!“

„Nechť sem přijde; bude mi vítán!“

„Ale s velkým vojskem, královská Milosti! — V Roudnici plno žoldnéřů, i ve Slaném proti tobě najímají, čítá prý jich na tisíce, chce tvé království rozmétati, tvé věrné na stromích rozvěšeti...“

„A mne? — Jen dál a nezamlčujte ničeho!“

Poslové neodpovídali; nechtělo jim to nějak na jazyk.

„Král všecko musí věděti, ať zlé, či dobré, ať pochvalné či urážlivé! — Jak by potom mohl odměňovati a jak býti karatelem! — A mne?“

Stařec vzpřímil se naproti poslům v celé své výšce.

„Tobě prý i všem radám tvým, neračiž nám ve zlé vykládati, pane milostivý — takové rouhání je ohavné proti tvému majestátu — že ústy svými jeho výpověď opakujeme, tobě i všem radám tvým že vlasy dá oholiti, vousy ostříhati, že na prašivé osly vás posadí, odevzdá své čeledi, aby s vámi po Čechách jezdila a ukazovala, jak prý vyhlíží Stadický, selský král!“

„Dočekáte se toho a uvidíte na své oči, věrní moji, jak za tahle slova bude potrestán! — Budou si o trestu Smiřického pána povídati, dokud paměť v lidských hlavách potrvá!“

„Žoldnéři se rozbíhají po vesnicích a řádí, až hrozno i stydno povídat. A je přec zemský mír. Ženy se musí skrývati ve sklepích, dcery v komorách zamykati na zámky. — Pane milostivý, což nemůžeš trestati hned, okamžitě? — Když tě poslal ten Pánbůh otců našich, proč ti nedá do každé ruky hrom, abys jím mohl rozbíjeti panské zámky v prach — ten našeho pána nejdříve. — Nevíš, jaké po našem kraji panuje zděšení. —

Že prý na nás přijdou časy jako v Němcích! Že prý nebudeme míti vlastního: ani svého těla, ani svých žen, ani svých dětí... Pane milostivý, ukaž jim, že jest mocné království tvé a že s tebou Pánbůh i svatý Václav!“

„Jen vraťte se, věrní moji, bez starosti a povězte svým sousedům a krajanům, aby maličko ještě trpěli. — Pokořte se pod mocnou ruku Boží, aby vás povýšila v čas navštívení, všelikou péči svou svrhnouce na Pána, neboť on péči má o vás. A když maličko potrpíte, učiní vás dokonalými, utvrdí i upevní!“

Stařec pokynul rukou a Roudničtí poslové ustoupili — neuspokojeni.

„Zdaž nejsme pod tou mocnou rukou Boží pokořeni už od bitvy Lipanské? — Pořád čekáme a pořád svou péči na Hospodina vrháme. — A také netrpíme maličko, už hezky dlouho — a utvrzení a upevnění v dokonalosti pořád nepřichází.“

„Kdož není spokojen s radou mou a neslyší či nechce slyšeti napomenutí mých, nechť k mému království se nehlásí! — Ještě této chvíle opustíte tábor můj!“

„Podivný věru král!“

„Marně jsme sem cestu vážili.“

„Sám sobě nebude moci pomáhat a my jsme se do něho nadáli Bůh ví čeho.“

„Na toho nebude třeba ani tolik žoldnéřův.“

„Abychom přec jen neodcházeli tak v jeho hněvu! — Aspoň strachu zaječího těm pánům nažene! — A kdyby na ně ani to nikdy nepřišlo, co pak by bylo z nás? — Učiněná němá tvář!“

Mužové se zpáteční cestou zastavili.

„A jak zase k němu? — Co nám řekne?“

„Počkáme do rána. — Jsme beztoho ušlí, jedva že nohy vlečeme!“

Selští poslové ulehli na táhlou travnatou mez, a sotva že ulehli, už o světě nevěděli.

Stadický král již však nezamhouřil oka. Nad Milešovkou třpytila se dennice a vrcholky hor rděly se lehounce prvními červánky.

Stařec měl ruce zase sepjaté, oči opět upřené ku hvězdám a rtoma jeho dralo se ještě: „Bože Trojjediný, svatý Vácslave, svatý Vojtěše, pomoztež mi!“

Na Roudnickém zámku sjeli se opravdu páni k úradám, co proti Stadickému králi počíti. Opravdu najímali žoldnéře, kde jakého se mohli dopíditi. A tenkrát, ač ještě neměli tušení o pověstném bubnu verbířů z třicetileté války, přec o válečníky nejpodezřelejší pověsti nikde nouze nebyla. V Evropě hořelo na mnohých místech a mnohých stranách, a za takových časův ocel nikdy nerezaví.

A byli shromážděni na Roudnici u pana Jana Smiřického samí korouhevníci: Pan z Rožmberka, Zajícové z Hazemburku, a na Kosti, Hašek z Valdštejna, Jakub Vřesovec, pan Jaroslav Plichta z Žirotína — bezmála celá jednota pana Oldřicha z Rožmberka i Menharta z Hradce.

Stadický král měl co volati: „Bože Trojjediný, svatý Vácslave, svatý Vojtěše, pomozte mi!“

XIII.

o třídenním dešti nastaly zase krásné dni, Bylo tak k polovici června. Polní práce bývá v ten čas všecka hotova, úroda se vyklubává, hospodáři obyčejně odpočívají, vyhřívají se po mezích, podřimují a hoví si na trávníku pod košatými hrušemi či jabloněmi v zahradách. Bývá-li dlouhý zimní čas nepřečkatelný, dni v červnu jen letí a jsou

přec nejdelší; slunce, když zapadá a když vychází, se prý navzájem pozdravuje... Je třeba také na žatvu se posilniti. Potom se žene všecko kolikerem složení. Od svítání do soumraku není chvilky poklidu. Na čele pot ani neusýchá, člověk nohou ani necítí, ruce bývají jako dřevěné a jazyk prahne, byť jej zaléval nevím čím. — V zahradách, kde bylo jaké poupě, každé se rozvilo, kde jaký ptáček, každý se rozezpíval, i ta holátka ve hnízdech kvíkala podle melodie svých tatíků. Korunami štěpův a hruší vanul milounký větérek... A tu se tak hezky podřimuje, s očima k nebi, s rukama pod hlavou, bez haleny, bez obuvi... Píšu o zašlých časech!

Ale letos vypadalo to všecko v těchhle červnových dnech, jako kdyby všude ve všech vesnicích byla za dveřmi pouť. Čistili vozy, z almar vytahovali kabáty, vyprašovali je, rozvěšovali je na dvoře, aby provětraly, koňům přistřihovali hřívy, upravovali ocasy, leštili nádobí, přivěšovali ku každé přasce mosazná kolečka, připínali červenobílé střapce, někde měli zálibu i ve zvonečkách, všude podle zvyku... V málo kterém statku ležel hospodář s rukama pod hlavou na znak pod jabloní zívaje Pánubohu do oken.

Jednoho dne vyjelo z těch vsí vozů, že by jich i dosti pozorný počtář nespočítal. Všecko sváteční, jako na posvícení, i ty tváře... Ve vozích seděli starší, usedlí hospodáři, mladí jeli na koních; jen na nich vše hrálo; a jak si vyšlapovala mnohá ta hnědka, ač do nedávna nechtěla ve voze ani „vzíti", kdyby o ni roztříštil bičiště i s bičem.

Ze Třebíze vyjelo k šestnácti povozům, koně samý oheň, pořád jen ve větru, měli je co udržet, na vozích staří zdejší usedlíci: Klimeš, Dvořák, Hladík, Cháňa, Benda. Šimůnek nejel, protože takovému králi prý by se nešel poklonit za nevím co. Onehdy stavěl se u něho Žirotínský hradník a popudil ho.

Hořešováci už byli také připraveni. Na vozích saminký věnec, jak jsem prve pravil, i loukoti ověnčené, na lišních obrovské kytice, na rozpěrách a košinách chvoj na chvoji, koně vyleštěné jako zrcadla, vozy ani nezaskříply, jak byly dobře namazány, a kolem lidu všude jako mraku.

A co jelo jich jezdecky! Samá mláď, samí hoši, jak by je vyloupl a jako by odjakživa na koních sedali, nemusil by se ani císař styděti za takovouhle družinu. A jezdcům v čele na bujném bělouši vladyka.

Zemanka s Květuškou seděly v prvním voze, obě nějak zasmušilé; ani se neusmály, jedva že na pozdravení poděkovaly. — Zdálo se, jako by obě měly oči uplakané. Květuška vypadala jako nevěsta. Hnědé, hebounké vlasy splývaly jí šíjí rozpuštěny, na skráních věnec z nejkrásnějších růží, na sobě bělounký, jako by svatební šat, kolem boků modrala se hedbávná stuha, na ramenou zlaté náramky, na rukou zlaté obroučky, v uších těžké, zlaté náušnice, na hrdle drahocenný řetěz.

Na zemanově dceři div že oči všickni nenechali. Selským hochům se v očích dělala kola a do hlavy se jim drala závrať.

Ještě že měli dobré spolehlivé koně! Co pak jsou ty jejich holky, příští nevěsty, proti téhle zemanově, i když se nejsvátečněji vystrojí!

Odevšad vyjížděli snad s radostí a vesele, jediné z Hořešovického dvora nikoliv.

Zemanka opřela se dnes se vší rozhodností svému muži snad poprvé, co jsou pospolu, a vladyka snad také poprvé chtěj nechtěj musil se ženině vůli podrobiti.

„Buď zůstanu doma a pak zůstane doma i dcera! Anebo vezmeš-li Květušku, půjdu já, byť bych se měla plahočiti za všemi těmi vozy pěšky."

Vladyka přecházel jizbou mlčky; prudké kroky však svědčily o bouři ve vnitru jeho.

„Jsem matka, Květuška je mou dcerou jako tvou a proto mám k ní právo jako ty!“

„Nehněvej mne, ženo, aspoň dnes! — Nekaž mi aspoň dnešní den!“

Vladyka se zastavil u stolu a utkvěl ostře očima na zemance.

„Chceš-li naše dítě, naši jedinou radost ukazovati tisíceru očí, ať jsem při tom také já. — Děj se co děj, já s vámi musím, kdybych měla cestou zhynouti. Já s Květuškou půjdu, kdyby se mělo mezi námi státi, nač jsme si oba jaktěživi ani nepomyslili!“

„Jeď si tedy!“ zahučel vladyka a ještě prudším krokem odešel do dvora k čeledi, kde už stály vozy připraveny.

„A když se všecko silnicí seřadilo, nebylo lze jich přehlédnouti. První sjížděli již ku Svatoblažejské studánce, a u Hořešovic se ještě nehýbali.

Vladyka jel asi se stem jezdců napřed. Měl na sobě starodávnou řízu z nizozemského, tmavě zeleného sukna, kolkolem s bělavým beránkem, čapku tmavě červenou taktéž s beránkem téže barvy, u boku na skvostném, čtyři prsty širokém pásu visel mu těžký meč, také starodávná práce, ale jilec byl ze zlata a s velikým, českým granátem... Hořešovický zeman v tomhle rouše na sněhobílém oři byl tak pravým zjevem starodávného, poctivého stavu, jejž zatlačilo a také potlačilo cizácké rytířstvo.

Už vyjížděli k Tejnecké dolejší hospodě, když se náhle nad Žirotínskými hradbami vyvalil kotouč bělavého dýmu, všechen vzduch vůkol se otřásl a několik jezdců octlo se pro okamžik v silničním příkopě. A než se mohl kdo probrati z úžasu, zaduněla druhá rána, třetí... Mezi vozy povstal nepořádek a hluk, koně se vzpínali, ve vozích ozvaly se úzkostlivé výkřiky, kdo měl u sebe

jakou zbraň, každý se po ní sápal, část sedláků seskočila s vozů, někteří se i za vozy ukryli.

„Ku předu! — Nebojte se! — Jsou tam slepé myši! — Chybí se Tejneckého kostela, natož pak nás! Chtějí nás postrašiti... Mají koule marcipánové! — Ku předu! — My počkáme, až přejedete!“

Vladyka se stem jezdců postavili se stranou a v několika okamžicích pohybovaly se vozy silnicí opět za největšího pořádku.

„Dráždí nás! — Mohlo by jim to však přijíti draze! — V čeledi na Žirotíně je as čtyřicet chlapů! Jsou to učinění povalovači, lenoší od rána do večera, na ocel se neumějí už podívat, natož pak po ní sáhnouti... Jak pravím: mohlo by jim to přijíti draze a také přijde, jen co se vrátíme!“

Nad Žirotínskými hradbami znova se vyvalil oblak bělavého dýmu a znova otřásl se vůkol vzduch ranou z houfnice. Opět se octlo několik jezdců s koní v příkopě, ale zase jen na chvilku. Vladyka zaskřípal zuby a sáhl po jilci těžkého meče.

„Kdybychom tu neměli s sebou žen, dětí i starců, podívali bychom se jim do očí okamžitě, ohmatali bychom jim hlavy, jak to nebožtík Žižka činíval, a pohladili bychom jim hřbety, že by je kříž jaktěživ už nebolel. — Možná, že si tam zajedeme cestou zpáteční. Potom budeme míti více času a přitáhneme jako bouřka.“

Na Žirotíně švihovky ještě houkaly, když sedláci jeli kolem Smolnice dolů ke Chlumčanům. — Stříleli tam však pouze na slepo, opravdu jen na postrach, ale přepočítali se. Byli by tenhle průvod dnes nezadrželi a nerozehnali, kdyby na ně byli pouštěli nevím kolikeré liberky.

V půldruhé hodině stály již první vozy před branami královského města Loun a Hořešovický vladyka žádal jménem lidu kraje Slanského o vpuštění a volný průjezd

městem. Hlásný pro okamžik oněměl; ulekl se přespříliš tolika lidu a ještě více tolika vozův. Od těch čas, co se ve zdejší krajině zdvihaly první selské hluky, aby na Postoloprty udeřily, nebylo toho viděti.

Ve bráně neotevřelo se ani okénko, jako by hlásný po probdělé noci za dne vyspával. Na hradbách nikde ani človíčka; jen asi na dvou místech čouhala do polí švihovka.

„Ve jménu lidu z bývalé župy Dřevíčské žádám já, Přech z Hořešovic, o vpuštění a volný průjezd vaším městem!“

Teprv nyní otevřelo se ve bráně okénko nad klenutím a jen zpola objevila se hlava hlásného.

„Co zač a kam?“

„My svobodný lid, netřeba se nás tázati kam... A před pokojným, poctivým lidem netřeba bran uzavírati. Před námi jisté i kuřátko!“

Hlava hlásného se schovala, okénko se zavřelo a trvalo to dobrou čtvrt hodiny, než se opět otevřelo a než se v něm objevila zase zpola hlava s odpovědí: „Slovutný magistrát královského města Loun nemůže svoliti k vaší žádosti!“ Okénko se zase zavřelo.

„A což když hradby slezeme a potom si zjednáme volný průjezd sami? — A když se od vašich bran a hradeb nehneme?“

Místo odpovědi rozlehlo se s druhé strany brány táhlé troubení a zdálo se, jako by v městě byl povstal hluk. —

„Však i bez vás, vy krocani královští a krůty královské, dostaneme se přes Oharku! Ale tohle si dobře do paměti zapíšeme. — Nazpět a potom k přívozu!“

Na Lounských hradbách ozval se smích a za ustupujícími letělo bez počtu nejnemotornějších přezdívek.

Sedláci opozdili se skorem o dvě hodiny. V Lounech

mohli pohodlně přes most a takhle vešly se na pramici nejvýše tři vozy.

„A nyní přímo přes luka na silnici! — Jsou to lučiny královského města Loun! — Jsou tak zrovna na senoseč. — Seřaďme se po desíti. — Trochu je poškádlíme!“

Vladykův rozkaz vyplněn okamžitě. Vozy seřadily se ve větším ještě počtu než po desíti, někde i po dvaceti, a kudy jely, bylo všecko splouháno, tráva rozdupána, rozjeta; senoseč zkažena.

Nad Lounskými hradbami vyvalily se sice také kotouče dýmu, ale střelba z houfnic podobala se praskotu ohně, když v selských statcích rozpálí se pec na chleba. Stříleli do opravdy, ale koule jedva řeku přeletěly, a sedláci jeli schválně volným krokem.

A potom už dojeli ke Stadicům beze vší překážky, leda že se k nim ze vsí, kudy jeli, ještě lidu přidalo.

Schylovalo se již k večeru.

Dřívější královský tábor jako by se byl náhle čarovným prutem proměnil.

Pod starým, rozložitým kmenem, z něhož do včerejška král mluvíval k zástupům, byl upraven vysoký trůn, k němuž stoupalo se po několika stupních, celý a celý ověnčen věnci a zahalen chvojím a loubím, kolem trůnu nejblíže stála rada královská, všecko v šatě božíhodovém, opodál v širokém polokruhu královská tělesná stráž s cepy a oštěpy.

Vozy z bývalé župy Dřevíčské srazily se v obdélný čtverhran, lidé ve vozích se vzpřímili a jezdci rozestavili se na křídlech; ještě jim tkvěly v živé paměti vozové hradby z vojen nedávno minulých.

Vladyka pomohl z vozu dceři i ženě své a, pokynuv nejvážnějším z celého průvodu, pokročil před královský trůn.

Tělesná stráž rozestoupila se v ještě širší polokruh, královští radové postoupili ke trůnu blíže a na stupni hořením pojevila se postava vysoká, velebná, také ve starodávné říze, ale poněkud již otřelé, jako by byla dlouho někde ve skříni složena, s hlavou odkrytou, v obličeji s nesmírně vážným výrazem: Stadický král.

Vladyka s dcerou pokročil až k prvnímu stupni královského trůnu.

Květuška držela v obou rukou věnec, až milo k pohledění, tak vkusně uvitý, z nejkrásnějších kvítků, jež kde rostou na lukách; měla hlavu sklopenou, na lících ruměnec, na skráních růži vedle růže, vždy bílou vedle červené. Zemanka stála as o dva kroky dále, oči její upíraly se neodvratně k podivnému králi, snad touhle chvílí jediné, protože všecko se divilo sličné dceři Hořešovického vladyky.

„Budiž pozdraven, pane náš, ode všeho lidu požehnaného kraje bývalé župy Dřevíčské, budiž, jasný pane, poctěn i pozdraven mnou, jako zástupcem stavu vladyckého z téže krajiny. A račiž dovoliti, aby dcera má směla tuto podati tobě věnec v důkaz oddanosti a věrnosti. Lepšíť věnec z květin prostých, kterýž podává láska, než koruna zlatá s diamanty, kterouž podává pochlebníků sobeckých roj!“

Stadický král pokynul pouze rukou; rty měl těsně sevřeny, zraky, zdálo se, jako by přimhouřeny. Květuška vystoupila na nejvyšší stupeň, starý muž sehnul bílou hlavu a sličná dcera zemanova mu věnec kolem skrání stříbrolesklých ovinula.

„Dej ti Pánbůh, dítě drahé, za tenhle dar všecko požehnání své!“

Stařec tato slova jen zašeptal; ale vladyka i žena jeho je slyšeli dobře.

Potom se starý muž vzpřímil, vystoupil v popředí a hlasem jako zvon, když jej naladí nejsvátečněji, zavolal: „Buďte mi vítáni, věrní a drazí krajané! Poslání, kteréž

jsem byl učinil do kraje vašeho, jako by tam nebyli ani teplí ani studení, béřu zpět pro vás a k vůli vám! — Lepšíť opravdu, řekl vladyka váš, věnec z květin prostých, jejž láska podává, než koruna s diamanty, kterouž podává sobeckých pochlebníků roj... A tenhle věnec z květin, jež trhala ruka tak milé dívky na vašich lukách a po vašich nivách, bude korunou mého království na všechen čas!"

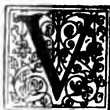
Stadický král dořekl poslední slovo, a takového jásotu a takového ryku a takové bouře ještě Stadice neslyšely, jaký vznikl a rozletěl se šírou úžlabinou v pozdravení selskému králi. A tak ještě nikdy nerozproudily se vlny Běliny, jako dnes v podvečer tímhle nekonečným provoláváním.

A potom se vozy roztáhly opět v nepřehlednou řadu a jeden za druhým volným krokem, co noha nohu mine, jely kolem trůnu a na všech těch vozích hlučelo jako by hřímáním: „Ať žije a dlouhá léta panuje náš král!" I ty koně půdu radostí hrabali a v bouřlivý jásot ržali jeden přes druhého.

Jen jeden muž stál opodál se rtoma sevřenýma a s očima pátrajícíma po každé tváři, utkvívajícíma na každé hlavě... Jediný on neprovolával svíraje rty až křečovitě. Byl to Hořešovický farář, jenž dnes časně z rána opustil faru a přes hory a doly předešel své krajany, aby tu syna vyhledal; ale nebylo zde po něm ani stopy. Co všecko neučiní, co kroků neváží, co všecko nesnese a čeho nepodnikne ta věrná, neocenitelná, ta neodměnitelná láska otcovská!

Na dnešní noc rozložilo se tu všecko táborem. Vypřáhli koně, popásli na lukách, v Bělé napojili, potom je k olším, ke stromům ovocným, kde kdo mohl, přivázali, z vozů vybrali si pečiva, soudečků s medovinou a rozložili se trávníkem. Jedli, zapíjeli, zpívali a vejskali dlouho do pozdní noci. Byla dnes tak příjemná, tak teplounká.

XIV.

ladyka s ženou a Květuškou seděli na stupních trůnu se samým králem.

Hovor mezi zemanem a starcem plynul jako voda v řece. Zemanka jako by své trudy byla opravdu pro dnešek nechala daleko pod šedivou střechou šindelovou. Tak se zdálo, jako by tihle lidé i s králem patřili k jedné krvi, k jedné rodině.

„Poslechni, vladyko! Dnes jsi připravil radost mně, že bych se byl takové nikdy nenadál.“

Hlas Stadického krále náhle nějak změkl, ještě více než onehdy.

„Nechtěl bys větší radost připraviti sobě samému?“ Stadický král pojal vladyku za ruku.

„Tvé přání, pane jasný, je pro mne rozkazem!“

„Nechtěl bys tu radost připraviti sobě, své choti, své dceři?“

„Rozkaž, pane, ať k slovu tvému učiním!“

„Nebudu, nechci rozkazovati. — Chci tě, vladyko, prositi!“

„Prositi, pane, ty — mne?“

„Prositi, vladyko, arciťže!“ — Za dvě duše, za jejich štěstí, za jejich blaho, za tvé požehnání oběma. A tu prosbu vznáším i k tobě, paní ctná!“

„Račiž jen vysloviti své přání určitě!“

„Týká se prosba má tvé dcery — týká se ještě jednoho. Vladyko, než jeho jméno projevím, ptám se tě upřímně a od srdce: Chceš učiniti v tento den radost jediné dceři své? — Chceš učiniti svou dceru šťastnou pro všechen její příští věk?“

„Jak bys mohl, pane, pochybovati?“

Zemanka měla ruce sepnuté a oči upřené k večerní hvězdotřpytné obloze. Květuška tulila se k matce chvějíc se po celém těle.

„Požehnej Květušce a synovi Hořešovického faráře!"

Ve vladykovi pobouřila se posledními slovy všecka krev; jen s těží se přemohl. Nebyl však pro okamžik mocen ani slova.

„Vladyko — učiníš tak?"

„Pane jasný, žádej co chceš, chtěj na mně život, tuhle mou hlavu, a máš ji okamžitě! — Ale dceru mou jeho krvi? — Pane, když jsme dnes jeli kolem Žirotína, s hradeb na nás stříleli, a toho korouhevníka k tomu popíchl farář, aby mne pohanil veřejně! — Pane jasný, já že bych mohl dáti dceru svou člověku, který vyrostl ve školských lavicích, kterýž v nich i sestará? — Já Přech, kteréhož zboží převáží i panský hrad? — Pak by se mně vysmál do očí celý svět! Ani bych se nesměl nikde ukázati! — Víš-li, že starý odvážil se ondyno v neděli proti mně veřejně kázati? Mé poctivé, bezeskvrnné jméno hodil mezi lid obecný jako na potupu veřejnou! Že prý jsem rouhač, že prý jsem... Bůh sám ví, jasný pane, co prý jsem! — Toho připustiti nemohu."

„A když budu ještě, vladyko, prositi? — Ale dříve než tak učiním, poslechni mne a ty, paní ctná, taktéž sluchu dopřej slovům, kteráž snad se budou vám zdáti dlouhými..."

A Stadický král vypravoval hlasem někdy pevným, někdy přitlumeným skorem do slova všecko, nač onehdy za jasné noci byl se rozpomínal, až potud, jak zavítal od břehu Oharčina v tichý úval, v němž stojí ode dávna, od nepaměti Hořešovický dvůr.

A žena zemanova vrhla se Stadickému králi kolem krku s radostí, jíž nelze popsati.

„Bratře, drahý bratře můj — Václave!"

„Květuško — tvůj strýc, vlastní strýc, matčin bratr! — A my na tebe, Vácslave, už zapomněli! Proč jsi se k nám nikdy nehlásil, až dnes a takhle!"

„Ty, pane — že švakr můj?"

Vladykův hlas také se tak změnil; tvrdý zeman nebyl s to, aby více pověděl, jako by mu bylo v hrdle všecko vyschlo.

„A jak že jsi, bratře, pro Bůh, k tomuhle se odvážil?"

„Cesty lidské, milá sestro, jsou divné, lidská myšlení nepochopitelná; ale divnější cesty Boží a nepochopitelnější rady Boží a vnuknutí!... Byl bych se k vám, duše drahé, snad nikdy nehlásil! — Byl jsem zapomenut, neznán od nikoho, nikomu ničím zavázán... A až bych byl dokonal poslání své a účel svého života, byl bych si vyžádal, aby mne dovezli na hřbitov Hořešovický v kraji Slanském, a tam aby mne pochovali podle dveří chrámových, kde odpočívá můj děd a babička... A že se prohlašuji a že se vám dávám poznati, činím tak k vůli téhle vaší dceři, k vůli té vaší Květušce! — Když na ní utkvěly zraky mé, tak se mi zdálo, jako by s ní byl přiletěl v pozdní jeseň mého života máj vlastních mých let. A za ten dar, kterýmž omládla aspoň na několik chvílí, byť jen na několik hodin stará hlava má, já že ničím bych se jí neměl odměniti? — Květuško, drahá duše má, já prosím za tebe poznovu! — Odepřeš-li mi, švakře, tuto první mou prosbu, již projevuji v celém životě — odepřeš mi tuto mou poslední prosbu? — Nehleď zboží; ono štěstí nepřináší!"

„Muži můj — neodpírej!"

„Tatíčku můj!"

„Odepřeš-li opravdu tuto mou první a poslední prosbu?"

Vladyka položil si ruku na čelo a neodpovídal; ale také svou choť neodstrkoval.

„Pojď, hochu, pojď si pro to požehnání... A co tenhle muž?“

Stadický král pokročil na samý kraj nejvyššího stupně a ukázal na postavu, jež stála as tři kroky za chvojím. Zaslechl posledních pouze slov a proto blíže přistoupil.

„Jsem farář Hořešovický! — Já do těchhle úmluv také smím snad mluviti!“

Čelo Stadického krále se zachmuřilo!

„Vstup výše! — Jsi otec a proto mluviti smíš i právo máš. — Česlave, tys řekl, že otec tvůj ti ve všem povolí, že ti ke všemu dá své svolení!“ —

Mladý hoch v selské kytli, jenž tu byl okamžitě na zavolání starcovo, stanul před vladykou i otcem jako by ohromen.

„Ublížil jsi prý, faráři, vladykovi na cti a dobrém jméně, veřejně jej pohaniv s místa Božího!“

„Měl jsem k tomu příčiny!“

„Hleď, pane; opět začíná, byl by s to, abychom dali se do vády zde před tebou!“

„Vezmeš svých slov, faráři, nazpět?“

Stadický král mluvil, jako by seděl na soudné stolici.

„Jsi hotov vladykovi podati zadostučinění! — Je to v téhle zemi české můj první soud! — Zdaž smířeni mezi vámi dosáhnu?“

Stadický král položil knězi na rameno ruku, jako by je sevřel kleštěmi.

„Učiním po tvé vůli, pane milostivý. — Zřekne-li se jen vladyka těch, kteříž učením svým pověst mistra Jana kalem pohazují.“

„Nech, faráři, dnes učených i neučených hádek. — Kdož by byl v širé zemi české, jenž památky mistra velikého by si nevážil! — Však jsme všicknі závěti té plnitelé! Pro dnešek jedná se mezi námi o štěstí dvou mladých lidí... Slyšíš, faráři? — A v cestu stavíš se

jim náhle ty sám! A v závěti mistra Husa, na kterouž prý pořád a pořád se odvoláváš, zajisté nestojí psáno, aby otec svému synu ku spokojenému životu byl překážkou sám jediný?“

„Já že, pane, překážkou ke blahu svého syna? Vždyť jsem vážil dlouhou cestu až sem, zdali ho tu někde zastihnu... Mladá krev proudívá časem příliš prudce a mladá hlava mívá časem divné nápady. — Já že bych měl sám jediný býti rušitelem štěstí Květušky, již jsem miloval jako svou už od těch dob, kdy jsem jí lil vodu na hlavu se slovy: „Já tě křtím ve jménu Boha Otce,“ za niž i matku její jsem se modlíval, když otec zanevřel pro nic za nic na mne, jako bychom byli nepřátelé odpovědní od jakživa? A my přec jeden za druhého ještě před rokem byli bychom učinili nevím co!“

„Nuže, nechť staré přátelství mezi vámi dnes omladne! — Však omladla, již jsem tak pověděl, i hlava má tou divnou korunou! — Podej, vladyko, ruky vašemu faráři; však ti poskytne zadostučinění nejlepšího sám!“

„A ty, Květuško s Česlavem, klekněte si již!... Požehnejž vám a nadělíž všeho nejlepšího na všecky vaše dny Pánbůh trojjediný všemohoucí, chraň vás všeho zlého a ostříhejž na věky věkův... A za obě ty děti vaše obracím se, vy rodičové, k vám já, abyste taktéž položili ruce na skráně žehnajíce jim!“

Stadický král opravdu dnes ve svém království učinil první smírčí soud, korunovaný nejskvělejším výsledkem. Usmířil dnes muže, kteříž bez něho by se sotva kdy byli v dobrém sešli a snad ani na smrtelném lůžku jeden o druhém by byl nechtěl slyšeti, a nepřátelství nebyla by v ustydlých tvářích jejich setřela ani Morana. A tihle dva lidé mladiství zajisté že by bez něho k dnešnímu okamžiku nebyli přišli nikdy — nikdy.

„Vidíš, Květuško? Neřekl jsem ti: u Stadic budeme svatbu slaviti? — Svatbu sice ještě neslavíme, ale svůj snubní den. — Našimi svědky jsou tamhle ty hvězdy, tamhle ty vrchy, tuhle ta stará, slavná půda Stadická, na té půdě divný král, pro nás, Květuško, s nebe poslaný!"

„Můj vlastní, Česlave, strýc!"

„Tvůj strýc, pravíš, Květuško, že tenhle kmet, jejž všude všecko, kudy jsem šel, ctí jako krále opravdového?"

„Bratr matičky mé! — Však jsem se dnešního dne více než smrti bála, Česlave! Také tak nešťastně začínal, vyjížděli jsme z domova se slzami."

„A kde máš věnce, nevěsto má, jež jsi mi slíbila?"

„Zde vezmi si s hlavy můj!"

„A já také pro tebe mám uchystaný; upletl jsem ho, Květuško, ze zdejších kvítků, natrhaných na březích Běliny. — Vyjížděla jsi mlčky a v očích se slzami a vrátíme se na tvářích s úsměvem a na rtech s výskáním. — A jak že, Květuško, ten král tvůj strýc, bratr tvé matičky?"

„Dovíš se, miláčku, až k tomu budeme míti času pod vlastní střechou." —

Trůn Stadického krále byl dnešním večerem jevištěm nejtklivějších výjevů. Na jedné straně Květuška s Česlavem a na druhé straně král s vladykou, ženou jeho a farářem. A všem zdálo se, že hvězda večernice, jež vyšla zrovna nad jejich hlavami, jest věštkyní lepších dnů, štěstí a pokoje.

„Máš do dneška na dvoře podíl svůj. Je netknut!"

„Ponech si jen, švakře, podílu mého. — Podílem lepším a dražším pro mne jsou ty chvíle, nad něž nezažil jsem v celém životě uplynulém slastnějších."

„A půjdeš s námi, bratře, a pod naší střechou dožiješ zbytek svých dnů! — Osladíme ti je, jak budeme moci nejlépe!"

„Jak můžeš si jen, sestro, cos takového pomysliti? — Naše cesty jsou rozdílné! — Já že bych měl zbytky svých dnů prožíti v nečinnosti? — Já, král, kteréhož lid poslouchá na pomyšlení, kterémuž všechen lid činí, co čte v očích jeho?“

Stařec se pozdvihl, hlas jeho měkký, tak v pravdě přátelsky, náhle zvážněl a poněkud i zhrdl, ale také jen na chvilinku.

„Viděli jsme se, pohovořili jsme spolu, jeden druhému vůli jsme učinili a opět se rozejdeme: vy v rodný kraj a já ve své království. A až jednou dnové života mého nachýlí se k horám věčnosti, o to prosím vás snažně a vroucně, mé kosti přijměte ve svůj střed, ať odpočinou sobě, kde otec můj, matka má, kde děd můj, praděd a všichni předkové, a kdež i vy si chcete k věčným dřímotám ulehnouti.“ —

A když z rána druhý den slunce z lože svého v útrobách Středohorských vrchů vstávalo, všecky vozy stály už přichystány, koně zapřaženi, jezdci opět v předu, vladyka na bělouši, vedle vladyky, ku podivu všem, Hořešovický farář, žena vladykova, dceru Květušku vedl Česlav pod paždí... Jen král ještě proti svému zvyku nevycházel. A když za chvíli stanul na hořením stupni s věncem kolem skrání, zdálo se, jako by v očích jeho leskly se slzy, jako by staré vybledlé jeho rty se chvěly nezvyklým pohnutím.

Stařec pokynul k zástupům rukou a začal mluviti.

„Až se vrátíte do svých dědin, povězte všem, kteříž s vámi nemohli, že na severu české země povstal muž, věkem už sestaralý, ale maje síly ještě lví, aby poklady, kteréž lidu závistivci jeho zahrabali hluboko do černé prsti, zase vydobyl a vám navrátil. — Povězte všem, že se mu práce daří výborně, že při něm Bůh a svatý Vácslav. Ti že ho k tomu dílu povolali... Až všude jedna mysl,

jedno srdce, jedna duše, a pak toto království, kterémuž já položil základy, věky věčné přetrvá. Pozdravení, přízeň i díky všem milým a věrným mým!"

„A toho pyšného Žirotína že bychom měli nechati za pohanění, jež nám učinil, bez trestu? — Svrbí ho panská kůže, byla by potřeba svrchovaná, trochu mu ji pošimrati!"

„Nech toho, vladyko! Království mé jest do dneška královstvím pokoje a míru! Povstanou-li však proti nám škůdcové a lidé zlí, aby podrývali a ničili mé dílo, pak vám na ně prstem ukáži a vy sídla jejich rozmetáte, že nebude z nich kámen na kameni!"

Stadický král sestoupil s trůnu, nejdřív políbil na čelo svou sestru, potom objal vladyku s farářem, pak ještě jednou položil své ruce na hlavy oběma snoubencům, oběma na líce vtiskl políbení a zase vystoupil na stupeň nejvyšší.

„Ještě jednou pozdravení, přízeň i díky všem věrným, a milým mým!"

Starcův hlas zněl zase jako zvon, jako by vycházel z hrdla muže v nejlepších letech. Královská rada, vážní starci, rozestoupili se opět, i stráž ustoupila v zad a zase vůz za vozem jel kolem krále volným krokem, co noha, nohu mine a ze všech hrdel ve všech těch vozích hučelo zase jako by hřímáním: „Ať žije a dlouhá léta panuje náš král!" A opět koně radostí půdu hrabali a bouřlivým jásotem ržali jeden přes druhého... A co bylo lidu ve vozích, všem zelenaly se za klobouky a čapkami haluzky z Přemyslových oříškův. A skorem všecky ženy měly za ňadry po kyticích, protože prý od pradávna mají v sobě podivnou sílu.

Ale ještě ani kolem nepřejeli, když nad Milešovkou vyplynuly tmavé mračné hrady a v nekonečný jásot zaduněl z hluboka hrom — věštec první bouře v letošku.

Věštil-li také bouři mladé říši Stadického krále? — Říkává se, odkud prý přichází první bouřka, tam odtud že jdou v tom roce všecky ostatní. Tahle přicházela od Milešovky a v tu stranu na Roudnickém zámku také už se ozývalo první hluboké hřímání proti Stadicům.

Stařec se díval za řadou povozů, vinoucí se břehem v nedohlednou dáli, dokud poslední za vrchy k Bělině nezmizel.

„Byl to první můj čin, šťastný! Aby vám jen, vy duše drahé, vy duše milé, přinesl všecko nejlepší! — Aby to vaše štěstí nebylo nikdy penízem, na němž hlava s dvěma tvářemi. Na jedné láska, věrnost, vděčnost; na druhé záští, hněv a nenávist!“

Nad Milešovkou zaduněl hrom podruhé, vrcholky hor zatáhly se v černé, divné závoje, jichž okraje sáhaly až nad královský trůn. První letošní bouře valila se přes hory ke Stadicům se vší hrůzou.

XV.

Sotva první bouře nad zdejším krajem přeletěla, byla tu již zase druhá v zápětí. Pranostika se tentokrát vyplnila na vlas. — Ale tahle bouře, zdálo se, že bude prudší, že vychrlí na nešťastné oběti všecku zlobu svou, protože místo oblakových chmur stály proti sobě hrozivé mraky lidu, s jedné strany selské hluky, jež přitáhly na dnešek s posly, kteréž byl král k jejich rodákům před několika dny po večerní radě vypravil, a se strany druhé čeleď pana Jana Smiřického v nesmírném počtu. Dnešním jitrem objevilo se panské vojsko, jako by z útrob nedalekých vrchů bylo vyrazilo. Sedláci byli ozbrojeni jakž takž, co kde kdo z vojen nedávných měl, i meče po boku na provázcích uvázané,

i staré šipky, jichž oblouků pružnost byla asi tak ochabla jako rámě osmdesátiletého starce, i obrovské halapartny, památka po některém Němčíku či Sasíku, tu a tam i rezavá, promačkaná přilba, u mnohých kožená kazajka, ale již leckde chatrná; cepů, kos a podávek bylo nejvíce... Čeleď panská byla však obrněna a vyzbrojena od hlavy k patě, některým nebylo viděti ani obličeje, všude samé železo, samý ocelový pruh, měli také s sebou lehkou jízdu, zdálo se, jako by ji byli zverbovali někde na uherských pustách, přivezli s sebou i „kusy", nescházely jim ani podlouhlé dřevěné vozy. —

Stadický král stál v radě se svými věrnými.

Smiřický hejtman jim dal lhůtu, aby se vzdali na milost či nemilost do hodiny dvanácté.

„Kolik že tu našinců?"

„Dobrých šest tisíc! — Panských rot asi polovice! — Ale copak je ta naše zbraň proti jejich! — Oni v tom od maličkosti a my nikdy! — Ušlapou nás, rozstřílejí nás!"

Stadickému králi se rozestřel nad touhle řečí svého rady obličejem výraz opovržení. —

„A řeknu-li jejich hejtmanu přec, že král selský čeledi korouhevní nevzdá se jaktěživ?"

Stadický král pronesl tato slova ostrým, ledovým hlasem.

Staří, vážní radové svěsili hlavy a neodpovídali.

Král vystoupil opět na svůj trůn. Zeleň na něm byla již uvadlá, věnce do posledního kvítku již opadalé, i chvojí už prožlutávalo... Jen věnec kolem bílých skrání královských ještě svěží, ještě čerstvý, jako by včera teprv jej byla ruka dívčí uvíjela.

„Vyslechněte, věrní moji, poslední slovo člověka, kterýž ve vaší bídě vám chtěl uleviti, kterýž pod vaše střechy, do vašich dědin chtěl zavésti zlaté časy bývalé.

Poslechnětež, věrní moji, muže-starce, kterýž v sobě cítil sílu, že s pomocí Boha trojjediného, s pomocí svatého Václava, těchto všech krajů dědice a vás všech ochránce mocného, toho všeho dokáže."

Hejtman Smiřické čeledi vypukl po těchto slovech ve smích a popojel k podivnému trůnu blíže, aby mohl lépe slyšeti. Chtěl zprvu dáti rozkaz, aby udeřili v bubny, by zatroubili v rohy a chřestili zbraní. Ale nyní tomu byl povděčen, že uslyší, co neslyšel jaktěživ.

„Já chtěl založiti v této zemi království pokoje věčného. A začínalo vzmáhati se tak utěšeně. Co sem přitáhlo lidu, všichni nechali své sváry cestou k tomuhle mému trůnu a do svých domovin odcházeli za nejlepší naděje, smířeni, sbratřeni... Tohle království mělo se státi zemí věčné lásky, v němž bude bydleti vlk s beránkem, tele i lev a ovce spolu přebývati; malé pacholátko mělo je poháněti... A mělo se kochati dítě od prsů matčiných nad děrou slepejše: a do jeskyně baziliškovy sáhnouti rukou svou ten, kdo by byl odstaven... A dnes toho království zjevili se před očima našima první nepřátelé! Přišli v železe, v oceli, s meči a kopími, s koňstvem i vozy... Moji věrní a milí! Chcete-liž o to království se škůdci jeho vejíti v boj?"

Stadický král postoupil opět až na samý kraj vyvýšeného trůnu a zdálo se zase, že mohutná postava jeho vyrůstá až do větví rozložitého kmene a hlas jeho že duní, jako když za noci rozléhá se s kostelní věže temný hlahol zvonu: „lidé vstávejte; střechy vám hoří nad hlavami."

„Táži se vás, já král Bohem trojjediným a svatým Václavem poslaný k vám, chcete-liž, věrní a milí moji, o to království mé i své vejíti se škůdci jeho v boj?"

„Udělal-li tě, pane, králem Bůh a poslal-li tě k nám svatý Václav, ať ti pomohou! Jsou silnější a mocnější, než kdybychom své paže zdesateronásobili!"

V očích starého muže na trůně zašlehl prudší zážeh plamenný, než když ondyno přímo nad jeho hlavou zasvítil blesk.

„Jste všickni, vy lidé, takového smýšlení?"

Zraky všech upíraly se do země nesměle.

„Poslechni, pane králi! Mluvil-lis se svatým Václavem, promluv s ním zas, ať zázrak učiní — a tihle jako písek rozmeteni jsou!"

Zástupy nad touhle řečí, s úšklebkem pověděnou, až trnuly. Poznaly po hlase Křemošinského Kopřivu, jenž ode dvou týdnů zanevřel proti Stadickému králi na smrť, že, obnovovav svou radu a rozšířiv ji, nepovolal také jej.

„Staří vaši předkové pustili se v boj proti vrahům svým a když bývala nejhorší seč, tu dědic svatý na bílém koni vyjížďíval a praporem své děti zastiňoval a vrahy kopyty oře svého k zemi povaloval... Vy nejste hodni jeho pomoci! Kristus dal život za všecky lidi a za všecky časy; já dám za vás nehodné také svůj! — Hejtmane korouhevníka Smiřického: Stadický král jest tvým zajatcem!"

„S celou svou radou, starče!"

„Od této chvíle nemám žádné rady!"

„Všickni s tebou půjdeme, pane náš!"

„Všickni... Nemáme ve světě nikoho! Nemáme rodin... K čemu by byl potom život náš? — Abychom vzali mošnu, hůl a šli od dědiny k dědině — my rada Stadického krále! — Pane, my za tebou kamkoliv, i do žaláře i na smrť půjdeme!"

Roudnická čeleď přišla pro krále a jeho radu s řetězy a provazy.

„Mých rukou a nohou za živa se nedotknete! — Sáhne-li kdo na mne, ochromne týmže mžikem na všech údech! A chcete-li svému pánu selského krále i celou

radu přivézti na živu, nedotýkejte se nás! Pojďmež, věrní moji!“

A stařec obklopen čtyřiadvaceti kmety — všickni v dlouhých řízách s kožíškem popelavým — kráčel k uchystaným vozům opravdu jako král-bohatý, jemuž v bitvě rozhodné štěstí nepřálo. A z čeledi opravdu nikdo neodvážil se dotknouti rukou drzou této královské družiny.

Selské zástupy stály opodál za hlubokého mlčení. Jedněm leskly se v očích slzy, druzí svíraly svou zbraň v pěstech, jako by chtěly držadla rozdrtiti, ještě jiní skřípěli zuby, jedni chvěli se hněvem po celém těle, druhým zdálo se, že propadává se pod nimi země: ale aby se vzmužili a aby jako jedním hrdlem řekli: „Toho muže s těmi starci buď odvlekněte s námi se všemi, anebo jej necháte na svobodě!“ k tomu neodhodlal se nikdo, nebylo v nich tolik mravní síly. Už jim ji bezpochyby ta žena-cizačka také vyssála! Už snad mnohý z nich jejími půvaby na jedno oko oslepl a na jedno ucho ohluchl. Husitské, slavné vojny, ve kterýchž osvědčil lid, co všecko může, když jen chce, byly v Čechách jen jednou... Lid prý lehce vzkypí a někdy prý se usadí snadněji než včely, když se rojily.

Čeleď pana Jana Smiřického již táhla od Stadic a lid se ještě nehýbal, jako by k téhle zdejší půdě byl přirostl. Jedni hleděli do země, druzí za panskými rotami a všem hnala se do tváří studem krev, že neuměli svého krále uhájiti.

„Tak to dopadlo v Čechách vždycky se selskými králi! — Soběslav spasil svůj život útěkem do Němec!“ rozumoval Křemošinský Kopřiva. „Co platno nám tu státi. Pojďmež raději! — Na lukách seno přezralé. Kdyby to bylo trvalo do žní, ani bychom byli letos neklidili!“

Stadickým sedlákům uvolnilo se nejvíce, protože s ženou-cizačkou měli už spolek uzavřený a jejím družkám

nejlepším leckdy poskytly krov a přístřeší. A proto, když uslyšeli, jak se všecko na ni a její ctitele chystá, byť jen ústy a řečí, trnuli hrůzou a schli strachem. —

A kudy jeli se Stadickým králem a jeho radou, všude vybíhali na návrší a všude — mlčeli.

„A když dojeli do Roudnice, stěží se jen ulicemi mohli prodrati. Kudy jeli, seděli lidé i na střechách, aby viděli „bláznivého“ krále, o němž žoldáci Smiřičtí roznášeli nejpotupnější řeči. Podivno však; celou cestu nikdo neosmělil se pětadvaceti starcův ani dotknouti.

„Brány otevřte do kořán! — Což nevíte, že přijíždí král? — Všecka čeleď do zbraně!“

Pan Jan Smiřický, jenž stál u okna a dal tento rozkaz, zavolal ostatní panstvo, aby prý se šli na toho ztřeštěnce podívat.

„Však ho sem necháš přivésti mezi nás, abychom si ho dobře prohlédli! — Snad naší společností nepohrdne!“ podotkl pan Mikuláš Hazenburský seděním na Kosti.

Panstvo, jež se bylo sjelo na Roudnici již předevčírem, od několika měsíců již po třetí, dlelo na zdejším hradě do dneška. Spory, jakého by si v Čechách měli voliti krále, dostaly se tak v pravý proud. Od pána k pánu nosili poslové vlastnoruční psaní, dávány si navzájem nejmožnější zdvořilosti a tituly, plýtváno slovy, aby se zakryla co nejlépe myšlenka, jeden druhému odpovídal, že nemíní činiti jinak, než jakož na dobrého člověka sluší... Nescházelo arciť také řeči přísné, jež hodna muže, na př.: „nynější upokojení té země na niti visí a toliko o počátek jest; a počne-li se, kdo to zastaví a toho ubrání? A strach skrze tu nesvornost, prodlí-li se, aby mnoho v té zemi zkaženo nebylo.“ — A páni se navzájem až i Boha dokládali. „Já, Bůh to ví, což bych se uměl k tomu přičiniti, pro obecné dobro a upokojení této země, toť bych

rád učinil...", píše pan Oldřich z Rožemberka panu Trčkovi. A přec jeden druhému veliké víry nepřikládal.

Včerejškem zavítal sem pan Jiřík z Poděbrad chtěje pohnouti Smiřického, aby působil na Rožmberky, jako prostředník strany obojí. —

„Takového krále neudá se vám celý život spatřiti! — A dovolíte-li vašemu hostiteli, aby vám připravil kratochvíli, jest k službám okamžitě! — Cos podobného nebylo vídati, ani když jsme se sedláků báli!"

V několika okamžicích rozletěly se vysoké, dubové dvéře, na nichž byly vyřezány hlavy nejpodivnějších netvorův, a do rytířské síně vešel krokem vážným velebný kmet zrak maje upřený v průčelí hodovní jizby, kudy se rozevírala vyhlídka na šedavý, tu a tam zakrslým stromovím porostlý Řip, za starcem čtyřiadvacet jiných kmetův a kolem plno oděncův.

„Aj, pěkně vítám, královská milosti, na hrad můj! — Pěkně vítám, opatrná rado královská!" —

Pan Jan Smiřický pokročil vstříc zajatcům s posměchem.

„Však jsem ti chtěl učiniti poklonu sám, a tys mi radost překazil! — Kde pak že tedy to tvé království?"

Pan Jan Smiřický přikročil až k samému starci a vzal do své pravice jeho vous. Kmet dosud ani okem o panstvo shromážděné nezavadil. A jeho radové taktéž jako by tu vzácných pánův ani nebylo.

„Co my si hlav natýráme a co, milí páni, sjezdů musíme svolávati, než možno nám nalézti hlavu, kteráž by byla hodnou koruny... Tuhle král z čista jasna, jenže trochu ošumělý, trochu otřelý... Měls, milý králi, špatné poddané, nechtěli dávati berně ani na kabát...

A trepky rozedřené, jako bez podešvů... A ta tvá rada! — Co jsme my za zpozdilce, hledáme krále a on mezi námi."

Po těchto rozmarných slovech Smiřického všecko vypuklo v pustý smích a ti mladší korouhevníci nic si stáří vysokého pětadvaceti kmetů nevážili, potahujíce je za bílé brady, až leckterémus do očí slzy vstoupily. Ale starci se přemohli a stáli uprostřed posměváčků tak na vlas vážně, jako ještě včera kolem Stadického trůnu.

Teprv nyní rozhlédl se jatý král přítomnými; co jich tu kolem dlouhého stolu sedělo či stálo, prohlížejících si jej, jako by byl dravcem odněkud z teplých zemí afrických, na každém utkvěl přísným, káravým, ale zároveň pohrdlivým pohledem, potom ustoupil o dva kroky zpět, rty se mu stáhly v příšerný výraz, páni umlkli a rytířskou síní Roudnického hradu rozlehl se hlas, podobný tomu, jenž tak poděsil před několika lety císaře Zikmunda, když mu palec u nohy odjímali, ale silnější, prudší, zdálo se, že podlouhlá okna hodovní síně těmito slovy chvílemi chřestila.

„Styďte se, vy čeští páni, styďte se za to do duše, že tak dlouho krále hledáte a že ho nemůžete nalézti... Samým sobě dáváte svědectví nejhorší, protože není mezi vámi hlavy jediné, kteráž by mohla tuto zemi spravovati a jejím lidem vládnouti."

Čeští páni ani nedýchali. Každý cítil pravdu těchto slov až v nejvnitřnějších záhybech svého srdce. Zbrojnoši dívali se jeden na druhého užasnuti a jako vyjeveni.

„Arciže, trlku bláznivý! — A proto jsi ujal se osiřelé zemi ty! — A kdo že tě k tomu království, plesnivče ztřeštěný, povolal?"

Pan Jan Smiřický hněvem až zmodral. Musil přerušiti trapné ticho, jež zavládlo rytířskou síní, sám a hovor s tímhle opovážlivcem začíti do opravdy.

„Ty nikoliv — a proto se neptej!"

Pan Jan Smiřický tasil meč a byl by svou ocel potřísnil zajisté krví starcovou, kdyby mu byl Žirotinský ramene nezadržel.

„Za tahle slova mi odpovíš hlavou svou!"

„Neníť již k ničemu jinému! — Však ta tvá také dozrává, pane Jene Smiřický, a padne, ani se nenaděješ."

Mezi panstvem ještě tišeji, jako by tahle slova krále prý šílence je byla všecky omámila a přivedla o rozum.

„Království mi béřete; ale já odkazuji je z vás nejhodnějšímu v dědictví. Za svědky závěti mé žádám vás, vy kmeti moji a věrní radové."

Stadický král díval se potom, z přítomných zase na jednoho po druhém, na každém utkvěl opět tak pohrdavým pohledem, jen nad jedním zakmitl se mu kolem rtův úsměv spokojenosti, s vyschlých jeho tváří zmizel na okamžik hrozivý příšerný ráz, zraky, nad nimiž obočí bylo staženo ve chmurný mrak, zaleskly se radostněji, stařec přistoupil k němu blíže a zahovořil, jak mohl nejpřívětivěji.

„Neznám tě, pane! — Ale do duše věrné ti vidím jako vodou křišťálovou až na dno!" Stařec pozdvihl ruku vzhůru a pokračoval hlasem zvýšeným: „Tobě jedinému odkazuji království své a tobě po Bohu jedinému ponechávám pomstu za sebe, věrné své i za dnešní den!"

Pán, jemuž tato slova platila, seděl za stolem na jednom z nejpřednějších míst. Čítal asi tak mezi dvacítkou a třicítkou. Byl postavy zavalité, bystrého oka, nad míru přívětivého výrazu v plném, mužným zdravím kypícím obličeji, hoření jeho ret zdobil hnědý vous a téže barvy vlasy splývaly mu v bohatých kadeřích na šiji. Jméno téhož pána bylo: Jiřík z Kunštátu a Poděbrad.

„Pryč s ním! — Dolů do věží! Zítra mu bradu upálíme, jakož i radám jeho, aby si viděli alespoň přes nos! — Chtěl jsem vám, hosté milí, připravit kratochvíli a zatím jsme si pokazili chuť! — Sem víno, nejlepší Burgundské... To nejstarší! Není prý načaté od Lipanské seči! Dnes se podíváme sudu ke dnu! — Z porad už beztoho by nebylo nic!“

Panu Janu Smiřickému vystouply na rty bělavé pěny, jako by se míjel s rozumem.

„Přece, pane, nebudeš klásti veliké váhy na slova starého muže, o němž všickni pravili, že rozum jeho největším nepřítelem. — Přec nepobouříš se tedy slovy šílence?“

„Nebývá-liž pravda však, že blázni a opilci pravdu mluvívají nejryzejší, pane Jiříku?“ odpověděl místo Smiřického pan Zajíc seděním na Budyni a Libochovicích.

Pan Jiřík ucítil okamžitě, kam čelí jizlivá narážka šlechtice, s nímž o několik let později měl on i celý český národ největší kříž.

„Zel, pánové, že v tak milé a vzácné společnosti nemožno mi prodleti déle. Již pozejtří musím býti na Poděbradech! — Však neníť tajna vás pře naše s Brněnskými pro skutek násilný, jehož se dopustili na milém strýci Heraltu. — A zajisté že mi nezazlíte, beru-li již od vás odpuštění. Dá-li Pánbůh, ve Slaném sejdeme se opětně a snad rokování naše nebude potom bez výsledku!“

Pan Jiřík po těchto slovech vstal se židlice.

„Vy, čeští páni, styďte se a zarděte až do duší svých. Však království mého dědic, mstitel můj i věrných mých mezi vámi. A budou hlavy vaše padati jako makovice na makovišti. — Pane, neznám tě, ale tobě jedinému všecko odkazuji, protože jsi spravedlivý, šlechetný, dbáš cti i jména dobrého.“

Tato slova zaletěla z náhradí nahoru v rytířskou síň strašlivou ozvěnou. Stadický král stál uprostřed rady své s hlavou vztyčenou, s rukou pozdviženou do oken, a páni nahoře ve hradě pohlíželi jedním okem dolů a druhým po panu Jiříku — dědici Stadického krále, jenž si s jednotlivci tiskl pravici, jsa již úplně připraven na cestu. —

„Hned zítra jej i s radou jeho na osla i psy prašivé posadíte a k posměchu všeobecnému městem budete voditi!“ hřímal vztekle dolů na čeleď zdejší pán a věru že neslyšel, co na rozchodné mu pan Jiřík pověděl.

Či vplížilo se týmže mžikem ku hlavě jeho tušení zlé, den 6. září 1453, když usvědčen jsa z ošemetné zrady správcem království Jiříkem z Poděbrad, sťat byl na Staroměstském náměstí před pranýřem?

Kdož to ví! — A ten den pil pan Jan Smiřický přes svou míru a proti svému zvyku. Možno, že také z radosti, poněvadž zajal selského krále neztrativ ani jediného člověka; — byliť tací lidé, jaké Roudnický pán najímal, už tenkrát dosti drazí...

A Stadického krále vrhli s jeho radou — čtyřiadvaceti kmety do nejhlubších věznic Roudnických.

XVI.

Z Hořešovického kostela šlo dnes lidu, jako by byl svatodušní Boží hod. A co jich musilo zůstati před chrámem! Sehnalo se toho sem z široka daleka. A co hostí sezval jen vladyka! Ve dvoře musili stoly a lavice vynésti pod širé nebe; pod střechu by se byli živou mocí nevešli. — Květuška měla

dnes oddavky s Česlavem! Myslím, že tato novina postačí a že nepřekvapí. Kdybych se pustil do vyprávění, co se všecko při tom sběhlo, vypadalo by to jako pohádka! — Jen bych měl pověděti, jaké měla Květuška šaty, jaký závoj, zdali plakala a jak byl ustrojen Česlav bakalář. Takové otázky bývají při oddavkách nejdůležitějším předmětem hovoru i vyptávek a divení se... Opomenu-li toho, snad se proti věrnosti vypravovatelské neprohřeším. Jediné musím podotknouti, že bratr Blažej na Hořešovickém hřbitově roztrhl si roucho své nad licoměrností a vratkým během světa tohoto a podle slov písma svatého „vyrazil prach s nohou svých“, neboť prý bude lehčeji zemi bezbožných v den soudný, nežli takovým lidem a takovým vesnicím..

„Už jsem byl jejich... Šly mi do hlavy přepodivné myšlenky a ubrániti jsem se jich nemohl... Ostatně jsem se o to příliš nepokoušel. Od toho večera, co byl u mne bratr Blažej hostem, byl jsem jako v jiném světě, ale tmavějším, pochmurnějším...“

„Bratr Blažej že byl u tebe noclehem?“

Vladyka přikývl hlavou.

„Ba právě, že jsem byl jejich... Nebýti onehdejší výpravy, nebyl bych dnes přijímal těla a krve Páně z rukou tvých.“

„A nebyli bychom se sešli v dobrém snad nikdy.“

„Snad... A dnešní radosti bychom se byli také nedožili,“ přidal pak vladyka jda cestou do dvora s farářem.

„Ale tomu Žirotínskému věru ani dnes — nikdy bych ruky nepodal!“

„I v tom ti dávám za pravdu. — Je už na vlas jako ti ostatní,“ přisvědčil farář.

A když druhý den po svatbě nabízel farář vladykovi peníze, jež od dvaceti let pro svého syna střádal grošík ke grošíku, aby prý nepřišel do teplého jako holátko,

usmál se zeman a řekl: „Věno mu dal Stadický král, celý svůj podíl, jejž má na zdejším dvoře.“

Česlav si přinesl po svatbě do dvora pouze pergamén, na němž mu slovutní mistři Pražští napsali nejkrásnější svědectví, a uložil jej do veliké dubové skříně mezi pamětní listiny Hořešovických vladyků.

Ale když pak se rozletěly krajem noviny o smutném konci Stadického krále, lidé jim nechtěli uvěřiti a ve zdejším okolí uvěřili teprv, když se Třebízští vrátili z Roudnického trhu. Ale vladyka se vydal hned třetí či čtvrtý den po oddavkách kamsi na cestu. V Hořešovicích si vypravovali, že s sebou vzal sílu peněz — několik věrtelů. Někde hádali, že prý jede koupit novomanželům panství někam za Prahu... Byl z domova celý týden; ve dvoře se ho nemohli už ani dočkati. Časy byly nepokojné; veřejné cesty nejisté, tuláků všude jako kobylek a každou chvíli někde něco se přihodilo.

Až devátý den samým večerem zarachotil před vraty vůz, zařičeli koně a na zápraží zaštěkali psi.

„Jede sám!“ pravila zemanka s hlubokým povzdechem vyšedši s Kvétuškou a Česlavem vladykovi naproti. — Zeman ještě nebyl ani dole s vozu a již tu byl i pan farář.

„Nu — pořídils?“

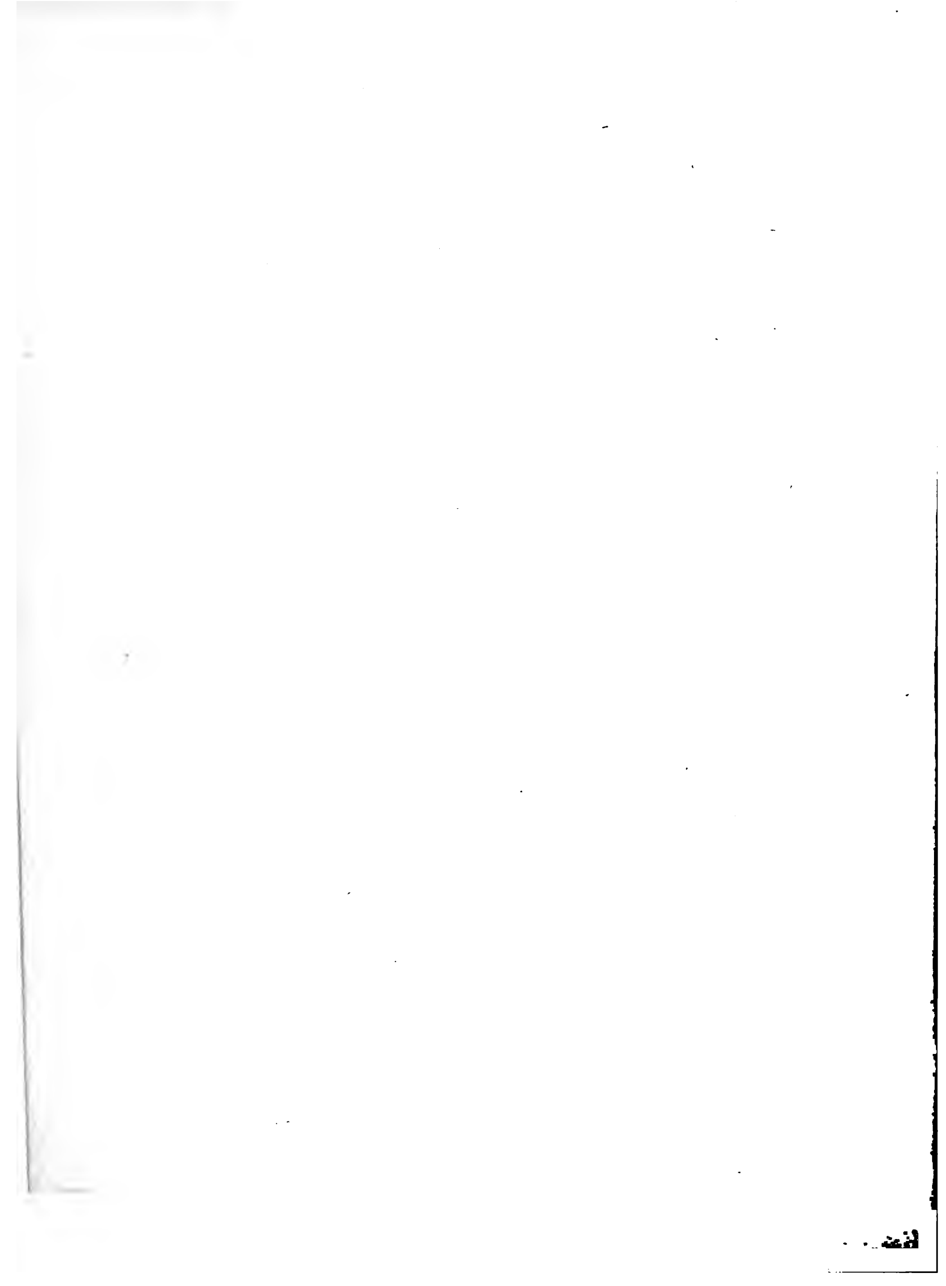
„Nikde o něm ani stopy. — Smiřický prý ho odevzdal Pražskému purkmistru, kterýž jej pustil na svobodu,“ odvětil mrzutě vladyka slézaje s vozu.

Byl hledat svého švakra — Stadického krále. Ale tenť opravdu zase jako by padl do vody.

Po Čechách však na něho zvláště ve vsích pamatovali dlouhá, dlouhá léta; děd vyprávěl o něm svým vnukům, tito opět dětem synů svých — a zapomněli naň teprv, když zapomínali na všecko...

Stadický král zmizel sice jako oblak mizí, ale jeho požehnáním i věrným plněním závěti mistra Jana vykvetly pod šindelovou střechou Hořešovického dvora nejutěšenější kvítky zlaté domácnosti: spokojenost, vřelá láska, věrnost pevnější mramoru a svatý mír.

A začaly vadnouti a také uvadly, až když v Čechách všecko všude vadlo.

Z končin pětilisté růže.

(Psáno: 1881.)

I.

cela zvláštní kraj, řekl bych smutný, ale pověděl bych tím pramalounko. Ráz tohoto kraje se dá spíše cítiti než vypsati... Snad tu také tak všecko působí na člověka, jenž poprvé do zdejších rovin, buď jako stůl či lehounce vlnivých, zavítá, svou velikou, bohatýrskou minulostí. Ani nevím, jak mi přišel na mysl Nazaret s okolím Betlémským .. Na jižním obzoru, tak více k západu, tmavošedé hřebeny vrchů, tmavomodré málokdy, zcela rozdílné od Středohorských, homolí, jejichž jasná modř by mohla záviditi s lazurem... Každou chvilkou spočine oko na rybníku, někde z pola vysokým rákosím zarostlém, kolem rybníku nezvyklé pevné hráze, na hrázích olše, vrby... na těch velikých obrovské, staleté duby, jejichž hlavy už něco pamatují a dojista by rády pověděly, jen kdyby mohly. V rákosí čejky, volavky, divoké kachny. Někdy zaletí k uším pronikavé kejhání divokých hus. Malé děti na zápraží prchají plačíce do světnic. Že prý zde jednou divoká husa holčičku odnesla. — Jeli jsme kolem Čejkovic; můj neskonale dobrý přítel nepostačil mne upozorňovati na znamenitosti krajiny, již jsem v životě viděl poprvé. Některé byly ovšem velmi pochybné ceny, na příklad o někdejší tvrzi za Čejkovicemi. Až se z ní pěkná

kobylka, pamatuji-li se dobře — plavka, dala se do veselého řehotu... Kde není rybníku, mají ve vsi alespoň několik louží... Zahnuli jsme kolem Piciny k tichounké vesničce — ještě z těch starých, pod jejichž doškovými střechami byly křišťálové duše, zlatá srdce a hlavy až ku smrti věrné... Ale tentokráte kynula nám vstříc, jako by nás z daleka vítala, červená, nová střecha... Mému příteli se nyní proudila od úst řeč nejbublavějším potůčkem... Pěkná kobylka, plavka tříletka, si poskakovala rychleji a rychleji, ač táhla dosti těžká břemena, a řehotala veseleji a veseleji. V rozlehlém mlází, jímž jsme projeli a kde se v průsekách pojevilo nejedno malebné skupení laňčí, pamětihodností jsou tři cesty. Jednou pán kníže chodívá pěšky, druhou jezdívá koňmo a třetí s paní kněžnou na lehounkém phaetonku se vozívá.

Ve vesničkách, jež roztroušeny krajem, o němž píšu, „moderní" kroj namnoze dosud bílou vranou. Za všedního dne na hlavách obyčejně čapky, ve svátek kulatý klobouček, za nímž pestrá kytice, umělá či přirozená, kazajky bez šosů, jen po boky, za všedního dne šedavé, tak zcela podobné těm starým šerkovým, spodky svázány nad kotníky řeménky; v neděli kazajka ovšem černá, kalhoty těsně přiléhající téže barvy a boty vysoké až po kolena; do práce berou dosud skorem všude klapavé dřeváky, jež nechávají buď v síni či před prahem. V oděvu ženském převládá červeň s černí. Hlavy zavinuty šátky, na nichž půda černá a okolek červeno-žluto-zelený; tu a tam i navarhanělé rukávce...

Rádi zde čítávají; ale ještě radši vypravují. A je dosud v těch jejich duších pohádek, jako za Břehovem ve studánce pode starým zvětralým křížem — krejcarů. Kdo byl totiž ve vůkolí postižen zimnicí — „studenkou", šel pod „Hlaváče" na Hochovu louku, kde v prastarém dubovém roubení až ke dnu voda křišťálová, sehnul se,

nabral si čisťounké vodice do dlaní a pil si pokaždé „zdraví“... A z vděčnosti házívali do vody, co kdo mohl a měl. Studánka se rok co rok čistívala a čistění zahajováno zvláštní slavností. Sešli se, pomodlili se a potom táhli procesím pod „Hlaváče“... Korouhvičkou jim byla nálevka, jíž říkali „šouf“; dříve ji však ozdobili věnci a nejpestřejšími fábory. Když studánku vydrhli jako stůl, spustila se dolů nejhezčí děvuška a vybírala — peníze, jež ke dnu ozdravělci naházeli a jež potom obětovali Pánu Bohu. A jak milounké písně při tom vyzpěvovali! Až se z toho na Hlaváčích lesy rozkývaly.

Rožmberkové tu dosud v živé paměti. A přece už tomu dvě stě čtyřiasedmdesáte let, co nad panem Petrem Vokem ve Vyšším Brodě zapadl kámen hrobový. Postavy jejich obestřeny rouchem až báječným...

„Kdybyste vystoupil na nejvyšší vrch — tamhle na ten...“

Starý, sedmdesátiletý a několikaletý kmet ukázal u jihovýchodu, kde se tměl šerý hřeben, a přestal „dýmati“. Pozoroval jsem, že tak učinil pokaždé, když chtěl pověděti něco důležitého.

„A kdybyste na tom vrchu vylezl...“

Sedmdesáti a několikaletý kmet se na mne podíval úkosem, vzpamatoval se, že řekl příliš mnoho, to jest, že bych toho za celý svět nedokázal.

„Myslím jen, že byste odtud někdejšího Rožmberského panství nepřehlédl odnikud. Tak bylo rozsáhlé... Slýchám, že nevěděli ani sami, kolik korců mají výsevku, kolik jiter lesin, kolik kusů luk a kolik pastvišťat... O raholinách ani nemluvím...“

„A přece mívali se zdejšími sedláky pře o cestu i o pěšinku.“

Stařeček se na mne podíval, jako se díváme na člověka, jenž propověděl důkladnou hloupost. Má námitka

ovšem nebyla nadarmo; ale starý muž vzal má slova do opravdy.

„Co to povídáte?"

Za téhle otázky dal se do upřímného, několik okamžiků trvajícího smíchu.

„Rožmberkové! — A příti se se sedláky o cestu — o pěšinku! — Ti pozdější, co po nich přišli, — ano — ano; — to věřím — to si dám říci; — ale kde pak Rožmberkové! Mýlíte se asi s rychtářem Kubatou? — Když dal rychtář Kubata hlavu za blata, poslední Rožmberk spal již dobrých padesáte let, ne-li více — arciť že..."

Kmet počítal nyní na prstech.

„Ovšem že! — Dobrých sedmdesáte let!"

Stařec pojednou zvážněl.

„Tenkrát už chodila bílá paní od Krumlova ke Třeboni s černým závojem na tvářích!"

Tahle výpověď zněla z úst starého muže, jako když Čejkovským velikým zvonem hrana zvoní.

„Bílá paní chodí, milý pane, od Krumlova ku Třeboni s černým závojem na tvářích do dneška. Nemá klidu, nemá stání, nemá pokoje do dneška. Ta dobrá paní bílá!"

Neřekl jsem jen tak na zdař Bůh, že ve kraji, jemuž platí tyto řádky, Rožmberkové dosud jsou v živé paměti.

Není v Čechách mezi panstvem rodu, jehož jméno by se zarylo do hlav od pokolení do pokolení, jako dávní korouhevníci pětilisté růže. Smiřické pány má také náš lid v paměti, o Královických Gryspecích vypravují si do dneška široko daleko, i Hazmburkovici dosud nezapomenuti a Pětipeští žijí tolikéž v nejedné pověsti. Ale Rožmberkové nade všecky ostatní! —— Jaký také div! Ať se oko podívá kamkoli, ať na kostel, ať na dvorec, ať na památnější budovu, všude se mu jeví pětilistá růže ka-

menná, někde arci mechem prozelenávající, ale rozeznatelná vždycky. Tu a tam v záhybech pěti velikých listů vlašťovčí hnízdo, někde i kopec netřesu... Ale porušenu, otlučenu, neviděl jsem ji nikdy.

Jednou prý se pan Petr Vok zadíval všecek smuten v tento slavný, bohatýrský symbol Rožmberský. Čelem jeho jevila se již vráska na vrásce a kalil se mu občas nějak i zrak. Všecky naděje ho již opustily, všecky sny jeho se rozplynuly... Pětilistá růže bledla i hynula vůčihledě. Už ji nepotřebovali ani oškubávati...

„Co z tebe bude, ty růže má, až zavru oči?“

Panu vladaři se zajikl hlas a do očí vstoupily mu mlhy. Ten tam rozmarný úsměv na obličeji posledního Rožmberka!

„Co z ní zbude, pane Petře? — Zkamení, buď beze starosti. Tvá pětilistá růže zkamení!“

„Má — růže — zkamení?“

Pan Petr Vok zděšením zasípal a oběma rukama se popadl za hlavu již také jako popel šedivou.

„Buď rád!... Bude tak aspoň věčně věků hlásati váš rod!“

Pan vladař otevřel oči, ustoupil o krok zpět a zachvěl se po celém těle; stálať před ním — b í l á p a n í.

„Chceš se ptáti, co se mnou se stane? — Budu věčně věků střežiti tenhle kraj, nade svou krví v kolébce se sice již nikdy více neskloním; ale za to budu skláněti se nad kolébkami pod vesskými střechami a šeptati o vaší růži dětem všeho lidu, jenž ji znal kvetoucí — do kolen nejpozdějších!“

„Jen když aspoň nezvadne, když nesetlí!“

„Neboj se, pane Petře, z k a m e n í!“

A pětilistá růže rožmberská zkameněla opravdu. Proto ji všude viděti na branách měst, na hradových věžích, v kostelích i nad oltáři, nade vraty do dvorů...

všude — všude kamennou. Bílá paní se arciť nemůže skláněti nad kolébkou, v níž její krev, proto zachází i pode střechy doškové a již dětem našeptává o slavné pětilisté růži Rožmberské nejpodivnější zkazky. Proto pamatují na její rod do dneška i budou na všecky příští dny.

Nerad — věru nerad loučil jsem se za pozdního srpnového jitra s tímhle krajem, jenž vzbudil v duši mé tolik dřímajících postav — tu slavných, bohatýrských, ale i takových, jež jsou nejpříšernějšího stínu. Však se laskavý čtenář s nejednou seznámí.

Zpáteční cestou provázelo nás Budějovickou rovinou hejno divokých hus. Štěbetaly až uši zalehaly. Plavka tříletka dala se do rychlejšího poklusu.

Můj přítel již mne zatím upozorňoval na novou znamenitost. Leč pro dnešek dosti.

II.

yla lehká — až velmi lehká; dne 29. septembris léta Páně 1593 vážila devětmecítma liber vídenských. Ke všemu měla ještě na sobě zlata, stříbra, perel i drahých kamenů, že by si byla mohla za tyhle šperky manský statek koupiti. Jakýs zlatostřebec, jenž toho času zkoušel na Krumlově své štěstí, prohodil štiplavě: „Není na ní dobré niti, natoť zlato, stříbro, perly a drahé kamení!“

Paní Markyta Tejnská tlustá podepřela si ruce, jež jako by ulity byly, v bok, zahleděla se znaleckým zrakem na tenhle přírůstek páně vladařova fraucimoru a přikývla několikráte spokojeně hlavou, až se uměle spletené rulíky její ze spoda sněhobílého čepce vysmekly na zvarhanělé ohrdlí, také tak bělounké jako nejčistší kment. Paní Markyta měla již sice hezky probělené vlasy; ale přes to jim

dovedla dáti barvu nejčernějšího havrana. Nebylať nadarmo ženské družiny Rožmberské instruktorkou.

Panna Elška Moskevská, již byli právě převážili a nalezli tak lehkou, podobala se zcela ještěrce — ale té pohádkové, jež se leskne ve slunečním svitu všemi duhovými barvami. Jeho Milost císařská obdržela ji darem od židův a poslala panu Petru Vokovi na Krumlov...

Na české pány se tenkráte líčívalo neuvěřitelným způsobem.

Na některé hrady posýlali plnokrevné hřebce arabské, jinam zase pravou ocel damascenskou se zlatou rukojetí, posázenou rubíny, smaragdy a safíry, ještě jinam pávy s obrovskými ocasy. Panu Petru Vokovi pak hezké, hladké tváře.

Komorníci jeho císařské milosti znali libůstky jednotlivých pánů do nejnepatrnějších podrobností a uměli je využitkovati úžasně.

Když začátkem měsíce srpna přivezli do Prahy polští židé několik „růží“ východu, spočinulo oko pana komorníka Makovského zvláště na jedné s patrným zalíbením. A prohnanou hlavou projela mu rázem myšlenka, pro koho že by se tahle otrokyně hodila nejlépe... Byla oděna v nejfantastičtější kroj, jakýž si možno jen mysliti. Tmavé, havraní vlasy přecházely jí až do modra. Běl pleti její jako závoj, pod nímž ukryto plno báječných kvítků, jimž je právě k rozpuku...

„Je z rodu velikého chána, jenž poslední nad „Zlatou hordou“ panoval. Jen se dobře rač, pane, podívati: má na čele měsíc a nad jeho srpem hvězdici, jitřenku, pane — jitřenku!“

A starý muž se zahnutým nosem, tvářemi žlutými jako vosk, vousem sáhajícím až přes kožený opasek, vlasy splývajícími také až přes ramena, s očima však jako jehly bodavýma, na hlavě s čepicí přepodivného

útvaru, asi půl druhého střevíce vysokou a zakončující se skorem do hrotu, v dlouhém, černém kaftaně, až odporně se lesknoucím... pronášel tuto svou výpověď táhlejším a táhlejším hlasem.

Dvořenín zbystřil opravdu zrak, aby si potomkyni velikého chána pověstné „Zlaté hordy" důkladně prohlédl.

Tarnovský Mardochej odhrnul dívce tmavé, až do modra se lesknoucí vlasy, jak mohl do týla nejzáze, a na bílém jako by alabastrovém čele pojevila se hvězda s měsícem.

„Vidíš-li, pane?... Přihlédni jen blíže!"

Císařský dvořenín se nemohl tomuto úkazu ani dosti vynadiviti.

„A co jsme všecko musili podniknouti, než jsme se jí mohli zmocniti. Bůh ví — mohli jsme celé panství míti. Ale já si vzpomněl na tebe a proto jsem nelitoval ničeho. Kdybych byl musil ještě jednou tolik zlaťáků vyklopiti, nebyl bych toho litoval... Vidíš, pane — jen se dobře a blíže podívej!"

A Mardochej posunul kostnatou pravicí hlavu vnučky velikého chána ještě více do zadu.

Tmavé, ale nejsálavějším plamenem sršící oko dívčino utkvělo na císařském komorníku, jak dovedlo nejpronikavěji. Pan Makovský se až v duši zachvěl před sžíravým žárem těch dvou palčivých zraků.

„Sto dukátů, pane! — Jinak nemohu!"

Mardochej držel pořád tak hlavu Tatarčinu jak mohl nejvíce na zad posunutou.

Na bílém čele leskl se jí měsíc určitěji a určitěji. Tváře rděly se Tatarce nejjemnějším květem kavkazských růží.

„Což ji chci koupiti?"

Pan Makovský se této číslice zhrozil...

„Ty, pane? — Bůh ví, že tebe nemyslím. — Ale páni, velicí páni... Jářku, pane komorníku: vnučku velikého chána „Zlaté hordy“! — Rač považiti! — Jeho milosti císařské zažene mnohou trudnou chvíli... V tanci po němž se zatočí hlava do kola, jako po nejsilnějším víně, je mistryní... Můžeš se přesvědčiti hned a na své vlastní oči!“

Mardochej dal Tatarce do levé ruky bubínek s rolničkami a cosi jí rozkázal; Tatarka pohodila hlavou jako hříbátko, jemuž se poklusem hříva rozježila, luskla si prstem ukazováčkem o palec, poskočila si a potom bylo slyšeti již jen šustot hedbávového šatu, klinkot rolniček a dráždivé víření bubínku... A před očima páně komorníkovýma svítilo se jen zlato a stříbro na šatě Tatarčině. Jiného viděti nebylo., Do tak prudkého, až závratného reje pustila se vnučka velikého chána „Zlaté hordy“...

Mardochej si nejspokojeněji pomlaskoval.

Chvilkami zatleskal kostnatýma rukama.

Císařský komorník ani nedýchal.

Rolničky chřestily divnějším a divnějším souladem, víření bubínku přecházelo v jediný, neustávající zvuk a ve světnici Mardochejově rozvlnil se všechen vzduch, jako by sem s kolika stran fičely větry, ale vlažné, skorem až teplé, jež svým šumotem člověka bezděky uspávají...

Mardochej pojednou zatleskal kostnatýma rukama prudčeji; Tatarka mrštila bubínkem daleko od sebe, postavila se do prostřed světnice, ruce si položila po východním způsobu přes prsa a skorem se až země bílým čelem dotekla, jak se hluboce uklonila.

Líce jí hořely nejtmavějším nachem a hvězda s měsícem leskly se, jako by byly ze zlata ryzího a jako by je byl klenotník divotvornou mocí do tohohle čela zasadil.

„Nu? — Nu? — Nu?“

Mardochej pronášel opět tyto zvuky táhlejším a táhlejším hlasem.

„Budeš míti volný prodej svého zboží ve Hradci Králové.“

„V Kolíně.“

„Také!“

„V Českém Brodě.“

„Také!“

„Budu si směti zaříditi sklad za Tejnem.“

„Jsi nenasytec.“

„Pomysli — rač považiti, pane — vnučka velikého chána „Zlaté hordy“ s hvězdou a měsícem na čele...

„Buď si!“

Mardochej zahovořil cosi k Tatarce podruhé.

Vnučka chánova ocitla se střelou u nohou páně komorníkových, aby mu je zlíbala.

„Povím o tobě jeho císařské milosti nejchvalnější zprávu!“

„A požehná ti Bůh otců mých, Bůh Abrahamův, Isákův a Jakubův... Kdo ti bude zlořečiti, budiž zlořečen, a kdo ti bude dobrořečiti, budiž dobrořečen!“

Komorník Makovský z Makové ještě ten den dostál slibu svému i vymohl císařský podpis, jímž se židu Mardocheji Tarnovskému povoluje ve svrchu dotčených městech obchod se zbožím perským, tureckým i astrachanským... Což mu bylo do slovutných a opatrných rad dotyčných měst? —

„Bude třeba, aby císařská vaše milost pana vladaře Petra Voka ujistila svou přízní i náklonností!“

„A proč?“ —

„Obrací se...“

„A jak?“

Postavu, jež činila tyto otázky, nebylo šerem, jež panovalo komnatou, ověšenou nejdražšími koberci a ča-

louny perskými, ani viděti. Možno slyšeti pouze sípavý hlas, jemuž obtížným každý hovor zřetelnější.

„Dalť po panstvích domu svého rozhlásiti, aby lid pro ukrocení hněvu Božího a odvrácení ukrutnosti turecké vzal na se život pobožný, kající, vroucí pokorné modlitby vykonával, i zapověděl zároveň všelijaké rozpustilosti, povyky, tance a hry... A nadchází mu nějak i mladý kurfiřt Heidlberský Fridrich; poslalť na Krumlov darem překrásné lovčí psy...“

„Máš-li něco pro něho?“

„Tatarku jakous od žida Mardocheje...“

Postava, jež seděla ve hluboké lenošce, zdálo se, že se pohnula.

„Je prý to vnučka velikého chána pověstné někdy „Zlaté hordy!“ “

„Vnučka... velikého chána — někdy „Zlaté — hordy?“

„Má na čele hvězdu s měsícem...“

„Viděl bych ji rád, ale nepozorován...“

„Je mistryně v tanci... Račiž se, tvá milost — postaviti k oknu, jež vede do jeleního příkopu. Poručím, aby své umění ukázala...“

Postava se z hluboké lenošky zdvihla, těžké turecké čalouny se rozhrnuly a do přiléhající světnice vešel muž všecek černě oděn s řídkými popelavými vlasy na hlavě, s prořídlými vousy a nesmírně sesivělým obličejem. Bledé jeho rty jako by byly zkameněly; ani nejmenší sval se kolem nich nepohnul.

A dole prováděla vnučka tatarského chána své umění.

Muž, dívající se oknem, přistoupil až těsně ke sklu. Zdálo se, že našel na tomhle zjevu zalíbení.

Když dokřepčila, poklekla jedním kolenem k zemi, hlavu naklonila zpět, prstem levé ruky sáhla si na čelo, na němž se jí až oslňujícím leskem zasvítila hvězdice

s měsícem, a potom se vymrštila do nezměrné výšky... A sotva že jí oko postřehlo, už zase klečela tak na zelené trávě, ale nyní hlavou země se dotýkajíc...

A třetí den šlo psaní na Krumlov s velikou pečetí a nápisem: „Urozenému Petru Vokovi z Rožmberka, věrnému našemu milému, na českém Krumlově..." Psaní vezlo několik Rožmberských čeledínů s císařským poslem. Na voze pečlivě plachtou přikrytém choulila se do přikrývek vnučka velikého chána pověstné někdy „Zlaté hordy", jíž pan komorník Makovský dal jméno: panna Elška Moskevská... Bylo jí však na tomhle voze nějak nevolno. A přišla teprv jak se patří k sobě, když měla v rukou bubínek s rolničkami a dala se před panem vladařem do tance.

Starý Rožmberský letopisec Václav Břežan, muž cti a dobrého jména pánů svých jinak až úzkostlivě dbalý, tak že mu v letopisech jen velmi málo podezřelého proklouzlo — nemohl. se udržeti, aby tentokráte nebyl poznamenal: „Toho času Elška Moskevská, děvče špatné, dostalo se k J. M. panu z Rožmberka darem od J. M. císařské, byvši císaři od židů darováno; 29. septembris vážilo devětmecítma liber vídenských".

Panna Elška Moskevská dovedla poutati Petra Voka kolik let; bubínek s rolničkami brávala však do rukou, jen když se na Krumlově či v některém loveckém zámku sešla veselá společnost. Potom se také oblékala v někdejší fantastický kroj měnící se všemi duhovými barvami; ale tentokráte měla na sobě ryzího zlata i stříbra, pravých perel i nepadělaných drahokamů, že by si byla mohla za ně opravdu manský statek koupiti... A leskla se jí vždycky na bílém čele hvězda s měsícem, jako by si tohle všecko sama dovedla udělati.

Když umřela po letech Tejnská Markyta tlustá, starostka, učitelkyně Rožmberského fraucimoru, a byla veze-

na ku pohřbu po obědích, ještě ráčil se J. M. pán dívati z té světnice, ve kteréž se mýval, nad branou hořejší s pannou Elškou Moskevskou." Starý, z míry střízlivý letopisec Březan dal tuhle poznámku do závorky...

Pan Petr Vok, vladař domu Rožmberského, ani nepozoroval, jak se sítě jeho nepřátel kolem něho úžeji a úžeji stahují...

A já opětuji: „Na české pány líčívalo se tenkráte až neuvěřitelným způsobem. Na některé hrady posýlali plnokrevné hřebce arabské, jinam zase pravou damascenskou ocel se zlatou rukojetí, posázenou rubíny, smaragdy a safíry, ještě jinam pávy s obrovskými ocasy, někam také nejzázračnější umělce... panu Petrovi Vokovi však hezké hladké tváře!"... Jen žel, že svého účelu, ne-li vždy úplně, tedy aspoň částečně pokaždé dosáhli.

III.

a Rožmberských hradech a zámcích od nějakého času objevovala se velmi zhusta bílá paní. Od těch dob, kdy pan vladař z Krumlova „horním zámkem přes plášť vyjel, aby se (věrní poddaní) nevtípili, že zase přijíti nemíní", a vzal stálé bydlo na Třeboni — jako by se jí ani do hrobu nazpět nechtělo. Týmž okamžikem, kdy pan Petr Vok podepsal smlouvu, dle níž Rudolfovi II. a jeho budoucím postupoval k držení a užívání, a to ihned dům Rožmberský na Hradčanech, město Prachatice a po smrti panství a zámek Krumlovský s městem Krumlovem a městečkem Volary, s vesnicemi a všelikým jiným příslušenstvím, jakož i hory stříbrné u Budějovic a Ratibořic — uvadl a odpadl na pětilisté

růži červené list nejkrásnější... O rok později doplněna tato smlouva v ten rozum, že nadepsané panství a jiné zboží s příslušenstvím vešlo v držení a užívání císařské ihned... Ve výroční den, kdy postupní listina byla podepsána, vídati prý bílou paní na Krumlově do dneška...

Pan vladař se začal také zabývati posledními věcmi člověka. Častěji než kdykoli jindy zatanula mu na mysli hesla jeho: „in silentio et spe“ a „cogita aeternitatem...“ A věrní služebníci si vypravovali, kterak od jedenácté do dvanácti, někdy také od půlnoci do jedné, v komnatách páně vladařovych podivné světlo, kterak prý se nad jeho lůžkem bílá paní sklání, kterak líce její bělejší sněhu a kterak jimi kane slza za slzou, každá jako diamant se třpytící... Potom vždycky sepjali dobří dvořané ruce, sevřeli těsně rty a těžce se zamyšlívali. Letopisec Březan druhý den ani psáti nemohl. Před očima tvořily se mu mžitka za mžitkou a písmeny zažloutlým papírem nezvyklou vlhkostí se rozlévaly...

Bílá paní — pětilisté růže anděl strážný — slzívala nad poslední ratolestí rodu v Čechách, po králi prvního...

Panna Elška Moskevská se za panem Petrem přistěhovala z Krumlova na Třeboň... Byla však již těžší, mnohem těžší, než když ji ponejprve vážili... Letopisec Březan zapomněl váhu její tentokráte poznamenati... Hvězda s měsícem se jí na čele jevívaly málokdy. Pozbyla i někdejší mrštné hbitosti... A nebylo na ní znáti ani vlasem, že by byla potomkyní chána někdy „Zlaté hordy“... S pannou Elškou přišlo jich ještě několik, zejména Turkyně Fatoma, s dcerou maličkou, jež byly potom na Třeboni od kněze Cyrusa pokřtěny... Tak se zdá, jako by se byly všechny stíny za panem vladařem připlížily i na Třeboň, ačkoli se mu neustále kmitala před

očima významná hesla: „in silentio et spe“ a „cogita aeternitatem“...

Léta Páně 1604 přitáhla na Třeboň četná společnost umělcův a umělkyň ode dvora ruského cara... Přijeli o kolika vozích. Jsou prý vysláni z Prahy, aby pana vladaře svým uměním obveselili... A přišli zrovna vhod. Pan vladař potřeboval tenkráte nějakého obveselení opravdu. Byl nějak zamlklý, kolik dní nespatřili již na jeho tvářích úsměvu, oči měl zakalené a barva v obličeji jeho příliš sesivěla... Až se o svého pána báli... A byli tomu všickni z duše rádi, když se ozvaly na zámeckém nádvoří vlašské kotle, když zachřestily rolničky, zavřískaly dlouhé trubky a zacinkaly podivné nástroje hudební, jakýchž tu nikdy nevídali.

Pan vladař sešel dolů.

Po boku jeho panna Elška Moskevská. Fantastický kroj již dávno odložila. Neměla ho již dobrá dvě léta na sobě. Byla oděna v šaty z těžkého, tmavočerveného atlasu, krajky kolem hrdla jejího bělejší nad nejčistší kment. Kolem boků vinul se jí pás ze zlata ryzího, na němž se leskla perla vedle perly. V bohatě vyšívaném kapsáři chřestily jí stříbrňáky, aby umělce mohla poděliti. Panna Elška Moskevská byla štědrá z míry. Arciť že nedávala ze svého; ale jiné by se pro grošík ukřičely...

Umělci započali již své umění...

Mnoho nového sice neuměli; ale ta nádhera, ten přepych! Zlato se stříbrem bylo bezpochyby kočičí; ale svítilo se přece, až oči divákům slzely. A potom ta hudba s tancem! Divákům šla ze všeho až hlava kolem... Umělci ode dvora ruského cara dovedli se svinouti v hadí kotouče a pojednou se vymrštili do závratné výšky, provádějíce nejkrkolomnější skoky.

Kdosi prohodil, že od Mirovic jsou ještě mrštnější.

Kdyby byli od dvora ruského cara a kdyby se oděli v takovýhle šat, pan vladař by se teprve podivil...

Panna Elška Moskevská náhle nějak zbledla. Ale přemáhala se, jak mohla nejvíce.

Sotva že sešla po boku páně vladařově do dvora, všimla si rázem asi patnáctiletého hocha, jenž dával pokaždé k novému reji tlesknutím rukou znamení. Byl jí podoben, jako by si z oka vypadli... Ale sama byla také pozorována. Obstárlá žena se snědou tváří, černými, rozpuštěnými vlasy, jiskřícíma očima, oděna v běložlutý, hedbávný šat, na němž navěšeno pestrobarevných kuliček skleněných k nespočtení, nespustila s ní očí, jakmile ji poprvé uviděla... Za chvilku vzala vyleštěný talíř cínový a šla si pro odměnu. Ale zraky její spočívají na panně Elšce ještě pronikavěji. Tak se zdálo, jako by ji znala a jako by se chtěla přesvědčiti, zdali se nemýlí...

A nemýlila se...

Sotva že stanula před panem vladařem, vzkřikla nejplnějším hrdlem a vrhla se po vnučce chána pověstné někdy hordy zlaté...

Pan vladař uskočil zpět.

Hudba utichla, křepčící v závratném reji ustali a zámecká čeleď obklopila pana vladaře, na něhož přicházely mdloby.

Obstárlá žena se snědou tváří a jiskřícíma očima svírá jako by kleštěmi pannu Elšku Moskevskou a otevřenýma rtoma prorážejí jí jednotlivá, nesrozumitelná slova... Patnáctiletý hoch již také přiskočil a líbá potomkyni chánovu jak umí nejvřeleji...

„Vzali mi ji — uloupili — prodali — pane — má dcera —“

Obstárlá žena vyráží ze sebe tato slova trhaně, sotva dechu popadajíc. A pořád tak svírá jako by kleštěmi pannu Elšku Moskevskou...

Patnáctiletý hoch radostí vyskakuje, rukama tleská a také ze sebe nutí nejpodivnější zvuky...

Když se panna Elška poněkud vzpamatovala, byl již pan vladař ve svých komnatách, a tentokráte mu přišla významná slova hesla jeho i na jazyk...

Umělci musili ze Třeboně tu chvíli.

Zůstala zde jen obstárlá žena a patnáctiletý hoch — matka panny Elšky s bratrem...

Z čeledi tomuto dnešnímu výjevu na zámeckém nádvoří nerozuměl nikdo. Šeptali si ledacos; ale hlasitě se nikdo neosmělil cosi pověděti. Panna Elška Moskevská byla u pana vladaře ve veliké přízni...

Ještě téhož dne dal k sobě pan vladař zavolati svého věrného — Kobedu z Luhu.

Fridrich Kobeda z Luhu byl dobrý člověk rytířský. Na Rožmberku sloužil již hezkých několik let.

„Poslechni, Kobedo... stárneš... Bystřejší oko postřehne na tvé hlavě nejednoho vlasu bílého!"

Pan vladař byl až nezvykle přívětivým.

„Chci a vyhledávám vždycky jen dobra svých věrných. A bývá mi radostí, mohu-li se jim štědře odsloužiti."

Rytířský člověk Fridrich Kobeda z Luhu ani svým uším nevěřil. Snad by pan vladař nechystal pro něho některý úřad purkrabský?... Kobedovi vstoupila do hlavy samou radostí až krev.

„Bude potřeba, abys se ohlédl po družce života — po dobré choti; neboť není dobře býti člověku samotnému..."

Fridrich Kobeda byl již sice pětatřicátník; ale zapýřil se přece pivoňkou.

„Nevím o žádné, pane milostivý!"

„Čtveráku!"

Pan vladař žertovně i prstem pohrozil.

„A což kdybych ti pověděl o nějaké?"

„Tvá milost ráčí býti příliš laskava..."
„Jedna z mého fraucimoru..."
Kobedovi zčervenala v očích i běl.
„Panna Elška..."
V komnatě zavládlo hrobové ticho. Pan vladař přimhouřil oči.
„Jsi spokojen?"
Kobeda mlčky přikývl. Koho kdy pan vladař oženil s některou ze svého fraucimoru, vždycky se o něho postaral opravdu otcovsky. Každý měl na všecken příští život dobré bydlo nejspolehlivěji zabezpečeno... Pan vladař nemíval nikdy ve zvyku, skrbliti a jakékoli služby, jichž mu kdo prokázal, uměl odměniti skvěleji než císařsky. Pro tuto vlastnost mu ostatně před lety pan bratr Vilém napsal psaní velmi důtklivé, kdež mezi jiným toto lze čísti: „že ani jeho, ani svých věrných služebníků rady a napomínání nechtěl naprosto poslechnouti a takto svou nesprávou, nedbanlivostí, nemírností a rozpustilostí sám se zavedl..."
Kobedovi zářily oči radostí a ve hlavě jeho nevznikla ani nejnepatrnější pochybnost o štěstí, jež mu pan vladař hodlal připraviti... Lepější choti, než byla panna Elška Moskevská, ani si přáti nemohl...
Svatba slavena dne 14. novembris, t. j. tu neděli po sv. Martinu. Súčastnili se jí nejvyšší komorník s panem Lackem ze Šternberka, hrabě z Gutnštejna, hrabě ze Serinu, pan Vilém Vchynský a mnoho jiných poctivých lidí rytířských.
Panna Elška Moskevská, o níž do té chvíle tvrzeno se vší určitostí, že jest potomkyní chána bývalé „Zlaté hordy", zakřepčila si po někdejším zvyku naposled. Obstárlá žena se snědou tváří, černýma očima a ještě černějšími vlasy, již vyhlásili za nevěstinu chůvu z dětských let, se svým synem jí pomohli. Ale již to tak nešlo. Jaký

také div! Mladá léta se nahraditi nedají. A k umění, jakýmž se vyznamenala někdy v Jelením příkopu pod Hradčany a na Rožmberku buď v Krumlově či na Kratochvíli — třeba lehké váhy devětmecítma liber vídenských...

Pan vladař svatebnímu veselí přítomen nebyl.

Od té doby vyvdával ze ženské družiny svým věrným poddaným jednu po druhé. Významné heslo: „in silentio et spe" a „cogita aeternitatem" dal si vyrýti i nad nádherné, veškerým přepychem tehdejší doby vyzdobené lůžko své. Ale růže Rožmberská vadla povážlivěji a povážlivěji. Zahryzl se jí červ do samých kořenů...

Bílá paní se v pověstné dlouhé chodbě Třeboňské usídlila, aby byla panu vladaři nejblíže, zdali přece nebude nějaké odpomoci... Bílá paní, prastarého, v Čechách po králi prvního rodu anděl strážný, si mohla oči vyslzeti; nic platno. Proti vadnutí Rožmberské růže nebylo léku ani v tomto, ani v onom světě.

IV.

estou křížovou, kterou musili předkové naši projíti, rodíce se a umírajíce od pokolení do pokolení, každý kraj vykazuje se aspoň jedním stavením zvláště rázovitým. Přežel, že nebylo tenkráte nikoho, kdo by usoužencům podal byť i jen také té pleny, aby si otřeli zkrvavělé tváře... Byla by to nejvýznačnější památka všem budoucím!... Někde klesali do jednoho hned v prvním zastavení, jinde zase ve druhém, a tak dále až do té osudné čtrnáctky... Jen že při dvanáctém všude na místě křížů šibenice!... A každičký kraj může se do dneška pochlubiti aspoň jedním „tvrdohlavcem"... A nebýti těchhle, ani člověk neví, kde by vzal vzory, ku kterým dlužno poukázati, když třeba, aby

potomci osvědčili tvrdé, nepodajné lebky... Záblatí má na příklad svého Kubatu a chlubí se jím také do dneška... Jinde znenáhla takovýchto povah zapomínají; ale v Záblatí zná Kubatu každé dítě... A jak dal Kubata hlavu za blata, hned tak nezapomenou... Aspoň si myslím, že nezapomenou.

Na pětilisté růži zelenaly se již hezké vrstvy mechové... Tu a tam hnízdili v ní i vrabci či vlaštovice... A na dobrých časech, jakým se někdy těšíval, zdejší lid, těžké, neodvalitelné kameny hrobové, mnohem těžší než onen nad panem Petrem Vokem ve Vyšším Brodě... Lidem seděla na hrudi obrovská můra a ssála ubohým čerstvou krev i za bílého dne... Oči její mžouraly den ode dne příšerněji, a běda kraji, kam se jen zahleděly... Už tím pohledem vadlo všecko štěstí života. A ke všemu měla tahle můra ještě nesmírně dlouhé spáry; co jimi zachvátila, nikdy nepouštěla... Spáry její pak sáhaly po všem, co kde jen viděla, a byla neodbytnější než smrt...

Kdysi se jí zalíbilo velmi v Záblatí, buď že byl zdejší lid tučnější aneb jí snad lahodila ona jasně zelená barva, kterou se všechen tenhle kraj pyšnil od nejprvnějšího jara až do nejpozdnějšího podzimku... „Blata" se vinou od Hluboké skorem až po Vodňany; otava se v nich sekávala kolikrát do roka, a kdykoliv počala senoseč, pokaždé mívali v devíti zdejších vesničkách žně... Obilíčko tu bývalo chudičké, půda příliš vlhká — a sedlákům musila pšenici, žito i ječmen nahraditi luka... A tržívali do roka za seno opravdu hezkých grošíků... Leckterá dcerka mohla si na hedbávné stužce kolem hrdla i dukát zavěsiti... Za červnových dnů byla travice na lukách zvýší člověka, a když táhli západní větrové, cítívali vůni luk na dobrou hodinu cesty... A jen nepřítel nepříteli by poradil, aby si na lučinách podříml... Silná vůně by ho ke smrti byla uspala...

Jednou však kosila na den sv. Jana Křtitele otavu panská čeleď... A sotva že byli s kusem hotovi, ihned nakládali na vozy a vozili do Libějic a Hluboké... Seno tenkráte velmi platilo. Byly vojny; a když potentáti mezi sebou válčí, odjakživa dražší seno nežli chleba... Pravda-li to, nevím; ale slýchal jsem tak velmi často...

Lidé vycházeli za vesničky, dívali se na panskou čeleď — dívali, hlavami smutně kývali, ruce mlčky spínali, ale nikdo se neodvážil promluviti. I plosičky ve chlévích si naříkaly, jak že živy budou, když jim všecku travičku panská čeleď pokosí. A koníci ržáli ve stájích tak žalostivě, jako by tušili příští časy zlé...

Panská čeleď po vesničanech pokřikovala nejpodivnějšími přezdívkami.

Panská čeleď také od pradávna zvláštní druh lidu — bez citu, jako by kamení; netkne se jich nic, nedělají si z ničeho nic a na stará léta, až nebude deputátu, zapomínají vždycky.

Sedláci Blaťáci jen pěsti zatínali a zuby skřípali...

Tentokráte nepřiložili v dubových přihrádkách v modře natřených truhlách s předpotopními ptáky, či báječnými květinami ani haléře... Musili ještě vybírati. A sáhali pro stříbrňáky neradi — velmi neradi...

A když přišla druhá senoseč, zase je panská chasa předešla.

Přijdou prý o „blata“ naprosto. Už o to páni v Praze jednají.

„Jak že?... O „blata“? — Že o ně páni v Praze jednají?“

Sedlák Kubata si podepřel pravou ruku v bok a levou nohou si vykročil.

„Ať jen jednají!... Blata jsou naše a naše zůstanou, kdybych měl tuhle svou hlavu za ně dát!“

Záblatský Kubata se rozkřikl nejplnějším hrdlem.

„Teprve to povím pánům do očí a tváří ve tvář!... Však se přesvědčíte!“

Sedlák Kubata uměl ve slově státi... Byl již letitý; hlavu měl bílou jako mléko, obličej přisnědlý, ostrých rysův, obočí popelavé, pod nímž vyhlédalo dvé orlích zraků... Kolem rtů pohrával mu skorem ustavičně lehounký dobrácký úsměv, jenž jest lidu našemu takřka vrozen...

Sedlák Kubata byl z nejbedlivějších čtenářů v celém Záblatí... Ale kdyby byli u něho hledali knihu, byli by musili míti krahujčí zrak, a ještě by sotva čeho byli nalezli. Kubata měl svou knihovnu v zahradě... podivno! Nevěděl o ní nikdo, leč on a nejstarší syn. U každého většího stromu byla vykopána jamka, vyložena dlaždičkami, s kamenným poklopem a v úkrytě s dobrou českou knihou.

Řekl-li sedlák Kubata: „Jdi k mišeňáku!“ syn šel a přinesl kroniku. Řekl-li tatík: „Jdi k panenskému štěpu!“ syn šel a přinesl bibli Melantrišku.

Byly to divné, prapodivné bibliotéky při těch českých, starých statcích i chaloupkách. Ale staly se lidu našemu raráškem, který přinesl za let příštích všecko štěstí, který vracel hlavám paměť a životy ztuhlé křísil k novým blahým dnům...

Blaťáci se potom scházeli ke Kubatovi na radu.

A když otava na jejich „blatech byla zvýší člověka, vyhrnuli se všichni s kosami a hráběmi i podávkaami jako na povel... Sedlák Kubata mezi nejprvnějšími... V patách za nimi však vytáhla na „blata“ i panská čeleď. Tentokráte ji provázeli mušketýři — ti praví, s ručnicemi na ramenou a v torbách se střelivem, jako by chtěli zrovna na Turka... Blaťáci se rozprchli, kam kdo mohl; jen Záblatský čtvrtník neutíkal... Pořád sekal a sekal, až mu kosu z rukou vyrvali...

„Nejsem-liž na svém?“

„Však ti povíme, na čím...“

Drábové sedláka Kubatu svázali těžkými řetězy... Potom ho vedli spoutaného do zámku.

V Záblatských vesničkách mrtvé, hluboké ticho...

S Kubatou soud neodkládán... Jakožto hlavní svědek veden proti němu rychtář Záblatský.

„Lid by si dal ještě říci, jen on jediný štve neustále, má to z těch knih, sám duch zlý mu je přináší... Včerejšího srocení původcem jen on — nikdo jiný..."

Záblatský rychtář mluvil nejjizlivějším zvukem. Chvíle, kdy Kubatovi sehnou šíji až do prachu země a kdy pyšnou hlavu jeho vyvěsí na Záblatí, už tu... A Záblatský rychtář čekal toho okamžiku mnoho rokův...

A kdykoli co povídal, pokaždé říkal: „Blata budou naše, byť bych měl za ně hlavu dát!"

„Nic neříkáš tomuto svědku?"

Sedlák Kubata se na rychtáře ani nepodíval. Jen vyňal ze záňadří jakýsi papír a potom upřel na pány své orlí oči, jak dovedl nejpronikavěji...

„Blata byla někdy svobodna, nebylo na nich ani pánův, ani robotníkův. Teprve král Vladislav, jemuž „Dobrák" říkali, daroval je na den svatého Stanislava panu Petrovi z Rožmberka. Tento je pak ponechal k volnému užívání svým věrným poddaným... Rozumíte? — K volnému používání! A věrní poddaní pětilisté růže Rožmberské užívali jich volně sto tři leta, pokud nezatlačili oči poslednímu z erbu růžového!... Od těch dob byli naši předkové v držení a užívání „blat" často a často rušeni; naposled tohoto roku... Řekl jsem pravdu, tuto ji máte napsanou, co tuto černé na bílém, ví všechen lid. A chcete-li, abych dal za tuto pravdu svou hlavu, zde ji máte... vezměte si ji; ale „blata" budou naše!"

Takováhle řeč nebyla zdejším pánům promluvena s očima do očí co jsou zde.

Takováto smělost musí býti ztrestána příkladně...

A byla ztrestána opravdu.

Záblatského čtvrtníka Kubatu vyvedli na „blata“ a dali ho stíti v ten den, kdy odváželi páni poslední „fůru“ otavy. Travička byla všude pokosena až do kořínků... Nechali si popravu schválně na ten den, kdy byla blata holá jako stráně, jako učiněná raholina...

Ale sotva, že popravčí mistr zasekl širokým mečem do Kubatova hrdla, odskočila hlava ode trupu a bylo slyšeti, kterak zcela zřetelně volala: „Sedlák Kubata dal hlavu za blata“... Páni se od popraviště rozběhli a na hlavu katovu sypal se déšť kamení...

Ten den po popravě v Blatských vesničkách ještě dusnější ticho... Ve Zbudově, Plastovicích, Novosedlech, Lhotě Prašivé, Pašicích, Mydlovarech, Pištíně, Selci, Hlavatci a částečně i Záblatí, jako by všichni muži byli vymřeli. Jen ženy s dětmi a starci pode krovy... Ale nikdo ani nemluví. Pouze matky tisknou dětem v kolébkách na čistá, bezstarostná čílka vřelejší políbení než jindy, protože se může velmi snadno státi, že budou sirotečky...

Blaťáci se pustili všichni jako jeden muž do Prahy...

Ale už se chýlí ke sklonku druhý týden — a o mužích nikde ani slechu.

Ve Blatských vesničkách už proráží leckde ze světnic i pláč... A chystají se za muži do Prahy i ženy s dětmi... Ale sotva že se tak napolo k cestě připravili, rozlehl se dědinkami veselý zpěv a ku každému statku, ke každé chalupě pádí nejrychlejším krokem muž za kloboukem se zelenou chvojí... Blaťáci se z Prahy vracejí a nesou radostnou novinu... Budou smíti zase na blatech kositi otavu a panská čeleď ani dotknouti se jí nesmí... Bylo těch případův, aby vesničané, kteří se odvážili do Prahy se stížností proti vrchnosti, vraceli se aspoň s takým uspokojením, ve druhé polovici století sedmnáctého a

v celém osmnáctém velmi málo; snad by je na prstech spočítal...

Kde Kubata dal hlavu za blata: podnes prý dva kameny, ale již hezky hluboko do země zapadlé a potažené kolikerými mechovými vrstvami.

Rod Záblatského rychtáře, jenž svědčil proti Kubatovi, stižen až do vymření hrozným trestem. Synům a dcerám jeho nikde a nikde štěstí nepřálo. Čápové jim přinášeli buď hluché, buď němé či chromé děti, jednou prý i nestvůru se třemi hlavami...

Blaťáci užívali luk sice od těch dob volně; ale spor trval dále...

Páni se soudili se sedláky plných dvě stě let. Spor ukončen teprve před osmnácti lety, a sice ve prospěch dotyčných devíti obcí, jimž Vladislavská blata přiřknuta jakožto majetek společný...

Na „blatech“ o můře, jež druhdy ssála ubohým čerstvou krev i za bílého dne, už neslyšeti. Ve blatovských vesničkách lid ryze český, dobrácký, také tak s tím neustálým úsměvem kolem rtův a s pohledem, z něhož vyzírá nejupřímnější prostosrdečnost, a poněkud zpěvavým nářečím, jemuž však člověk uvykne brzičko a jehož zvuky mu potom ještě dlouho ušima znějí. Jen nevím, kam se poděla Kubatova bibliotéka pod míšeňákem, pod panenským štěpem, pod kořenáčem, pod jakubkou, pod drobničkou... A nemohli by se ve Blatských dědinkách Kubatovi odvděčiti lépe, než kdyby si hleděli tuto vlastnost jeho si osvojiti nejplnější měrou. Knihy ukrývati pode stromy v zahradách již netřeba; je na ně dost místa v prostorných policích, jež mají v každém statku, chalupě i chaloupce... A ty naše české knihy se zvláště pode střechami doškovými tak milounce vyjímají!

Svoji k svému.

(Psáno: 1881.)

ž tě, milá, drahá Moravěnko, víckrát neuvidím.“

Vojín, jemuž se tento poslední pozdrav k daleké otčině prodral až tak z útrob mladé duše, opřel si hlavu pravicí o mez, jež vystupovala poněkud výše nade zdupané pole, a polo přimhouřené oči jeho zaletěly mdlým svitem k východu, kde za horami v kraji požehnaném tu chvíli snad klečí matička a k Rodičce Boží modlitbou nejvroucnější, jaké jest jen schopno srdce mateřské, modlí se za synáčka — za miláčka. A tak se zdá, že zraky vojínovy vlhnou poslední vláhou.

Bylo po bitvě. Císařští se Švédy srazili se odtud asi dvě hodiny.

Rachotem děl vypadalo z oken v blizounké vesničce poslední sklo. Pokud děla hřměla a muskety praskaly, lidé klečeli na holé zemi s rukama sepjatými a se rtoma těsně sevřenýma jako ztrnulci.

Na štěstí se přítel i nepřítel jinou stranou obrátil. Jen několik jezdců tudy orlím letem proletělo. K večeru tu se objevil vojín, tam zavlál na širáku chochol; ale sotva že se objevili, chvilenkou se ztratili. A byl-li by se byl kdo vydal ze zdejší vesničky směrem k bojišti, byl by nezabloudil, protože až k samé dědince leželi nebožtíci, již položivi odvlekli se z bojiště a cestou vypustili duši.

Těžko pověděti, kdo zůstal vítězem. Ale v dědince tušili, kdo as to.

Mladý vojín sebou pohnul, hlavu si pohodlněji do hebounké trávy ukládaje. Oči jeho pořád se k východu upíraly, tak jako by tu matičku před obrazem Bohorodičky viděly... Zrak shasínající prý prozírává na sta mil. Kolem rtů kmitá se mu úsměv, opět se pootevírají a levice stírá s bílého čela krůpěje potu... Slyšíte-liž poznovu ten ston? Zní již však slaběji.

„Moravěnko drahá...!"

„Nevěstu voláš? — Už ji, brachu milý, nepovedeš k oltáři!"

Před vojínem octla se z nenadání postava obstárlého muže, v jehož obličeji táhlé rýhy svědčily o životě, jemuž, když se narodil, sudičky hned na kolébku napsaly: „co chvíle pokojná, nepoznáš."

„Pražádné nikdy jsem neměl!"

„Však jsi přece Moravěnku volal, slyšel-li jsem dobře?"

„To má rodná země! — Už jí neuvidím?"

„Podivno! — Voják a nemíti nevěsty! Toť jsi sám jediný mezi tisíci a tisíci."

„Přetěžké v cizí zemi umírání!"

„Cítíš v sobě ještě trochu síly? — Vstaň, pomohu ti, dovedu tě pod střechu... Zdá se mi, žes z duše dobrý hoch! — Pokus se přece!"

Mladý vojín se pokoušel vstáti a všecky své síly sbíral; bylo jich už arciť pomalounku. Ale pevná vůle zmůže mnoho, zvláště když na tváře nedýchá smrtivým dechem svým Morana.

„Jen se o mne opři — tak!"

Obstárlý muž zraněnce takřka nesl.

„Budeš jako mezi svými. Já také mám syna na vojně.

Jak rád bych byl a jak z plného srdce bych si toho přál, aby mu někde takhle posloužili!"

Ze vrat rozlehlého statku vyběhla žena již při letech a několika prudkými kroky octla se u muže i zraněnce, jemuž se v očích umdlením kola tvořila a ke hlavě závrať vstoupala.

„Jak se mi vracíš, drahé dítě mé? — Na prsou krev, na rukou krev, na hlavě krev... Jaroušku můj!"

Mladý muž pootevřel oči, utkvěl jimi na ženě, jež ho tak ze srdce vítala, kolem rtů zakmitl se mu zase ten úsměv, jejž jsme již prve byli v obličeji jeho postřehli, a poloótevřenými jeho ústy prodrał se hluboký vzdech.

„Kde má matička! — Daleko — daleko! — Moravěnko milá!"

„Je mu, matko, podoben, jako by si z oka byli vypadli! — Třeba našemu dítěti také někde takovou službu prokáží!"

Panímáma si nyní zraky zástěrou utírala, protože ji napadlo, takhle že může býti i její syn také na smrť posekán.

Na návsi octla se již i hezounká děvuška, a také s náručí otevřenou chtěla přivítati bratříčka, na něhož, kde chodila, pořád myslila. Ach ta láska sestřina! Jen jedna prý ji nahradí; a což když se nezdaří? Blýská se zprvu, blýská, směje se počátkem a laškuje, a než rok s rokem se sejde, rezaví, zachází i mrakem černým se zatahuje.

„Dobrých rodičů syn! — Nemá nevěsty — a vojáci přece jich na kopy počítají. Však jsi je sama na vlastní uši slyšela; v každém městě, kudy táhli, i v každé vesničce, kde nějaký čas ležeti zůstali," pravil muž, tak polozeman a polosedlák, ku své ženě, když vojínovi v komoře postel bílými peřinami vystlala, rány vymyla a čistými šátky obvázala.

„Celý náš Jaroušek! — Co těm ranám říkáš?"

„U nás se mu zacelí. — V poli by tak byl den sotva vydržel!"

A mladému vojínu se rány opravdu ku podivu celily a zvlášť tenkrát necítil ničeho, když mu je bělounká ručka Vojtěščina ještě bělejším obvazkem obtáčela.

„A tak daleko že domů máš? — Dobrý týden cesty! Matičko Boží!"

„Ale je to kraj, Vojtěško, — ta naše země! Dukáty plodí, křišťálová srdce rodí, a těch srdcí věrnost, Vojtěško, na věčnou až věčnost!"

Mladému vojínu se mimoděk tahle poslední věta na jazyk namanula. Také se mu bledýma lícema rozlil ruměnec — snad první v jaře života takovéhle barvy, jakouž vábívají oko k obzoru ranní červánky.

„Tak z plných plic si zazpívám, poskočím a — ke stu ptáčků zpěváčků mi odpoví! Nezná tě, Moravěnko, milá, kdo tě neviděl! A nechce se mu od tebe, kdo spatřil jednou pole tvá i luhy tvé. A což kdo vůni tvých kvítků ode mlada ssál do své duše?"

Vojín, jemuž Cyrill říkali, vypravoval o milé zemi své, co kdy slyšel kde a co kdy viděl kde... A Cyrill uměl nějak povídati. Starý hlavou přikyvoval, panímáma si chvilkami oči zástěrou utírala a Vojtěšce leckdy přišlo k hezounké hlavě, že by tu Moravěnku nejraději sama viděla.

Zdejší usedlík byl čtenářem, i nad starou kronikou, v níž znal každičkou řádku, celé hodiny proseděl a promyslil. Z knihy, kterouž si člověk zamiluje, byť ji četl nevím kolikrát, vždy nových a nových věcí se dovídá; mluvíť k němu i ta čárka i ta tečka.

Cyrill toho věděl jen o bohatýrské postavě Svatoplukově, že se z toho posluchači až hlava točila. A což když přišel na Hostýn a Tatary. Tu se mu oči leskly,

líce rudly, rty chvěly a starému i ženě jeho s Vojtěškou slzy proudem se tvářemi řinuly.

„Což ta Matička Boží do dneška divy tvoří! — Podívejte se, vy dobří lidé: tuhle její obrázek. Dali mi jej z domova na cestu."

„My také máme své Hostýny: Boleslav, Horu nad Příbramí..."

„Nás ta naše ochránila na časy věčné a Moravička všecka jí věnce vije z kvítků, na nichž lístky nikdy jesení neuvadnou; ale jsou svěžími, i když pod nohama skřípe sníh a na Švarcavě led."

A scházeli se u Radobyla z celé Květnice, aby poslouchali pohádky o Moravské zemi, jež synu jejímu se rtů jen se řinuly. Jak mu i ta řeč slušela, jak by zvonky zvonily! Když tak na zápraží seděli, toho hocha mladého slyšeli a dále v zahradách rozepěli se večerem staří známí, i toho, že hrozná vojna všude zuří a maří drahé životy, všude zapomínali. —

* *
*

„Ty zde, Cyrille? — A na Moravě i děti u prsou matek svých bědují! — I ženiti se snad chceš!"

Mladý vojín, jenž stál za humny ve štěpové zahradě zamyšlen se zrakem upřeným do dálky, jako by chtěl tu nezměrnou rovinu sokolím letem přeletěti, se ohlédl a zalekl.

„Já myslil, že v černé zemi hniješ! ty zatím živ a zahálíš. — Slyšíš, Cyrille? — Na Moravě i děti u prsou matek svých o pomstu do nebe volají!"

„Zrovna myslím, jak bych se domů dostal nejsnáze. — Jsem arcif trochu sláb..."

„U naší škadrony dva koně bez pánů... Máme namířeno k Olomouci! — V naší zemi tuze zle. — Švéda

drancuje kostely, pálí dědiny, vraždí nám rodiče, bratry a sestry..."

„Tu chvíli s tebou pojedu!"

„A kde jsi se tady vzal?"

„Ještě dobří lidé na světě! — Bez jich pomoci byl bych zahynul! Jak se jim za to všecko odplatím!"

Mladému muži bylo náhle tak nevýslovně divno kolem srdce, jakoby mu po něm kleštěmi sáhli, protože se před jeho očima zakmitla Vojtěščina tvář, kteréž přivykl jako rodné sestřičce v milém domově.

Na návsi již stály dvě rejtharské škadrony, samá Moravěnčina krev, i ti důstojníci. A těmhle lidem snesli, co kde měli; i koňům nápoje podávali. Jezdci se tu jen tak stavěli, jako když pták letem si kdes na větvici na několik okamžikův odpočine.

A neuběhlo ani půl hodiny, když se škadronou císařských dragónův odjížděl z Květnice mladý vojín, ještě poněkud na koni nachýlen, s přibledlou tváří, zamlklý a občas zpět pohlédaje k Radobylovu statku, kde tři dobré duše pro něho jako pro syna a bratra plakaly.

Když jim všem vojín děkoval, že prý jim Matička Hostýnská vším nejlepším požehná; nemohl starý prořici více slov, než: „Svoji k svému", a Vojtěška si opakovala už po kolikáté: „Moravěnka křišťálová srdce rodí a v těch srdcích věrnosť na věčnou až věčnosť". Našeptalť jí tato slova Cyrill na rozloučenou.

* *
*

Na Moravě nebylo tak zle od tatarských časů, jako za dnův, o nichž vypravuji. Popelem lehlo třiašedesáte hradů, dvaadvacet měst a vesnic na půlčtvrta sta.

Měl pravdu ten vojín, řekl-li, že na Moravě i děti u prsou matek svých o pomstu do nebe volají.

Jezdci jeli, jako by křídla měli. Jen se dědinami a městy kmitali, a pod koňskými kopyty země jen duněla. Kotouče prachu valily se před nimi, nad nimi a za nimi. A tak se jim zdálo, že všecky zvony na poplach vyzvánějí a že nebe k východu i za dne rudne záplavou.

Už byli na domácí půdě; ale rozkaz zněl dál a dál. A čím blíže přijížděli ke kraji pod perutěma pestré orlice nejpožehnanějšímu, tím úžeji svíralo se srdce mladému vojínu, jemuž tváře prachem a větrem i sluncem osmáhly, jako by pod střechou nebyl Bůh sám ví kdy. Zdali rodná vesnička ještě stojí s bělavým kostelíkem uprostřed? — Zdali tam pod jedním krovem otec s matičkou a sestřičkou? I připadalo mu, že jedou krokem volným jako k přehlídce.

Náhle si z plna hrdla zavýskl, až koně větřiti začali; ale týmže okamžikem zaletěl k uším jeho praskot ručnic, třesk ocele — a nad dědinkou, nad níž vyčnívala bílá kostelní věž, vyrazil šedavý sloup zlověstného dýmu.

Důstojníci veleli: „plným cvalem"; jezdecké trubky zatřepetaly a dvě dragónské kornety v několika minutách octly se v dědině, kde hlouček asi desíti císařských mušketýrův, opírajících se o hřbitovní zeď, čelil celé setnině modrokabátníků.

Důstojníci veleli poznovu a jezdecké trubky zavřeštěly modrokabátníkům do uší, jako hlas trouby andělovy o soudném dni.

Švédské ručnice obrátily se proti jezdcům; ale pěšákům nezbylo už času, aby vystřelili. Rejtharská ocel ryla ve švédském mase brázdy až do kostí. Šrůtka netrvala dlouho a utvrdlá půda modrala se ubitci jako by se všech vůkolních polí chrpu někdo vytrhal a na zdejší návsi rozházel.

Lidé ve vesnici, také jako v Čechách, na kolenou klečeli, s rukama sepjatýma i rtoma těsně sevřenýma jako

ztrnulci; i do sklepův ukrýti se zapomněli. Ostatně před Švédy-vítězi nikde by se byli nemohli schovati. — V úhledném statečku zrovna proti kostelu se dosud ještě nevzpamatovali.

Sedlák, jemuž dlouhé vlasy až na ramena splývaly, pohyboval ústy, jako by se chtěl modliti; ale nemohl jediného slova vyřknouti. Před obrazem Hostýnské Bohorodičky dlela dosud jako socha žena jeho, svírajíc oběma rukama mladistvou dívku, aby ji z jejího objetí nikdo nemohl vyrvati.

„Tatíčku! — Matičko! — Haničko!"

Sedlák se dosud nehýbe a matka s dcerou ještě jako by beze smyslů.

„Já jsem to — já! Cyrill váš!"

Teprv nyní sedlák vstal, protřel si oči a hlavou zakývav záporně, prohodil hlasem smutným: „Náš syn už dávno odpočívá; sám Pánbůh ví, ve které zemi."

„Jen se na mne přece dobře podívejte!"

„Nemožno!"

Sedlák zase tak záporně hlavou zakýval.

„Což ho nepoznáváš? — Dítě milé! — Už jsme tě oplakali!"

A první v objetí synově octla se matka jeho. Oko matčino vždycky jen nejbystřejší. Z daleka syna nebo dceru i po chůzi pozná; natož potom z tak blizounka, očima do očí, tváří v tvář.

„Vždyť jsme tu ještě před chvilinkou všickni smrť jistou viděli! — Nemůže býti! Já zcela zřejmě slyšel švédské výkřiky! — Ó, já je znám! — Milá ženo, ku smrti podřimujeme, a tu prý člověk vidí, co mu v životě bylo nejdražšího."

Sedlák zavřel nyní oči.

„Pro Boha věčného, tatíčku! — Ze Švédův ani jediný

už nedýchá! — Jen pojď a podívej se oknem na náves, co se jich tu modrá!“

Sedlák vstal a šel; znovu si protřel oči a utkvěl jimi na štíhlé věži kostelní.

„Byl to hrozný, děsný den!“

„Poznáváš mne, otče můj?“

Teprv nyní vrhl se sedlák po mladém vojínu a objal jej pevně oběma rukama, jako by se chtěl přesvědčiti, zdali tohle opravdu přece jeho krev.

„Nediv se, synáčku; o rozum by mohl z toho všeho člověk přijíti. — Buďtež Bohu díky neskonalé za jeho dobrotu!“

Náhle se otevřely dvéře a na prahu objevil se vojín kleče na jednom koleně, dle oděvu císařský mušketýr. Nemohl už dále; s těží se sem takhle dovlekl.

„Smilujte se nade mnou! — Mám také otce i matku, také sestřičku... Poskytněte mi přístřeší!“

„Jako domů, milý brachu. — Rodiče dovolí! — Vždyť mne lidé dobří v Čechách, tatíčku, také tak přijali! — Pomoz mi, Haničko, přines vody, čisté plátno. A ty, matičko, postel ubohému uchystej!“

Nebylo třeba ani vyzvání synova, aby zraněnce přijali pod střechu. Od prahu zdejšího nikoho nikdy ani s prázdným nepustili, tím méně, aby ho byli odpudili.

„Ty z Čech? — Já odtamtud přicházím! Odkud?“

„Z Rakovnického kraje!“

„Z Rakovnického kraje? — Tam jsem byl i já!“

„Z Květnice!“

„I Květnici znám.“

„Radobylův...“

Císařský mušketýr chtěl ještě cos pověděti, ale nemohl, protože na ústech jeho spočinuly rty Cyrillovy...

„Jeho sestra Vojtěška, tatíčku — matičko, mou nevěstou na věčnou až věčnost! — Jen co se ta vojna

dokoná! — Tvoji rodičové zdrávi; co chvíle na tebe vzpomínají... Že jim nemohu po větru tohle vzkázati!"

„Nevěstu že sis vyhledal a tak daleko?" zvolala matka poloradostným a poloudiveným hlasem.

„Uvidíte, jak se vám zalíbí; jen co ji přivedu! — Až se ta vojna dokoná!"

„Divné, předivné věci, synu můj! — Ani jich nepochopuji; ani tomu nerozumím!" hovořil sedlák pořád hlavou nezvykle pokyvuje.

„Když jsem tvým rodičům za všecko dobré, co mi prokázali, děkoval, řekl mi tvůj otec na rozchodné: „Svoji k svému", a více nemohl. Měli mne tam rádi jako vlastního! Jak neradi mne pouštěli!"

„Říkává tak otec často; je čtenář, pročetl mnoho knih... A já nesčíslněkrát od něho slýchával: „Čech k Moravanu i Slezáku jako ku bratřím jedné matky ať vždycky stojí, kdyby svazky jejich sekerami chtěli roztínati." — Ach ta rána! Pálí, bodá! — Vody, vody, lidé dobří!"

Již tu byla děvuška jako jiřička podávajíc vojínu čisťounké vody studničné.

„Zaplať ti Pánbůh každý krok!"

Vojín zase dále mluviti nemohl; přišly na něho mdloby. Otec se synem jej musili na lůžko odnésti.

Na věži rozhučely se zvony k poplachu. Na druhé straně ve vesnici se oheň povážlivě rozšířil. Jezdecké trubky zavřeštěly opětně; jezdci seskákali s koní a čím i jak mohli, hasili. Shořely pouze tři doškové střechy. I ten majeteček si mohli lidé uchrániti. — K večeru rejthaři odjeli k Olomouci. Zůstalo jich tu jen k deseti a mezi nimi Cyrill.

Z mušketýrů, kteří sebe nepatrnější známky života dali o sobě, vzali každého pod střechu, do peřin uložili,

rány jim pečlivě obvázali a co chvíle stáli u postele, zdali oči otevřeli a dýchají.

Ještě ten den z celé vsi se sešli, kdo jen mohl v ruce unésti rýč, aby pochovali nebožtíky. Ale dalo jim práce, než tolika vojákům hroby vykopali. Na pastvinách za Pěnčicí prý dlouho ještě potom ukazovali pahrbek, pod nímž setlela celá švédská setnina modré brigády.

* *
*

Ten rok na podzim švédské vojny vzaly své skončení. Lidé se však po nich vzpamatovali až tak v druhém koleně. I potom o spokojeném a radostném životě málokde co věděli. A uhostil-li se přece pod některou střechou, bylo to, jako když by v tuhém ledovém mrazu skřivánek nad hlavou poutníkovi zazpíval nebo kdyby s hejnem vlaštovic ze zámoří v dubnu přiletěla družka jako sněženka bělounká.

V Pěnčicích ještě císařský mušketýr, rodem z Květnice, Rakovnického kraje. Na zimu se rány zdlouha a nerady hojívají. Mladý Radobyl i horkou nemoc tu přetrpěl; a byl tak slabounký, jako učiněné pírko. Jedva že se udržel na nohou.

Přišly mrazy, s mrazy sněhy, se sněhy chumelice a krby v jizbicích tak milounkým teplem sálaly. Při plaméncích na krbu se odjakživa rádo vypravovalo a ještě raději poslouchalo.

Jaroš Radobyl vypravoval o české zemi věci, že prostodušným Valachům i ve snách tanula na mysli jeho řeč. —

„Jsou vám to stěny, drahými kameny ode dlažby až ke stropu vyložené, zlatou maltou obkládané, na klenutí nebe modré jako u cest čekanky, na něm hvězda na hvězdě, slunce i měsíc, všecko ze zlata i stříbra ryzího... Ostatek svatého kříže...“

„Toho, na němž byl Kristus Pán umučen?"

„Zrovna toho! — Císař Karel jej až z Říma přinesl!"

„Svaté Ludmily lůžko... Arnošta z Pardubic všecken ornát arcibiskupský! — A což ty truhly kolem stěn. Na každé panský neb rytířský erb, v těch truhlách..."

Mladý muž hlavu svěsil a zamyslil se.

„A co v těch truhlách?"

„Bývala v nich české koruny práva na silných pergaménech... Tomu hradu říkají Karlštejn... A jaký vůkol rozkošný kraj. Když česká králová na nedalekém Karlíku v koutě ležela, sletělo se všecko ptactvo z tamějších lesů, aby mladému kralevici zpívalo: hajej, nynej..."

A scházely se do zdejšího statku celé Pěnčice, aby poslouchaly, jak mušketýr vypravuje o české zemi nejpravdivější pohádky. Nejvíce se jim líbila ta o sedmi zlatých klíčích k české koruně, o panu Plichtovi z Žerotína, o pannách Tejneckých, o Pětipejskovi... Všecko až v báječnosť přecházelo, a přece v každém skoro slově zlaté zrnko, pravý český drahokam...

„Jen až bude jaro, však si tě, Haničko, na rodičích vyprosím a všude tě provedu a všecko ti ukážu!" pravil ten den po štědrém večeru mladý mušketýr, protože když vyšla včera Hanuška za humna, aby poslouchala, odkud vítr věje, táhl od Žďárských hor a odtamtud bude míti i ženicha. A mladému muži, když olovo lil, utvořilo se samo sebou tak hezounké „H", jako by je nejuměleji perořízkem vydlabal ve dřevě lipovém.

Jak ta zima utíkala! Masopust jako by se byl jen ve zdejší dědince zakmitl a už středa popeleční. — I postní doba větrem nad střechami letěla; již skřivánci zpívali a sedláci role orali.

Mušketýr byl zase jako ryba zdráv; trochu té bledé

barvy mu sice ještě zbylo; jen co přijde na čerstvý vzduch, však ona se ztratí a ustoupí bujaré červeni.

A když se měl za krásného jarního dne k odchodu, celé Pěnčice mu ruku tiskly, všeho dobrého přály na příští čas a aby prý na ně nezapomněl a tam těm svým krajanům od nich pěkné pozdravení vyřídil. —

„Tuhle prosbu jsem si, tatíčku s matičkou, nechal až na dnešek."

Hanička se zapýřila a Jaroš rozpačitě k zemi se zadíval. Cyrill zastával úřad starosvata.

„Já slíbil sestřičce Jarošově věrnosť na věčnou až věčnosť, jen co se ta vojna dokoná. Vy jste ničeho proti tomu neříkali. Dejte tedy prozatím i svého požehnání Haničce s Jaroslavem. Svatbu chceme stejně slaviti a o všem se ještě umluvíme!"

Sedlák se poškrábal za uchem, panímáma se potutelně usmála, jako by o tomhle byla již napřed věděla, a svého muže, jenž dosud neodpovídal, za kazajku popotáhla. Však se nesluší, požádá-li kdo o ruku dceřinu, ihned říci bez rozmýšlení: slovo s to. Panímáma starému však pokoje nedala, neustále ho potahujíc.

„Tak tedy s Pánembohem, milé děti! Říká-li tak tatík tvůj, proč já bych neměl říci: Svoji k svému. — Jen i vy si buďte věrni na věčnou až věčnosť, jak dí ta jedna naše hezká pěvanka!"

* * *

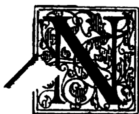
Nazval jsem tyto lístečky ze smutných těžkých časů pohádkou. A přece skorem každá pohádka končí důkladně epickým popisem svatby, v němž si libuje i pohádkář i posluchači s posluchačkami; jaké měla nevěsta šaty, jak jedli, pili, veseli byli a žili, dokud neumřeli. — Že neřídím se způsobem obvyklým, čtenářové laskaví zajisté mi prominou.

Je v téhle pohádce až příliš mnoho pravdy, byť i jen několika rysy načrtnuté.

Zdali obě vesničky, pod jejichž střechami čtyři duše slíbily si věrnosť na věčnou až věčnosť, do dneška stojí, nevím, zdali se vnukové jejich vnuků dočkali našich dob, také nevím; ale to vím, že od Šumavy až v Krivanské stíny jeden, jediný rod, jedna krev, jeden jazyk, a tím velikým rodem ode vsi ke vsi, od města k městu, od řeky k řece, od lesů k lesům, od hor k horám kéž letěla by slavičím zpěvem píseň tak ze vřelých duší a vroucích srdcí se řinoucí: „Přislibmež si věrnosť na věčnou až věčnosť!“

Dědeček Lipovec.

(Psáno: 1881.)

Na parník, tuším, že „Bohemii“, vstoupil v Lovosicích za dosti parného předpoledne srpnového minulého léta vysoký, stříbrovlasý kmet v jednoduchém, ale čistém šatě vesnickém, rozhlédl se směsicí měšťákův i venkovanův, pozdravil po česku a potom si usedl stranou na lavičku, zapřev obě ruce o záhlaví sukovité holi a obličej nakloniv poněkud vpřed. — Tak si nejlépe asi odpočinul. Byl bezpochyby z daleka. Na obuvi měl celé vrstvy prachu a tvářema se mu řinul pot, že si jej modrým šátkem nestačil ani utírati.

Na parníku bylo živo a hlučno. Venkované se vraceli z trhu a měšťáci toužili opět na několik hodin po vesském zátiší. Selky si vypravovaly, zač co která prodala, jak platilo máslo a vejce; pantátové, komu kolik vážila pšenice, jak „šel“ ječmen či žito; hokynáři, zač byli holubi, husičky, kuřátka...

Stařeček se chvilkami rozhlédl palubou. Zde utkvělo oko jeho, tam spočinulo; ale pokaždé se potom obrátilo ku břehům, kde vyhlédali z milounké, tu tmavější, jinde zas světlejší zeleni červenavé či prohnědlé střechy a nad střechami vyčnívala štíhlá či cibulovitá věž chrámová... Pak už si kmet hovorné společnosti nevšiml. Českého slova tu beztoho nebylo ani slyšeti; vládla zde jen něm-

čina — ťa s tím táhlým, polozpěvavým a polohýkavým přízvukem .

Údolí, jímž naše Labe valí činné proudy své dál a dále na sever, stávalo se co chvíli zajímavější. Chlum na chlumu, sad na sadu, vesnička na vesničce! Tulily se všecky k vrchům, tak jako křepelinky pod mezí. — Oko neví, kde dříve spočinouti; kdyby parník táhli po březích koně na řetězích jako nákladní lodi, ještě by se zdálo ,že pluje příliš rychle. — Člověk se obrací zpět a zas nové překvapení mu uniká. Starému muži se však zraky nějak kalily, že na všechnu tu pobřežní krásu ani neviděly; tak mu připadalo, jako by nad těmi zahradami, nad těmi lučinami, nad těmi dědinkami příkrov mlhový byl rozestřen. Sukovitá hůl se mu v rukou chvěla a s vlnami, jež leckdy vyšplíchly dosti vysoko, přiletěla mu ke pětasedmdesátileté lebce, jako by od samého labského dna, myšlénka přepodivného obsahu.

Někdy se tady všude píseň česká o chlumy, stráně a vrchy odrážela čarovnou ozvěnou; někdy tady ode vsi ke vsi hlaholily jen české zvuky; a na těchto vrších sídlili v pevných zámcích, z nichž jen černé, příšerné stíny kmitají se v labské hladině, velmožní bohatýři, kteříž za slávu rodné země zdvihali nejen své paže, ale nešetřili ani jmění svého...

A dnes? — Česká píseň pochována zde ode dvou set let a české zvuky tu jako by zaklety ve skalních slujích, čekajíce, kdy zlatým prutem dotknuté skály zas se rozrazí a kdy se zase budou moci rozletěti v širý kraj od chlumu ke chlumu, ode vsi ke vsi plnou silou a plným hlaholem.

Stříbrovlasý kmet byl vytržen z těchto myšlének pronikavým hlasem konduktéra, jenž oznamoval dosti lidnaté město na českém severu.

Z protějších zřícenin zaznívala veselá hudba se vřeskotem trub, kvikotem klarinetů, hukotem basy, a ne právě příjemným zvukem houslí prorážela také píseň, už podle melodie zdaleka rozeznatelná.... Bylo slyšeti i pádné rány pěstí na stoly, jimiž zpěváci dodávali slovům svým případného rázu. Člověku zdejších poměrů neznalému by se zdálo, že jest daleko odtud někde na severozápadě, kde jedna řeka má také tolik podobností s naším Labem a kde i vlny té řeky prý šumí tuhle píseň...

Starý muž zde vystoupil; ale ani se mu od břehu nechtělo. Už asi po čtvrté si opakoval jméno téhož města a při tom si vždycky kostnatou ruku položil na čelo, jako by se na dávno uplynulé doby rozpomínal. Stály tu někdy kolem vozové hradby, za těmi hradbami slavná vojska, nad jejichž hlavami duly větrem vítězné prapory s kalichem, a potom se tu rozzuřila seč, kteréž ve válkách husitských jen máloktera se vyrovná. Našinci byvše odmítnuti s posláním svým do tábora nepřátelského, kdyby prý Pánbůh Němcům pomohl, aby Čechy jímali, a kdyby zase Pánbůh Čechům pomohl, téhož že se mohou od nich nadíti, a ke vzkazu nepřátel, že všecku živou duši českou pobijou, u těla i krve Páně zapřisáhli se vespolek, že nikoho nebudou živiti a také neživili dobyvše vítězství, tak že od bojiště až na hory „Míšenské" nepřátelé leželi hustě sbiti, jako ve žni na poli snopové, a potok, který městem teče, zkrvavěl veškerý... A dnes tu Čech učiněným podruhem. — Tak se časy mění!

„Pěkně vítám, pane dědečku!" zašveholilo náhle za stařečkem dvé hlásků po německu a hošík s dívčinkou jedním rázem se chopili kmetovy ruky, aby ji přitiskli ke rtům.

Kmet však pravici prudce utrhl a podíval se na obě děti, jež také bázlivě odskočily choulíce se: děvčátko za sukně paní asi v prostředních letech a hošík za muže asi

čtyřicetiletého, dle zevnějšku řemeslníka v lepších poměrech.

„Vítáme vás, tatíčku! Vítáme vás!" zvolali muž se ženou jako by jedním hlasem po česku, oba se srdečně usmívajíce — a okamžitě spočinuli ve kmetově náručí.

Jen obě děti stály posud tak ostýchavě v pozadí, nějak se lekajíce starce, jenž jim tak prudce ruku odtrhl.

„Nu, pojď také přec, Vácslave a ty Ludmilo! — Tak tuze jste se na dědečka těšili! — Chtěli vás, tatíčku, překvapiti, jak už umějí německy!"

Otec musil chtěj nechtěj obě děti ke stařečkovi přivésti; ten jim však už nyní pravici neodtrhoval, ale sehnuv se hbitě jako mládec i tváře dětem nastavil, aby je mohly zlíbati.

„Nediv se! — Takového přivítání jsem se nenadál! — Kde pak bych se taky mohl já sprosťáček nadíti! Neumím se ani po německu podívati. Hle, hle! Už umíte více než dědeček!"

Ale tahle slova zněla nějak trpce a stařeček se při tom zadíval na syna jako před hodinou na ty dědinky po labských březích, kde všude a všude tak cize, ač by se tu člověk cítil tak příliš rád rodným domovem.

Potom vedla snacha dědouška pod paží; ale děti živou mocí nechtěly, aby je vzal za ruku. Pořád se po něm tak úzkostlivě se strany dívaly, protože tomu přivítání je matička učila ode tří dnův, aby každé slovo uměly dobře pronésti a dědeček se podivil, co všecko umějí...

Dědečkův syn byl kovářem; práce šla mu dosti dobře. Kde pak také nejde k duhu práce českým rukám.

Dědeček byl starý výměnkář; a zač pak stojí také tak často ten výměneček, když „nevěsta" někdy starému kmetu každé sousto vyčte, aneb každého čtvrť roku, kdy se odvádí trochu toho másla či sádla, trochu těch krupek

aneb hrachu s čočkou, bývá hádka a předhůzek, až stydno vypráveti...

Potom omrzí i ta kniha, kteráž mnohdy výměnkáři jedinou poskytuje útěchu, i to písmo a kronika! Leckdy se mu znechutí i ta dědina, v níž vyrostl; a což divu, že si nezřídka takový výměnkář povzdychne: „Kdyby si mne raději Pánbůh vzal!“

A proto přijal také stařeček, o němž vypravuji, již asi sté pozvání synovo, aby zavítal k nim, už i ten kostel že prý tak blizounko, u nich že bude míti život jako v ráji, žena že dobračka a děti i ve spaní že povídají o dědečkovi...

Syn psal otci svatou pravdu. Žena skutečně dobračka! Stařečkovo oko okamžitě to postřehlo. Jen ta vnoučátka...

„Však vám navyknou, uvidíte!“ švitořila snacha podávajíc dědečkovi doma už po několikráte koláč, jakého kmet na výměnku nejedl ani o posvícení, ačkoliv synovi zůstavil statek knihovně čistý úplně.

„A jak se školou?“

„Chodí do zdejší! — Nějak to sice nechce jíti. — Než tak té němčině navyknou.“

Kmet položil posledních několik soust, jež držel v ruce, na stůl a upřel na syna pronikavě oči.

„Jiné školy tu nemáme! — Nás Čechů tu hezká číslice, ale chtějí-li, aby se jejich děti naučily aspoň čísti, psáti a trochu těm počtům, musejí je posílati, kam mohou.“

„Inu — inu! — Trochu těch počtů! Náš starý, dobrý kantor, dej mu Pánbůh radosť věčnou, říkával nejedněm počtářům, kteříž nevěděli, kolikrát dvě do čtyř: kdybych se tě takhle zeptal, kdy budou kvasnice a zač jich džbánek, to snad bys přece uhodl? — A pochybuji, zdali se tam více naučí!“

„Platiti musíme, byť i doma zůstaly! — Jak tedy jinak, otče?“

„Od jakživa jsem slýchával: může-li vrabec slavíčka vyseděti? — V cizí hnízda klade svá vejce jen kukačka! — proto jsou z nich vždy jen kukavice!“

„Neposílají-li však i u vás děti do Němec na ‚handl‘?“

„Posílají! — Tvůj bratr také hocha poslal. — Co jsem se namluvil; a přece nic platno! — Kluk tam pobyl dvě léta, přišel nazpět a neumí se nyní česky ani správně podepsat; o němčině ani nemluvím. Ale říkají proto pro všecko: může promluviti aspoň i s pány. — Inu: okresní posel, odhadce, „pejřavý žid“ jsou také konečně páni. Holka, která prý byla v Němcích, když píšou připověď, jest o tisíc zlatých dražší. Bývá po takové pravý shon. Může býti potom poštmistrovou, kupcovou; může být i paní doktorkou... Výborně se to prý vyplatí i když zůstane jen selkou! Když přijde odkudsi z Chomutova poptavač po selátkách či podsvinčátkách, umí se prý s ním aspoň smluviti, nedá se tak lehce prodati. — Když přijde obilník, může prý si s ním promluviti sama. — Jaká byla výhoda na příklad, když tu byli Prušáci a chtěli někde kuřátka, jinde husičky a zase jinde cos jiného, že jim rozuměly a mohly posloužiti!“

Stařec se usmíval trpčeji a trpčeji — a už nevzal ani do úst. Těžko se také usmívati vesele, když na rtech tak hořká pravda.

„Léta na výměně ztrávená jsou léta ztracená. — A v mladém věku škoda jednoho měsíce, natož dvou či tří let. — A když všecken útlý, dětinský věk ztráví se ve škole takové, kde neslyší dítě zvuku českého, a slyší-li, bývá to jen k posměchu, kde nejdřív zhola ani slovu nerozumí a později jen ztěžka? Co potom — co potom, synu můj?“

Stařec vstal a vzal svého syna za ramena.

„Potom se odcizí otci; potom se odcizí matce! — A když se dítě odcizí svým rodičům, běda, přeběda! — Jednou jsem četl, že prý Turci odvlékali v otroctví nejraději děti křesťanské. Tam jim paměť na rodnou zemi a na rodiče po zlém vyhladili, a víš-li, co se z těch dětí stávalo? — Nejhorší metly na křesťanské dědiny a nejspolehlivější vojsko tureckých sultánů! — Rozumíš mi, synu můj? — Kam padli, po dědinách křesťanských ani pohádky nezbylo! — A snad vlastní syn ubil otce, snad vlastní dítě rodné matce srdce probodlo, pod nímž je nosívala, snad bratr sestru zhanobil a bratru vlastnímu hlavu rozťal šavlicí a zapálil s hrozným smíchem krov, pod nímž stála jeho kolébka! Jářku, pochopuješ tahle slova má? — Jsouť významna tak velice. — Štěstí, že jsem přišel. Nemůžeť býti pod nebem člověka horšího, než který svému národu se odrodil! — Čísti, bohudíky, umím; psát také dovedu, ač se mi už ruka třese, i trochu těch počtů znám! A když babička Ludmila dovedla učiti vnuka Vácslava, dovede i dědeček učiti Vácslava s Ludmilou sobě k radosti, vám ke cti a dětem samým k užitku!“

A stařeček Lipovec slovu svému dostál! Od zítřka děti do německé školy nepáchly a dědeček se stal na stará kolena učitelem. A přicházely i ostatní české děti, pro něž vždycky měl v zásobě Lipovec vřelá a srdečná slova, že takových v těch světnicích, do nichž mnohé chodilo už šestý rok, ani jednou nebyly slyšely.

Nejraději měli dědečka ovšem Vácslav s Ludmilou. A chcete-liž věděti, čemu a jak je dědoušek učíval? — Toť bych vám celou knihu musil napsati, protože byl kmet Lipovec knihou živou sám, v níž kolik listů, tolik zajímavých rysů v povaze, jako křišťál čisťounké. —

Jednou v neděli přišel v podvečer mladý Lipovec z města domů, už na prahu volaje na starého otce, jemuž

podle dětí také všickni musili říkati dědeček: „Nesu, dědečku, radostnou novinu!“

Stařičký kmet vypravoval zrovna asi třiceti dětem, jak se jednou z daleké ciziny vracel mladičký český král a jak se při tom rozklenula od jedné strany nebe na druhou krásná duha, že všude, kde ji viděli, prorokovali z toho šťastný věk a mladému králi slavné a pokojné panování...

„Víte-liž, co dnes v novinách? — V Praze připadlo několik šlechetných mužů na zlatou myšlénku a sotva že na ni připadli, už ji provádějí. Po celé zemi začínají sbírati, aby mohli v městech, jako naše, české školy zakládati, aby Čech i v nejzazším konci své vlasti cítil se opravdovým domovem.“

Potom vytáhl syn z kapsy noviny a četl provolání, psané z té věrné, vřelé duše české: „Čechům, Moravanům, Slezanům!“

„Ať tedy neschází na obětivosti pro tu „Matičku“ ani jedné ruky české, byť byla utvrdla i mozoly! Ať zlatým deštěm sype se v obětnici tu darův i z nejodlehlejší české dědinky! Nesmí se nám ani jedna duše ztratiti, ani jediný lupínek na rozložité naší koruně uschnouti... Zde můj ústřadek z výměnku!“

A kmet Lipovec položil po těchto slovech na stůl váček s dvacetníky, střádanými ode mnoha let a tak bělounkými, jako by včera byly raženy. Střádal si na kříž pro svůj hrob a každým čtvrtletím jeden přidával.

Dědoušek Lipovec čeká prý do dneška, kdy uchystají i v tom jeho novém domově českým dítkám útulek, tak jako staří zlatého ptáka očekávali, kterýž na perutích svých z východních krajin přinese rodným vlastem sílu, slávu a česť. A chvějí se mu ruce radostí nevýslovnou, kdykoliv vezme do ruky naše Pražské listy a oko jeho

utkvívá na seznamech, jak těch dárců roste do tisícův a jak prý jich musí růsti do statisíc.

Vácslav s Ludmilou překvapují tatíčka s matičkou, čemu by se byli nikdy nenaučili cizím, nesrozumitelným jazykem.

A otec s matkou blahoslaví den co den příchod dědečka Lipovce — a teprv budou blahoslaviti, jen co až i v jejich městě bude česká škola zřízena.

Ze zelených lancochů poslední.

(Epilog ku „Trnové koruně“.)

(Psáno: 1883.)

I.

e Staré Boleslavi byla ohavnosť spuštění.

Všecka krajina kolem zatažena chmurnými oblaky dusivého dýmu. Labské vody se šerým dnem až tmí a zdá se, jako by ani nechtěly ku předu. A když tak tiše řeka plyne, že není nikde ani vlnky viděti a hladina její podobá se rybníku — bývá prý přečasto nejpotměšilejší. Plíží se sotva slyšitelným šumem, ale náhle se začíná dmouti, rozhučí se, rozběsí, vlna vlnu hltá, jícny jejich nenasytny — a potom není radno přiblížiti se ani ku břehu. Olšoví kolem Labe také tak stichlé, nevlídnou hnědí odpuzující, a jen někdy zakrouží dusným vzduchem černý pták.

Ob čas vyšlehne ještě nad městečkem požárný sloup; ale jen na okamžik. Mlhy se spouštějí níž a níže, už skorem nad samou zemí, není na deset kroků před se viděti; ale za to slyšeti pustý smích, jímž se člověknezvyklec v útrobách svých otřásá... Řeč sice nesrozumitelna, ale podle zvuků, které se všech stran k uchu prorážejí, kalá asi nebude. V lomozný ryk mísí se ržání koňstva, někdy i ocel zazvoní, rozlehne se vřeskot dlouhých jezdeckých polnic, zavíří buben; ale tak se zdá, jako by všecko to bylo jen z rozpustilé nevázanosti.

Poutníku, jenž by nebyl s věcmi, které se tenkráte v českém království dály, obeznámen, kalil by se zrak, o hlavu by se závrať pokoušela a noha by váhala, má-li se z těchto míst, posvěcených krví Václavovou, požehnaných stopami Arnošta i Karla císaře, věčně památných poslední poutí Janovou...., obrátiti zpět, či má-li dále kráčeti.

Z kostela Svatovácslavského očazené rumy, z nichž chvílemi na okamžik požárný onen sloup dosud vyšlehuje. Zvony, jimž mimo Prahu nebylo rovno po celé české zemi, rozlity, oltáře pobořeny, popáleny; ve hrobových sklepích, jež řítící se klenba chrámová byla prorazila, cínové rakve rozpuštěny a nebožtíci na prach spáleni.

Na českou zemi přišly opravdu časy, jakéž hlavy rozvážné věštívaly. Ani ve hrobech nebožtíci nebudou míti pokoje, natož živoucí... Co platno, že nad rakvemi zapěje sbor kněží nejpobožněji: „Requiescant“, když za nějaký rok ruka lotrovská do vnitra se vloupá a kosti umrlcovy rozhází!

Škoda, praškoda věčná těch zvonů Svatovácslavských! Jak poutníčkové urychlovali krok, jak se usmívali, jak jim srdce toužebněji bušilo, když je Staroboleslavské zvony vítávaly nejmohutnějšími a nejmelodičtějšími akkordy... Jeden hučel „svatý Vácslave!“ druhý „oroduj za nás!“ odpovídal, a jindy se zdálo, jako by všecky najednou hlaholily: „utěš smutné — zažeň vše zlé — kyrie elejson!“ A ode dvacátého dne měsíce ledna léta Páně 1640 po všem — po svatyni Svatovácslavské i po jejích proslulých zvonech.

I kostelíček sv. Klimenta — starý, Cyrillometodějský pamětník — nezůstal ušetřen.

Smutné, přesmutné podívání... A proto Labe mlčelo, proto se tak černalo a proto mlhy husté rychleji a rychleji

zahalovaly český Betlém, na nějž přišly dny nejhroznějšího navštívení.

Spáleno a zbořeno do základův i děkanství s proboštstvím a lid všecken přiveden na hůl žebráckou.

Během jediného roku zakusila Stará Boleslav nepoměrně více než za všecka léta svého trvání. Nešetřili jí ani císařští, vyloupivše dne 1. máje „všecky městské i duchovní domy, také i všecky kostely, zajavše dobytek a pobravšee obilí, mouku, víno a có jen odnésti či odvésti mohli...“ Dne 27. máje již tu byli zase Švédové s Panýrem, který poručil obyvatele z domů vyhnati, domy zbořiti a se zemí srovnati... V pokoji zůstaly pouze tři kostely, dům probošta i děkanství; ale jen na kratičký čas...

Hrozným požárem ze dne 20. ledna zůstal nedotknut jen kostel Panny Marie; ale znesvěcen jest až běda. Obrazy se stěn strhány, znectěny, posekány, probodány a znetvořeny, že stydno pověděti. Kolem zdi rozestaveni koně, na kamenných stolech oltářových nasypáno ovsa, naházeno sena, po zemi nastláno slámy, dlažba vytrhána, do půdy zaráženy koly a u kolů také koně přivázáni.... Hlavní oltář nepoznatelný, řezbářské ozdoby potlučeny, uměle točené sloupy přetřískány a na stupních povalují se zpití rejthaři na rtech s nejoplzlejšími slovy...

Posvátná soška na štěstí vzorným děkanem Bilenberkem odnesena ještě v čas a chována v úctě veliké při dvoře císařském v kapli Vídenské.

Nejzlotřileji počínali si Švédové v podzemním kostelíků svatých Kosmy a Damiana.

Měli tu zlaté kalichy a plnými doušky si z nich připíjeli.

Byly to postavy, jež prozrazovaly dravčí duše své již zevnějškem, hned prvním pohledem.

Na tvářích jizva vedle jizvy, nejedna ještě krvácela, kabátce jejich rozedřeny, kožené spodky jízdecké posekány, bandalíry měnící se všemi barvami, ohrdlí přes kabátce začerněna, na hrudích se jim však lesknou dukáty, některému celá řada, mají je navléknuty na silných hedbávných stužkách, nikde je nemohou ani prodati, obyčejný lid jich nedočká, a také by jich nekoupil, po židu nikde ani vidu. Jen co se zase dostanou do říše; tam je speněží!.... Dříve si však o ně zahrajou. Kostky jsou po ruce, neschází jim ani karet... Ve chrámu zaraženo do zdí několik smolnic, rejthaři se rozsazují po několika a dávají se do hry.

V kostele Marianském se zatím dobývají do hrobů. Náhrobní kameny páčí obrovskými sochory, a když se jim lupičská práce podařila, vrhají se s dravčí zuřivostí na rakve, rozbíjejí je, tasenými kordy burácejí nebožtíky, tropí si z nich posměch, staví je proti sobě, rakve krkavčíma očima prohledávají, a co jest jen poněkud cennějšího, všecko si osvojují...

V podzemním kostelíku i nahoře hlučno, až uši zaléhají. Pokřikem nerozuměti skorem ani slovu. Jen cinkot peněz, narážejících na kamennou dlažbu, poněkud proniká.

„Věru bych se podíval, aby se neztratila! — Kejklířství, nic jiného než kejklířství!“

Jakýsi důstojník jezdecký zastavil se s několika soudruhy na těch místech, kde ocel bratrovražedná vykonala čin, jenž dlouho volal do nebe o pomstu.

Na očazené stěně bylo zcela určitě viděti krvavé skvrny — věčné věstkyně bratrské „lásky“ Boleslavovy.

„Dám v sázku tyhle oči své!“

Důstojník vyhrkl v pustý smích, odepjal od boku kord a mrštil jím do stěny... Ale týmže okamžikem prodralo se jeho hrdlem zaúpění, jež nelze vypověděti. Dů-

stojník se chopil oběma rukama za hlavu a ústy jeho dral se řev, jenž nebyl hlasu lidskému ani podoben.

Soudruzi přiskočili k němu; ale sotva že se mu podívali v obličej, zarazili se, jako by byli zdřevěněli.

S očí valila se mu dvěma proudy krev a stříkala, jako když si kdo žílu podetne.

Prudkým nárazem těžkého jezdeckého kordu odrazila se malta s vyschlým kamením a zaletěla přímo do očí jeho...

„Co vidím — co vidím? — Krev — krev! — Nešťastná krev!“

Důstojníci, kteří byli již ledačemus uvykli, trnuli hrůzou a nemohli pro okamžik ani slova promluviti.

„Pryč — odtud — pryč — — přijdu i o rozum“...

Nešťastník se pořád tak držel oběma rukama za hlavu a pořád se draly z hrdla jeho zvuky, po nichž na těle husí kůže naskakuje.

„Kde mám svůj kord — kde? — Dejte mi jej aneb mne sami probodněte! — Hořím, shořím!“

Drzec klesl nyní k zemi a na rtech jeho pojevila se bílá pěna.

Za chvilku ho několik vojáků vynášelo ven pode stany, jež se bělely opodál spáleniště.

Ale ostaní se ani nehnuli, jako by se nic nebylo přihodilo.

„Červený král... červenou desítku! — Sem! — Slyšíš, padouchu?“

„Podhodils ho... Měls zeleného kluka!“

„Ďábelský lháři!“

A již necinkaly peníze; ale zvonila ocel. Hráči se do sebe pustili a dali práce deseti mužům, než je roztrhli.

Nad Boleslaví již večerní soumrak. Labe pořád tišší a tišší, neslyšeti ani nejnepatrnějšího šumu, i pták — noční lupič — se spáleništi zdejšímu vyhýbá. Ve chrámech

však život jako za nejhlučnějších trhů v nejprostrannějších krčmách.

Švédové chtějí pobytu svého v Čechách jak se patří ještě užiti. Už ho beztoho asi na dlouho nebude. Císařští se sbírají na všech stranách.

Nebylo jich tu ani jedno sto; ale zlého zde natropili za tisíce.

II.

odubcův dvorec ještě v údolině asi tři hodiny severně od Prahy. Zemanka již sice odpočívá, letošním jarem se na jejím hrobě rozzelená trávník podruhé; ale ve dvorci přece zase někdo. Uhostil se v něm dudák Krakule. Nemůže a nemůže zapomenouti zdejšího kraje. Prošel českou zemí příč na příč několikráte, po straně mu zase kozlík vykukoval a tenhle uměl vřeštěti. Jen že se při jeho kouskách lidem oči zalévaly slzami. Ale kolikrát se obrátil Krakule v tu stranu, kde tichounká úžlabina, kde na táhlém svahu rozložen dvůr, kde vykvětla nevěsta ze zelených lancochů nejslavnějšího . . .

„Nic platno, brachu, kdybys nevím co dělal . . . . . Našemu plukovníkovi a jeho Andělce ke svatbě nezadudáš — nezadudáš. — Kdybys byl měl hlas, jako andělé Boží o soudě posledním, ještě bys něco mohl provésti; ale takhle? — Byla to má nejšťastnější léta . . . . nejšťastnější . . . .“

A dudák Krakule po těchto slovech zaměřil do Boleslavi a z Boleslavi do Podubcova dvora. Bylo to druhý měsíc po zemančině pohřbu. A chodila k němu do dvora celá ves; ani se jim domů odtud nechtívalo. Krakule již před lety uměl povídati, a což teprve nyní, když tolik

zemí prochodil a tolika pánům hrál na staré, dobré dudy své. Takové nyní již ani udělati nedovedou, kdyby jim dával rýnských plnou čepici.

„Já hrál před samým arciknížetem!“

Lidé přestali téměř dýchati.

„Arciť že: před samým arciknížetem! Před tím, který se podepsal ve Staré Boleslavi na obrázek svatého Václava a připsal: Svatý Václave, pros za nás!“

„A co ti dal?“

„Co mi dal?“

Dudák Krakule se rozesmál, jak dovedl nejhlučněji. Všecko mu lépe šlo než dříve; ale jen smích nikoliv.

„Dal si mne zavolati, zeptal se mne, co a zač.... Já řekl: „Dudák od zelených lancochův“ a on mi položil pravici na rameno, potřásl jí několikrát a pravil: „My se známe, my se známe!“ — Ba právěť, že jsme se znali. — V té veliké bitvě na bavorské půdě, kde zelení lancoši zachovali jeho otci korunu, byl on nejvyšším, my říkáme: generalissimus, a já regimentu našemu dával kozlíkem znamení.... Měli jste ho slyšeti.... S arciknížetem sešel jsem se dvakráte, jednou ve Staré Boleslavi, podruhé na Pražském hradě.... Nyní je už císařem....“

„A co ti dal?“

„Co mi dal?“

Dudák se podruhé rozesmál, jak dovedl nejhlučněji.

„Velicí páni říkávají jen: „Budu si tě pamatovati.“ — Rozumíte? — U takových dosti — až tuze dosti, když si nás jenom pamatují! — Jářku: v bavorské zemi vystrojili zeleným lancochům slavný pohřeb a náš praporec poslali do Vídně na věčnou památku! — Slyšeli jste? — Není toho dost: slavný pohřeb a praporec ve zbrojnici na věčnou památku?“

Krakule se vždycky rozesmál po třetí; ale nyní ho

bylo slyšeti celou vsí. A lidé nevěděli, mají-li se smáti s ním či pozastavovati se nad jeho rozumem.

Ale okamžitě mluvil již zase tak, jako by ze všech byl nejmoudřejším. A sedláci přikyvovali hlavami, dávajíce mu za pravdu v nejhlubších duše své útrobách.

Když minulého roku vpadli do Čech Švédové, dudák Krakule chtěl proti nim; ale verbíři ho všude jen s posměchem odbývali. Staré kosti k ničemu prý nejsou, škoda na ně i kulky z muškctu. A na Mělníce by ho byli hnedle vsadili do městského žaláře a v žaláři do klády. Krakule jim vyčetl celou litanii hříchů: spustlosť, zbabělosť.... A hlas jeho přehlušil i buben verbířský.

„Já — zelený lancoch — vy krtci! — Podívejte se!"

Dudák Krakule se vypjal, jak dovedl nejpříměji. Měl na sobě opravdu vojenský kabátec, jehož barva někdy bývala zelená.... Brával ho jen o největší svátky aneb kdykoli někam šel.... A když ho měl na sobě, vykračovával si, jako by byl — Kladivákem, slavným plukovníkem pověstného regimentu.

A když se rozlezli Švédové i zdejší krajinou a všecken lid se uchýlil do slují ve vltavských skalách, zůstal Krakule ve vesnici samojediný....

„Scházelo by ještě, abych utíkal i já! Tohoť, braši, nebude!"

A Krakule očekával nepřítele pod paždí se svým kozlíkem a na těle s vybledlým, lancošským kabátem.

„Proto pořáde prohrávají, že není zelených lancochů, že náš regiment na cizí půdě práchniví! — Pro nic jiného! — Takových chlapíků nebylo a nebude!"

A Švédové nechali vesničku, v níž Podubcův dvůr, na pokoji....

Ale asi od měsíce Krakule jako by řeč byl ztratil; jedva že tak odpověděl k otázce. A nerozhovořil se nikdy. Jen tohle říkával a skorem neustále: „Přitahují nám trno-

vou korunu ke hlavám těsněji. — Rozumíte? — Což necítíte? — Mne bodají její trny, i když spím...."

„Dudák Krakule schází — jen si ho všimněte — oči mu kvapem zapadají — tvář mu sestárla o deset let — bílé vlasy jeho popelovatí.... Ký také div! — Už zkusil ve světě dosti...." říkali si lidé navzájem; ale mýlili se velmi.

Krakule jen trochu více přemýšlel; a když starý člověk mnoho myslívá, zdá se vždycky o několik let starší. A méně bystré zraky nemoc hádávají.

A když sem přišly noviny, že Švédové ve Staré Boleslavi zapálili Svatovácslavský kostel, že se zvony rozlily, že se i cínové rakve rozpustily, dudák Krakule umlkl naprosto. Dudy na hřebíku pod policí plesnivěly, ač byl masopust v nejplnějším proudu.

„Kdybys nám aspoň zakvikl?" prohodil jakýsi sedlák. Možno, že chtěl jen žertovati.

Nylí se však Krakule rozezlil.

„Jářku, rouhači, pozvi si sem Panýra a on ti zakviká, že bude rázem po tobě!"

Dudák Krakule si odplivl a obrátil se.

A na tohohle všetečku dlouho a dlouho ani nemluvil.

Potom asi na den odešel....

A když se vrátil, sesypala se kolem něho celá ves.

„Zle s námi, milí lidé, zle.... A ještě hůře bude s vašimi dětmi. — K čemu tekla naše lancošská krev! — Proč jsi ty, děvuško andělská, dala v oběť život svůj, abys Staroboleslavskou Bohorodičku — nejdrahocennější poklad milé zemi rodné získala.... A zjevují se již i svatí naši patronové.... Já slýchával od malička: dokud hrob svatého Vácslava zůstane nedotknut, nebude ještě nikdy tak zle, byť se i zdálo, že hůře ani býti nemůže. A víte, co z hrobu jeho udělali? — Žlab — žlab — pro své koně z oltářů také žlaby, na stupních v kostky hrajou....

A nocí přicházívají sv. Vácslav, sv. Vojtěch, sv. Prokop, sv. Ludmila .... Jsou všickni bíle oblečeni, tváře jejich zastřeny, jen v ruce Vácslavově lesklý meč ... Rozumíte? — V ruce Vácslavově lesklý meč, a není nikoho, kdo by jej vzal, svolal kolem sebe věrné Čechy a na tyhle lotry udeřil .... Není nikoho, zelení lancoši v cizí půdě práchnivějí .... takových vojínů nebylo a nebude .... Já z nich posledení — poslední —"

Dudák Krakule svěsil hlavu a odmlčel se.

Lidé se téhle noviny zděsili. Slyšeli o Švédech ledacos, viděli noc za nocí nebe krvavé, den za dnem oblohu dýmem ze spáleniště zataženou, zcela na blízku události se strašlivé příhody, oni sami byli sice dobře ukryti, sluje ve vltavských skalách na pravém břehu téměř nedostupny, a chtěl-li by se někdo vedrati do vnitra násilím, musil by míti život jako devítihlavá saň, aby, odseknuta-li či rozdrcena-li jedna hlava, ihned druhá vyrůstala; — zaopatřili se potravou na kolik měsícův, a není tomu dlouho, co se vrátili pod rodné krovy, tak asi k vánočním svátkům ... Ale že by se takovéhoto skutku mohli dopustiti na potupu českého jména, k jehož očistění přece někdy, jak sami říkali, jejich král přistal k pomořanským břehům, nemohli se domysliti. Z hrobu svatého Vácslava, v němž odpočíval, dříve než ho převezli do Prahy ku svatému Vítu, žlaby pro své koně nadělali! — Vesničané se z téhle noviny ani nemohli vzpamatovati.

„A Švédů tam již nemnoho — jen hrstka — a dovolují si tolik svatokrádeže, tolik porouhání. — — Nikdo jim toho nebrání, zpupnosť jejich roste. — Milí, drazí lidé! — Klesli jsme hluboce ... Vstaňme, oči si protřemež a vizme bídu svou .... Však věděl bych, co činiti!"

Dudák Krakule se nyní davem rozhlédl, jako by se chtěl přesvědčiti, jak na ně působila jeho řeč.

Podle výrazu, jenž se mu svráskovatělým obličejem rozestřel, byl spokojen.

„A co?“

„Mrázův Prokope, Chládkův Vojtěše, Křížův Václave.... Pojďte se mnou do dvora. Tatíkové vaši proti tomu nebudou.... Ani vlas nebude zkřiven na vašich hlavách!“

A tři mladíci, urostlí nejštíhlejšími doubci, mohutných plecí, silných paží a pěstí jako kladiva, dali si říci okamžitě.

Dudák Krakule se i usmíval.

„Pomůže-li nám Pánbůh a úmysl náš se podaří, potom vám zadudám, jaké jste jaktěživi neslyšeli. Takovou písničkou se nohy samy hýbají. Potom budeme slaviti masopust, že takového ve zdejší vesničce ani za zlatých časů neslavili!“

A dudák Krakule odcházel se třemi mladíky do Podubcova dvorce.

Tatíci jim nezbraňovali v ničem; ještě z toho byli hrdi, že si zrovna jejich syny vyhlédl.

III.

ad Boleslaví pořád hustší a hustší mlhy. Ve spáleništích nedoutná již ani jiskřičky. Ale nedaleko Svatovácslavského kostela ještě se šedají švédské stany. Nějak však pořídly. Je jich zde méně a méně den ode dne. Sotva že některý oddíl vytáhne dále k severu po labské vodě, přijedou jiní a rozloží se zde, jako by tu chtěli přezimovati; ti, kteří odjíždějí, jsou rádi, že mohou pryč. Nemají tu v noci pokoje. Ondyno viděli zástup pacholíčkův, oblečených ve sněhová roucha, vznášeli se jim nad hlavami, prsty u pravic měli

pozdviženy k výhrůžce.... Několik se jich z tohohle vidění ke smrti roznemohlo. A když se jitrem jeden na druhého dívali, měli poseté tváře i ruce i hrdla promodrávajícími skvrnami. A jako by nemohli ani hlavy unésti. A cítili v žilách oheň jako by v peci leželi.... Když odtud odjížděli, položili si hlavy koňům do hřívy a dodřimovali znenáhla ku věčnému spánku....

Noví přišelci nebyli však lepší ani o vlas; jen zdivočelosť jejich ještě zvířečtější. Kořisti již mnoho nenalezli a proto všecko z rubu na líc zpřevraceli. Co zůstalo ušetřeno jejich předchůdci, vzalo za své nyní.

Ale koním jako by tentokráte seno s ovsem ze Svatovácslavského hrobu nešlo k duhu. Frkali, podkovami hrabali, chvílemi rozlehlo se z Kosmadamianského kostelíka pronikavé ržání, nejeden se utrhl a jakoby ztřeštěn, pobíhal vypáleným městečkem.

Vojáci je však šlehy a kordy na plocho obrácenými nutili, až jakýs rejthar dostal na památku, byv poznamenán v obličeji hluboce zarytou podkovou.

„Jaktěživ nebudeš u tak vzácného žlabu."

„Tady jej líbají! — Jen si, ryzko, zakousni!"

„Máme před sebou cestu dalekou.... Musíš míti zaječí nohy.... Pojedeme s větrem o závod!"

Pochodně zaražené ve stěnách ozařovaly prastarý kostelík příšerným svitem.

Postavy jezdců kmitaly se nevysokými prostorami a romanským sloupovím jako zloduši.

„Je masopust! děvic tu nemáme! — Zakřepčíme si sami!"

Promluveno — provedeno.

Vojáci dali se do tance. A rozkřepčili se, že se jim tvářemi řinuly potu celé proudy.

A jaké písně měli na rtech! — Až do prstů musil by projeti posluchači nejstudenější mráz.

„A jako by dudy hrály? — Poslouchejte!“

Vojáci na několik okamžikův utichli. Opravdu se zdálo, jako by tlumeným zvukem dudácký kozlík se na blízku ozýval. A jakou velebnou píseň! Hlas jeho ku podivu hluboký.... Slyšeti zcela určitě: „Nedej zahynouti nám i budoucím — svatý Vácslave — —“ — A za chvilku temnějším a temnějším zvukem hlaholilo: „Svatý Víte, svatý Norberte, svatý Prokope, svatý Vojtěše....“

„Sami svatí v nebi nám vyhrávají! — Jen chutě do toho!“

„Svatí v nebi! — Taková pocta se nám jaktěživa nestane!“

Rejthaři vyhrkli v nejprudší smích a začali tenhle chorál nejpotupnějšími slovy napodobiti....

Pochodně zaražené ve stěnách se vířivým rejem až kalily....

Dudy slyšeti zřetelněji.... Tak se zdá, jako by tyhle táhlé zvuky opravdu vycházely z mlh, visících nad samými zříceninami.

Pojednou vojáci tichnou, dech se jim tají pode hrudí, třesou se po celém těle, jako by se byl náhle rozfičel nejmrazivější vítr.... Na témže místě, kde svatý Vácslav klesl k zemi, volaje: „To ti, bratře, odpusť Bůh!“ pojevily se tři obrovské postavy v bílém rouše s pravicemi pozdviženými vzhůru, v pravicích podivná zbraň jako by sochory, jimiž ještě včera kde jaký náhrobek, každý otevírali, a když nemohli otevříti, rozbili na kusy....

Dudy spustily nejplnějším fortem: „Všickni svatí patronové naši....“

A než se jezdci vzpamatovali, už bušily na jejich lebky pádné rány, že se pod nimi tříštily jako hliněné nádoby....

Potom dudy umlkly a spáleništěm hřměl hlas: „Zelení

lancoši ještě žijou — děti Staroboleslavské Rodičky Boží vstaly z hrobů — hr — hr — hr!“

Plápolem pochodní kmital se starý lancošský kabátec, v poloděravém širáku houpalo se polospuchřelé péro, na němž lpěly ještě saze z bitvy nördlingské. V rukou dudáka Krakule ostrá šavlice dosud divy činila. A což ty sochory v rukou Prokopa Mráze, Vojtěcha Chládka a Vácslava Kříže! Švédům nezbylo ani času, aby se bránili. Nemohli se dostati ani ku svým zbraním. Co jich zde provádělo téhle noci pustý rej, nezůstal na živu ani jediný, leč zraněnec, jenž se ukryl do komůrky, v níž svatý Vácslav pekával oplatky.

Druhým dnem nebylo ve Staroboleslavském okolí po švédské noze ani stopy. Kteří dleli ve stanech pod širým nebem, chvěli se po celou noc hrůzou, a když slyšeli temné rány, porozuměli, že krajanům jejich je zle, ale ani hnouti se nemohli, jako by přimrazeni byli, jako by jim ruce byly zdřevěněly.

Také se mlhy znenáhla rozplývaly, obloha promodrávala a průkmitaly sluneční paprsky. Ale oko poutníkovo, jenž by sem byl zabloudil, nikdy by nebylo poznalo, tady že v české zemi místo z nejpamátnějších, sem že tisícové a tisícové přicházívají, aby se potěšili, na ústrky lopotného života denního pozapomněli, duším aby vrátili klid, hlavám mír a srdcím jednoho ke druhému lásku bratrskou.

Jen ten skřivánek, jenž si letos přispíšil, poletuje nad požarovištěm, věstě popěvečky svými, že Boleslav zase vstane z rumů, že její záře osvítí český kraj do nejodlehlejší vesničky v pohorském zátiší.

IV.

dědince rozlehlé údolinou a táhlým svahem ku polední straně, kde Podubcův někdy dvůr, slavili letoškem opravdu masopust, jak dovedli nejvýznačněji.

Dudák Krakule měl z brusu nového kozlíka.

Toho, který hrál ondyno švédským rejtharům Svatovácslavskou píseň — zavěsil si nad lůžko, a až bude v Boleslavi kostel znovu vybudován, půjde k děkanu Bílkovi, s nímž se dobře zná, vše mu vypoví a poprosí ho, zdali by v kostele pro tyhle dudy nebyl nějaký kouteček, třeba ten nejzastrčenější.

A tři selští synkové, kteří Švédům důkladně zaplatili, uzavřeli mezi sebou věčné přátelství, že co jeden, to vždy druhý a všickni za sebe navzájem. Ale seděli za stoly vážně, rtoma se jim smích jen zakmitl a ve hlavách usadily se jim podivné nápady....

Dudák Krakule postřehl jejich myšlénky rázem.

„Nic platno, hoši, zelené lancochy nechte spáti.... Jména jejich z hrobu do života nevolejte!.... Byli, nejsou a nebudou. — Já z nich poslední.... Praporec jejich tlí v císařské zbrojnici ve Vídni. Ani nám ho nazpět nedali."

A již druhý den táhla tudy síla císařského vojska k saským hranicím. Jednotlivé regimenty se rozložily po polích do stanův a důstojníci se ubytovali pod střechami ve statcích.

Generalissimus si vyhlédl Podubcův dvůr.

„Kde hospodář?"

„Já, pane generalissime!"

„A sám?"

„Se svým kozlíkem, generalissime...."

Dudák Krakule stál před nejvyšším císařského vojska zcela po vojensku.

„Tys sloužíval?"
„U zelených lancochů!"
„Padli do jednoho u Nördlingen!"
„Já zbyl z nich jediný.... Zde, pane generalissime, můj kabátec!"
A dudák Krakule ukázal císařskému veliteli starý, vybledlý, polo rozedřený kabátec.

Pan generalissimus se obrátil ku svému pobočníku, něco mu řekl nesrozumitelnou řečí, důstojník odkvapil a za několik okamžiků vířily bubny, vřeštěly jezdecké trubky a všecko vojsko táhlo dál. Nejvyšší chtěl zdejší vesnice ušetřiti.

„A co tamty dudy?"
„Onehdy hrály ve Staré Boleslavi Švédům k tanci."
„Štěstí, žes z jejich rukou vyvázl...."
„Ale oni v našich zůstali, hezký počet, tyhle jim, pane generalissime, hrály ku krvavému, smrtelnému tanci.... My byli čtyři, jich ke třiceti...."
„Ty a kdo ještě?"
„Tři selští hoši ze zdejší vesnice!"
„Ať přijdou!"
A Prokop Mráz, Vojtěch Chládek i Vácslav Kříž přišli okamžitě.
„Statní chlapíci, jako by uliti!"
Pan generalissimus si je prohlížel s největší zálibou, potom utkvěl očima na druhém pobočníku a prohodil: „V tom českém lidu ještě síla.... Ani bych to byl neřekl! — A věrný, poctivý lid!"
„Chtěli byste býti vojáky?"
Tři hoši se podívali jeden na druhého a potom na starého dudáka.
„Chceme, pane generále!"
„A mne bys, pane generalissime, doma nechal!"
Nejvyšší vojska císařského se pousmál, položil sta-

rému dudáku ruku na rameno, zahleděl se mu v obličej, řka: „Už se na tebe pamatuji — zcela dobře — my jsme se již jednou viděli — v té bitvě, kde jsem pomocí zelených lancochů zvítězil...."

Pan generalissimus se usmíval přívětivěji a přívětivěji.

„Však tě, pane, také poznávám...."

Dudák Krakule byl nějak rozpačit, v hrdle mu selhávalo, zajíkal se — a to se mu nepřihodilo už dávno — tuze dávno.

„Tys někdejší arcikníže Ferdinand — tys náš král —"

„Jsem...."

„Smím mluviti, jasný pane, a smím tě oč prositi?"

„Bez ostychu! — Jsem zeleným lancochům dlužníkem do dneška."

„Kolem hlavy českého lidu ovinuta trnová koruna, bodá až do mozků, vrývá se mu až do srdcí; a jsou ruce, které ji pořád těsněji ku skráním našim přitahují.... Pane nejjasnější, ty nám můžeš uvolniti, ty nám můžeš pomoci.... Pravils před několika okamžiky: „V tom českém lidu ještě síla. Ani bych to byl neřekl.... A věrný, poctivý to lid!" — My za tebe potom dáme všecku svou krev, podívej se na tyhle jinochy, jak jsou volni, jak jsou ochotni.... Nám, jen nám věř, pane nejjasnější!"

Oko krále Ferdinanda III. spočívalo na tomhle prostičkém člověku, který mu tak dokořán otevřel srdce své i duši svou, s rostoucím zalíbením. Panovník rozuměl dobře každičkému slovu jeho a nepozastavil se ani nad jedním. Jak rozdílná to řeč od návrhů jeho tajných rad! Jak upřímná, nehledaná, jak srdečná!

„Líbíš se nám! — Uvidíme! — Jen co přestanou časy válečné! — Chválíme, že nechceš pro sebe ničeho, ale pro své krajany a pro rodnou zemi.... Abys věděl, že ti chceme býti nakloněni, zřídíme znovu lancošský regiment!"

„Jen to ne — nejjasnější pane můj! — Lancoši na nördlingenských výšinách práchnivějí, nechme jich v pokoji, takových vojáků by nikdy nebylo.... Jen tu trnovou korunu sejmi s našich skrání, ty můžeš, jiný nikdo, cizincům cesty do těchhle zemí zahraď, k dětem Svatovácslavským se nakloň, přilni k nim s celým srdcem svým...." — Dudák Krakule, zdálo se, že už jen šeptá. Také nějak vrávoral, jako by se o starou hlavu jeho závrať pokoušela.

„Uvidíme! — Budu si to pamatovati! Líbíš se nám.... Chtěl-li bys s našimi, můžeš —"

„Už bych nemohl — slábnu — kývá mi sv. Vácslav... Jdu — jdu. — Jen tu trnovou korunu, pane náš.... Budeš míti díky věčné — věčné — věčné — —"

Dudák Krakule se již potácel.

„On umírá!"

Tři hoši přiskočili k dudákovi a zachytili ho, než padl k zemi. Oči jeho obracejí se v sloup; ale rty ještě slabounce šepotají: „Jen tu korunu trnovou.... sejmi — sejmi — —"

Vysoký důstojník s králem hovoří opět nesrozumitelnou řečí.

„Jak se jmenuje tahle vesnice?"

„Zapomenutá, milosti královská....

„Zatím mu tady pohřeb vystrojte. Budeme si vás pamatovati!"

Za několik okamžiků nebylo v Zapomenuté ani vojáčka. Vysocí páni odjeli odtud nejprudším tryskem za pluky, jež rychlým pochodem ocitly se již na Litoměřické silnici. A nikdo tomu nechtěl ani věřiti, že by tu sám císař mohl býti.

„Řekl, že si nás bude pamatovati! — Jen abychom dudákovi pohřeb vystrojili!"

„Jste hodní hoši, aby vám dal všem třem Pánbůh

štěstí a svého požehnání — už pro tu vaši srdnatosť — ale schází vám zkušenosť, bez které všecko umění, byť sáhalo nevím kam, jen pára a dým.... Toto si pak vštipte do hlav: Naše vesnice se jmenuje Zapomenutá.... Už pro její název na ni nikdo nepamatuje — leda se zlým — A nejlépe uděláte, když na statcích, jež vám odkážou tatíkové, zůstanete a trny koruny, jež jak nebožtík říkával, všem nám kolem skrání ovinuta, budete hleděti otupiti upřímností k sobě, vzájemnou poctivostí a vespolek bratrskou láskou! — Tak, milí, mladí braši! — A nyní se za pokoj duše Krakulovy pomodleme ž!"

Soused Stříbrňák poklekl, nedal nikomu ani vzniknouti otázce, odkud se mu vzala tahle slova na jazyku, a začal se modliti: „Odpočinutí lehké dejž mu, Pane...."

A Zapomenuťou rozhlaholil se zvoneček, zavěšený na trámě před křížem pode dvěma lipami — „hodinka" poslednímu ze zelených lancochů, jenž se třemi selskými hochy za Starou Boleslav zaplatil Švédům nejdůkladněji.

V Zapomenuté kvetly dlouho a dlouho tři rody: Mrázův, Chládkův a Křížův, všude byli šťastni, nad jejich krovy spočívalo Boží požehnání, a když letěla krajem zdejším panna v bílém šatě s černým pásem kolem boků, jejímž dechem jako svíčky lidské životy shasínaly — těmhle třem statkům pokaždé se vyhnula. Ani děti se nikdy rodičům nezkazily a přátelství jejich na vzájem bylo křišťálové. A tak se zdálo, jako by na koruně kolem jejich hlav trny opravdu byly otupěly.... Jinak na zdejší vesničku zapomenuto úplně; už snad i pro to její jméno. Než pro tentokráte jsem již u konce; byl bych hnedle sám zapomněl, že píšu ku „Trnové koruně" jen epilog. A nemohu ani pověděti, kam se poděl Krakulův starý kozlík, jenž zadudal tolika Švédům ke smrti. Bezpochyby že opelichal a se rozpadl.

OBSAH.

